

5. ES išorės santykiai

5.1. Išorės santykių politikos sritys.....	3
5.1.1. Užsienio politika: tikslai, priemonės ir laimėjimai.....	4
5.1.2. Bendra saugumo ir gynybos politika.....	9
5.2. Išorės prekybos santykiai.....	14
5.2.1. Europos Sąjunga ir jos prekybos partneriai.....	15
5.2.2. Europos Sąjunga ir Pasaulio prekybos organizacija.....	19
5.2.3. Besivystančioms šalims taikomi prekybos režimai.....	24
5.3. Vystymosi politika.....	29
5.3.1. Bendroji vystymosi politikos apžvalga.....	30
5.3.2. Humanitarinė pagalba.....	35
5.4. Žmogaus teisės ir demokratija.....	41
5.4.1. Žmogaus teisės.....	42
5.4.2. Demokratijos skatinimas ir rinkimų stebėjimas.....	47
5.5. Sąjungos plėtra ir kaimynystė.....	51
5.5.1. Sąjungos plėtra.....	52
5.5.2. Vakarų Balkanai.....	57
5.5.3. Europos ekonominė erdvė (EEE), Šveicarija ir Europos šiaurė.....	62
5.5.4. Jungtinė Karalystė.....	68
5.5.5. Europos kaimynystės politika.....	71
5.5.6. Trys Rytų partnerystės kaimynės: Ukraina, Moldova ir Baltarusija.....	77
5.5.7. Trys Rytų partnerystės kaimynės Pietų Kaukaze.....	93
5.5.8. Pietinės šalys partnerės.....	101
5.6. Santykiai ne su kaimyninėmis šalimis.....	107

5.6.1. Transatlantiniai santykiai. JAV ir Kanada.....	108
5.6.2. Lotynų Amerika ir Karibų jūros regionas.....	114
5.6.3. Rusija.....	119
5.6.4. Vidurinė Azija.....	128
5.6.5. Persijos įlankos šalys, Iranas, Irakas ir Jemenas.....	138
5.6.6. Afrika.....	145
5.6.7. Pietų Azija.....	149
5.6.8. Rytų Azija.....	164
5.6.9. Pietryčių Azija.....	177
5.6.10. Ramiojo vandenyno regionas.....	193

5.1. IŠORĖS SANTYKIŲ POLITIKOS SRITYS

5.1.1. UŽSIENIO POLITIKA: TIKSLAI, PRIEMONĖS IR LAIMĖJIMAI

Europos Sąjungos bendra užsienio ir saugumo politika (BUSP) buvo nustatyta 1993 m. ir nuo tada sustiprinta tolesnėse sutartyse. Dabar Parlamentas reguliariai prisideda prie BUSP plėtojimo, visų pirma tikrindamas savo institucinių subjektų ir įstaigų veiklą: Sąjungos vyriausiojo įgalotinio užsienio reikalams ir saugumo politikai, Europos išorės veiksmų tarnybos (EIVT), ES specialiųjų įgalotinių ir ES delegacijų. Parlamento įgaliojimai biudžeto srityje taip pat gali nulemti BUSP mastą ir taikymo sritį.

BUSP PLĖTOJIMAS PASITELKIANČI SUTARTIS

Europos Sąjungos bendra užsienio ir saugumo politika (BUSP) buvo nustatyta 1993 m. Europos Sąjungos sutartyje siekiant išsaugoti taiką, stiprinti tarptautinį saugumą, skatinti tarptautinį bendradarbiavimą, puoselėti ir stiprinti demokratiją, teisinę valstybę ir pagarbą žmogaus teisėms bei pagrindinėms laisvėms.

Europos Sąjungos sutartyje (ES sutartis) buvo nustatyta trijų ramsčių sistema ir BUSP sudarė antrąjį ramstį. 1997 m. Amsterdamo sutartimi buvo numatyta veiksmingesnė sprendimų priėmimo procedūra, įskaitant konstruktyvų susilaikymą ir balsavimą kvalifikuota balsų dauguma. 1999 m. gruodžio mėn. Europos Vadovų Taryba įsteigė vyriausiojo įgalotinio bendrai užsienio ir saugumo politikai pareigybę. 2003 m. Nicos sutartimi buvo atlikta dar daugiau pakeitimų, kuriais supaprastinta sprendimų priėmimo procedūra, ir buvo suteikti įgaliojimai Politiniam ir saugumo komitetui (PSK), kuris Tarybos sprendimu buvo įsteigtas 2001 m. sausio mėn. tam, kad vykdytų politinę krizių valdymo operacijų kontrolę ir strategiškai joms vadovautų.

2009 m. gruodžio 1 d. įsigaliojusia Lisabonos sutartimi Sąjungai buvo suteiktas teisinis subjektiškumas ir institucinė jos išorės veiksmų tarnybos struktūra. Be to, šia sutartimi buvo panaikinta 1993 m. ES sutartyje nustatyta ramsčių struktūra. Pagal sutartį sukurta daug naujų BUSP subjektų, įskaitant Sąjungos vyriausiojo įgalotinio užsienio reikalams ir saugumo politikai (jis taip pat yra Komisijos pirmininko pavaduotojas) pareigybę ir naują nuolatinio Europos Vadovų Tarybos pirmininko pareigybę. Be to, šia sutartimi įsteigta Europos išorės veiksmų tarnyba (EIVT) ir patobulinta bendra saugumo ir gynybos politika (BSGP), kuri yra neatsiejama BUSP dalis (daugiau informacijos rasite [5.1.2](#)).

Teisinis BUSP pagrindas buvo nustatytas ES sutartyje ir patikslintas Lisabonos sutartyje. ES sutarties V antraštinės dalies 21–46 straipsniuose nustatytos bendrosios nuostatos, susijusios su Sąjungos išorės veiksmais, ir konkrečios nuostatos, susijusios su bendra užsienio ir saugumo politika. Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo (SESV) penktosios dalies 205–222 straipsniai apima Sąjungos išorės veiksmus. Taip pat taikomi septintosios dalies 346 ir 347 straipsniai.

Kalbant apie ateitį, 2022 m. gegužės 9 d. trijų ES institucijų pirmininkams pristatytoje [ES konferencijos dėl Europos ateities galutinėje ataskaitoje](#) siūloma „ES stiprinti savo gebėjimą greitai priimti veiksmingus sprendimus, visų pirma BUSP srityje,

demonstruoti vienybę ir atlikti išties pasauliniu mastu svarbų teigiamą vaidmenį veiksmingai reaguojant į visas krizes“.

PARLAMENTO ĮGALIOJIMAI IR PRIEMONĖS UŽSIENIO POLITIKOS SRITYJE

Nors Europos Parlamentui užsienio politikos sprendimų priėmimo procese teko ribotas formalus vaidmuo, jis nuo pat pradžių pritarė BUSP koncepcijai ir siekė išplėsti jos taikymo sritį.

ES sutarties 36 straipsnyje reikalaujama, kad vyriausiasis įgaliotinis reguliariai konsultuotųsi su Parlamentu svarbiausiais BUSP aspektais bei esminiais pasirinkimo klausimais ir informuotų Parlamentą apie šios politikos raidą. Parlamentas du kartus per metus svarsto pažangą, padarytą įgyvendinant BUSP, ir teikia klausimus bei rekomendacijas Tarybai ir vyriausiajam įgaliotiniui.

Parlamento teisė gauti informaciją apie BUSP / BSGP ir teisė reikalauti, kad šiais klausimais su juo būtų konsultuojamasi, buvo dar labiau sustiprinta [Sajungos vyriausiojo įgaliotinio 2010 m. pareiškimė dėl politinės atskaitomybės](#), pridedamos prie Parlamento rezoliucijos dėl EIVT sukūrimo. Pareiškimė, be kita ko, numatyta:

- padidinti bendrų konsultacinių posėdžių (BKP) statusą sudarant galimybę paskirtajai Europos Parlamento narių grupei susitikti su kolegomis iš Tarybos Politinio ir saugumo komiteto (PSK), EIVT ir Komisijos tam, kad galėtų aptarti planuojamas ir vykdomas civilines BSGP misijas;
- patvirtinti Parlamento specialiojo komiteto teisę susipažinti su konfidencialia informacija, susijusia su BUSP ir BSGP. Ši teisė grindžiama 2002 m. tarpinstituciniu susitarimu;
- keistis nuomonėmis su misijų vadovais, delegacijų vadovais ir kitais vyresniaisiais ES pareigūnais Parlamento komitetų posėdžiuose ir klausymuose, įskaitant keitimąsi nuomonėmis Užsienio reikalų komitete (AFET) su atrinktais naujai paskirtais ES delegacijų ar ES specialiųjų įgaliotinių vadovais, kuriuos Parlamentas laiko strategiškai svarbiais, prieš jiems pradėdant eiti savo pareigas;
- įpareigoti vyriausiąjį įgaliotinį bent du kartus per metus atvykti į Parlamentą pranešti apie esamą padėtį BUSP / BSGP srityje ir atsakyti į klausimus.

Parlamentas savo įgaliojimais naudojasi ne tik per šį politinį dialogą, bet ir vykdamas biudžeto procedūrą. Parlamentas, kaip viena iš ES biudžeto valdymo institucijų, turi patvirtinti metinį BUSP biudžetą. 2020 m. gruodžio mėn. tarpinstituciniame susitarime dėl biudžetinės drausmės nustatyta metinio BUSP biudžeto patvirtinimo sistema ir pagrindinė jo struktūra, taip pat ataskaitų teikimo mechanizmai. Parlamentas ir Taryba, remdamiesi Komisijos pasiūlymu, priima teisės aktus, kuriais nustatoma ES tarptautinio bendradarbiavimo ir pagalbos finansavimo sistema.

Parlamentas reguliariai tikrina EIVT veiksmus ir teikia jai pasiūlymus struktūriniais klausimais, pradėdant geografinę ir lyčių pusiausvyrą ir baigiant jos santykiais su kitomis ES institucijomis bei valstybių narių diplomatinėmis tarnybomis. Parlamentas taip pat reguliariai rengia diskusijas su vyriausiuoju įgaliotiniu ir ES specialiaisiais įgaliotiniais, paskirtais tam tikriems regionams koordinuoti ar klausimams spręsti.

Be to, Parlamentas stebi derybas ir tai, kaip įgyvendinami tarptautiniai susitarimai. Taryba, prieš sudarydama tokius susitarimus, turi gauti Parlamento pritarimą (daugiau informacijos rasite [5.2.1](#), [5.2.3](#)).

VIDINĖS PARLAMENTO STRUKTŪROS, SUSIJUSIOS SU BUSP

Daug Parlamento darbo, susijusio su BUSP, nuveikiama specializuotuose komitetuose, ypač Užsienio reikalų komitete (AFET) ir jo dviejuose pakomitečiuose (Saugumo ir gynybos (SEDE) ir Žmogaus teisių (DROI)). Jų darbą papildo Tarptautinės prekybos komitetas (INTA) ir Vystymosi komitetas (DEVE). Šie komitetai formuoja BUSP rengdami pranešimus ir nuomones, teikdami rekomendacijas, keisdami nuomonėmis su kolegomis iš ES nepriklausančių šalių misijų metu ir taikydami parlamentinę demokratiją. Jie taip pat reguliariai keičiasi nuomonėmis su pasaulinių ir regioninių daugiašalių organizacijų (įskaitant Jungtines Tautas), kitų ES institucijų, Tarybai pirmininkaujančių valstybių narių ir valstybių narių nacionalinių parlamentų atstovais.

Darbą BUSP srityje taip pat atlieka parlamentinės delegacijos, kurių vaidmuo – palaikyti ir plėtoti Parlamento tarptautinius ryšius (ypač vykdant tarpparlamentinį bendradarbiavimą), propaguoti pagrindines Sąjungos vertybes, įskaitant laisvę, demokratiją, žmogaus teises, pagrindines laisves bei teisinės valstybės principą. Šiuo metu yra 45 nuolatinės [tarpparlamentinės delegacijos](#), įskaitant jungtinius parlamentinius komitetus (JPK), parlamentinio bendradarbiavimo komitetus, kitas parlamentines delegacijas, jungtines parlamentines asamblėjas ir delegacijas daugiašalėse asamblėjose.

PARLAMENTO POVEIKIS BUSP

Parlamento dalyvavimas BUSP padeda stiprinti šios politikos demokratinę atskaitomybę. Parlamentas tvirtai rėmė po Lisabonos sutarties įsigaliojimo susiformavusią institucinę sistemą, pritarė tam, kad būtų sustiprintas Komisijos pirmininko pavaduotojo ir Sąjungos vyriausiojo įgaliotinio, EIVT, ES delegacijų ir ES specialiųjų įgaliotinių vaidmuo, taip pat pritarė nuoseklesnei politikai ir veiksmingesnei BUSP, įskaitant sankcijas. Parlamentas, norėdamas išvengti dubliavimosi ir neveiksmingumo, siekė didesnio ES užsienio politikos politinių ir finansinių priemonių suderinamumo.

Su Parlamentu konsultuojamasi dėl BUSP, jis vykdo jos priežiūrą ir prisideda prie strateginės politikos formavimo. Jis daugiausia dėmesio skiria reguliarioms diskusijoms svarbiausiais užsienio politikos klausimais su Komisijos pirmininko pavaduotoju ir Sąjungos vyriausiojo įgaliotiniu plenarinėje sesijoje arba AFET komitete, visų pirma rengiant metinį pranešimą dėl BUSP įgyvendinimo.

Savo [metinėje rezoliucijoje dėl BUSP įgyvendinimo](#) 2022 m., priimtoje 2023 m. sausio 18 d., Parlamentas pabrėžė, kad dėl Rusijos agresijos karo prieš Ukrainą geopolitinėje aplinkoje įvyko tektoniniai pokyčiai, kurie prisidėjo prie kitų tarptautinių iššūkių, tokių kaip nuolatinis pasaulinio autoritarizmo stiprėjimas, stiprėjantis Kinijos ir Rusijos bendradarbiavimas, KLR ryžtinga užsienio politika, ekstremalioji klimato padėtis ir COVID-19 pandemijos poveikis. Dėl šių iššūkių reikalaujama greičiau įgyvendinti strateginio savarankiškumo, solidarumo koncepciją ir geopolitinį ES atsitokėjimą.

Parlamentas pritarė ES sankcijų (ribojamųjų priemonių) nustatymui Rusijai ir paragino Tarybą taikyti sankcijas šalims, kurios sudaro sąlygas Rusijos invazijai į Ukrainą.

Svarbu tai, kad naujausioje 2023 m. [Parlamento metinėje rezoliucijoje dėl BSGP įgyvendinimo](#) (išsamesnė informacija [5.1.2](#)) ir metinėje [rezoliucijoje dėl žmogaus teisių ir demokratijos pasaulyje](#) (išsamesnė informacija [5.4.1](#)) nustatomos tolesnės pozicijos atitinkamose jų srityse.

Savo naujausiose politinėse gairėse, susijusiose su ES išorės veiksmų institucine sistema, Parlamentas 2023 m. kovo 15 d. [rezoliucijoje](#) dėl EIVT veikimo ir stipresnės ES pasaulyje rekomendavo Tarybai, Komisijai ir Sąjungos vyriausiajam įgaliotiniui ir Komisijos pirmininko pavaduotojui „kad būtų geriau koordinuojama ir integruojama ES užsienio politika ir ES vidaus politikos [...] išorės aspektas“. Jis taip pat paprašė sustiprinti strateginio koordinavimo struktūrą, sudarytą iš visų atitinkamų Komisijos narių, Komisijos pirmininko pavaduotojo ir Sąjungos vyriausiojo įgaliotinio užsienio reikalams ir saugumo politikai ir Komisijos bei EIVT tarnybų, kad būtų užtikrintas ES išorės veiksmų nuoseklumas, sinergija, skaidrumas ir atskaitomybė. Parlamentas taip pat pasisakė už prasmingą [2010 m. Tarybos sprendimo, kuriuo įsteigiama EIVT](#), ir 2010 m. Komisijos pirmininko pavaduotojos ir Sąjungos vyriausiosios įgaliotinės užsienio reikalams ir saugumo politikai [pareiškimo dėl politinės atskaitomybės peržiūrą](#). Parlamentas ne kartą rekomendavo visapusiškai naudoti kvalifikuotos daugumos balsavimą tam tikrose užsienio politikos srityse, pvz., dėl ES visuotinis sankcijų už žmogaus teisių pažeidimus režimo, išskyrus karinių operacijų ar vykdomųjų galių turinčių operacijų sukūrimą, ir pritarė konstruktyviam susilaikymui pagal ES sutarties 31 straipsnio 1 dalį.

Be to, jis prašė veiksmingai teikti pagalbą užsieniui naudojant pavadinimą „[Europos komanda](#)“ ženklą, sukurtą reaguojant į pasaulinius COVID-19 padarinius ir sudarytą iš ES institucijų bei valstybių narių, Europos išorės finansavimo agentūrų ir bankų.

ES UŽSIENIO POLITIKOS STRATEGINĖ PROGRAMA IR EUROPOS PARLAMENTAS

2016 m. birželio 28 d. Sąjungos vyriausiasis įgaliotinis Europos Vadovų Tarybai pristatė [Visuotinę Europos Sąjungos užsienio ir saugumo politikos strategiją](#). Visuotinė ES strategija, kurioje daugiausia dėmesio skiriama saugumui, strateginės autonomijos siekiui ir principingam, bet pragmatiškam požiūriui į Europos aplinką, žymi svarbų pokytį 2003 m. Europos saugumo strategijos pagrindinio principo atžvilgiu. Kartu su valstybėmis narėmis, nacionaliniais parlamentais, ekspertais ir plačiosios visuomenės atstovais Europos Parlamentas dalyvavo konsultavimosi dėl Visuotinės strategijos procese.

Visuotinės ES strategijos saugumo ir gynybos aspektus iš esmės papildė 2022 m. kovo 24 ir 25 d. Europos Vadovų Tarybos patvirtintas [ES strateginis kelrodis](#). Atsižvelgdama į strateginį iššūkį Europos saugumui ir pasaulio stabilumui, kurį sukėlė Rusijos invazija į Ukrainą, ES neseniai pakeitė paradigmą ir pradėjo įgyvendinti keletą naujų BSGP ir gynybos pramonės iniciatyvų (daugiau informacijos rasite [5.1.2](#)).

Be to, siekdama suteikti tvarią galimybę pasaulinėms investicijoms į infrastruktūrą ir įveikti geopolitinį iššūkį, kurį kelia Kinijos investicijų ir valdymo modelis, 2021 m. ES parengė strategiją „[Global Gateway](#)“. Šia iniciatyva siekiama pritraukti iki 300 mlrd. EUR viešųjų ir privačiųjų investicijų į įvairius junglumo sektorius visame pasaulyje, kartu propaguojant ES vertybes ir visuotinį taisyklių sąvadą. Parlamentas

savo naujausioje rezoliucijoje dėl BUSP įgyvendinimo 2022 m. taip pat atkreipė dėmesį į strategijos „Global Gateway“ junglumo metodo svarbą geopolitiniu požiūriu. Ši iniciatyva iš dalies grindžiama ES biudžeto priemonės „[Globali Europa](#)“ (dar žinomos kaip Kaimynystės, vystomojo ir tarptautinio bendradarbiavimo priemonė (KVTBP)) lėšomis, kurių vertė 2021–2027 m. bus apie 80 mlrd. EUR.

Daugiau informacijos šia tema pateikiama [Užsienio reikalų \(AFET\) komiteto interneto svetainėje](#).

Michal Malovec
10/2023

5.1.2. BENDRA SAUGUMO IR GYNYBOS POLITIKA

Bendra saugumo ir gynybos politika (BSGP) yra neatsiejama ES bendros užsienio ir saugumo politikos (BUSP) dalis. BSGP yra pagrindinė politikos sistema, kuria naudojamosi valstybės narės gali plėtoti Europos strateginę saugumo ir gynybos kultūrą, kartu spręsti konfliktus ir krizes, apsaugoti Sąjungą ir jos piliečius bei stiprinti tarptautinę taiką ir saugumą. Dėl įtemptų geopolitinių aplinkybių BSGP buvo viena iš sparčiausiai plėtojamų politikos sričių per pastaruosius 10 metų. Nuo 2022 m. vasario 24 d. Rusijos agresijos karas prieš Ukrainą paskatino pradėti geopolitinį Europos atnaujinimą ir suteikė papildomą postūmį tam, kas turėtų tapti ES gynybos sąjunga.

TEISINIS PAGRINDAS

BSGP aprašyta Lisabonos sutartyje, dar vadinamoje Europos Sąjungos sutartimi (ES sutartis), kuri įsigaliojo 2009 m.

Konkrečiau BSGP veikimas paaiškintas Lisabonos sutarties V antraštinėje dalyje (Bendrosios nuostatos, susijusios su Sąjungos išorės veiksmis, ir konkrečios nuostatos, susijusios su bendra užsienio ir saugumo politika), 2 skyriuje (Konkrečios nuostatos dėl bendros užsienio ir saugumo politikos) ir 2 skirsnyje (Nuostatos dėl bendros saugumo ir gynybos politikos). 2 skirsnį sudaro penki straipsniai: 42–46 straipsniai.

Europos Parlamento vaidmuo BUSP ir BSGP srityje apibrėžtas V antraštinės dalies 2 skyriaus 1 skirsnyje (Bendrosios nuostatos) ir 36 straipsnyje, o abiejų sričių politikos finansavimo tvarka nustatyta 41 straipsnyje.

BSGP išsamiau aprašyta Lisabonos sutarties pakeitimuose, daugiausia protokoluose Nr. 1 (dėl nacionalinių parlamentų vaidmens Europos Sąjungoje), Nr. 10 (dėl nuolatinio struktūrizuoto bendradarbiavimo, nustatyto ES sutarties 42 straipsnyje) ir Nr. 11 (dėl ES sutarties 42 straipsnio), taip pat Deklaracijose Nr. 13 ir Nr. 14 (Deklaracijos dėl bendros užsienio ir saugumo politikos).

ORGANIZACIJA

Sąjungos vyriausiasis įgaliojantis užsienio reikalams ir saugumo politikai, kuris taip pat atlieka Europos Komisijos pirmininko pavaduotojo pareigas, atlieka pagrindinį institucinį vaidmenį. Nuo 2019 m. gruodžio mėn. Komisijos pirmininko pavaduotojas ir Sąjungos vyriausiasis įgaliojantis užsienio reikalams ir saugumo politikai yra Josepas Borrellis. Jis pirmininkauja gynybos ministrų sudėties Užsienio reikalų tarybai, kuri yra sprendimus dėl BSGP priimančias organas. Jis yra atsakingas už pasiūlymų dėl BSGP teikimą valstybėms narėms. Komisijos pirmininko pavaduotojas ir Sąjungos vyriausiasis įgaliojantis yra Europos išorės veiksmų tarnybos (EIVT) vadovas ir Europos gynybos agentūros (EGA) direktorius.

Europos Vadovų Taryba ir Europos Sąjungos Taryba vieningai priima su BSGP susijusius sprendimus (ES sutarties 42 straipsnis). Tačiau yra reikšmingų išimčių – tai sprendimai susiję su EGA (ES sutarties 45 straipsnis) ir nuolatinio struktūrizuotu bendradarbiavimu (PESCO, ES sutarties 46 straipsnis), kuriems priimti reikalinga kvalifikuota balsų dauguma.

Lisabonos sutartimi pradėta taikyti Europos pajėgumų ir ginkluotės politika (ES sutarties 42 straipsnio 3 dalis) ir nustatyta, kad prireikus EGA ir Komisija bendradarbiauja (ES sutarties 45 straipsnio 2 dalis), visų pirma ES mokslinių tyrimų, pramonės ir kosmoso politikos srityje.

Be to, ES sutarties 21 straipsnyje primenama, kad daugiašališkumas yra ES išorės veiksmų pagrindas. Todėl ES partneriai gali dalyvauti BSGP misijose ir operacijose. ES yra įsipareigojusi stiprinti koordinavimą ir bendradarbiavimą įvairiose daugiašalėse struktūrose, visų pirma su Jungtinėmis Tautomis ir Šiaurės Atlanto sutarties organizacija (NATO), taip pat su kitomis regioninėmis organizacijomis, pavyzdžiui, Afrikos Sąjunga.

RAIDA

Įsigaliojus Lisabonos sutarčiai, BSGP labai pasikeitė tiek politiniu, tiek instituciniu požiūriu.

2016 m. birželio mėn. Komisijos pirmininko pavaduotoja ir vyriausioji įgaliotinė Federica Mogherini pateikė Europos Vadovų Tarybai Visuotinę ES užsienio ir saugumo politikos strategiją (VESS) – dokumentą, kuriame išdėstyta BSGP strategija. Nustatyti penki prioritetai: Sąjungos saugumas; ES rytinių ir pietinių valstybių ir jų visuomenių atsparumas; integruoto požiūrio į konfliktus plėtojimas; bendradarbiaujamoji regioninė tvarka ir pasaulinis valdymas XXI a. VESS įgyvendinimas kasmet turėtų būti persvarstomas konsultuojantis su Taryba, Komisija ir Parlamentu.

2016 m. lapkričio mėnesį Komisijos pirmininko pavaduotoja ir vyriausioji įgaliotinė Tarybai pateikė „Įgyvendinimo planą saugumo ir gynybos srityje“, pagal kurį siekiama įgyvendinti VESS viziją. Plane pateikta 13 pasiūlymų, įskaitant suderintą metinę peržiūrą gynybos srityje (CARD) ir naują bendrą PESCO susitarimą, skirtą valstybėms narėms, norinčioms stiprinti įsipareigojimus saugumo ir gynybos srityje.

Tuo pat metu F. Mogherini pristatė Europos gynybos veiksmų planą, kuriame numatyti pagrindiniai pasiūlymai steigti Europos gynybos fondą, kurio lėšomis visų pirma būtų finansuojami gynybos moksliniai tyrimai ir pajėgumų plėtojimas. Jie buvo įgyvendinti per pastaruosius kelerius metus.

2021 m. birželio mėn. ES pradėjo svarstymus dėl Europos saugumo ir gynybos ateities. Šio proceso rezultatas – ES saugumo ir gynybos strateginis kelrodis – politikos dokumentas, kuriame nustatoma ateinančių 5–10 metų ES saugumo ir gynybos strategija. Strateginis kelrodis yra veiksmų sistema bendrai vizijai saugumo ir gynybos srityje plėtoti. Dokumentas parengtas trimis etapais: grėsmių analizė, struktūrinis strateginis dialogas ir tolesnis plėtojimas bei peržiūra prieš priimant. Pagrindinis jo tikslas – pateikti politines ES „strateginio savarankiškumo“ įgyvendinimo gaires keturiuose svarbiausiose srityse: krizių valdymas, atsparumas, pajėgumai ir partnerystės. Šio proceso tikslas – pasiekti, kad ES galėtų veikti kaip saugumo užtikrintojas, nes šis saugumo užtikrinimo poreikis vis labiau didėja. Komisijos Pirmininkės pavaduotojas ir Sąjungos vyriausiasis įgaliotinis Josepas Borrellis pristatė pradinę dokumento redakciją bendrame ES užsienio reikalų ir gynybos ministrų posėdyje 2021 m. lapkričio mėn.

Tačiau, atsižvelgiant į Rusijos agresijos karą prieš Ukrainą (kuris prasidėjo 2022 m. vasario 24 d.), dokumentas turėjo būti iš esmės pakeistas, kad būtų atsižvelgta į Europos saugumo tvarkos destabilizavimą ir atitinkamai pasikeitusią

ES poziciją, užmojus ir priemones gynybos srityje. 2022 m. kovo 24–25 d. Prancūzijos pirmininkavimo Tarybai laikotarpiu Europos Vadovų Taryba patvirtino galutinę strateginio kelrodžio redakciją.

Dėl karo Danija panaikino 1992 m. jai suteiktą galimybę netaikyti ES gynybos politikos. Danai sutiko prisijungti prie BSGP per 2022 m. birželio 1 d. surengtą referendumą (66,9 proc. balsavo už). Todėl visos 27 valstybės narės dabar prisideda prie BSGP.

Krizių valdymo misijos ir operacijos yra akivaizdžiausia ir apčiuopiamiausia BSGP išraiška. Strateginiu kelrodžiu šalinamos VESS krizių valdymo priemonių ir institucijų spragos, pavyzdžiui, sukuriant naujus ES greitojo dislokavimo pajėgumus. 2021 m. pranešime dėl BSGP įgyvendinimo Parlamentas išreiškė pritarimą siūlomam greitam įsigaliojimui. Strateginiu kelrodžiu taip pat siekiama nustatyti nuoseklius kitų iniciatyvų ir atitinkamų procesų (pavyzdžiui, PESCO, EPF ir CARD) tikslus ir uždavinius.

Nors Parlamentas neatliks tiesioginio vaidmens kuriant strateginį kelrodį, tikimasi, kad jis privalo būti reguliariai informuojamas apie įgyvendinimo lygį ir jam turi būti suteikta galimybė pareikšti savo nuomonę dėl šio proceso, visų pirma per informacinius pranešimus Saugumo ir gynybos (SEDE) pakomitečiui. Rengdamas savo metinius pranešimus dėl BSGP, SEDE pakomitetis de facto atlieka patariamąjį vaidmenį BSGP klausimais.

BSGP PRIEMONIŲ RINKINYS

Nuo 2016 m. įgyvendinant BSGP pasiekta nemažai laimėjimų, įskaitant PESCO pradžia; nuolatinė vadovavimo ir kontrolės struktūra vykdymo įgaliojimų neturinčioms karinėms misijoms planuoti ir vykdyti; EGF; Susitarimas dėl civilinių BSGP pajėgumų; BSGP civilinio aspekto strateginė peržiūra; ir į biudžetą neįtraukta Europos taikos priemonė (ETP).

Pirmoji CARD ataskaita ES gynybos ministrams buvo pateikta 2020 m. lapkričio mėn., o EGA atliko redaktoriaus vaidmenį. Joje nustatytos 55 bendradarbiavimo galimybės visame pajėgumų spektre.

2020 m. gruodžio mėn. Taryba pasiekė preliminarų politinį susitarimą su Parlamento atstovais dėl reglamento, kuriuo įsteigiamas EGF 2021–2027 m. daugiamečių finansinės programos kontekste. Septynerių metų biudžetas – 8 mlrd. EUR. EGF skatins Europos gynybos pramonės bendradarbiavimą. 2022 m. birželio 30 d. Komisija paskelbė pirmuosius kvietimus teikti pasiūlymus dėl fondo.

Pagal ETP – nebiudžetinę priemonę – ES finansuos bendras karinių BSGP misijų ir operacijų išlaidas, taip didindama valstybių narių dalijimąsi našta. ETP taip pat gali būti naudojama mokymo ir karinės įrangos (įskaitant mirtiną įrangą) teikimui ES šalių partnerių saugumo ir gynybos sektoriams finansuoti. Stiprinant taikos paramos operacijų, ne ES šalių ir organizacijų partnerių pajėgumus kariniais ir gynybos klausimais, ES didins savo išorės veiksmų veiksmingumą. Iki 2023 m. kovo mėn. ES pagal ETP suteikė maždaug 3,6 mlrd. EUR karinę pagalbą Ukrainai, kad padėtų užkirsti kelią Rusijos invazijai. Pradinis 5 mlrd. EUR 2021–2027 m. priemonės biudžetas 2023 m. buvo padidintas 2 mlrd. EUR (su galimybe prireikus jį padidinti dar 3,5 mlrd. EUR).

2022 m. liepos 19 d. Komisija, gavusi įgaliojimus 2022 m. kovo mėn. Versalio aukščiausiojo lygio susitikime, pateikė pasiūlymą dėl reglamento, kuriuo nustatomas Europos gynybos pramonės stiprinimas taikant Bendrą viešųjų pirkimų aktą (EDIRPA).

EDIRPA yra trumpalaikė bendrų viešųjų pirkimų gynybos srityje priemonė, kurios vertė – 500 mln. EUR. Juo siekiama pašalinti skubiausius ir svarbiausius gynybos pajėgumų trūkumus ir paskatinti valstybes nares bendrai pirkti gynybos produktus. Po tarpinstitucinių derybų Parlamentas reglamentą priėmė 2023 m. rugsėjo 12 d. plenariniame posėdyje. 2023 m. gegužės 3 d. Komisija pateikė pasiūlymą dėl teisės akto, kuriuo remiama šaudmenų gamyba ir kuriuo siekiama aprūpinti Ukrainą šaudmenimis, padidinti bendradarbiaujamuosius viešuosius pirkimus ir padidinti gamybos pajėgumus. Po trumpų tarpinstitucinių derybų Parlamentas šį aktą priėmė 2023 m. liepos 13 d. Be to, Komisija pasiūlys Europos investicijų į gynybą programos reglamentą, kuriuo bus grindžiami būsimi bendri valstybių narių ir Sąjungos saugumo bendro intereso plėtros ir viešųjų pirkimų projektai.

PAGAL BSGP VYKDOMOS MISIJOS IR OPERACIJOS

Nuo 2003 m. ir pirmosios intervencijos Vakarų Balkanuose ES pradėjo ir vykdo 37 operacijas ir misijas trijuose žemynuose. 2023 m. spalio mėn. duomenimis vykdoma 22 BSGP misijų ir operacijų (12 civilinių misijų ir 9 karinės operacijos, įskaitant 2 jūrų srities operacijas). Šiuo metu užsienyje dislokuota apie 4000 ES karinių ir civilinių darbuotojų. ES sprendimai dislokuoti misijas ar operacijas paprastai priimami šalies partnerės prašymu ir (arba) remiantis JT Saugumo Tarybos rezoliucija.

EUROPOS PARLAMENTO VAIDMUO

Europos Parlamentas remia ES gynybos integraciją ir bendradarbiavimą. Jis tikrina BSGP ir gali savo iniciatyva dėl jos kreiptis į Komisijos pirmininko pavaduotoją ir Sąjungos vyriausiąjį įgaliotinį bei Tarybą (ES sutarties 36 straipsnis). Jis taip pat tikrina BSGP skirtą biudžetą (ES sutarties 41 straipsnis). Parlamentas du kartus per metus rengia diskusijas dėl BUSP ir BSGP įgyvendinimo, bei priima pranešimus: Užsienio reikalų (AFET) komiteto rengiamą pranešimą dėl BUSP pažangos ir pranešimą dėl pažangos BSGP srityje, kurį parengia SEDE pakomitetas.

[2022 m. metinė BSGP įgyvendinimo ataskaita](#) buvo priimta 2023 m. sausio mėn. plenariniame posėdyje. Joje daugiausia dėmesio skiriama ES paramos Ukrainai didinimui; poreikiui tinkamai įgyvendinti Strateginį kelrodį; investicijų koordinavimo ir Europos gynybos pramonės finansavimo galimybių didinimo svarbai; ES saugumo ir gynybos pajėgumų, visų pirma pasitelkiant ETP, stiprinimui; papildomumo su NATO, kartu užtikrinant Europos strateginį savarankiškumą, didinimui; atsparumo hibridiniams karams stiprinimui; ir įtrauktesnio sprendimų priėmimo proceso kūrimui. Joje visų pirma raginama ES ir valstybes nares „didinti ir paspartinti pastangas teikti Ukrainai būtiną finansinę, humanitarinę ir karinę pagalbą bei įrangą, įskaitant mirtiną įrangą ir ypač sunkiąją ginkluotę“, ir pasisakoma už ES karinės pagalbos misijos Ukrainai remti (EUMAM Ukraine) sukūrimą. Be to, Parlamentas primena, kad Strateginis kelrodis turi būti dinamiškas procesas, kuris turėtų padėti ES sustiprinti savo strateginį savarankiškumą. Taip pat Parlamentas apgailestauja, kad negali tinkamai tikrinti PESCO projektų. Todėl jis paragino ES „sustiprinti Parlamento vykdomą BSGP priežiūrą“. Metinėje ataskaitoje taip pat pabrėžiamas Parlamento noras aktyviau dalyvauti BSGP ir gynybos pramonės politikos sprendimų priėmimo procese, visų pirma įgyvendinant Strateginį kelrodį, EPF, EDIRPA, Europos investicijų gynybos srityje programą, ETP ir įvairių sričių politiką. Šiuo atžvilgiu Parlamentas rekomendavo, be kita ko, sukurti „visapusišką gynybos tarybą“, pasinaudojant „EGF laikotarpio vidurio peržiūra ir būsimomis derybomis dėl EDIRPA, kad būtų užtikrintos

veiksmingos parlamentinės kontrolės teisės“, ir paaiškino „Parlamento teisę gauti informaciją ir prieigą prie jos pagal ES sutarties 36 straipsnį“. Nuo 2012 m., remiantis Lisabonos sutarties protokolu Nr. 1, Europos Parlamentas ir valstybių narių nacionaliniai parlamentai kasmet organizuoja dvi tarpparlamentines konferencijas su BUSP susijusiems klausimams aptarti.

Bendrai paėmus, sutartimi Parlamentui suteikiama galimybė atlikti visavertį vaidmenį plėtojant BSGP, todėl jis tampa partneriu formuojant ES išorės santykius ir sprendžiant saugumo iššūkius. Kad galėtų atlikti šį vaidmenį, Parlamentas reguliariai rengia svarstymus, klausymus ir seminarus, skirtus tokiems klausimams, kaip civilinės ir karinės BSGP panaudojimo atvejai, tarptautinės saugumo ir gynybinio pobūdžio krizės, daugiašalės saugumo, ginklų kontrolės ir ginklų neplatavimo struktūros, kova su terorizmu ir organizuotu nusikalstamumu, geroji praktika didinant saugumo ir gynybos veiksmingumą ir ES teisiniai bei instituciniai šių sričių pokyčiai.

Po to, kai Komisijos pirmininko pavaduotoja ir Sąjungos vyriausioji įgaliotinė 2010 m. paskelbė politinės atskaitomybės deklaraciją, Parlamentas dalyvauja reguliariai rengiamuose bendruose konsultaciniuose posėdžiuose, kuriuose jis keičiasi informacija su Taryba, Europos išorės veiksmų tarnyba ir Komisija.

Parlamentas taip pat teikia klausimus ir pasiūlymus žodžiu Europos išorės veiksmų tarnybai dėl BSGP, visų pirma SEDE pakomitečio posėdžių metu.

Oliver Krentz
10/2023

5.2. IŠORĖS PREKYBOS SANTYKIAI

5.2.1. EUROPOS SAJUNGA IR JOS PREKYBOS PARTNERIAI

Laikui bėgant Europos Sąjungoje gaminama vis mažiau darbu imlių nedidelės vertės gaminių ir vis dažniau specializuojamasi gaminant didesnės vertės firmines prekes. ES ekonomika yra atvira, todėl prekyba jai labai svarbi. Siekdama pašalinti prekybos kliūtis ir sudaryti vienodas sąlygas savo įmonėms, Sąjunga derasi dėl keleto laisvosios prekybos susitarimų (LPS). ES taip pat yra Pasaulio prekybos organizacijos (PPO) steigėja ir svarbi jos veikėja.

TEISINIS PAGRINDAS

[Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo](#) 207 straipsnyje bendra prekybos politika apibrėžta kaip išimtinė Europos Sąjungos kompetencijos sritis.

ESMINIS ES VAIDMUO

ES, Kinija ir JAV yra [didžiausią pasaulyje ekonomiką](#) turinčios šalys: 2022 m. tiek ES, tiek Kinija sudarė apie 17 proc. pasaulio bendrojo vidaus produkto (BVP), o JAV – apie 25 proc. Dėl savo BVP, kuris sudaro maždaug 16,6 trln. EUR, ir dėl rinkos atvirumo ES atlieka labai svarbų vaidmenį formuodama pasaulio prekybos sistemą, be kita ko, remdama PPO. Dėl atviros ekonomikos ES įgijo didelį pranašumą, atsižvelgiant į tai, kad daugiau kaip 30 mln. darbo vietų ES priklauso nuo išorės prekybos, be to, prognozuojama, kad pasaulio ekonomikos augimas vyks visų pirma už Europos ribų. Nauji ekonomikos veikėjai ir technologinės inovacijos, ypač skaitmeninimas, labai pakeitė tarptautinės prekybos struktūrą ir pobūdį. Šiuo metu pasaulio ekonomika yra itin integruota, o įprastinę prekybą pagamintomis prekėmis didžia dalimi pakeitė pasaulinės tiekimo grandinės.

Nors 2009 m. pasaulinė finansų krizė padarė neigiamą poveikį ES ekonominės veiklos rezultatams, ES sugebėjo išsaugoti gana tvirtą poziciją prekybos prekėmis srityje, sykiu sustiprino savo vadovojamąjį vaidmenį prekybos paslaugomis srityje. Dėl COVID-19 pandemijos visame pasaulyje sulėtėjo ekonomikos augimas ir prekyba, o tai paskatino diskusijas dėl pramonės sugražinimo į Europą (vadinamojo į kitas šalis perkeltos veiklos sugražinimo). Tikėtina, kad į kitas šalis perkelta veikla bus sugražinama selektyviai itin svarbiuose sektoriuose ir sykiu pasaulinėse tiekimo grandinėse vyksta tam tikras susiskaidymas dėl vis labiau atskirtų prekių tiekėjų bei paslaugų teikėjų, todėl kai kuriais atvejais jos tampa dar ilgesnės.

EUROPOS KOMISIJOS IR EUROPOS PARLAMENTO VAIDMUO

Tarptautinė prekyba buvo vienas iš pirmųjų sektorių, kuriame valstybės narės susitarė sutelkti savo suverenias teises. Taigi jos pavedė Komisijai tvarkyti prekybos reikalus, be kita ko, derėtis dėl tarptautinių prekybos susitarimų valstybių narių vardu. Kitaip tariant, ES, veikdama kaip vienas subjektas, derasi dėl dvišalių ir daugiašalių prekybos susitarimų visų savo valstybių narių vardu. Kaip matyti iš rezultatų PPO ginčų sprendimo sistemoje, ES sugebėjo apginti savo interesus tarptautinės prekybos ginčiuose. ES taip pat naudoja tarptautinės prekybos priemones siekdama propaguoti savo vertybes ir politikos kryptis ir bando siekti, kad jos reguliavimo praktika būtų

taikoma likusioje pasaulio dalyje. ES tradiciškai pritaria atvirai ir sąžiningai tarptautinei prekybos sistemai.

Lisabonos sutartimi sustiprintas Parlamento vaidmuo, jis tapo lygias teises su Taryba turinčia teisėkūros institucija, kai sprendžiami su prekyba ir investicijomis susiję klausimai. Šia Sutartimi Parlamentui taip pat pavesta aktyviau dalyvauti derybose dėl tarptautinių prekybos susitarimų ir jų ratifikavimo procese, nes dabar privaloma gauti Parlamento pritarimą. Visgi tam tikri prekybos politikos elementai ir toliau priklauso valstybių narių kompetencijos sričiai. 2017 m. gegužės 16 d. Europos Sąjungos Teisingumo Teismas (ESTT) paskelbė nuomonę, kurioje paaiškino, kaip padalijamos nacionalinės ir ES kompetencijos sritys.

PREKYBOS POLITIKA IR KRYPTYS

XXI a. pirmąjį dešimtmetį daugiašalėms PPO deryboms dėl Dohos vystymosi darbotvarkės atsidūrus aklavietėje ES turėjo rasti alternatyvių geresnio patekimo į ES nepriklausančių šalių rinkas užtikrinimo būdų. Taigi buvo sudaryti naujos kartos visapusiški laisvosios prekybos susitarimai (LPS), kuriais reglamentuojama daugiau klausimų nei vien maitų tarifų mažinimas ir prekyba prekėmis. Pirmasis toks naujos kartos LPS buvo sudarytas su Pietų Korėja ir, Parlamentui jį ratifikavus, oficialiai įsigaliojo 2015 m. gruodžio mėn. Tokią naują politiką patvirtina ES ir Peru, Kolumbijos, o vėliau ir Ekvadoro (nuo 2016 m.) daugiašalis prekybos susitarimas (galiojantis nuo 2013 m.), asociacijos susitarimas su Centrinės Amerikos šalimis, kurio prekybos ramstis laikinai taikomas nuo 2013 m. (su Hondūru, Nikaragva, Panama, Kosta Rika, Salvadoru ir Gvatemala), ES ir Kanados išsamus ekonomikos ir prekybos susitarimas (IEPS) (laikinai taikomas nuo 2017 m. rugsėjo mėn.), ES ir Singapūro LPS (galiojantis nuo 2019 m. pabaigos) ir ES ir Vietnamo LPS (galiojantis nuo 2020 m. vidurio). Ekonominės partnerystės susitarimas su Japonija įsigaliojo 2019 m. vasario 1 d.

Kadangi derybos dėl Transatlantinės prekybos ir investicijų partnerystės (TPIP) su Jungtinėmis Valstijomis buvo sustabdytos 2016 m., ES dėmesį sutelkė į susitarimus su Jungtinėmis Valstijomis konkrečiose srityse, pvz., tarifų pramoninėms prekėms ar atitikties vertinimo. 2019 m. baigtos derybos dėl prekybos susitarimo su MERCOSUR narėmis steigėjomis. Susitarimo projektas dar turi būti ratifikuotas. 2023 m. liepos 9 d. Taryba pasirašė išsamaus ir plataus užmojo prekybos susitarimo su Naująja Zelandija projektą. Norint jį ratifikuoti, jį dar turi patvirtinti Europos Parlamentas. ES taip pat pradėjo derybas dėl LPS su Indonezija, Tunesu, Filipiniais ir Australija. 2021 m. buvo vėl pradėtos derybos su Indija, 2023 m. – su Tailandu, o derybos su Malaizija bus atnaujintos, kai tik bus palankios sąlygos.

2015 m. strategija „Prekyba visiems“ buvo siekiama nustatyti ES prekybos politiką, kurią įgyvendinant būtų suderinamas ekonomikos augimo, darbo vietų kūrimo bei investicijų skatinimas ir sąžiningos prekybos atsižvelgiant į pagarbą žmogaus teisėms ir aplinkai siekis. Joje taip pat raginama atnaujinti ir reformuoti PPO. 2021 m. vasario mėn. Komisija pristatė savo prekybos politikos peržiūrą „[Atvira, tvari ir ryžtinga prekybos politika](#)“, kuria siekiama nustatyti prekybos politikos kryptį iki 2030 m. Prekybos politikos peržiūra pakeičia 2015 m. strategiją „Prekyba visiems“ ir atspindi nuo tada įvykusius geopolitinius pokyčius: į prekybos žodyną įtraukiami tokie terminai, kaip „ryžtingumas“ ir „atsparumas“, papildantys gerai žinomas sąvokas „sąžiningumas“ ir „tvarumas“. Ja siekiama užtikrinti, kad įgyvendinant prekybos politiką būtų įveikti dabartiniai iššūkiai

ir sukurtos palankesnės sąlygos vykdyti žaliąją ir skaitmeninę pertvarką, taikant atviro strateginio savarankiškumo modelį.

PAGRINDINIAI ES PREKYBOS PARTNERIAI

Europa yra didžiausia pagamintų prekių ir paslaugų eksportuotoja pasaulyje. 2022 m. Jungtinės Amerikos Valstijos buvo pirmoji ES prekių paskirties šalis, kuriai teko 20 proc. viso eksporto, o antroje vietoje buvo Jungtinė Karalystė (13 proc.), aplenkusi Kiniją, pastarajai teko 9 proc. viso ES eksporto. [Kitos svarbios prekybos prekėmis partnerės](#) 2022 m. buvo šios (mažėjančia tvarka): Šveicarija (7 proc.), Turkija (4 proc.), Japonija ir Norvegija (kiekvienai teko 3 proc.), Pietų Korėja (2,5 proc.), Rusija ir Meksika.

Kalbant apie prekybą paslaugomis, 2021 m. [pagrindinis ES prekybos partneris buvo Jungtinės Valstijos](#), po jų eina Jungtinė Karalystė ir Šveicarija.

2020 m. ir 2021 m. dėl COVID-19 pandemijos iš esmės sumažėjo tarptautinė prekyba prekėmis, įskaitant ES prekybą su jos pagrindiniais prekybos partneriais. Rusijos nepateisinamas ir neišprovokuotas karas prieš Ukrainą padarė poveikį energijos ir maisto rinkoms. [ES šalys aktyviai koordinuoja veiksmus](#), kuriais siekiama spręsti kylančių kainų ir tiekimo trūkumo problemą.

INVESTICIJOS

ES yra didžiausia pasaulio investuotoja ir pagrindinė kitų šalių tiesioginių užsienio investicijų (TUI) vieta. 2009 m. įsigaliojus Lisabonos sutarčiai dar labiau išplėsta ES išskirtinė kompetencija tarptautinės prekybos klausimais, kuriai dabar priklauso ir tiesioginės užsienio investicijos. Siekdama išsiaiškinti tikslus savo įgaliojimus investicijų srityje Komisija paprašė ESTT pateikti nuomonę dėl ES ir Singapūro LPS. ESTT 2017 m. nuomonėje patvirtino, kad dauguma TUI aspektų su kai kuriomis išimtimis, visų pirma ginčų sprendimo srityje, priklauso ES kompetencijai.^[1]

Pasaulio TUI dalis 2021 m. (mlrd. JAV dolerių ir visos sumos proc. dalis)

	Sukauptos TUI šalyje	Sukauptos tiesioginės investicijos užsienyje
Pasaulis (mlrd. JAV dolerių)	47 079,311 (100 %)	42 667,167 (100 %)
ES	12 098,672 (25,7 %)	13 993,717 (32,8 %)
Jungtinės Amerikos Valstijos	13 056,382 (27,73 %)	9 765,936 (22,9 %)
Kinija	3 633,317 (7,72 %)	2 785,15 (6,5 %)
Kanada	1 442,334 (3,06 %)	2 155,634 (5,05 %)
Japonija	241,125 (0,5 %)	1 935,653 (4,5 %)
Jungtinė Karalystė	2 689,966 (5,2 %)	2 376,902 (5,6 %)

Šaltinis: Europos Parlamento Sąjungos išorės politikos generalinis direktoratas, apskaičiavimai pagrįsti Europos Komisijos ir (arba) Eurostato duomenimis.

2020 m. gruodžio mėn. ES iš esmės užbaigė derybas dėl visapusiško susitarimo dėl investicijų su Kinija, kuris dar turi būti ratifikuotas. Investicijų apsaugos susitarimai

[1]UNCTAD, [Pasaulio investicijų ataskaita \(angl. „World Investment Report“\)](#) (2013 m.). Sukauptos investicijos šalyje ir užsienyje, pateiktos mln. JAV dolerių, šioje lentelėje pakeistos į mlrd. JAV dolerių, o dalys apskaičiuotos taip: (vertė šalyje / vertė pasaulyje)*100.

su Singapūru ir Vietnamu buvo ratifikuoti atitinkamai 2019 ir 2020 m. ES taip pat pradėjo derybas dėl investicijų su Mianmaru ir išnagrinės galimybę pradėti panašias derybas su Taivanu ir Honkongu. Galimybė pradėti derybas su Iranu bus svarstoma po to, kai jis prisijungs prie PPO. 2020 m. gruodžio mėn. ES taip pat sudarė prekybos ir bendradarbiavimo susitarimą su Jungtine Karalyste, kuriam Parlamentas pritarė 2021 m. gegužės mėn. ES ir Jungtinės Karalystės susitarimu numatomi nuliniai muitų tarifai prekybai prekėmis, taip pat jis apima investicijas ir kelias kitas politikos sritis.

[Apsilankykite Europos Parlamento svetainėje, skirtoje prekybos ir globalizacijos temai.](#)

Wolfgang Iglar

10/2023

5.2.2. EUROPOS SĄJUNGA IR PASAULIO PREKYBOS ORGANIZACIJA

Pasaulio prekybos organizacija (PPO) siekia užtikrinti taisyklėmis pagrįstą tarptautinę prekybos sistemą. Nepaisant prekybos derybų aklavietės, ieškoma būdų, kaip modernizuoti PPO taisykles ir atremti naujus pasaulinius iššūkius. Remiantis Lisabonos sutartimi, Parlamentas kartu su Taryba priima teisės aktus, turi pritarti bet kokiems PPO susitarimų pakeitimams arba naujiems PPO susitarimams ir atlieka svarbų tarptautinės prekybos politikos tikrinimo vaidmenį.

Dėl XX a. pirmaisiais dešimtmečiais patiriamų prekybos problemų šalys turėjo plėtoti vis sudėtingesnius santykius, todėl atsirado būtinybė sukurti platformą, kuria būtų palengvintos ir reguliuojamos prekybos derybos. 1947 m. sudarytame Bendrajame susitarime dėl muitų tarifų ir prekybos (GATT) buvo ne tik numatytas apskritojo stalo diskusijų forumas ir kartu priimtas daugiašalis požiūris į prekybą, bet ir sukurta tarptautiniu mastu pripažinta prekybos taisyklių sistema. Pagrindinis tikslas buvo sudaryti vienodas sąlygas visiems nariams ir gerokai „sumažinti muitų tarifų ir kitus prekybos apribojimus bei panaikinti diskriminacinį režimą tarptautinėje prekyboje“^[1].

Vystantis tarptautinei prekybai, prekybą materialiomis prekėmis papildė prekyba paslaugomis ir idėjomis ir GATT buvo pertvarkytas bei institucionalizuotas, įsteigiant Pasaulio prekybos organizaciją (PPO). PPO įsteigta 1995 m. užbaigus Urugvajaus prekybos derybų raundą; ji sujungė ankstesnius prekybos susitarimus – GATT, Sutartį dėl žemės ūkio ir Sutartį dėl tekstilės ir aprangos, taip pat kitus bendrus susitarimus. Svarbiausi nauji susitarimai – Bendrasis susitarimas dėl prekybos paslaugomis (GATS) ir Sutartis dėl intelektinės nuosavybės teisių aspektų, susijusių su prekyba (TRIPS). 2017 m. vasario mėn. įsigaliojo prekybos lengvinimo susitarimas – pirmasis daugiašalis susitarimas nuo PPO sukūrimo. 2022 m. 12-ojoje ministrų konferencijoje Ženevoje buvo pasiektas susitarimas dėl žuvininkystės subsidijų ir iš dalies pakeista TRIPS sutartis atsižvelgiant į COVID-19 vakcinas po to, kai šie veiksmai buvo du kartus atidėti dėl COVID-19 pandemijos nulemtų apribojimų. Tačiau, siekiant neatsilikti nuo pastarojo meto pokyčių sparčiai kintančioje prekybos aplinkoje, daugelis narių, įskaitant ES, laikosi nuomonės, kad vis dar reikia įvykdyti esminę PPO reformą, pavyzdžiui, prekybos ir sveikatos, energetikos, elektroninės prekybos, palankesnių sąlygų investicijoms sudarymo ir pramonės subsidijų srityse.

PPO siekia skatinti laisvą prekybą, visų pirma užtikrindama, kad šalys per prekybos derybas toliau šalintų prekybos kliūtis. Šiuo metu du trečdaliai PPO narių yra besivystančios šalys, taigi organizacija suteikia galimybę pereinamosios ekonomikos ir mažiausiai išsivysčiusiems šalims naudotis atvira prekyba savo vystymosi pažangai skatinti.

PREKYBOS GINČŲ SPRENDIMO SISTEMA

Vienas iš pagrindinių PPO laimėjimų – jos Ginčų sprendimo tarybos, turinčios įgaliojimus spręsti prekybos ginčus ir užtikrinti savo sprendimų vykdymą, sustiprinimas. Prekybos ginčų sprendimo sistema pagrįsta iš anksto nustatytais taisyklėmis,

[1]GATT susitarimo (1947 m.) įžanginė dalis.

pagal kurias PPO nariams, nepriklausomai nuo jų politinės svarbos ir ekonominės įtakos, suteikiama galimybė pateikti skundus dėl tariamų PPO taisyklių pažeidimų ir reikalauti atlyginti žalą. Dėl šios sistemos sumažėjo poreikis taikyti vienašales gynybinio pobūdžio priemones, kurias šalys pasitelkdavo anksčiau ir kurios dažnai sukeldavo atsakomąsias šalių, kurioms jos buvo taikomos, reakcijas, ir dėl to kartais kildavo tikri prekybos karai.

Iki šiol PPO ginčų sprendimo sistema padėjo užtikrinti, kad stipresnieji organizacijos nariai neturėtų pirmenybės silpnesniųjų atžvilgiu, ir numatė aiškias taisykles dėl atsakomųjų priemonių. Tačiau šiuo metu Apeliacinis komitetas iš esmės neveikia, nes jo narių įgaliojimai baigiasi, o jų laisvos pareigybės dar neužimtos. Siekdamas ištaisyti šią padėtį ES ir valstybės narės kartu su kitais 25 PPO nariais ėmėsi iniciatyvos sukurti alternatyvų mechanizmą – daugiašalį laikinąjį susitarimą dėl apeliacinio arbitražo. Jame dirbs 10 arbitrų, kurie pagal minėtąjį susitarimą nagrinės apeliacinius skundus dėl PPO kolegijos ataskaitų.

Nuo pat PPO įsteigimo ES buvo viena iš dažniausiai PPO ginčų sprendimo sistema besinaudojančių narių. 1995–2022 m. Sąjunga dalyvavo 203 ginčų sprendimo bylose: 110 kartų kaip skundo pateikėja ir 93 kartus kaip atsakovė^[2]. 216 kitų bylų ji paprašė „trečiosios šalies“ statuso, kurį turėdamos PPO narės gali stebėti kitų šalių ginčus. Be to, ES, kuriai atstovauja Europos Komisija, siekdama pagerinti ir paaiškinti PPO susitarimus, dažnai kreipdavosi į PPO kolegijas ir Apeliacinį komitetą, prašydama priimti nutarimus.

Europos Parlamentas atidžiai stebi su ES susijusių ginčų eigą. Parlamento Tarptautinės prekybos komitetas pateikia savo nuomonę dėl prekybos ginčų pranešimuose, viešuosiuose klausymuose ir Komisijai bei Tarybai pateikiamuose klausimuose, į kuriuos atsakoma žodžiu.

DOHOS DERYBŲ RAUNDAS IR TOLESNI VEIKSMAI

Nuo 2001 m. PPO nariai dalyvauja daugelį sričių apimančiose daugiašalėse prekybos derybose, vadinamose Dohos derybų raundu arba Dohos vystymosi darbotvarkė. Pagrindinis tikslas – užtikrinti, kad pasaulio prekybos sistemoje didžiausias dėmesys būtų skiriamas vystymuisi. Dohos derybomis siekiama sustiprinti besivystančių šalių vaidmenį ir gebėjimus pasinaudoti tarptautinės prekybos teikiama nauda ir padėti joms kovoti su skurdu.

Dohos vystymosi darbotvarkė nuo pat pradžių buvo grindžiama „vieno įsipareigojimų paketo“^[3] principu ir ji vis dar nebaigta svarstyti.

Deja, derybos užstrigo svarstant pagrindinius klausimus, visų pirma susijusius su patekimu į rinką. Svarbiausi didžiųjų besiformuojančios rinkos ekonomikos šalių ir pramoninių šalių ar jų blokų pozicijų skirtumai susiję su tuo, kaip turėtų būti pertvarkyta tarptautinė prekybos sistema.

ES pritarė tam, kad būtų pradėtas daugelį sričių apimantis ir plataus užmojo raundas. Jos manymu, taip galima geriausiai užtikrinti, kad visi raundo dalyviai gautų naudos iš ekonomikos augimo ir vystymosi ir būtų sudarytos sąlygos pasiekti reikiamus kompromisus. Tačiau, nepaisant didelių kai kurių dalyvių (visų pirma

[2] 2023 m. spalio 1 d. duomenys. [PPO interneto svetainė](#).

[3] „Vieno įsipareigojimų paketo“ principas iš esmės reiškia, kad „nesusitarta dėl nieko, kol nesusitarta dėl visko“.

ES) dedamų pastangų, neatrodo, kad derybos bus greitai ir sėkmingai baigtos. 2017 m. gruodžio mėn. įvykusioje 11-ojoje ministrų konferencijoje bendraminčių PPO narių grupės paskelbė bendrus pareiškimus dėl tolesnių diskusijų šiais klausimais: elektroninės prekybos, daugiašalės palankesnių sąlygų investicijoms sistemos kūrimo, labai mažų, mažųjų ir vidutinių įmonių (MVĮ) darbo grupės sudarymo ir vykstančių derybų dėl prekybos paslaugomis vidaus reguliavimo pažangos. Šiose keliašalėse derybose dėl [bendro pareiškimo iniciatyvos](#) gali dalyvauti visos PPO narės.

2022 m. birželio 17 d., po daugiau kaip 20 metų trukusių derybų, 12-ojoje PPO ministrų konferencijoje pasiektas istorinis susitarimas, kuriuo nutraukiamos netvarios žuvininkystės subsidijos. Tai pirmasis daugiašalis susitarimas, kuriame daugiausia dėmesio skiriama tvarumui, ir pirmasis naujas PPO susitarimas nuo 2013 m. Susitarimas yra nepaprastai svarbus žingsnis siekiant užtikrinti, kad žuvininkystės subsidijų pagrindinis tikslas būtų tvarumas ir jas teikiant būtų išvengta žalos vandenynams bei žuvų ištekliams – nepakeičiamam pakrančių bendruomenių visame pasaulyje pragyvenimo šaltiniui.

Be to, susitarta dėl konkrečių tolesnių veiksmų siekiant reformuoti PPO, įskaitant organizacijos visapusiškai veikiančios ginčų sprendimo funkcijos atkūrimą. Taip pat priimta [ministrų deklaracija dėl PPO atsako į pandemiją ir pasirengimo būsimums pandemijoms](#), sykiu leidžiant netaikyti tam tikrų su COVID-19 vakcinomis susijusių intelektinės nuosavybės prievolių. Bendrai reaguodamos į dabartinę dramatišką padėtį maisto srityje, susidariusią dėl Rusijos agresijos karo prieš Ukrainą, PPO narės susitarė susilaikyti nuo eksporto apribojimų ir netaikyti tokių apribojimų pagal Pasaulio maisto programą vykdomiems humanitariniams pirkimams. Galiausiai buvo pasiektas susitarimas pratęsti elektronei prekybai taikomų muitų moratoriumą iki kitos PPO ministrų konferencijos.

ES parodžius iniciatyvą, dauguma narių pakartojo, kad solidarizuojasi su Ukraina. ES taip pat skatino tolesnį bendradarbiavimą sprendžiant klimato kaitos problemą. Parlamentinė konferencija PPO klausimais, kurią Europos Parlamentas organizuoja kartu su Tarpparlamentine sąjunga, reguliariai sudaro konstruktyvaus dalyvavimo galimybę (toliau tekste rasite daugiau informacijos apie šią konferenciją). Parlamentas keletą kartų ragino atnaujinti derybas, pabrėždamas Dohos derybų raundo svarbą pasaulio prekybai ir ekonomikos vystymuisi.

Parlamentas taip pat aktyviai įsitraukęs į derybas dėl siauresnės apimties susitarimų, pavyzdžiui, į vykstančias derybas dėl elektroninės prekybos. Jo atstovai įtraukti į ES delegaciją, dalyvaujančią PPO ministrų konferencijose. Parlamentas toliau stebi pokyčius PPO, visų pirma pasirengimą 13-ajai PPO ministrų konferencijai, kuri vyks 2024 m. vasario 26–29 d. Abu Dabyje (Jungtiniai Arabų Emyratai).

ES IR PPO

Iki šiol Europos Sąjungai po Antrojo pasaulinio karo teko labai svarbus vaidmuo plėtojant tarptautinę prekybos sistemą. Šiuo metu ES svarsto, kaip būtų galima modernizuoti PPO^[4].

Panašiai kaip GATT (ir vėliau PPO), pačios ES tikslas iš pradžių buvo šalinti savo valstybių narių muitų kliūtis ir skatinti jų tarpusavio prekybą. Kuriant ES bendrąją rinką iš dalies remtasi GATT principais ir patirtimi. Sąjunga visada buvo viena

[4]Pranešimas spaudai dėl [Europos Komisijos visapusiškos PPO modernizavimo koncepcijos](#).

iš pagrindinių veiksmingos ir teisinės valstybės principais grindžiamos tarptautinės prekybos propaguotojų. Tokia sistema padeda užtikrinti, kad įmonės galėtų sąžiningai patekti į užsienio rinką ir taip būtų remiamas vidaus ir trečiųjų šalių, ypač mažiau išsivysčiusių šalių, ekonomikos augimas.

Bendra ES prekybos politika – tai viena iš Sąjungos visapusiškos ir išimtinės kompetencijos sričių. Kitaip tariant, Europos Sąjunga PPO veikia kaip vienas subjektas ir jai organizacijoje atstovauja ne valstybės narės, o Komisija. Komisija visų 27 valstybių narių vardu derasi dėl prekybos susitarimų ir gina ES interesus PPO Ginčų sprendimo taryboje. Komisija reguliariai konsultuojasi su Taryba ir Parlamentu dėl daugiašalių diskusijų turinio bei strategijos ir teikia jiems susijusias ataskaitas. Pagal Lisabonos sutartį Taryba ir Parlamentas yra teisės aktų leidėjai ir turi vienodas teises priimant sprendimus tarptautinės prekybos klausimais.

Dalyvaudama PPO, ES taip pat siekia propaguoti daugiašalę prekybos derybų sistemą, kuri papildytų dvišales derybas. Tačiau Dohos derybų raundui atsidūrus aklavietėje ir kitiems prekybos partneriams pradėjus sudarinėti dvišalius susitarimus, ES buvo priversta iš dalies persvarstyti savo ilgalaikę strategiją ir vėl pradėti regionines bei dvišales derybas.

Dabartinė aklavietė, į kurią pateko PPO, taip pat yra ženklas, kad tarptautinė prekybos sistema per pastaruosius 20 metų visiškai pasikeitė. Sistema išsivystė ir dabar pagrindinį vaidmenį joje atlieka nauji veikėjai – daugiausia tai pereinamosios ekonomikos ir besivystančios šalys. Tarptautinės prekybos sistemos liberalizavimas buvo naudingas kai kurioms besivystančioms šalims, kuriose toks liberalizavimas paskatino precedento neturintį ilgalaikį ekonomikos augimą. ES puikiai supranta šiuos pokyčius ir atkreipė dėmesį į poreikį ne tik laikytis pastaruosius metus vyravusio derybų požiūrio, bet išbandyti ir naujoviškesnius būdus, didesnę dėmesį skiriant reguliavimo klausimams, o ne tarifams. [2023 m. vasario mėn. ES pasiūlė tris pagrindines sritis, kurias reikėtų tikslingai svarstyti](#)^[5] 13-ojoje ministrų konferencijoje, t. y. prekybos politika ir valstybės intervencija siekiant remti pramonę, prekybą ir pasauliniai aplinkos iššūkiai, taip pat prekyba ir įtraukumas.

PARLAMENTINĖ KONFERENCIJA PPO KLAUSIMAIS

Europos Parlamentas ir Tarpparlamentinė sąjunga bendrai organizuoja parlamentines konferencijas PPO klausimais. Rengiant šias konferencijas siekiama daugiašaliam prekybos bendradarbiavimui suteikti parlamentinę dimensiją ir taip tarptautiniu mastu stiprinti demokratiją.

Pirmasis oficialus parlamentų narių susitikimas Pasaulio prekybos organizacijoje įvyko per 1999 m. gruodžio mėn. PPO ministrų konferenciją Sietle. 2001 m. Europos Parlamentas ir Tarpparlamentinė sąjunga susitarė sutelkti pastangas ir per PPO konferenciją Dohoje surengti parlamentinį susitikimą. Šis susitikimas padėjo pagrindus būsimai parlamentinei konferencijai PPO klausimais.

Konferencijoje viso pasaulio parlamentų nariams sudaroma galimybė keistis nuomonėmis, informacija ir patirtimi tarptautinės prekybos klausimais. Dalyviai stebi PPO veiklą, skatina PPO veiklos veiksmingumą ir sąžiningumą, propaguoja PPO procedūrų skaidrumą, siekia gerinti vyriausybių, parlamentų ir pilietinės visuomenės

[5] Taip pat žr. Europos Komisijos dokumentą: https://policy.trade.ec.europa.eu/news/eu-calls-wto-address-current-policy-challenges-through-focused-deliberation-2023-02-22_en#:~:text=A%20fully%20functioning%20WTO%20dispute,ambitious%20outcomes%20in%20ongoing%20work.

dialogą, daro įtaką PPO vykstančių diskusijų kryptį ir stiprina nacionalinių parlamentų gebėjimus tarptautinės prekybos klausimais.

Parlamentinės konferencijos PPO klausimais dalyviai susitinka PPO ministrų konferencijų metu. Tačiau dėl pandemijos nebuvo įmanoma susitikti per apribotą 12-ąją ministrų konferenciją, tačiau tikimasi, kad susitikimą bus galima surengti per būsimą 13-ąją ministrų konferenciją.

Wolfgang Iglar
10/2023

5.2.3. BESIVYSTANČIOMS ŠALIMS TAIKOMI PREKYBOS REŽIMAI

ES vystymosi politikoje pabrėžiama prekybos svarba ir daugiausia dėmesio skiriama šalims, kurioms labiausiai reikia pagalbos. Pagal bendrųjų muitų tarifų lengvatų sistemą kai kurioms prekėms iš besivystančių šalių suteikiama galimybė patekti į ES rinką lengvatinėmis sąlygomis. Ekonominės partnerystės susitarimais užtikrinamas lengvatinis prekybos režimas Afrikos, Karibų ir Ramiojo vandenyno regiono valstybėms, o programa „Viskas, išskyrus ginklus“ taikoma mažiausiai išsivysčiusiems šalims. Šios sistemos atitinka Pasaulio prekybos organizacijos taisykles.

TEISINIS PAGRINDAS

Bendros prekybos politikos (BPP) teisinis pagrindas yra Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo (SESV) 207 straipsnis. SESV 188 straipsnio 2 dalyje numatyta, kad įgyvendinant BPP taikoma įprasta teisėkūros procedūra, pagal kurią reikia gauti Parlamento pritarimą.

Pagal SESV 218 straipsnį Parlamento pritarimo reikia norint sudaryti tarptautinius prekybos susitarimus, pavyzdžiui, ekonominės partnerystės susitarimus (EPS).

ES PREKYBA IR VYSTYMASIS

2012 m. Komisijos komunikate „Prekyba, augimas ir vystymasis. Prekybos ir investicijų politikos pritaikymas šalims, kurioms pagalbos reikia labiausiai“^[1] matomi dideli ES prekybos ir vystymosi paradigmos pokyčiai. Nors pagal šį komunikatą vystymosi strategijose didžiausias dėmesys vis dar skiriamas prekybai, jame pabrėžta, kad vis labiau būtina diferencijuoti besivystančias šalis ir daugiau dėmesio skirti šalims, kurioms pagalbos reikia labiausiai. Šiuo komunikatu siekta ne tik stiprinti prekybos ir vystymosi politikos priemonių, pavyzdžiui, ES politikos suderinamumo vystymosi labai principo ir 2011 m. Pokyčių darbotvarkės komunikato^[2], sąveiką, bet ir dar kartą patvirtinti pagrindinių ES vertybių, pavyzdžiui, žmogaus teisių, svarbą.

Daugiašaliu lygmeniu ES remia 2001 m. Dohoje inicijuotą Pasaulio prekybos organizacijos (PPO) vystymosi darbotvarkę. 2015 m. spalio mėn. ES ratifikavo per devintąją PPO ministrų konferenciją Balyje sudarytą prekybos lengvinimo susitarimą, kuris yra itin svarbus besivystančioms ir tiesioginės prieigos prie jūros neturinčioms žemyninėms šalims. 10-ojoje PPO ministrų konferencijoje Nairobyje ES kartu su keliomis kitomis PPO narėmis aktyviai kėlė kitus klausimus, svarbius besivystančioms šalims. Tačiau 11-oji PPO ministrų konferencija Buenos Airėse (2017 m.) ir 12-oji PPO ministrų konferencija Ženevoje (2022 m.) nesustiprino galiojančių specialaus ir diferencijuoto režimo nuostatų užtikrinant, kad jos būtų tikslesnės, veiksmingesnės ar funkcionalesnės, arba sukuriant labiau subalansuotą taisyklėmis grindžiamą sistemą.

[Pagalbos prekybai](#) iniciatyva, paskelbta 2005 m. gruodžio mėn. PPO ministrų konferencijoje, papildė Dohos vystymosi darbotvarkę ir padeda stiprinti prekybos

[1] COM(2012)0022.

[2] „ES vystymosi politikos poveikio didinimas. Pokyčių darbotvarkė“ (COM(2011)0637).

pajėgumus, siekiant skatinti augimą ir kovoti su skurdu. 2007 m. ES patvirtino specialią [pagalbos prekybai strategiją](#), kuri buvo atnaujinta, kad atitiktų [JT Darnaus vystymosi darbotvarę iki 2030 m.](#), [Europos konsensuą dėl vystymosi](#) ir [Visuotinę ES strategiją](#). 2017 m. liepos mėn. Komisija paskelbė [ataskaitą](#), kurią 2017 m. lapkričio mėn. papildė naujas [komunikatas](#). 2017 m. gruodžio 11 d. Taryba priėmė išvadas dėl šio komunikato, o Parlamentas 2017 m. rugpjūčio mėn. surengė [klausymą](#). 2022 m. ES pagalbos prekybai pažangos ataskaitoje patvirtinama, kad ES ir jos valstybės narės yra pirmaujančios pagalbos prekybai teikėjos pasaulyje: 2020 m. jos skyrė 23 mlrd. EUR sumą, o tai yra daugiau nei 2019 m. skirta 17,9 mlrd. EUR suma, jomis pasinaudojo apie 140 šalių ir teritorijų, atitinkančių oficialios paramos vystymuisi reikalavimus. Tai sudaro apie 38 proc. pasaulio pagalbos prekybai lėšų ir yra 44 proc. didesnė suma, palyginti su 2018 m.

BENDRŪJŲ MUITŲ TARIFŲ LENGVATŲ SISTEMA

[Bendrujų muitų tarifų lengvatų sistemos](#) (BLS) paskirtis – sudaryti besivystančioms šalims ir teritorijoms palankesnes sąlygas patekti į ES rinką, jų prekėms taikant mažesnius muitų tarifus. Iš pradžių ES taikė vienašales muitų tarifų lengvatas, kad besivystančioms šalims suteiktų papildomų pajamų iš eksporto, kurias jos galėtų reinvestuoti į savo darnų vystymąsi. Įgyvendinant 2012 m. reformą^[3] bendrujų muitų tarifų lengvatų sistema buvo labiau perorientuota į tas šalis, kurioms labiausiai reikia pagalbos, t. y. mažiausiai išsivysčiusias šalis, išlaikant [tris sistemos sudedamuosius elementus](#). Pirmasis elementas – standartinė BLS. Tai autonominis prekybos susitarimas, pagal kurį ES vienašališkai sudaro lengvatines galimybes (mažesnių arba nulinių muitų tarifų pavidalu) tam tikras trečiųjų valstybių prekes teikti ES rinkai. Antrasis elementas – BLS+, speciali skatinamoji priemonė, pagal kurią pažeidžiamoms šalims, ratifikavusioms ir įgyvendinančioms tarptautines konvencijas, susijusias su žmogaus ir darbo teisėmis, aplinka ir geru valdymu, siūlomi sumažinti muitų tarifai. Trečiasis elementas – iniciatyva „Viskas, išskyrus ginklus“, pagal kurią 48 mažiausiai išsivysčiusioms šalims užtikrinama galimybė be muitų ir apribojimų kvotomis teikti ES rinkai visus produktus, išskyrus ginklus ir amuniciją.

Buvo sugriežtinti tinkamumo standartinėi BLS (pagal ją muitai sumažinami maždaug 66 procentams visų tarifų eilučių) kriterijai – ji taikoma tik labiausiai pažeidžiamoms šalims, gaunančioms mažas ir mažesnes nei vidutines pajamas. Dėl šios priežasties lengvatomis besinaudojančių šalių grupė 2016–2017 m. laikotarpiu gerokai sumažėjo (nuo 176 iki 23 šalių) ir 2020 m. ji apėmė tik 15 lengvatomis besinaudojančių šalių, sykiu sistema palaipsniui pradėta netaikyti šalims, kurias Pasaulio bankas priskiria prie didesnes arba didesnes nei vidutines pajamas gaunančių šalių.

Pagal specialią darnaus vystymosi ir gero valdymo skatinamąją priemonę BLS+ pažeidžiamomis laikomoms besivystančioms šalims vis dar numatomi nuliniai muitų tarifai maždaug 66 proc. visų tarifų eilučių, kurioms taikomos lengvatos pagal standartinę BLS. Tačiau ši priemonė taikoma tuo atveju, jei ratifikuotos ir įgyvendinamos 27 tarptautinės konvencijos, susijusios su darniu vystymusi, įskaitant pagrindines žmogaus teisių konvencijas, darbo teisių konvencijas, tam tikras konvencijas dėl aplinkos apsaugos ir dėl kovos su neteisėta narkotikų gamyba ir prekyba jais. Jei šie reikalavimai nevykdomi, tarifų nuolaidų taikymas laikinai

[3]2012 m. spalio 25 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) Nr. 978/2012, kuriuo taikoma bendrujų muitų tarifų lengvatų sistema ir panaikinamas Tarybos reglamentas (EB) Nr. 732/2008, OL L 303, 2012 10 31, p. 1.

nutraukiamas. Į lengvatomis besinaudojančių šalių sąrašą įtrauktos aštuonios šalys. Iš pradžių buvo numatyta, kad šios dvi BLS sistemos nustos galioti 2023 m. gruodžio mėn., tačiau jų galiojimas buvo pratęstas iki 2027 m. gruodžio mėn., nes šiuo metu Parlamentas ir Taryba svarsto naują BLS reglamentą. Naujuoju reglamentu turėtų būti toliau siekiama laikytis tos pačios politikos, kuria skatinamas lengvatomis besinaudojančių šalių darnus ekonominis, socialinis ir aplinkosauginis vystymasis, įskaitant pagarbą geram valdymui ir žmogaus teisėms, siekiant pirminio tikslo panaikinti skurdą.

Pagal iniciatyvą „Viskas, išskyrus ginklus“ muitai ir kvotos neribotos trukmės laikotarpi netaikomi visiems iš 48 mažiausiai išsivysčiusių šalių importuojamiems produktams, išskyrus ginklus ir amuniciją. 34 iš šių šalių yra Afrikoje, aštuonios – Azijoje, penkios – Ramiojo vandenyno regione ir viena – Karibuose (Haitis). Visoms šalims, pasirašiusioms ir ratifikavusioms laisvosios prekybos susitarimus (LPS) su ES, savaime nustoja galioti lengvatinis režimas, nesvarbu, koks jų išsivystymo lygis.

EKONOMINĖS PARTNERYSTĖS SUSITARIMAI

Pagal 2000 m. Kotonu susitarimą sudaromi ekonominės partnerystės susitarimai (EPS) tapo pagrindine priemone, kuria skatinama prekyba tarp ES ir Afrikos, Karibų ir Ramiojo vandenyno (AKR) regionų. EPS yra pagrindiniai ES ir AKR valstybių prekybos santykių elementai, taip pat vienas iš trijų Kotonu susitarimo ramsčių, be to, jie parengti taip, kad atitiktų PPO reikalavimus. EPS palaipsniui pakeis vienašalį ES lengvatinės prekybos režimą.

Derybos dėl EPS pradėtos 2002 m. ir buvo tikimasi jas baigti iki 2008 m. Kadangi derybų procesas truko daug ilgiau nei tikėtasi, ES priėmė Patekimo į rinką reglamentą, siekdama, kad iki 2014 m. būtų taikoma laikina patekimo į rinką tvarka. Vėliau šio reglamento galiojimas pratęstas dar dvejais metais (iki EPS sudarymo, pasirašymo ir ratifikavimo). Šiuo procesu nepasiekta planuoto regioninio matmens, nes Patekimo į rinką reglamento galiojimo pabaigos dieną (2016 m. spalio 1 d.) tik dviejuose regionuose visos valstybės buvo pasirašiusios EPS (nė vienas susitarimas dar neratifikuotas) ir tik vienas regioninis EPS buvo įsigaliojęs. Nuo 2016 m. liepos 28 d. Patekimo į rinką reglamentas buvo panaikintas ir jį pakeitė 2016 m. birželio 8 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) 2016/1076^[4]. EPS turėtų išlikti net ir 2020 m. gruodžio mėn. nustojus galioti Kotonu susitarimui ir toliau būti svarbi partnerystės po Kotonu susitarimo dalis, ypač dėl to, kad 2023 m. liepos 20 d. Taryba patvirtino susitarimo projektą, kurį šiuo metu peržiūri Europos Parlamentas.

DABARTINĖ PADĖTIS

Pirmasis regioninis susitarimas buvo su AKR valstybių [Karibų grupės forumu](#) (CARIFORUM) 2008 m. spalio mėn. pasirašytas EPS. Parlamentas jam pritarė 2009 m. kovo 25 d. Susitarimas šiuo metu galioja laikinai (nuo 2010 m. reguliariai vyksta jungtinių EPS institucijų posėdžiai) ir 2015 m. buvo pirmą kartą peržiūrėtas. Abi susitarimo šalys kuria bendrą stebėsenos sistemą EPS įgyvendinimui ir poveikiui

[4] 2016 m. birželio 8 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) 2016/1076, kuriuo taikoma prekybos tam tikrų valstybių, kurios yra Afrikos, Karibų jūros ir Ramiojo vandenyno (AKR) valstybių grupės dalis, kilmės produktais tvarka, nustatyta susitarimais, kuriais sudaromi ekonominės partnerystės susitarimai arba ketinama juos sudaryti (OL L 185, 2016 7 8, p. 1).

vertinti. Taip pat vyksta derybos dėl susitarimo dėl tam tikrų geografinių nuorodų apsaugos ir atliekamas pirmųjų dešimties įgyvendinimo metų *ex post* vertinimas.

[Vakarų Afrika](#). 2014 m. vasario mėn. baigtos ES ir šešiolikos Vakarų Afrikos šalių derybos dėl regioninio ekonominės partnerystės susitarimo. EPS pasirašė visos ES valstybės narės ir penkiolika Vakarų Afrikos valstybių, išskyrus Nigeriją. 2017 m. rugpjūčio 9 d. Mauritanija ir Vakarų Afrikos valstybių ekonominė bendrija (ECOWAS) pasirašė asociacijos susitarimą, kuriame apibrėžtas šios šalies dalyvavimas ECOWAS prekybos politikoje, įskaitant EPS. Dramblio Kaulo Krantas ir Gana dvišalius laikinuosius ekonominės partnerystės susitarimus pasirašė atitinkamai 2008 m. lapkričio 26 d. ir 2016 m. liepos 28 d. Parlamentas pritarė šiems susitarimams 2016 m. gruodžio 1 d. Nuo tada abu laikinieji susitarimai yra laikinai taikomi. Gana ir ES pritarė visapusiško patekimo į rinką pasiūlymui ir Ganos pasiūlytam tvarkaraščiui. Gana pradėjo liberalizuoti savo rinką ES produktams 2020 m. ir šį procesą pabaigs iki 2029 m. Šalys taip pat susitarė dėl galutinės Protokolo dėl kilmės taisyklių redakcijos.

[Centrinė Afrika](#). Vienintelė Centrinės Afrikos valstybė, pasirašiusi EPS su ES, yra Kamerūnas, tai padaręs 2009 m. sausio 15 d. 2013 m. birželio mėn. Parlamentas pritarė šiam susitarimui. 2014 m. liepos mėn. Kamerūno parlamentas ratifikavo susitarimą ir nuo 2014 m. rugpjūčio 4 d. jis pradėtas laikinai taikyti. Šiuo metu vyksta regiono ir ES dialogas dėl kitų Centrinės Afrikos šalių prisijungimo, tačiau dar nėra pasirašytas nė vienas regioninis EPS.

[Rytų ir Pietų Afrika](#). 2009 m. keturios regiono šalys (Mauricijus, Seišeliai, Zimbabvė ir Madagaskaras) pasirašė ekonominės partnerystės susitarimą, kuris nuo 2012 m. gegužės 14 d. yra laikinai taikomas. Parlamentas jam pritarė 2013 m. sausio 17 d. Prie susitarimo gali prisijungti ir kitos šalys. Komorai jį pasirašė 2017 m. liepos mėn. ir nuo 2019 m. vasario 7 d. jis pradėtas laikinai taikyti. Derybos dėl EPS taikymo srities išplėtimo, įtraukiant visus su prekyba susijusius klausimus, pvz., sąsają tarp prekybos ir darnaus vystymosi, ir pilietinės visuomenės bei parlamentų patariamųjų organų sukūrimo vis dar vyksta, o paskutinis derybų raundas įvyko 2023 m. liepos mėn.

[Rytų Afrikos bendrija](#). 2014 m. spalio 16 d. sėkmingai baigtos derybos dėl regioninio EPS. 2016 m. rugsėjo 1 d. šį EPS pasirašė Kenija ir Ruanda kartu su ES valstybėmis narėmis ir ES. Kenija susitarimą ratifikavo ir 2023 m. rugsėjo mėn. Komisija pateikė Tarybai patvirtinti laikinąjį EPS. Uganda ir Burundis aktyviai svarsto galimybę pasirašyti EPS. 2016 m. lapkričio 11 d. Tanzanijos parlamento nariai, deja, nubalsavo prieš EPS ratifikavimą.

[Pietų Afrikos vystymosi bendrija](#) (SADC). Po 10 metų trukusių derybų 2014 m. liepos mėn. buvo sėkmingai užbaigtos derybos dėl EPS. Susitarimą 2016 m. birželio mėn. pasirašė ES ir Pietinės Afrikos vystymosi bendrijos EPS grupė, kurią sudaro šešios iš penkiolikos Pietinės Afrikos vystymosi bendrijos narių (Botsvana, Lesotas, Mozambikas, Namibija, Esvatinis ir Pietų Afrika). Susitarimas laikinai įsigaliojo 2016 m. spalio mėn., po to, kai 2016 m. rugsėjo mėn. jam pritarė Parlamentas. Mozambikas ratifikavo susitarimą 2017 m. balandžio mėn. ir nuo 2018 m. vasario 4 d. jis yra laikinai taikomas. 2019 m. Pietų Afrika oficialiai pasitraukė iš Pietinės Afrikos vystymosi bendrijos protokolo. Angola turi stebėtojos statusą ir 2021 m. pradėjo derybas dėl tvirtų investicijų palengvinimo susitarimo. [2023 m. birželio mėn. Komisija šiuo klausimu pateikė savo pasiūlymus Tarybai.](#)

[Ramiojo vandenyno regionas](#). 2009 m. liepos mėn. ES ir Papua Naujoji Gvinėja pasirašė EPS, o 2009 m. gruodžio mėn. šį susitarimą pasirašė Fidžis. Parlamentas

susitarimui pritarė 2011 m. sausio mėn. Papua Naujosios Gvinėjos parlamentas EPS ratifikavo 2011 m. gegužės mėn., o 2014 m. liepos mėn. Fidžis nusprendė pradėti laikinai jį taikyti. 2018 m. liepos mėn. Tonga pareiškė ketinimą prisijungti prie EPS. Samoa neseniai, 2018 m. gruodžio mėn., užbaigė prisijungimo prie EPS procesą, o Saliamono Salos tai padarė 2020 m. gegužės mėn.

Wolfgang Iglar
10/2023

5.3. VYSTYMOŠI POLITIKA

5.3.1. BENDROJI VYSTYMOŠI POLITIKOS APŽVALGA

Vystymosi politika yra viena pagrindinių Europos Sąjungos išorės politikos sričių. Ja siekiama sumažinti ir galiausiai panaikinti skurdą ir ji yra labai svarbi ES imantis veiksmų dėl JT Darnaus vystymosi darbotvarkės iki 2030 m. (Darbotvarkė iki 2030 m.). Šios politikos tikslai, be kita ko, apima darnaus augimo skatinimą žmogaus teisių ir demokratijos gynimą, lyčių lygybės užtikrinimą, taikos ir įtraukčių visuomenių propagavimą ir aplinkos bei klimato problemų sprendimą. ES veikia pasauliniu mastu ir yra didžiausia pasaulyje paramos vystymuisi teikėja. Bendradarbiavimas su ES valstybėmis narėmis ir veiksmų derinimas su Darbotvarke iki 2030 m. sudaro palankias sąlygas veiksmingai teikti pagalbą.

TEISINIS PAGRINDAS

- [Europos Sąjungos sutarties](#) (ES sutartis) 21 straipsnio 1 dalis: bendra kompetencija ir pagrindiniai principai ES vystomojo bendradarbiavimo srityje;
- [Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo](#) (SESV) 4 straipsnio 4 dalis ir 208–211 straipsniai;
- SESV 312–316 straipsniai: biudžeto klausimai;
- [Kotonu susitarimas](#) (skirtas Afrikos, Karibų ir Ramiojo vandenyno (AKR) valstybių grupei^[1]), kuris galioja tol, kol įsigalios jį pakeisiantis susitarimas – neseniai sudarytas [ES ir Afrikos, Karibų jūros ir Ramiojo vandenyno valstybių partnerystės susitarimas](#).

POLITIKOS STRUKTŪRA

Europos Sąjunga remia besivystančias šalis skatindama darnų vystymąsi ir stabilumą. Ilgalakis tikslas panaikinti skurdą yra pagrindinis ES išorės politikos tikslas nuo tada, kai pagal 1957 m. Romos sutartį įsteigtas Europos plėtros fondas (EPF). EPF įsteigtas siekiant remti ypatingus santykius su buvusiomis kolonijomis AKR regionuose. Nuo 2021 m. sausio 1 d. ES parama vystymuisi teikiama pagal plataus masto Kaimynystės, vystomojo ir tarptautinio bendradarbiavimo priemonę – [KVTBP „Globali Europa“](#) (žr. toliau). Šia priemone buvo sujungtos kelios ankstesnės ES išorės finansavimo priemonės, įskaitant EPF.

ES kartu su savo valstybėmis narėmis yra [didžiausia pasaulyje pagalbos teikėja](#), ji 2021 m. oficialiai paramai vystymuisi (OPV) skyrė 70,2 mlrd. EUR. Vystomasis bendradarbiavimas priklauso ES pasidalijamajai kompetencijai: ES gali vykdyti bendrą vystymosi politiką, jeigu ji netrukdo valstybėms narėms įgyvendinti savo kompetencijos šioje srityje. Bendradarbiavimo lygis yra toks, kad valstybių narių vystymosi agentūros dažnai įgyvendina ES finansuojamas programas.

2005 m. ES įsipareigojo siekti politikos suderinamumo vystymosi labui, o tai reiškia, kad ji turi integruoti vystymosi tikslus į visas savo politikos sritis, kurios turi poveikio besivystančioms šalims. 2009 m. šis įsipareigojimas buvo suskirstytas

[1]2020 m. balandžio mėn. grupė pakeitė savo pavadinimą ir dabar vadinasi Afrikos, Karibų ir Ramiojo vandenyno valstybių organizacija.

į penkias sritis: (1) prekyba ir finansai, (2) klimato kaitos problemų sprendimas, (3) visuotinio apsirūpinimo maistu saugumo užtikrinimas, (4) siekis, kad migracija būtų naudinga vystymuisi, ir 5) saugumo bei vystymosi sąsajų ir sąveikos stiprinimas įgyvendinant visuotinę taikos kūrimo darbotvarkę. Anksčiau kas dvejus metus, o dabar rečiau pateikiamoje Europos Komisijos (Komisijos) [ataskaitoje](#) išdėstoma ES pažanga politikos suderinamumo vystymosi labui srityje. Naujausia ataskaita paskelbta 2019 m. sausio mėn. Nuo 2010 m. Europos Parlamento Vystymosi komitetas turi nuolatinį pranešėją politikos suderinamumo vystymosi labui klausimais. Šiuo metu šį vaidmenį atlieka Janina Ochojska (Europos liaudies partija, Lenkija). 2023 m. kovo mėn. Parlamentas priėmė [rezoliuciją](#) dėl politikos suderinamumo vystymosi labui, kurioje Komisija, Europos išorės veikslių tarnyba ir valstybės narės raginamos dėti daugiau pastangų siekiant politikos suderinamumo vystymosi labui. Pabrėždamas, kad politikos suderinamumas vystymosi labui turi išlikti svarbia ES išorės santykių dalimi, Parlamentas paprašė Komisijos paaiškinti politikos suderinamumo vystymosi labui taikymą darnaus vystymosi tikslų (DVT) kontekste.

Parama vystymuisi – ribotas išteklius. Todėl ES yra įsipareigojusi didinti paramos veiksmingumą ir skatinti glaudžius santykius su šalimis partnerėmis vystymosi veiksmų programavimo ir įgyvendinimo srityse. Šiuo tikslu ES 2007 m. priėmė ES elgesio kodeksą dėl darbo pasidalijimo įgyvendinant vystymosi politiką, o 2011 m. – ES pagalbos veiksmingumo veiklos programą. Šios pastangos suderintos su tarptautiniais veiksmais atsižvelgiant į 2005 m. EBPO Paryžiaus deklaraciją, kurioje propaguojamos penkios pagrindinės paramos vystymuisi sąvokos: besivystančių šalių atsakomybė už vystymosi strategijas, paramą teikiančių šalių vykdomas derinimas su vietos lygmeniu nustatytais strategijomis, tarptautinės paramos vystymuisi suderinimas, rezultatų stebėseną ir paramos teikėjų bei partnerių tarpusavio atskaitomybė už vystymosi rezultatus. Tarptautinė pagalbos veiksmingumo programa persvarstyta du kartus: 2008 m. priimant Akros veiksmų darbotvarkę ir 2011 m. sudarant Pusano veiksmingo vystomojo bendradarbiavimo partnerystę. Priėmus JT DVT, Nairobi baigiamajame dokumente (2016 m.) prisiimti tolesni įsipareigojimai.

A. JT darnaus vystymosi darbotvarkė iki 2030 m.

ES aktyviai dalyvavo rengiant [Darbotvarkę](#) iki 2030 m., kurioje nustatoma nauja pasaulinė paradigma, siekiant padėti panaikinti skurdą ir užtikrinti darnų vystymąsi, ir į kurią įtraukiamas principas „nė vieno nepalikti nuošalyje“ ir principas, pagal kurį pirmiausia padedama esantiems nepalankiausioje padėtyje. Ši darbotvarkė patvirtinta Niujorke 2015 m. rugsėjo mėn. ir yra grindžiama Tūkstantmečio vystymosi tikslais (TVT) bei nauju 17 DVT rinkiniu, kuriame daugiausia dėmesio skiriama ekonominiams, socialiniams, aplinkosaugos ir valdymo tikslams, kurie turi būti pasiekti iki 2030 m. 2019 m. ES ir jos valstybės narės Jungtinių Tautų aukšto lygio politiniam forumui darnaus vystymosi srityje pirmą kartą pateikė [bendrą apibendrinamąją ataskaitą](#). Dokumente daugiausia dėmesio skiriama ES veiksams, kuriais siekiama įgyvendinti Darbotvarkę iki 2030 m., ir jis bus rengiamas kas ketverius metus. 2023 m. liepos mėn. šių metų JT aukšto lygio politiniame forume darnaus vystymosi klausimais ES pristatė savo pirmąją [savanorišką Darbotvarkės iki 2030 m. įgyvendinimo peržiūrą](#).

B. Naujasis Europos konsensusas dėl vystymosi ir ES pokyčių darbotvarkė

Priėmus Darbotvarkę iki 2030 m., ES susitarė dėl 2005 m. [Europos konsensuso dėl vystymosi](#) persvarstytos redakcijos. Naujajame konsensuse išdėstyti pagrindiniai DVT principai ir požiūris, kuriuo besivystančių šalių atžvilgiu vadovausis ES ir jos

valstybės narės, siekdamos šių tikslų. Nors daugiausia dėmesio skiriama vystymosi politikai, konsensuse taip pat minimi veiksmai kitose politikos srityse, taikant politikos suderinamumo vystymosi labai principą. Skurdo panaikinimas ir toliau yra pagrindinis ES vystymosi politikos tikslas. 2017 m. birželio 7 d. konsensuą pasirašė Europos Parlamento pirmininkas, ES Tarybos ir valstybių narių vardu Maltos ministras pirmininkas, Komisijos pirmininkas ir Komisijos pirmininko pavaduotojas ir Sąjungos vyriausiasis įgaliotinis užsienio reikalams ir saugumo politikai. Parlamentas kritiškai vertino ES pastangas iki 2030 m. pasiekti DVT, ypač atsižvelgiant į tai, kad COVID-19 pandemija, Rusijos invazija į Ukrainą ir kitos krizės panaikino tam tikrą nuo 2015 m. padarytą pažangą. Parlamentas ne kartą ragino Komisiją dėti daugiau pastangų siekiant DVT, paskutinį kartą – 2023 m. [rezoliucijoje](#).

2016 m. Komisijos [komunikate](#) „Tolesni tvarios Europos ateities užtikrinimo žingsniai. Europos veiksmai siekiant tvarumo“ DVT integruojami į ES politikos sistemą ir dabartinius ES prioritetus. Žvelgdama į padėtį už savo sienų ribų, ES vėl įsipareigojo pasiekti tikslą 0,7 proc. savo bendrųjų nacionalinių pajamų (BNP) panaudoti paramai vystymuisi, šį kartą iki 2030 m., o mažiausiai išsivysčiusioms šalims skirti 0,15–0,20 proc. BNP. Tai atspindi įsipareigojimus, prisiimtus Adis Abebos veiksmy darbotvarkėje dėl vystymosi finansavimo (dėl jos susitarta 2015 m. Jungtinių Tautų konferencijoje), kuri yra neatsiejama Darbotvarkės iki 2030 m. dalis. 2021 m. bendra ES oficiali parama vystymuisi (skiriama ES ir ES valstybių narių) siekė 0,49 proc. ES BNP.

C. Teisės ir finansų sistema

Sukūrus KVTBP „Globali Europa“ pasikeitė ES išorės veiksmy finansavimo metodas (žr. toliau pateikiamą lentelę). Po to, kai 2018 m. birželio 14 d. Komisija pateikė pasiūlymą dėl reglamento, kuriuo sukuriama ši priemonė, ir po trejus metus trukusių derybų su Taryba ir Parlamentu šis [reglamentas](#) įsigaliojo 2021 m. birželio 14 d. Jis taikomas atgaline data nuo 2021 m. sausio 1 d.

KVTBP „Globali Europa“ – labai novatoriška ir šiuo metu pagrindinė ES išorės veiksmy finansinė priemonė, kuriai 2021–2027 m. iš viso skirta 79,5 mlrd. EUR. Šia priemone supaprastinama ES išorės veiksmy finansavimo struktūra (sujungiamos ankstesnės programos, įskaitant vystomojo bendradarbiavimo priemonę, Europos kaimynystės priemonę, partnerystės priemonę, Europos demokratijos ir žmogaus teisių rėmimo priemonę, Europos darnaus vystymosi fondą ir priemonę, kuria prisidedama prie stabilumo ir taikos). Ji apima bendradarbiavimą su visomis ES nepriklausančiomis šalimis, išskyrus šalis, susijusias su pasirengimu narystei ES, užjūrio teritorijas ir teritorijas, kurioms taikomos geografinės programos.

KVTBP „Globali Europa“ naudojama pagal tris pagrindinius ramsčius:

- a. geografinį, kurį sudaro programos, skirtos Europos (rytinėms ir pietinėms) kaimyninėms šalims, Užsachario Afrikai, Azijai ir Ramiojo vandenyno regionui, Šiaurės ir Pietų Amerikai bei Karibų jūros regionui. Šiomis programomis daugiausia dėmesio skiriama tokioms bendradarbiavimo sritims, kaip, be kita ko, gero valdymo, skurdo panaikinimo, migracijos, aplinkos ir klimato kaitos, ekonomikos augimo bei užimtumo arba saugumo ir taikos kompleksiniai klausimai. Didžioji dalis KVTBP „Globali Europa“ lėšų skiriama šiam ramsčiui;
- b. teminį, kurį sudaro visame pasaulyje įgyvendinamos programos žmogaus teisių ir demokratijos, pilietinės visuomenės organizacijų, stabilumo ir taikos bei pasaulinių uždavinių srityse;

- c. greito reagavimo, kuris sudaro sąlygas finansuoti sparčius krizių valdymo, konfliktų prevencijos ir taikos kūrimo pajėgumus. Tokiais veiksmais, pavyzdžiui, siekiama susieti humanitarines ir vystymosi pastangas, didinti nuo krizės nukentėjusių šalių atsparumą arba spręsti užsienio politikos prioritetų klausimą.

KVTBP „Globali Europa“ taip pat yra lanksti priemonė, apimanti papildomą „rezervą“ naujiems uždaviniams ir prioritetams finansuoti (pavyzdžiui, reagavimas į nenumatytas aplinkybes, migracijos spaudimą, krizines ir (arba) pokrizines situacijas arba naujos ES ir (arba) tarptautinės iniciatyvos).

D. KVTBP „Globali Europa“ išlaidų paskirstymas

Pagal KVTBP „Globali Europa“ skiriama didžiausia ES išorės veiksmų lėšų dalis, o šios priemonės bendras biudžetas siekia 79,5 mlrd. EUR (2021–2027 m. laikotarpiu). Geografinėms programoms skiriama maždaug 75 proc. lėšų, o teminėms programoms – 8 proc. Be to, 12 proc. lėšų įrašyta į naujų uždavinių ir prioritetų rezervą ir 4 proc. lėšų skirta greitojo reagavimo veiksams. Likusi maždaug 2 proc. dalis numatyta rėmimo išlaidoms.

Daugiau informacijos galima rasti 2023 m. [biudžeto projekte](#).

Finansiniai asignavimai KVTBP „Globali Europa“ trijų ramsčių struktūrai yra tokie: Skaičiai pateikti milijonais.

Geografinės programos	9 343,6
Teminės programos	1 019,4
Greitojo reagavimo veiksmai	484,4
Naujų uždavinių ir prioritetų rezervas	1 538,3

KVTBP „Globali Europa“ lėšomis taip pat remiami didelio masto projektai, finansuojami pagal Europos komandos iniciatyvas: pagal jas sutelkiami ES, jos valstybių narių ir finansų įstaigų, pavyzdžiui, Europos investicijų banko ir Europos rekonstrukcijos ir plėtros banko, finansiniai įnašai. Europos komanda savo veiklą pradėjo 2020 m. balandžio 8 d. ir jos teikiama pagalba padėjo ES šalims partnerėms kovoti su COVID-19 pandemija.

KVTBP „Globali Europa“ taip pat yra pagrindinis naujosios ES strategijos „[Global Gateway](#)“ elementas – tai svarbus projektas, kuriuo siekiama sutelkti iki 300 mlrd. EUR investicijų į tvarią skaitmeninę, energetikos ir transporto infrastruktūrą visame pasaulyje. Strategija „Global Gateway“ siekiama, kad ES prisidėtų mažinant pasaulinį investicijų trūkumą ir reaguotų į geopolitinį iššūkį, kurį kelia Kinijos pasaulinė investicijų strategija. Investicijos pagal strategiją „Global Gateway“ naudojamos tvariai infrastruktūrai, kuria siekiama kovoti su klimato kaita, apsaugoti aplinką ir skatinti darnų vystymąsi visame pasaulyje, finansuoti. Svarbus pavyzdys – [strategijos „Global Gateway“ Afrikos ir ES investicinių priemonių rinkinys](#), kuriame numatoma iki 2030 m. Afrikoje sutelkti 150 mlrd. EUR investicijų. Šiomis investicijomis siekiama paspartinti žaliąją ir skaitmeninę pertvarką, užtikrinti tvarų augimą, stiprinti nacionalines sveikatos priežiūros sistemas ir gerinti švietimą ir mokymą Afrikos šalyse. KVTBP „Globali Europa“ lėšomis ir garantijų pajėgumais bus prisidedama įgyvendinant šią strategiją.

EUROPOS PARLAMENTO VAIDMUO

- Teisinis pagrindas. SESV 209 straipsnyje teigiama, kad „Europos Parlamentas ir Taryba, sprenddami pagal įprastą teisėkūros procedūrą, patvirtina priemones, būtinas bendradarbiavimo vystymosi labui politikai įgyvendinti“.
- Parlamentinis politikos įgyvendinimo tikrinimas. Parlamentas turi teisę kelti klausimus Komisijai ir nesutikti su įgyvendinimo sprendimais, jeigu, jo požiūriu, Komisija viršija savo įgaliojimus. Parlamentas taip pat siekia daryti poveikį reguliariai aptardamas politiką su Komisija tiek oficialioje, tiek neoficialioje aplinkoje. Pagal KVTBP „Globali Europa“ Parlamentas du kartus per metus dalyvauja geopolitiniame dialoge su Komisija.
- Biudžeto valdymo institucija. Parlamentas ir Taryba bendrai atlieka ES biudžeto valdymo institucijos vaidmenį. Tvirtinant ES septynerių metų daugiametę finansinę programą, Taryba išsaugo pagrindinę sprendžiamąją galią, tačiau reikalaujama, kad Parlamentas pritartų šios programos priėmimui (SESV 312 straipsnis). Metinis biudžetas nustatomas pagal SESV 314 straipsnyje įtvirtintą procedūrą, pagal kurią numatyta, kad tiek Parlamentui, tiek Tarybai skirtas vienas svarstymas. Po šių svarstymų Parlamentas gali patvirtinti arba atmesti biudžetą. Tarptautinio bendradarbiavimo srityje [Parlamento Vystymosi komitetas](#) stebi derybas dėl biudžeto ir teikia konkrečius pasiūlymus dėl jo kompetencijai priklausančių biudžeto eilučių.

Malte Frederik Hergaden
10/2023

5.3.2. HUMANITARINĖ PAGALBA

Humanitarinė pagalba yra ES išorės veiksmų sritis, sudaranti sąlygas reaguoti žmogaus sukeltų ar gaivalinių nelaimių atveju. Komisijos [Europos civilinės saugos ir humanitarinės pagalbos operacijų generalinis direktoratas](#) finansuoja pagalbos operacijas ir koordinuoja valstybių narių politikos priemonės bei veiklą. Parlamentas ir Taryba yra teisės aktų leidėjai ir formuoja ES humanitarinės pagalbos politiką bei dalyvauja pasaulinėse diskusijose dėl efektyvesnių humanitarinių operacijų.

TEISINIS PAGRINDAS

[Europos Sąjungos sutarties](#) (ES sutartis) 21 straipsnyje nustatyti visų ES išorės veiksmų principai (21 straipsnio 2 dalies g punktas apima humanitarines operacijas).

Humanitarinės pagalbos teisinis pagrindas yra [Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo](#) (SESV) 214 straipsnis.

SESV 214 straipsnio 5 dalis yra Europos savanoriškos humanitarinės pagalbos korpuso steigimo teisinis pagrindas.

REGULIAVIMO IR POLITIKOS SISTEMA

Humanitarinės pagalbos teikimo taisyklės, įskaitant jos finansavimo priemones, išdėstytos 1996 m. birželio 20 d. [Tarybos reglamente \(EB\) Nr. 1257/96](#) (Humanitarinės pagalbos reglamentas). Šis reglamentas nebuvo keičiamas, kai kitos priemonės buvo nuodugniai persvarstytos ruošiantis patvirtinti 2007–2013 m. daugiamečių finansinę programą.

Visa humanitarinės pagalbos politikos sistema išdėstyta 2007 m. dokumente „[Europos konsensusas dėl humanitarinės pagalbos](#)“, kurį pasirašė trys pagrindinės ES institucijos: Komisija, Taryba ir Parlamentas. Konsensuse apibrėžiama bendra ES vizija, politikos tikslai ir principai, susiję su įvairiomis temomis, įskaitant tarptautinį bendradarbiavimą humanitariniais tikslais, gerą pagalbos teikimą, rizikos mažinimą ir parengtį jai, civilinę saugą bei civilių ir kariuomenės santykius. Konsensuse taip pat dar kartą patvirtinami keturi humanitariniai principai: humaniškumas, neutralumas, nešališkumas ir nepriklausomumas. Dokumente pateikiamas darnesnis ir nuoseklesnis pagalbos teikimo planas, susiejantis humanitarinę pagalbą ir paramą vystymuisi, siekiant sudaryti sąlygas ES efektyviau reaguoti į didėjančius poreikius.

2019 m. [priimtu sprendimu dėl Sąjungos civilinės saugos mechanizmo](#) reglamentuojami ES veiksmai šioje srityje. Juo iš dalies keičiamas 2013 m. sprendimas dėl prevencijos, pasirengimo, reagavimo ir finansinių nuostatų. 2016 m. kovo 15 d. [Tarybos reglamente \(ES\) 2016/369](#) dėl skubios paramos teikimo Sąjungoje nustatytos aplinkybės, kurioms esant valstybės narės gali prašyti ES paramos. Jame nustatyti tinkami finansuoti veiksmai ir finansinės intervencijos rūšys.

2021 m. Komisijos komunikatu „[ES humanitariniai veiksmai: nauji iššūkiai, tie patys principai](#)“ (COM(2021)0110) siekiama sustiprinti ES humanitarinių veiksmų poveikį pasaulyje, kad būtų patenkinti augantys humanitarinės pagalbos poreikiai, kurie kelia dar daugiau problemų dėl COVID-19 pandemijos.

KOMISIJOS EUROPOS CIVILINĖS SAUGOS IR HUMANITARINĖS PAGALBOS OPERACIJŲ GENERALINIS DIREKTORATAS (ECHO)

A. Apžvalga ir poveikis

2021–2027 m. laikotarpiu ES humanitarinės pagalbos priemonei pagal daugiametę finansinę programą skirta 11,6 mlrd. EUR. ES – didžiausia humanitarinės pagalbos teikėja pasaulyje, skirianti didžiąją dalį viso pagalbos ekstremaliosios situacijos atveju finansavimo nuo žmogaus sukeltų ir gaivalinių nelaimių nukentėjusiems asmenims remti. Dalį šio finansavimo skiria valstybės narės, bet didelė dalis yra teikiama iš ES biudžeto.

Komisijos Europos civilinės saugos ir humanitarinės pagalbos operacijų generalinio direktorato (ECHO) atsakomybės sritis – humanitarinė pagalba ir civilinė sauga. Dabartinis už krizių valdymą atsakingas Komisijos narys yra Janez Lenarčič. Jam vadovaujant ECHO GD, teikdamas humanitarinę pagalbą, visų pirma dėmesį skiria aprūpinimui maistu ir mitybai, pastogės, sveikatos priežiūros, vandens tiekimo, sanitarinių paslaugų, taip pat švietimo užtikrinimui ekstremaliųjų situacijų atveju. Nuo to laiko, kai buvo įsteigtas, ECHO GD labai išaugo ir dabar savo įgaliojimus vykdo pasitelkdamas darbuotojus 40-yje vietos biurų visame pasaulyje.

Didžioji ES humanitarinės pagalbos biudžeto dalis naudojama netiesiogiai. Pats ECHO humanitarinės pagalbos programų neįgyvendina, o paprastai finansuoja operacijas, kurias vykdo [partneriai](#), kaip antai, nevyriausybinės organizacijos (NVO), Jungtinių Tautų agentūros ir tarptautinės organizacijos, pavyzdžiui, Tarptautinis Raudonojo Kryžiaus ir Raudonojo Pusmėnulio judėjimas. Pagrindinės ECHO užduotys – teikti lėšas, tikrinti, ar finansai valdomi patikimai, ir užtikrinti, kad partnerių teikiamos prekės ir paslaugos veiksmingai ir greitai pasiektų nelaimės paveiktus gyventojus, siekiant patenkinti realius poreikius.

Ištikus gaivalinei nelaimei ar įvykus kitam įvykiui, kai reikalinga humanitarinė pagalba, ECHO humanitarinės pagalbos specialistai atlieka pradinį padėties vertinimą vietoje. Tada remiantis šiuo vertinimu nedelsiant išmokamos lėšos – tai poreikiais grindžiamas metodas, būdingas ECHO veiklai. Pagalba teikiama per daugiau nei 200 partnerių, su kuriais ECHO yra pasirašęs *ex ante* sutartinius susitarimus. Remiantis ECHO struktūra užtikrinama, kad lėšos būtų naudojamos skaidriai, o partneriai būtų atskaitingi. Apskritai ES humanitarinę pagalbą ir toliau teiks ES humanitarinės pagalbos partneriai, tačiau Sąjungos civilinės saugos mechanizmas ir Europos humanitarinio reagavimo pajėgumai sudaro ECHO galimybę teikti ribotą tiesioginę pagalbą šalims, kurioms joms reikia įvykus nelaimei, kai tradiciniai humanitarinės pagalbos teikimo mechanizmai pasitelkiant ES partnerius arba jų pajėgumus gali būti neveiksmingi arba nepakankami.

2023 m. ECHO gali įsipareigoti skirti 1,7 mlrd. EUR: ši suma atspindi nuolatinį Komisijos įsipareigojimą reaguoti į itin didelius pasaulinius poreikius, visų pirma atsiradusius dėl keleto užsitęsusių konfliktų, klimato kaitos poveikio, aplinkos būklės blogėjimo, pasaulio gyventojų skaičiaus augimo ir žlungančio valdymo. Pastaraisiais metais pradinė humanitarinės pagalbos biudžetui skirta ES suma buvo reguliariai didinama papildomai perkeliant lėšas, visų pirma, iš ES solidarumo ir neatidėliotinos pagalbos rezervo (SEAR), taip pat perskirstant kitų biudžeto eilučių ir Europos plėtros fondo išteklius.

Komisija savo 2021 m. komunikate įspėjo, kad didėja atotrūkis tarp augančių humanitarinių poreikių ir pasaulyje turimų išteklių (pavyzdžiui, 2022 m. gruodį JT apskaičiavo, kad sutelkti tik 47 proc. iš numatytų 48 mlrd. EUR, kurių reikia norint finansuoti JT humanitarinę pagalbą 2023 m.). Komisija taip pat pabrėžė, kad prašymai dėl humanitarinės pagalbos pasiekė visų laikų aukščiausią lygį – 2021 m. jos reikia 235 mln. žmonių. Be to, pagalbos teikėjų bazė yra nedidelė: 2020 m. visame pasaulyje 83 proc. finansavimo, apie kurį pranešta, teikė 10 pagrindinių paramos teikėjų.

B. Politikos prioritetai ir reagavimas į COVID-19 pandemiją

ECHO siekia pagerinti reagavimą į nelaimės, teikia pagalbą ne ES šalims, kad jos padidintų savo gebėjimus reaguoti į krizes, ir prisideda prie ilgalaikio vystymosi. Pagrindiniai ES tikslai yra koordinuoti humanitarinę pagalbą ir paramą vystymuisi ir panaikinti užburtą klimato kaitos, bado ir skurdo ratą.

ECHO atsparumo didinimo veikla taip pat apima [pasirengimo nelaimėms](#) veiksmus. ES vaidmuo labai svarbus formuojant tarptautinės bendruomenės pastangas valdyti nelaimių riziką. ES remia 2015 m. Sendajaus nelaimių rizikos mažinimo programą ir 2016 m. paskelbė Sendajaus nelaimių rizikos mažinimo veiksmų planą. Jame racionalizuojamas informacija apie nelaimių riziką pagrįstas požiūris formuojant politiką ir siūloma konkreti veikla, susijusi su žiniomis apie riziką, investicijomis į rizikos valdymą, pasirengimu ir atsparumu nelaimėms. 2012 m. Komisija paskelbė komunikatą dėl atsparumo, kuris buvo peržiūrėtas 2017 m. Juo siekiama apibrėžti strateginį požiūrį į atsparumą, kad būtų galima padidinti ES išorės veiksmų poveikį.

Kadangi pabėgėlių ir perkeltųjų asmenų yra daug ir dažnai jų padėtis ilgą laiką nesikeičia, ES 2016 m. susitarė parengti labiau į vystymąsi orientuotą požiūrį į priverstinį gyventojų perkėlimą. Atsižvelgdama į Jungtinių Tautų vyriausiojo pabėgėlių reikalų komisaro [Visapusišką veiksmų sprendžiant pabėgėlių problemą programą](#) ir Pasaulio banko įsipareigojimą [perkėlimo](#) srityje, ES daugiau dėmesio skiria priverstinai perkeltų asmenų socialinės ir ekonominės įtraukties rėmimui ir pagrindinių ilgalaikio perkėlimo priešasčių šalinimui.

ES ir valstybės narės atliko svarbų vaidmenį 2016 m. gegužės mėn. Stambule surengtame [pasaulio aukščiausiojo lygio susitikime humanitariniais klausimais](#). Pati ES prisiėmė šimtą įsipareigojimų, kad prisidėtų prie Darbotvarkės žmonijai, kurią per aukščiausiojo lygio susitikimą pristatė JT generalinis sekretorius, ir įgyvendintų [Didįjį sandėrį](#) – naują ir novatorišką įvairių humanitarinės srities veikėjų sandorį, kuriuo siekiama padidinti finansinį veiksmingumą ir efektyvumą. 2021 m. iš dalies pakeistame „Didžiajame sandėryje Nr. 2“ pabrėžiama teisingos ir principingos partnerystės su vietos organizacijomis ir atskaitomybės už pagalbą nukentėjusiems žmonėms svarba.

Lyčių aspekto integravimas ir kova su smurtu dėl lyties ir toliau yra ECHO prioritetai, ir humanitarinės pagalbos operacijose ECHO pradėjo taikyti lyties žymenį. Atsižvelgiant į tai, kad reikia teikti pirmenybę labiausiai pažeidžiamų visuomenės narių grupėms, parama vaikų švietimui ekstremalių situacijų atvejais yra kita labai svarbi sritis.

Nuo COVID-19 pandemijos protrūkio Europos Komisija nuolat didino savo humanitarinio atsako veiksmus, kurie 2020 m. spalio mėn. pasiekė 420 mln. EUR sumą. Tai apėmė lėšų mobilizavimą siekiant remti Pasaulio sveikatos organizacijos darbą, operacijų pritaikymą tokiose šalyse kaip Kolumbija, Nigerija ir Ukraina, atsižvelgiant į su pandemija susijusius poreikius, lėšas, skirtas JT pasauliniame humanitarinio atsako

plane nustatytiems poreikiams remti, ir papildomas lėšas ES humanitariniam atsakui įvairiose šalyse stiprinti.

Vystymosi komitetas, siekdamas tikrinti Komisijos humanitarinės pagalbos veiksmus kovojant su pandemijos poveikiu besivystančiose šalyse, surengė kelis posėdžius su Komisijos nariu J. Lenarčiču. 2023 m. ES daugiausia dėmesio skiria programoms, kuriomis siekiama padėti pasaulio ekonomikai atsigaivinti nuo ekonominių pandemijos padarinių – tai pagrindinis šių metų Aukšto lygio politinio forumo darnaus vystymosi klausimais tikslas.

C. Kitos priemonės ir ES atsakas į 2022 m. potvynius Pakistane

ES pagalbai teikti taip pat naudojamos ir šiomis trimis priemonėmis: [Sajungos civilinės saugos mechanizmu](#), Europos solidarumo korpusu ir nauja skubios pagalbos teikimo Sąjungoje teisine sistema.

- 2001 m. sukurtas Sąjungos civilinės saugos mechanizmas dabar apima ES valstybes nares ir šešias dalyvaujančias šalis: Šiaurės Makedoniją, Islandiją, Juodkalniją, Norvegiją, Serbiją ir Turkiją. Sąjungos mechanizmas pagrįstas šiomis priemonėmis: 1) [Europos civilinės saugos rezervu](#) – jis užtikrina dalyvaujančių valstybių iš anksto skirtų reagavimo išteklių savanorišką rezervą ir struktūrizuotą procesą galimam pajėgumų trūkumui nustatyti, 2) [Reagavimo į nelaimės koordinavimo centru](#), kuris veikia kaip operacinis centras, visą parą septynias dienas per savaitę padėdamas koordinuoti saugos intervencijas, 3) Bendra ekstremalių situacijų ryšių ir informacijos sistema, kuria siekiama naudojantis saityno perspėjimų ir pranešimų sistema pagerinti ryšius ekstremaliosios situacijos atveju, ir 4) parengtų ekspertų, kurie gali reaguoti per trumpą laiką, tinklu. Civilinės saugos mechanizmas buvo sustiprintas 2019 m. sukūrus [rescEU](#) – naują pajėgumų rezervą, kuris jau veikė 2019 m. miškų gaisrų sezono metu. Tikimasi išplėsti jo taikymo sritį, kad jis apimtų ir kitas sritis, pavyzdžiui, atvejus, kai reikalinga skubioji medicinos pagalba, ir cheminius, biologinius, radiologinius bei branduolinius incidentus. Jis bus naudojama kaip krašutinė priemonė. Taigi šis rezervas bus taikomas tuomet, kai valstybė narė bus išnaudojusi visas turimas galimybes ir jai negalės padėti kitos valstybės narės dėl to, kad, pavyzdžiui, pačios susiduria su tokio paties pobūdžio nelaimėmis.
- [Europos humanitarinio reagavimo pajėgumai](#) yra naujausia ES humanitarinės pagalbos priemonė. Šie pajėgumai iš esmės sustiprina Sąjungos civilinės saugos mechanizmo pajėgumus. Europos humanitarinio reagavimo pajėgumus, kuriuos Komisija pirmą kartą pasiūlė 2021 m. ir kurie buvo sukurti 2022 m., sudaro operatyvinės priemonės, skirtos skubiai pagalbai krizių atveju teikti, kai tradiciniai humanitarinės pagalbos teikimo mechanizmai per ES partnerius arba jų pajėgumai gali būti neveiksmingi arba nepakankami. Europos humanitarinio reagavimo pajėgumus sudaro trys priemonės: bendros logistikos paslaugos, išankstinės humanitarinės pagalbos atsargos ir sveikatos bei logistikos ekspertai. Šių priemonių mobilizavimą koordinuoja Reagavimo į nelaimės koordinavimo centras, remdamasis išankstiniu krizių vertinimu. Nuo pat Europos humanitarinio reagavimo pajėgumų sukūrimo jie panaudoti reaguojant į daugiau nei dvylika krizių.
- Europos solidarumo korpusas (2021–2027 m.) – tai nauja programa, kuria sukuriama savanoriškos veiklos galimybės humanitarinės pagalbos srityje. Jis apima ankstesnę [ES pagalbos savanorių](#) iniciatyvą, kuri pradėta įgyvendinti

2014 m. kovo mėn. (sukurta pagal SESV 214 straipsnio 5 dalį, kurioje raginama įsteigti Europos savanoriškos humanitarinės pagalbos korpusą). Komisija teikia finansavimą dotacijų forma organizacijoms, kurios atrenka 18–30 metų amžiaus jaunimą savanoriškai veiklai pasitelkdamos Europos solidarumo korpuso portalą. Europos solidarumo korpusas, stiprindamas ES gebėjimą reaguoti į humanitarines krizes, sudaro sąlygas jaunimui ir dotacijas gaunančioms organizacijoms padėti atremiant visuomeninius ir humanitarinius iššūkius Europoje ir už jos ribų. 2021–2027 m. laikotarpio biudžetas yra 1 mlrd. EUR.

- Siekdama reaguoti į sudėtingą humanitarinę padėtį, susidariusią dėl pabėgėlių krizės, 2016 m. kovo 15 d. Taryba priėmė reglamentą dėl skubios paramos teikimo Sąjungoje. Remdamasi naujuoju reglamentu, ES gali padėti Graikijai ir kitoms nukentėjusioms valstybėms narėms patenkinti pabėgėlių humanitarinius poreikius. Reglamentu taip pat bus galima pasinaudoti ateityje reaguojant į kitas išskirtines krizes ar nelaimes, jei kiltų rimtų humanitarinių pasekmių, pavyzdžiui, branduolinių avarių ar teroristinių išpuolių atvejais. Už jo įgyvendinimą atsakingas ECHO.

ES reagavimas į 2022 m. potvynius Pakistane – tai geras pavyzdys, kaip kai kurios iš šių priemonių naudojamos didelės krizės atvejais. 2022 m. birželio–spalio mėn. Pakistanas nukentėjo nuo didelių potvynių. ES reagavo trimis būdais:

- a. Ji leido panaudoti skubiosios pagalbos lėšas, kurios 2022 m. spalio mėn. pasiekė 30 mln. EUR sumą. Jos buvo nukreiptos į įvairias humanitarines programas, pagal kurias nukentėjusiose vietovėse skubiai suteikta pastogė, maistas ir švarus vanduo, sudarytos sąlygos skubiai pervesti grynuosius pinigus ir teikti pagrindines sveikatos priežiūros paslaugas.
- b. Ji koordinavo iš ES valstybių narių gaunamą pagalbą pagal Sąjungos civilinės saugos mechanizmą, kad būtų sudarytos palankesnės sąlygos veiksmingiau teikti pagalbą Pakistanui.
- c. Ji sutelkė 87 mln. EUR, kad prisidėtų prie tarptautinių pastangų atkurti ir atstatyti Pakistaną ilguoju laikotarpiu. Šios lėšos bus naudojamos žemės ūkio grandinėms gerinti, prieigai prie švarios energijos užtikrinti ir žaliajam integraciniam augimui Pakistane stiprinti.

Labai daug ES humanitarinės pagalbos buvo nukreipta siekiant paremti Ukrainą, kad būtų galima įveikti kai kuriuos sunkumus, kilusius dėl 2022 m. Rusijos invazijos. Nuo 2022 m. vasario mėn. ES skyrė daugiau kaip 650 mln. EUR, kad padėtų nuo karo nukentėjusiems civiliams. Šios lėšos buvo panaudotos žmonių maisto ir pagrindinių poreikių tenkinimui, pastogės, sveikatos priežiūros paslaugų teikimui ir kt. Pagalba Ukrainai ekstremaliosios situacijos atveju yra didžiausia iki šiol pagal Sąjungos civilinės saugos mechanizmą koordinuojama operacija.

EUROPOS PARLAMENTO VAIDMUO

Humanitarinės pagalbos politikos srityje Parlamentas ir Taryba yra teisės aktų leidėjai. Dėl humanitarinės pagalbos politikos teisinės bazės (reglamentų), kuriuos siūlo Komisija, pagal ES įprastą teisėkūros procedūrą derasi- ir juos patvirtina (arba ne)- Taryba ir Parlamentas. Komisijos įgyvendinimo priemonės taip pat pateikiamos Parlamentui, kuris turi priežiūros įgaliojimus. Parlamente humanitarinė pagalba

priklauso [Vystymosi \(DEVE\) komiteto](#) kompetencijai, o civilinė sauga – [Aplinkos, visuomenės sveikatos ir maisto saugos \(ENVI\) komiteto](#) kompetencijai.

Be to, Parlamentas stebi, kaip teikiama humanitarinė pagalba, ir siekia užtikrinti, kad biudžete numatomos lėšos labiau atitiktų humanitarinės pagalbos poreikius. Parlamentas nuolat pabrėžia, kad reikia padidinti humanitarinės pagalbos finansavimą, ir primygtinai reikalavo (paskutinį kartą – [2023 m. kovo mėn.](#)) panaikinti didėjantį atotrūkį tarp įsipareigojimų ir mokėjimų asignavimų.

DEVE komitetas ir apskritai Parlamentas, teikdami- nuomones ir rezoliucijas, įskaitant pranešimus savo iniciatyva-, taip pat siekia daryti poveikį Komisijos strateginiams sprendimams ir politikos kryptims, pavyzdžiui, susijusiems su ES indėliu į pasaulinį aukščiausio lygio susitikimą humanitariniais klausimais, švietimu ekstremaliųjų situacijų atvejais ir reakcija į Ebolos virusinės ligos protrūkį. Parlamentas svarsto Komisijos metinę darbo programą ir ECHO veiklos strategiją. Už krizių valdymą atsakingas Komisijos narys nuolat kviečiamas keistis nuomonėmis su DEVE komitetu. 2007 m. patvirtintas Europos konsensusas dėl humanitarinės pagalbos didžiaja dalimi atitiko tvirtas Parlamento pozicijas. Be to, Parlamentas aktyviai ragino spręsti kitus politinius klausimus, pavyzdžiui, atsparumo, apsirūpinimo maistu saugumo ir humanitarinės bei vystymosi pagalbos susiejimo.

Siekdamas sutvirtinti Parlamento vykdomą humanitarinės pagalbos priežiūrą, DEVE komitetas nuo 2006 m. kas dveji su puse metų skiria nuolatinį pranešėją humanitarinės pagalbos klausimais. Šiuo metu šis pranešėjas yra Carlos Zorrinho (S&D, Portugalija). Šis pranešėjas, vykdydamas savo įgaliojimas, turi, be kita ko, ginti humanitarinės pagalbos biudžeto interesus, stebėti humanitarinės pagalbos programų įgyvendinimą ir palaikyti artimus ryšius su humanitarinės pagalbos bendruomene.

[Malte Frederik Hergaden](#)
04/2023

5.4. ŽMOGAUS TEISĖS IR DEMOKRATIJA

5.4.1. ŽMOGAUS TEISĖS

Palaikydama išorės santykius Europos Sąjunga yra įsipareigojusi remti demokratiją ir žmogaus teises pagal savo pagrindinius laisvės, demokratijos, taip pat pagarbos žmogaus teisėms ir pagrindinėms laisvėms principus bei teisinės valstybės principą. ES siekia įtraukti žmogaus teisių klausimus į visų sričių politiką ir programas ir, vykdydama konkrečius veiksmus, taiko įvairias žmogaus teisių politikos priemones, taip pat finansuoja konkrečius projektus naudodamasi savo finansinėmis priemonėmis.

TEISINIS PAGRINDAS

- Europos Sąjungos sutarties (ES sutarties) 2 straipsnis dėl ES vertybių. „Sąjunga yra grindžiama šiomis vertybėmis: pagarba žmogaus orumui, laisve, demokratija, lygybe, teisine valstybe ir pagarba žmogaus teisėms, įskaitant mažumoms priklausančių asmenų teises.“
- ES sutarties 3 straipsnis dėl ES tikslų. „Palaikydama santykius su platesniu pasauliu“, ES prisideda prie „skurdo panaikinimo ir žmogaus, ypač vaiko, teisių apsaugos, taip pat prie griežto tarptautinės teisės, įskaitant Jungtinių Tautų Chartijos principus, laikymosi ir jos plėtojimo“.
- ES sutarties 6 straipsnis dėl Pagrindinių teisių chartijos ir Europos žmogaus teisių konvencijos. Nors Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijoje (6 straipsnio 1 dalis) aiškiai pasakyta, kad ji taikoma tik įgyvendinant Sąjungos teisę, ES institucijos ir įstaigos bei jos valstybės narės turi laikytis Chartijos nuostatų ir palaikydamos ES išorės santykius. Į ES stojančios valstybės taip pat turi laikytis Chartijos. Pagal 6 straipsnio 2 dalį reikalaujama, kad ES prisijungtų prie Europos žmogaus teisių konvencijos ([4.1.2](#));
- ES sutarties 21 straipsnis dėl principų, kuriais grindžiami Sąjungos išorės veiksmai. Tai demokratijos, teisinės valstybės, žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių visuotinumą ir nedalomumą, pagarbos žmogaus orumui, lygybės ir solidarumo principai, taip pat 1945 m. Jungtinių Tautų Chartijos ir tarptautinės teisės principų laikymasis. 21 straipsnyje ES pritaria žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių nedalomumo principui ir įsipareigoja ekonomines ir socialines teises laikyti tokiomis pat svarbiomis kaip pilietinės ir politinės teisės.
- Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo (SESV) 205 straipsnis dėl bendrųjų nuostatų Sąjungos išorės veiksmų srityje. Šiame straipsnyje nustatyta, kad, vykdydama tarptautinius veiksmus, ES vadovaujasi ES sutarties 21 straipsnyje nustatytais principais.

ES ŽMOGAUS TEISIŲ POLITIKA

2012 m. Taryba priėmė [ES strateginę programą žmogaus teisių ir demokratijos srityje](#) ir veiksmų planą šiai programai įgyvendinti. Programoje apibrėžiami principai, tikslai ir prioritetai, siekiant gerinti ES politikos veiksmingumą ir nuoseklumą per ateinančius dešimt metų. Pagal šiuos principus numatyta žmogaus teisių aspektą integruoti į visų sričių ES politiką (kaip jungiamąją giją), įskaitant atvejus, kai vidaus ir išorės

politika iš dalies sutampa, ir vadovautis geriau pritaikytu požiūriu. Remdamasi Europos Komisijos ir Komisijos pirmininko pavaduotojo ir Sąjungos vyriausiojo įgaliojimo užsienio reikalams ir saugumo politikai pasiūlymu, 2020 m. lapkričio mėn. Taryba priėmė trečiąjį [ES veiksmų planą žmogaus teisių ir demokratijos srityje](#). Jame išdėstyti ES siekiai ir prioritetai 2020–2024 m. laikotarpiui, suskirstyti į penkias pagrindines veiklos sritis:

- asmenų apsauga ir įgalėjimas;
- atsparios, įtraukios ir demokratinės visuomenės kūrimas;
- pasaulinės žmogaus teisių ir demokratijos sistemos propagavimas;
- naujosios technologijos: galimybių išnaudojimas ir iššūkių sprendimas;
- bendradarbiavimas siekiant tikslų.

Taryba priėmė keletą teminių [gairių dėl žmogaus teisių](#). Jose ES atstovybėms visame pasaulyje pateikiami praktiniai nurodymai šiais klausimais:

- veiksmai siekiant mirties bausmės panaikinimo,
- dialogas žmogaus teisių klausimais,
- vaiko teisės,
- veiksmai kovojant su kankinimu ir kitokiu žiauriu elgesiu,
- vaikų apsauga ginkluotų konfliktų metu,
- žmogaus teisių gynėjų apsauga,
- tarptautinės humanitarinės teisės paisymas,
- kova su smurtu prieš moteris ir mergaites,
- religijos ir tikėjimo laisvės propagavimas,
- lesbiečių, gėjų, biseksualių, translyčių ir interseksualių (LGBTI) asmenų apsauga,
- saviraiškos laisvės internete ir realiame gyvenime skatinimas,
- nediskriminavimas išorės veiksmų srityje,
- saugus geriamasis vanduo ir sanitarija.

ES konkrečioms šalims skirtose žmogaus teisių ir demokratijos strategijose laikomasi principo „iš apačios į viršų“, kuriuo siekiama integruoti ES žmogaus teisių gaires ir prioritetus į vieną nuoseklių politikos dokumentą. Jos pritaikomos kiekvienai šaliai ir jose nustatomi tikslai trejų metų laikotarpiui.

ES reguliariai įtraukia žmogaus teisių klausimus į politinį dialogą su trečiosiomis šalimis arba regioninėmis organizacijomis. Ji taip pat vykdo dialogus ir konsultuojasi žmogaus teisių klausimais su maždaug 60 šalių.

Į ES ir trečiųjų šalių arba regioninių organizacijų dvišalius prekybos susitarimus ir įvairius asociacijos ir bendradarbiavimo susitarimus įtraukiama nuostata dėl žmogaus teisių, kurioje nurodoma, kad pagarba žmogaus teisėms yra esminis elementas. Ši nuostata yra ne tik bendradarbiavimo ir dialogo prieigos taškas, bet ir pagrindas taikyti tinkamas priemones, pavyzdžiui, sumažinti arba sustabdyti bendradarbiavimą sunkių žmogaus teisių ir demokratiškų principų pažeidimų atveju. Paskatos už žmogaus teisių

ir darbo teisių konvencijų ratifikavimą ir įgyvendinimą numatytos pagal ES prekybos lengvatų sistemas, taikomas besivystančios šalims ([5.2.3](#)).

Plėtos šalims numatytas griežtomis sąlygomis pagrįstas mechanizmas ([5.5.1](#)). Prieš stodamos į ES šios šalys turi sukurti stabilias institucijas, užtikrinančias demokratiją, teisinę valstybę, žmogaus teises ir pagarbą mažumoms bei jų apsaugą – ši procesą aktyviai remia ES. Europos kaimynystės politika ([5.5.5](#)) taip pat grindžiama bendromis demokratijos, teisinės valstybės ir pagarbos žmogaus teisėms vertybėmis. ES remia šalis partneres joms įgyvendinant reformas ir taiko principą „parama pagal pažangą“ (didesnė integracija ir pinigai už pažangą).

Be to, rengiant ES rinkimų stebėjimo misijas taip pat siekiama gerinti žmogaus teisių padėtį, t. y. atgrasyti nuo bauginimų ir smurto rinkimų metu ir stiprinti demokratines institucijas.

Europos Sąjunga propaguoja žmogaus teises dalyvaudama daugiašaliuose forumuose, pvz., JT Generalinės Asamblėjos Trečiajame komitete, JT žmogaus teisių taryboje, Europos saugumo ir bendradarbiavimo organizacijoje (ESBO) ir Europos Taryboje. ES taip pat aktyviai skatina tarptautinį teisingumą, pvz., palaikydama Tarptautinio baudžiamojo teismo veiklą.

2021–2027 m. laikotarpiu pagal [Kaimynystės, vystomojo ir tarptautinio bendradarbiavimo priemonę „Globali Europa“](#) Žmogaus teisių ir demokratijos teminei programai skirtas 1,511 mlrd. EUR biudžetas ir pagal šią programą daugiausia remiami ir saugomi pilietinės visuomenės subjektai, propaguojantys žmogaus teises ir demokratiją. Svarbi šios priemonės ypatybė – ją teikiant nebūtina gauti šalies partnerės vyriausybės pritarimą. Be to, ES įsipareigojo palaipsniui integruoti teisėmis grindžiamą požiūrį į visas savo vystymosi programas, remdamasi 2014 m. Komisijos parengtu priemonių rinkiniu, [atnaujintu 2021 m.](#)

2020 m. gruodžio mėn. Taryba priėmė [reglamentą](#), kuriuo nustatomas visuotinis sankcijų už žmogaus teisių pažeidimus režimas. Ši priemonė suteikia ES galimybę imtis veiksmų prieš asmenis, subjektus ir organizacijas, įskaitant valstybinius ir nevalstybinius subjektus – tiek atsakingus už sunkius žmogaus teisių pažeidimus visame pasaulyje, tiek su šiais pažeidimais susijusius. Nuo 2023 m. spalio mėn. Taryba nustatė [ribojamas priemones](#) (turto iššaldymas ir, kai aktualu, draudimas keliauti) 67 asmenims ir 20 subjektų.

Atsižvelgdama į tai, kad daugėja įrodymų apie žmogaus teisių pažeidimus pasaulinėse vertės grandinėse ir didėja informuotumas apie juos, 2022 m. vasario mėn. Komisija pateikė [pasiūlymą](#) dėl direktyvos dėl įmonių tvarumo išsamaus patikrinimo. Direktyva bus teisiškai reikalaujama, kad įmonės nustatytų neigiamą savo veiklos poveikį žmogaus teisėms ir aplinkai ir prireikus užkirstų jam kelią, jį nutrauktų arba sušvelnintų. 2023 m. birželio mėn. plenariniame posėdyje Parlamentas priėmė Komisijos pasiūlymo pakeitimus, o tarpinstitucinės derybos tebevyksta.

2022 m. rugsėjo 14 d. Komisija paskelbė papildomą [pasiūlymą](#) dėl reglamento, kuriuo būtų nustatytas prekių, pagamintų naudojant priverstinį darbą, prekybos ES rinkoje draudimas. Atsakingi Parlamento komitetai savo poziciją priėmė [2023 m. spalio 16 d.](#)

Komisijos pirmininko pavaduotojo ir Sąjungos vyriausiojo įgaliotinio rengiamoje ir Tarybos tvirtinamoje [metinėje žmogaus teisių ir demokratijos pasaulyje ataskaitoje](#) apžvelgiama žmogaus teisių padėtis pasaulyje, taip pat veiksmai, kuriuos tais metais vykdė ES.

VEIKĖJAI

Europos Vadovų Taryba apibrėžia ES strateginius interesus bendros užsienio ir saugumo politikos (BUSP) srityje ir nubrėžia bendrąsias šios politikos gaires (5.1.1).

ES užsienio reikalų taryba paprastai sprendžia žmogaus teisių klausimus, susijusius su BUSP arba ES prekybos ar vystymosi politika. Tarybos žmogaus teisių darbo grupę (COHOM), kuri atlieka parengiamąjį darbą, susijusį su aukšto lygio diskusijomis ir sprendimais žmogaus teisių klausimais, sudaro žmogaus teisių srities ekspertai iš valstybių narių ir Europos išorės veikslių tarnybos (EIVT) bei Europos Komisijos atstovai.

Kiekvienoje ES delegacijoje veikia ryšių punktas, į kurį galima kreiptis žmogaus teisių klausimais. ES delegacijos atlieka svarbų vaidmenį rengiant ir įgyvendinant konkrečioms šalims skirtas žmogaus teisių ir demokratijos strategijas, rengiant dialogus žmogaus teisių klausimais, bendradarbiaujant su žmogaus teisių gynėjais ir pilietine visuomene ir nustatant ES finansinės paramos prioritetus.

Komisija derasi dėl tarptautinių susitarimų, prižiūri plėtros procesą ir kaimynystės politiką ir valdo vystymosi programas bei finansines priemones (glaudžiai bendradarbiaudama su EIVT).

ES specialiojo įgaliojimo žmogaus teisių klausimais užduotis – stiprinti ES žmogaus teisių politikos veiksmingumą ir matomumą. Specialusis įgaliojimas turi plačius ir lanksčius įgaliojimus ir glaudžiai bendradarbiauja su EIVT. Nuo 2019 m. kovo 1 d. šias pareigas eina Eamon Gilmore.

Parlamentas prisideda prie ES politikos vystymosi ir stebi kitų ES institucijų darbą.

SESV 207 ir 218 straipsniuose nustatyta, jog, norint, kad tarptautiniai susitarimai įsigaliotų, daugumai jų turi pritarti Parlamentas. Pavyzdžiui, 2011 m. Parlamentas iš esmės dėl vaikų darbo naudojimo blokavo ES ir Uzbekistano partnerystės ir bendradarbiavimo susitarimo (PBS) protokolą dėl tekstilės. Jis pritarė šiam protokolui tik 2016 m., po to, kai buvo pasiekta didelė pažanga vaikų darbo ir priverčiamojo darbo klausimais.

ES sutarties 36 straipsnyje Komisijos pirmininko pavaduotojas ir Sąjungos vyriausiasis įgaliojimas įpareigojamas konsultuotis su Parlamentu dėl svarbiausių BUSP aspektų ir pagrindinių pasirinkčių, taip pat informuoti jį apie pokyčius šiose politikos srityse. Parlamentas gali teikti Tarybai arba Komisijos pirmininko pavaduotojui ir Sąjungos vyriausiajam įgaliojiminiui klausimus arba rekomendacijas.

Parlamento rezoliucijomis siekiama didinti informuotumą apie žmogaus teisių pažeidimus, remti žmogaus teisių gynėjus ir formuoti ES žmogaus teisių politiką pateikiant konkrečius politikos pasiūlymus. Rezoliucijos gali būti teisėkūros proceso dalis, Parlamento komitetų pranešimų savo iniciatyva arba [neatidėliotinių diskusijų](#), paprastai trečiadieniais vykstančių per kiekvieną Strasbūro plenarinę sesiją, rezultatas, jomis siekiama atkreipti dėmesį į akivaizdžius visame pasaulyje vykdomus žmogaus teisių pažeidimus. Parlamento kasmetinėje rezoliucijoje dėl [žmogaus teisių ir demokratijos pasaulyje ir Europos Sąjungos politikos šioje srityje](#) nagrinėjami ES vykdomos politikos pasiekimai ir sunkumai, su kuriais susiduriama.

Parlamento Užsienio reikalų (AFET) komiteto [Žmogaus teisių \(DROI\) pakomitetis](#) yra atsakingas už klausimus, susijusius su demokratija, teisine valstybe, žmogaus

teisėmis, įskaitant mažumų teises, trečiojoje šalyse ir su tarptautinės teisės principais, taip pat už visų ES išorės politikos priemonių suderinamumą su jos žmogaus teisių politika. Jis taip pat rūpinasi su žmogaus teisėmis susijusių dokumentų tvarkymu, jo delegacijos nuolat lankosi tam tikrose šalyse ir institucijose. Pakomitetis stebi tolesnius veiksmus, susijusius su skubiomis Parlamento rezoliucijomis, ir dažnai keičiasi informacija su EIVT apie ES dialogus žmogaus teisių klausimais.

Kiti komitetai, nagrinėjantys žmogaus teisių klausimus ES išorės santykių kontekste, yra Užsienio reikalų (AFET) komitetas, Tarptautinės prekybos (INTA) komitetas, Vystymosi (DEVE) komitetas ir Moterų teisių ir lyčių lygybės (FEMM) komitetas. Žmogaus teisės taip pat yra esminis nuolatinių Parlamento delegacijų, kurios dvišaliu pagrindu ir parlamentinėse asamblėjose bendradarbiauja su ES nepriklausančių šalių parlamentais, darbo elementas.

Naudodamasis savo galiomis biudžeto srityje (ES sutarties 14 straipsnis ir SESV 310 straipsnio 1 dalis), Parlamentas gali daryti poveikį skirdamas lėšas „Globaliai Europai“ ir kitoms finansinėms priemonėms, kurios naudojamos žmogaus teisėms propaguoti. Be to, Parlamentas yra išorės finansavimo priemonių teisės aktų leidėjas.

Europos Parlamentas kasmet skiria [Sacharovo premiją už minties laisvę](#), kurią gali gauti kovotojai už žmogaus teises iš bet kurios pasaulio šalies. 2023 m. spalio 19 d. Jina Mahsa Amini ir Irano moterų judėjimas „Moterys, gyvenimas, laisvė“ laimėjo 2023 m. Sacharovo premiją; 2022 m. laureatai buvo drąsūs Ukrainos žmonės, atstovaujami jų prezidento, išrinktų lyderių ir pilietinės visuomenės. 2022 m. gruodžio 14 d. Strasbūre vykusioje apdovanojimų ceremonijoje į susirinkusiuosius per vaizdo ryšį kreipėsi Ukrainos Prezidentas Volodymyras Zelenskis. 2021 m. Sacharovo premija buvo skirta garsiausiajam Rusijos opozicijos veikėjui Aleksejui Navalnui, žinomam už kovą su korupcija ir žmogaus teisių pažeidimais, o 2020 m. ši premija buvo skirta demokratinei Baltarusijos opozicijai. Anksčiau ši premija yra skirta Nelsonui Mandelai, Malalai Yousafzai ir Raifui Badawi. Parlamentas yra sukūręs Sacharovo premijos tinklą šios premijos laureatams remti, jų tarpusavio ryšiams plėtoti ir skatinti juos imtis bendrų veiksmų.

Parlamentas propaguoja žmogaus teises vykdydamas platesnę demokratijos rėmimo veiklą, kuri apima rinkimų stebėjimą, veiksmus prieš rinkimus ir po jų, parlamentinių gebėjimų stiprinimą, tarpininkavimą ir dialogą dėl demokratijos skatinimo ([5.4.2](#)).

Parlamento pirmininkas aktyviai remia žmogaus teises savo pareiškimuose, laiškuose, taip pat aptardamas žmogaus teisių klausimus per susitikimus su svarbiais veikėjais.

RASMA KASKINA
10/2023

5.4.2. DEMOKRATIJOS SKATINIMAS IR RINKIMŲ STEBĖJIMAS

Vienas iš Europos Sąjungos prioritetų – remti demokratiją visame pasaulyje. Demokratija yra vienintelė valdymo sistema, užtikrinanti gyventojams galimybę visapusiškai naudotis žmogaus teisėmis, ji taip pat yra lemiamas vystymosi ir ilgalaikio stabilumo veiksnys. Europos Parlamentas, kaip vienintelė piliečių tiesiogiai renkama ES institucija, yra ypač pasiryžęs skatinti demokratiją.

TEISINIS PAGRINDAS

- Europos Sąjungos sutarties (ES sutartis) 2 ir 21 straipsniai;
- Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo (SESV) 205 straipsnis.

POLITIKOS PRINCIPAI IR PRIEMONĖS

ES požiūris į demokratiją papildė jos darbą žmogaus teisių srityje (žr. faktų suvestinę [5.4.1](#)). Jis remiasi Visuotine žmogaus teisių deklaracija ir kitais tarptautiniais bei regioniniais žmogaus teisių, demokratinų institucijų ir rinkimų standartais. Nuo 2015 m. ES savo paramą demokratijai taip pat grindžia Darnaus vystymosi darbotvarke iki 2030 m., ypač 16 tikslu dėl atskaitingų institucijų ir įtraukaus bei dalyvaujamojo sprendimų priėmimo ir 10 tikslu dėl nelygybės mažinimo.

2009 m. lapkričio 17 d. Taryba priėmė išvadas dėl paramos demokratijai ES plėtojant išorės santykius, kuriose pateikta nauja paramos demokratijai strategija, grindžiama konkrečioms šalims pritaikytu požiūriu, didesniu suderinamumu ir visų suinteresuotųjų šalių dalyvavimu. Vėliau, 2011 m. Komisijos pokyčių darbotvarkėje, buvo pabrėžta, kaip svarbu remti žmogaus teises, demokratiją ir gerą valdymą įgyvendinant ES vystymosi politiką. 2012 m. ES susitarė dėl strateginės programos žmogaus teisių bei demokratijos srityje ir įgyvendinimo veiksmų plano. Po 2011 m. arabų šalių sukilimų ES atnaujino savo Europos kaimynystės politiką ir patvirtino principą „parama pagal pažangą“: pagal jį parama susiejama su perėjimu prie demokratijos ir su tvirta demokratija. Toms šalims, kurios pasiryžusios imtis politinių reformų, siūlomos skatinamosios priemonės, įskaitant glaudesnę ekonominę integraciją, didesnę finansinę pagalbą, didesnę žmonių judumą ir galimybę patekti į ES vidaus rinką.

2019 m. spalio mėn. Taryba priėmė išvadas dėl demokratijos, kuriose dar kartą patvirtinami jos 2009 m. išvadų principai, kartu nustatant naujus iššūkius, kuriuos ES turi skubiai ir visapusiškai spręsti vykdydama išorės veiksmus. Jie apima kenkimą demokratinėms procesams ir institucijoms, žemą pasitikėjimo institucijomis ir politikais lygį, mažėjančią demokratinę erdvę veikti pilietinei visuomenei, vis daugiau žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių pažeidimų ir manipuliavimą naudojant interneto technologijas.

ES įsipareigojimas dėti daugiau demokratijos skatinimo pastangų buvo dar kartą patvirtintas [trečiajame ES veiksmų plane žmogaus teisių ir demokratijos srityje](#), kurį Taryba patvirtino 2020 m. lapkričio mėn. Plane, kuriame nustatomi 2020–2024 m. laikotarpio prioritetai, parama demokratijai integruojama į penkias veiksmų kryptis, iš kurių viena pavadinta „Atsparios, įtraukios ir demokratinės visuomenės kūrimas“.

Taryba savo 2012 m. išvadose „Demokratijos ir tvaraus vystymosi ištakos. ES bendradarbiavimas su pilietinės visuomenės organizacijomis išorės santykių srityje“ akcentavo pilietinės visuomenės svarbą. 2017 m. birželio 19 d. Tarybos išvadose dėl ES bendradarbiavimo su pilietine visuomene išorės santykių srityje dar kartą patvirtintas ES įsipareigojimas kurti įgalintą ir atsparią pilietinę visuomenę, nes tai yra itin svarbus gero valdymo ir teisinės valstybės rėmimo bet kurioje demokratinėje šalyje būdas.

Kai kurie ilgai išplėtos ES politikos elementai yra susiję tiek su žmogaus teisėmis, tiek su demokratiniais principais. Tai apima konkrečioms šalims skirtas žmogaus teisių ir demokratijos strategijas, apibrėžiančias veiksmų prioritetus ir tikslus, kurių ES turi siekti šalyse partnerėse. Tai taip pat apima tarptautinių susitarimų nuostatas dėl žmogaus teisių ir demokratijos, pagal kurias ES gali sustabdyti prekybą ar bendradarbiavimą, jei šalis šiurkščiai pažeidžia žmogaus teises ir demokratijos principus. Dar vienas elementas – tai speciali finansavimo priemonė pilietinės visuomenės veikėjams demokratijos ir žmogaus teisių srityje remti (žr. toliau).

Rinkimų stebėjimas yra pagrindinė ES priemonė, kuria remiami demokratiniai pokyčiai ne ES šalyse, propaguojamos žmogaus teisės ir teisinė valstybė bei prisidedama prie taikos kūrimo ir konfliktų prevencijos. ES ilgalaikių rinkimų stebėjimo misijų metu vertinami įvykiai, kurie vyksta per visą rinkimų procesą. ES rinkimų stebėjimo misija dislokuojama tik tuomet, jei ją pakviečia priimančioji šalis. Ilgalaikiai rinkimų stebėtojai paprastai pradeda darbą likus dviem mėnesiams iki rinkimų pradžios ir stebi visą rinkimų procesą iki oficialių rezultatų paskelbimo ir skundų nagrinėjimo procedūros. Trumpalaikiai rinkimų stebėtojai stebi rinkimų dieną ir balsų skaičiavimą. Vyriausiasis rinkimų stebėtojas paprastai yra Europos Parlamento narys. Po rinkimų stebėjimo misijos paskelbiama galutinė ataskaita, kurioje išdėstomos išvados ir rekomendacijos: jose pateikiamos gairės dėl rinkimų reformos ir galimos būsimos ES pagalbos. Be rinkimų stebėjimo, ES gali šalims partnerėms teikti techninę ir materialinę paramą rinkimams, gerindama demokratinį rinkimų sąlygas, didindama valstybinių ir nevalstybinių subjektų gebėjimus ir remdama būtinas reformas visame rinkimų cikle.

2021 m. lapkričio mėn. ES ir valstybės narės pradėjo įgyvendinti [Europos demokratijos komandos](#) iniciatyvą. Siekiant padidinti paramos demokratizacijai poveikį visame pasaulyje, Europos demokratijos komandą sudaro trys ramsčiai: moksliniai tyrimai demokratinės paramos geriausios praktikos ir politikos klausimais, Europos demokratijos komandos tinklas (pasauliniu lygmeniu) ir teikiamos ekspertinės žinios apie paramą demokratijai šalies lygmeniu.

ES ir jos valstybės narės taip pat dalyvauja daugiašaliuose forumuose, pavyzdžiui, Jungtinėse Tautose, Europos Taryboje ar Europos saugumo ir bendradarbiavimo organizacijoje (ESBO), kuriuose propaguoja ir gina demokratiją. 2021 m. gruodžio mėn. Europos Vadovų Tarybos ir Europos Komisijos pirmininkai dalyvavo JAV vadovaujame [aukščiausiojo lygio susitikime demokratijos klausimais](#), kuriame buvo siekiama propaguoti demokratinį atsinaujinimą ir paskatinti lyderius kartu reaguoti į pasaulinę demokratijos nuosmukio tendenciją. Komisija dalyvavo keliose demokratijos kohortose, sukurtose siekiant sudaryti sąlygas įsitraukti į veiklą ir po aukščiausiojo lygio susitikimo. Europos Komisijos pirmininkė taip pat dalyvavo antrajame aukščiausiojo lygio susitikime demokratijos klausimais, kuris įvyko 2023 m. kovo 28–30 d.

FINANSAVIMO PRIEMONĖS

Pagrindinės ES finansavimo priemonės demokratijai užsienyje remti yra [Kaimynystės, vystomojo ir tarptautinio bendradarbiavimo priemonė \(KVTBP\) – „Globali Europa“](#) ir 2020–2027 m. [Pasirengimo narystei pagalbos priemonė \(PNPP\)](#). PNPP padeda ES šalims kandidatėms ir potencialioms kandidatėms atitikti keliamus narystės kriterijus. Pagal KVTBP finansuojamos geografinės programos kitose šalyse, kurioms netaikoma PNPP, taip pat pasaulinio masto teminės programos. PNPP bendrieji tikslai – stiprinti, remti ir skatinti demokratiją, teisinę valstybę ir pagarbą žmogaus teisėms. Žmogaus teisių ir demokratijos teminėje programoje daugiausia dėmesio skiriama pilietinės visuomenės organizacijoms, demokratijai ir žmogaus teisių gynėjams. Jos biudžetas siekia 1,511 mlrd. EUR ir ji vykdoma nepriklausomai nuo šalių partnerių vyriausybių sutikimo. Pagal šią programą taip pat finansuojamos ES rinkimų stebėjimo misijos ir papildomi su rinkimais susiję veiksmai, taip pat bendradarbiavimas su pagrindiniais tarptautiniais partneriais demokratijos ir žmogaus teisių srityje.

2013 m. buvo įsteigtas [Europos demokratijos fondas](#). Nepriklausomo privatinės teisės pagrindu veikiančio fondo tikslas – remti demokratinį pokyčių siekiančius politinius ir pilietinės visuomenės veikėjus, greitai, lanksčiai ir nebiurokatiškai teikiant specialiai pritaikytą finansinę pagalbą ir dėmesį sutelkiant į ES rytines ir pietines kaimynines šalis. Jo valdybą sudaro ES valstybių narių ir institucijų atstovai, įskaitant daugiausia devynis Europos Parlamento narius, taip pat kiti ekspertai.

EUROPOS PARLAMENTO VAIDMUO

Europos Parlamentas – vienintelė ES piliečių tiesiogiai renkama ES institucija – yra tvirtai įsipareigojęs remti tvarią demokratiją visame pasaulyje. Šį įsipareigojimą jis pabrėžė daugelyje rezoliucijų. Parlamentas kasmet priima rezoliuciją dėl žmogaus teisių ir demokratijos pasaulyje ir ES politikos šioje srityje, kurioje analizuojami pagrindiniai ES požiūrio į paramą demokratijai iššūkiai ir laimėjimai ir pateikiamos rekomendacijos ateičiai. Planuojama, kad 2023 m. lapkričio mėn. Parlamentas priims [rekomendaciją dėl teisės dalyvauti tikruose rinkimuose stiprinimo](#).

Parlamentas taip pat parengė įvairių priemonių, kad galėtų tiesiogiai prisidėti prie [paramos demokratijai visame pasaulyje](#). Parlamentas nuolat dalyvauja rinkimų stebėjimo veikloje, dirba nacionalinių rinkimų procesų teisėtumo stiprinimo ir visuomenės pasitikėjimo rinkimų procesu bei žmogaus teisių apsauga didinimo srityse. Kasmet Parlamentas siunčia kelias parlamentines delegacijas į ne ES šalis stebėti rinkimų ar referendumų. Parlamentas gali nuspręsti siųsti tokias EP narių delegacijas su sąlyga, kad rinkimai rengiami nacionaliniu lygmeniu, nacionalinės institucijos kviečia ES arba Europos Parlamento atstovus ir kad toje šalyje veikia ilgalaikė misija. Parlamento delegacijos yra visada įtraukiamos į ES rinkimų stebėjimo misijas arba Europos saugumo ir bendradarbiavimo organizacijos Demokratinę institucijų ir žmogaus teisių biuro rengiamas ilgalaikes misijas. Su Europos Parlamentu konsultuojamasi dėl ES rinkimų stebėjimo misijų nustatymo, planavimo ir tolesnių veiksmų.

Vadovaudamasis savo visapusišku požiūriu į paramą demokratijai, Parlamentas sieja rinkimų stebėjimą su papildoma veikla, tokia kaip priešrinkiminiai veiksmai ir porinkiminis pažangos stebėjimas, veiksmai žmogaus teisių srityje ir parlamento darbą remiančios iniciatyvos. Ypatingas dėmesys skiriamas plėtros ir Europos kaimynystės

priemonėje dalyvaujančioms šalims. Europos Parlamentas teikia pagalbą už ES ribų esantiems parlamentams jų institucinių pajėgumų stiprinimo srityje, rengdamas trečiųjų šalių parlamentų nariams ir pareigūnams skirtas konferencijas ir seminarus, bendras mokymo programas ir pažintinius vizitus, taip pat teikdamas stipendijas jų darbuotojams. Jis padeda šalių partnerių parlamentams integruoti nuostatas dėl žmogaus teisių į teisės aktus ir užmegzti ryšius su pilietine visuomene. Parlamentas padeda stiprinti demokratinių permainų nešėjų, įskaitant žmogaus teisių gynėjus, gebėjimus ir skatina žiniasklaidos laisvę bei nepriklausomą žurnalistiką. Ši požiūrį atspindi Parlamento [Sacharovo premija už minties laisvę](#) ir Sacharovo premijos laureatų bendruomenės veikla.

[Simone Veil programa](#) skirta konkrečiai moterims politikėms ir parlamento narėms remti. Parlamentas taip pat teikia paramą ir ekspertines žinias tarpininkavimo ir dialogo srityje, su parlamentais partneriais vykdydamas tikslingą veiklą ir organizuodamas tarptautinius renginius, kuriuose daugiausia dėmesio skiriama tarpininkavimui ir konfliktų prevencijai. [Jeano Monnet dialogas taikos ir demokratijos klausimais](#) yra Parlamento sukurta tarpininkavimo priemonė, skirta politiniams lyderiams suburti, kad būtų skatinama partijų tarpusavio komunikacija ir sutarimo siekimas. [Jaunujų politinių lyderių programa](#) yra viena iš pavyzdinių iniciatyvų, kuria siekiama skatinti būsimų ne ES šalių lyderių dialogą ir tarpusavio supratimą ir taip prisidėti prie pasitikėjimo ir taikos kūrimo. 2019 m. kovo mėn. priimtoje Europos Parlamento [rezoliucijoje](#) dėl ES pajėgumų konfliktų prevencijos ir tarpininkavimo srityje stiprinimo pripažįstama tarpininkavimo ir dialogo procesų svarba ir Parlamento vaidmuo šiuose procesuose. Įgyvendindamas [Solidarumo su parlamentariais programą](#), Parlamentas reguliariai diskutuoja apie parlamentarų žmogaus teisių padėtį pasaulyje ir prisideda prie parlamentarų, kuriems gresia pavojus, apsaugos per porines partnerystes su EP nariais.

Paramos demokratijai ir rinkimų koordinavimo grupė teikia politines gaires įvairiai Parlamento veiklai. Šią grupę sudaro 16 EP narių ir jai pirmininkauja Parlamento Užsienio reikalų komiteto ir Vystymosi komiteto pirmininkai. Paramos demokratijai ir rinkimų koordinavimo grupė priima sprendimus dėl Europos Parlamento rinkimų stebėjimo misijų ir tvirtina kitos veiklos [metinę darbo programą](#). 2023 m. Paramos demokratijai ir rinkimų koordinavimo grupė dar kartą patvirtino šešias prioritetines šalis ir regionus (Ukrainą, Sakartvelą, Moldovą, Tunisą, Vakarų Balkanų regioną ir Panafrikos Parlamentą, taip pat Baltarusiją kaip *ad hoc* politinį prioritetą po 2020 m. vasaros pradžios politinių įvykių) bei temines sritis (veikla prieš rinkimus ir po rinkimų, parlamentinis tarpininkavimas ir dialogas, veiksmai žmogaus teisių srityje, įskaitant Sacharovo premijos bendruomenę ir stipendijas, taip pat parlamentai ir demokratinės inovacijos).

RASMA KASKINA
10/2023

5.5. SAJUNGOS PLĖTRA IR KAIMYNYSTĖ

5.5.1. SAJUNGOS PLĖTRA

2013 m. liepos 1 d. Kroatija tapo 28-ąja Europos Sąjungos (dabar jų yra 27) valstybe nare. Nuo to laiko nė viena kita šalis neprisijungė prie ES, o Jungtinė Karalystė išstojo iš ES 2020 m. sausio 31 d. Stojimo derybos pradėtos ir atidaryti derybų skyriai su Juodkalnija, Serbija ir Turkija. 2022 m. liepos mėn. stojimo derybas pradėjo Albanija ir Šiaurės Makedonija. 2022 m. gruodžio mėn. Bosnijai ir Hercegovinai suteiktas šalies kandidatės statusas, o Kosovas pateikė paraišką dėl narystės ES. 2022 m. birželio mėn. ES suteikė Ukrainai ir Moldovai šalių kandidačių statusą. 2023 m. lapkričio 8 d. Komisija rekomendavo Tarybai pradėti stojimo derybas su Moldova ir Ukraina (5.5.6).

TEISINIS PAGRINDAS

- Europos Sąjungos sutarties (ES sutartis) 49 straipsnyje nustatyta, kokios valstybės gali pareikšti norą tapti Sąjungos narėmis;
- ES sutarties 2 straipsnyje apibūdintos pagrindinės ES vertybės.

TIKSLAI

ES plėtros politikos tikslas – vienyti Europos šalis bendram politiniam ir ekonominiam projektui. Plėtra, vykdoma vadovaujantis Sąjungos vertybėmis ir taikant griežtas sąlygas, buvo viena iš pačių sėkmingiausių priemonių politinėms, ekonominėms ir socialinėms reformoms skatinti ir taikai, stabilumui bei demokratijai visame žemyne stiprinti. Vykdydama plėtros politiką ES taip pat didina savo vaidmenį pasaulinėje arenoje.

BENDROSIOS APLINKYBĖS

A. Stojimo sąlygos

Kiekviena Europos valstybė, gerbianti bendras Sąjungos vertybes ir įsipareigojusi jas remti, gali pareikšti norą tapti Sąjungos nare (ES sutarties 49 straipsnis). Bet kurios šalies kandidatės arba potencialios šalies kandidatės integracijos į ES procesui taikomi Europos Vadovų Tarybos 1993 m. Kopenhagoje nustatyti Kopenhagos kriterijai. Šie kriterijai yra tokie:

- stabilios institucijos, užtikrinančios demokratiją, teisinę valstybę, žmogaus teises ir pagarbą tautinėms mažumoms bei jų apsaugą;
- veikianti rinkos ekonomika ir gebėjimas įveikti konkurencinį spaudimą bei rinkos jėgas Europos Sąjungoje;
- gebėjimas priimti narystės įsipareigojimus, be kita ko, prisidedant prie politinės, ekonominės ir pinigų sąjungos tikslų, ir priimti bendras taisykles, standartus bei politikos priemones, sudarančias ES teisyną (*acquis communautaire*).

2006 m. gruodžio mėn. Europos Vadovų Taryba susitarė dėl atnaujinto konsensuso dėl plėtros, grindžiamo konsolidavimo, sąlygų laikymosi ir informavimo principais ir ES gebėjimu integruoti naujas nares.

B. ES gebėjimas integruoti kitas šalis. Institucinės priemonės

Keli plėtros etapai buvo svarbi institucinių derybų, po kurių buvo priimta Lisabonos sutartis, dalis. ES, atsižvelgdama į naujų valstybių narių prisijungimą, turėjo pritaikyti savo institucijas ir sprendimų priėmimo procesus ir užtikrinti, kad plėtra neturėtų neigiamo poveikio veiksmingam ir atskaitingam politikos formavimo procesui. Lisabonos sutartimi nustatyti esminiai pagrindinių ES institucijų sudėties ir darbo pokyčiai. Kai kurie iš šių pokyčių atspindėjo būtinybę priimti tvarų taisyklių, kurių nereikėtų keisti kiekvieną kartą įstojant naujoms šalims, rinkinį.

C. Procesas

Įstoti į ES norinti valstybė teikia prašymą Tarybai, kuri prašo Komisijos pateikti nuomonę. Apie tokį prašymą pranešama Parlamentui. Jei Komisijos nuomonė palanki, Europos Vadovų Taryba gali vieningai nuspręsti suteikti valstybei šalies kandidatės statusą. Komisijai pateikus rekomendaciją, Taryba vėl vieningai sprendžia, ar derybos turėtų būti pradėtos. Visas ES teisynas (*acquis communautaire*) suskirstytas į daugiau nei 30 politikos skyrių. Komisija, prieš pradėdama faktines derybas, pateikia kiekvieno skyriaus patikrinimo ataskaitą. Taryba, remdamasi Komisijos rekomendacija, vieningai sprendžia, ar pradėti derybas dėl kitų skyrių bei skyrių grupių, ar ne. Kai manoma, kad padaryta pakankama pažanga, Komisija gali rekomenduoti laikinai baigti derybas dėl skyriaus ar skyrių grupių. Tada Taryba dar kartą vienbalsiai priima sprendimą, atsižvelgdama į bendrą pažangą teisinės valstybės srityje. Kai derybos dėl visų skyrių ar skyrių grupių pabaigiamos, nuostatos ir sąlygos, įskaitant galimas apsaugos sąlygas ir pereinamojo laikotarpio nuostatas, įtraukiamos į valstybių narių ir stojančiosios valstybės sudaromą Stojimo sutartį. Stojimo sutartis gali būti pasirašyta tik gavus Parlamento pritarimą ir vieningą Tarybos patvirtinimą. Tada visos susitariančiosios šalys pagal savo konstitucinius reikalavimus sutartį perduoda ratifikuoti (t. y. sutartis ratifikuojama parlamente arba surengiant referendumą).

ANKSTESNI PLĖTROS ETAPAI

Valstybė	Narė nuo	Ypatumai
Belgija Prancūzija Vokietija Italija Liuksemburgas Nyderlandai	1958	Pirmosios 1957 m. Romos sutartį pasirašiusios šalys.
Danija Airija Jungtinė Karalystė ^[1]	1973	
Graikija	1981	Graikijos įstojimas į ES padėjo šalyje įtvirtinti demokratiją.
Portugalija Ispanija	1986	Šis plėtros etapas padėjo įtvirtinti demokratiją Ispanijoje ir Portugalijoje.
Austrija Suomija	1995	

[1] Jungtinė Karalystė išstojo iš ES 2020 m. sausio 31 d. (23 val. Grinvičo laiku).

Švedija		
Kipras Čekija Estija Vengrija Latvija Lietuva Malta Lenkija Slovakija Slovėnija	2004	Šiuo 1997 m. gruodžio mėn. Europos Vadovų Tarybos susitikime pradėtu plėtros etapu buvo siekiama suvienyti žemyną po Berlyno sienos griūties ir Sovietų Sąjungos žlugimo. Derybos buvo vedamos su kiekviena šalimi atskirai, remiantis bendru derybų pagrindu.
Bulgarija Rumunija	2007	Dėl lėto reformų tempo Bulgarijoje ir Rumunijoje šios šalys 2004 m. negalėjo įstoti į ES. Pagrindinėse srityse – teismų sistemos reformos, kovos su korupcija ir kovos su organizuotu nusikalstamumu (pastarasis susijęs tik su Bulgarija) – buvo įsteigtas bendradarbiavimo ir tikrinimo mechanizmas, kad būtų galima stebėti šiose srityse po įstojimo į ES daromą pažangą.
Kroatija	2013	Stojimo deryboms su Kroatija buvo taikomos griežtesnės sąlygos, nustatytos 2006 m. gruodžio mėn. Europos Vadovų Tarybos atnaujintame konsensuse dėl plėtros.

BŪSIMA PLĖTRA

A. Vakarų Balkanai

Santykiai su Vakarų Balkanais plėtojami vykdant 1999 m. pradėtą stabilizacijos ir asociacijos procesą. Šis procesas pagrįstas dvišaliais stabilizacijos ir asociacijos susitarimais.

2013 m. liepos 1 d. Kroatijai įstojus į ES suteikta svarbi paskata kitoms šio regiono šalims. Komisija, remdamasi dirbant su Kroatija įgyta patirtimi, savo 2011–2012 m. Plėtros strategijoje pasiūlė tolesnius savo derybų metodo patobulinimus, įskaitant didesnę dėmesį teisinės valstybės klausimams. Tai reiškia, kad jau ankstyvuju visų būsimų derybų etapu atidaromi derybų skyriai dėl teismų sistemos reformos ir pagrindinių teisių (23 skyrius) ir dėl teisingumo, laisvės ir saugumo (24 skyrius) ir kad šie skyriai uždaromi paskutiniai. Šis požiūris buvo dar kartą patvirtintas ir sustiprintas 2020 m. vasario 5 d. Komisijos komunikate „Stojimo proceso stiprinimas. Įtikima ES perspektyva Vakarų Balkanams“, kuriame pateikta patikslinta plėtros į Vakarų Balkanus metodika. Jis taip pat neatsiejamas nuo Vakarų Balkanų ekonomikos ir investicijų plano, kuris buvo paskelbtas kaip Komisijos 2020 m. plėtros dokumentų rinkinio dalis. 2023 m. lapkričio 8 d. Komisija priėmė 6 mlrd. EUR vertės naują Vakarų Balkanų ekonomikos augimo planą, grindžiamą keturiais ramsčiais ir apimantį 2024–2027 m. laikotarpį. Planu siekiama suteikti regionui tam tikrą narystės ES naudą prieš įstojimą, taikant griežtas *ex ante* sąlygas mokėjimams.

Rusijos agresijos karas prieš Ukrainą ir 2022 m. birželio mėn. ES sprendimas suteikti šalies kandidatės statusą Ukrainai ir Moldovai taip pat paskatino vykstančias diskusijas

dėl Vakarų Balkanų šalių kandidačių ir potencialių šalių kandidačių integracijos į ES proceso paspartinimo.

Kalbant apie Juodkalniją, iki šiol atidaryti visi 33 patikrinti derybų skyriai, iš kurių tik trys preliminariai uždaryti. Serbija atidarė 22 iš 35 derybų skyrių, iš kurių du preliminariai uždaryti. Nepaisant to, kad buvo atidaryta daug skyrių, abiejose šalyse su integracija susijusios reformos pastaraisiais metais iš esmės sustojo.

2020 m. kovo mėn. Taryba galiausiai davė sutikimą pradėti stojimo derybas su Albanija ir Šiaurės Makedonija (Albanijai nustatytos tam tikros sąlygos). 2020 m. liepos mėn. Komisija pateikė valstybėms narėms derybų programos projektą – pirmąjį projektą, kuriame atsižvelgiama į patikslintą plėtros į Vakarų Balkanus metodiką. Stojimo derybos su abejomis šalimis oficialiai pradėtos 2022 m. liepos mėn. po ilgo vėlavimo, kurį daugiausia lėmė Šiaurės Makedonijos ir Bulgarijos nesutarimai, susiję su tapatybe, kalba ir istorija.

ES ir Bosnijos ir Hercegovinos stabilizacijos ir asociacijos susitarimas įsigaliojo 2015 m. birželio 1 d. 2016 m. vasario mėn. Bosnija ir Hercegovina pateikė paraišką dėl narystės. 2019 m. gegužės mėn. nuomonėje Komisija nurodė 14 pagrindinių prioritetų, kuriuos Bosnija ir Hercegovina turi įgyvendinti, kad galėtų pradėti stojimo derybas. Nepaisant to, kad Bosnijai ir Hercegovinai nepavyko įgyvendinti daugumos šių prioritetų, 2022 m. gruodžio mėn. jai buvo suteiktas šalies kandidatės statusas. 2023 m. lapkričio 8 d. Komisija rekomendavo pradėti stojimo į ES derybas su Bosnija ir Hercegovina, „kai bus pasiektas reikiamas atitikties narystės kriterijams lygis“.

ES ir Kosovo stabilizacijos ir asociacijos susitarimas įsigaliojo 2016 m. balandžio 1 d. 2022 m. gruodžio mėn. Kosovas pateikė paraišką dėl narystės ES. Po lemiamo 2023 m. balandžio mėn. balsavimo Parlamente Kosovui ne vėliau kaip nuo 2024 m. sausio mėn. bus pradėtas taikyti bevizis kelionių į Šengeno erdvę režimas. Kosovas taip pat palaiko dialogą su Serbija, kuriam tarpininkauja ES ir per kurį siekiama sudaryti teisiškai įpareigojantį susitarimą dėl šalių santykių normalizavimo. Tiek Kosovas, tiek Serbija dar turi pradėti vykdyti savo pareigas, susijusias su atnaujintu 2023 m. pradžios susitarimu siekiant atkurti nutrūkusį dialogą.

B. Turkija

Turkija paraišką dėl narystės ES pateikė 1987 m. ir 1999 m. buvo pripažinta šalimi kandidate. Derybos pradėtos 2005 m. spalio mėn. Derybos dėl aštuonių skyrių šiuo metu sustabdytos ir nebus laikinai baigtos dėl nė vieno skyriaus, kol Turkija nepradės Kiprui taikyti Ankaros asociacijos susitarimo papildomo protokolo. Pavienės valstybės narės prieštaravo pasiūlymams pradėti derybas dėl kitų skyrių. Po daugiau kaip trejus metus trukusio sąstingio 2013 m. lapkričio mėn. pradėtos derybos dėl naujo derybų skyriaus. Dar kitas skyrius buvo atvertas 2015 m. gruodžio mėn. 2016 m. kovo 18 d. Turkija ir ES dar kartą patvirtino savo įsipareigojimą vykdyti bendrą veiksmų planą, kad sumažintų į ES atvykstančių nelegalių migrantų srautus ir suteiktų naują impulsą stojimo procesui. Dėl to 2016 m. birželio mėn. buvo atidarytas papildomas skyrius, taigi bendras atidarytų skyrių skaičius padidėjo iki 16 iš 35 skyrių, iš kurių vienas preliminariai uždarytas. Tačiau, atsižvelgiant į didžiulį teisinės valstybės padėties pablogėjimą Turkijoje, visų pirma po 2016 m. liepos mėn. mėginimo įvykdyti valstybės perversmą, Turkijos stojimo procesas yra *de facto* įšaldytas. ES ir Turkijos santykiai dar labiau pablogėjo dėl Turkijos užsienio politikos pasirinkimų, jos vienašalių veiksmų rytinėje Viduržemio jūros regiono dalyje ir Kipro klausimu propaguojamo sprendimo „dvi valstybės vienoje saloje“.

EUROPOS PARLAMENTO VAIDMUO

Pagal ES sutarties 49 straipsnį prieš bet kuriai šaliai prisijungiant prie ES, reikia gauti Parlamento pritarimą. Jis taip pat turi teisę pareikšti savo nuomonę dėl finansinių stojimo aspektų. Šie biudžeto srities įgaliojimai Parlamentui suteikia galimybę daryti tiesioginę įtaką svarstant sumų, skiriamų Pasirengimo narystei paramos priemonei (PNPP) finansuoti, klausimą.

Europos Parlamento Užsienio reikalų komitetas skiria nuolatinius pranešėjus visų šalių kandidačių ir potencialių šalių kandidačių klausimais. Parlamentas išreiškia savo poziciją dėl plėtros, teikdamas metines rezoliucijas, kuriomis reaguoja į naujausias Komisijos rengiamas šalių kandidačių ir potencialių šalių kandidačių pažangos ataskaitas. 2022 m. lapkričio 23 d. jis priėmė rekomendacijas dėl naujos ES plėtros strategijos. Parlamentas taip pat palaiko dvišalius santykius su visų plėtros šalių parlamentais per savo delegacijas, kurios su kolegomis reguliariai aptaria klausimus, susijusius su jų integracija į ES. Jis stebėjo rinkimus visose plėtros šalyse, išskyrus Turkijoje, kuri dar turi pakviesti Parlamentą juos stebėti.

André De Munter
11/2023

5.5.2. VAKARŲ BALKANAI

ES yra parengusi paramos laipsniškai Vakarų Balkanų šalių integracijai į Sąjungą politiką. 2013 m. liepos 1 d. Kroatija tapo pirmąja į ES įstojusia šalimi iš septynių šio regiono šalių, o Albanijai, Bosnijai ir Hercegovinai, Juodkalnijai, Šiaurės Makedonijai ir Serbijai suteiktas šalies kandidatės statusas. Su Juodkalnija ir Serbija pradėtos stojimo derybos ir atidaryti derybų skyriai, derybos su Albanija ir Šiaurės Makedonija buvo pradėtos 2022 m. liepos mėn., o 2022 m. gruodžio mėn. Kosovas pateikė paraišką dėl narystės ES.

TEISINIS PAGRINDAS

- Europos Sąjungos sutarties (ES sutarties) V antraštinė dalis dėl ES išorės veiksmų;
- Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo (SESV) 207 straipsnis dėl tarptautinių prekybos susitarimų;
- ES sutarties 49 straipsnis dėl prašymo teikimo ir narystės kriterijų.

TIKSLAI

ES siekia Vakarų Balkanuose skatinti taiką, stabilumą ir ekonominę vystymąsi bei atverti integracijos į ES perspektyvą.

BENDROSIOS APLINKYBĖS

1999 m. ES pradėjo stabilizacijos ir asociacijos procesą (SAP), kuris yra ES ir regiono šalių santykių palaikymo pagrindas, ir priėmė stabilumo paktą – platesnę iniciatyvą, įtraukiančią visus svarbiausius tarptautinius subjektus. 2008 m. stabilumo paktą pakeitė Regioninio bendradarbiavimo taryba. 2003 m. Europos Vadovų Taryba per susitikimą Salonikuose dar kartą patvirtino, kad visos SAP šalys yra potencialios kandidatės stoti į ES. Ši europinė perspektyva buvo dar kartą patvirtinta 2018 m. vasario mėn. Komisijos Vakarų Balkanų strategijoje ir deklaracijose po kelių ES ir Vakarų Balkanų šalių aukščiausiojo lygio susitikimų.

PRIEMONĖS

A. Stabilizacijos ir asociacijos procesas (SAP)

1999 m. pradėtas SAP yra strateginis paramos laipsniškam Vakarų Balkanų šalių suartėjimui su ES pagrindas. Šis procesas grindžiamas dvišaliais sutartiniais santykiais, finansine parama, politiniu dialogu, prekybos ryšiais ir regioniniu bendradarbiavimu.

Sutartiniai santykiai užmezgami sudarant stabilizacijos ir asociacijos susitarimus (SAS). Juose numatomas politinis ir ekonominis bendradarbiavimas ir laisvosios prekybos zonų su atitinkamomis šalimis sukūrimas. Vadovaujantis bendrais demokratijos principais, žmogaus teisėmis ir teisinės valstybės principu pagal kiekvieną stabilizacijos ir asociacijos susitarimą sukuriama nuolatinė bendradarbiavimo struktūra. Stabilizacijos ir asociacijos taryba kartą per metus susitinka ministrų lygmeniu ir prižiūri

atitinkamo susitarimo taikymą bei įgyvendinimą. Jai padeda Stabilizacijos ir asociacijos komitetas. Galiausiai Stabilizacijos ir asociacijos parlamentinis komitetas užtikrina Vakarų Balkanų šalių parlamentų ir Europos Parlamento bendradarbiavimą.

2016 m. balandžio mėn. įsigaliojus stabilizacijos ir asociacijos susitarimui su Kosovu, šiuo metu galioja stabilizacijos ir asociacijos susitarimai su visomis Vakarų Balkanų šalimis kandidatėmis ir potencialiomis šalimis kandidatėmis. Kalbant apie Kosovą, pasakytina, kad stabilizacijos ir asociacijos susitarimas bus vien ES susitarimas, kurio valstybės narės neturi ratifikuoti (penkios valstybės narės nepripažįsta Kosovo kaip nepriklausomos valstybės). Stabilizacijos ir asociacijos susitarimuose nustatyti prekybos ir su ja susiję aspektai įtraukiami į laikinuosius susitarimus. Jie paprastai įsigalioja netrukus po pasirašymo, nes prekyba priklauso išimtinai ES kompetencijai.

B. Stojimo procesas

Prašymą įstoti į ES pateikusios šalys turi atitikti politinius Kopenhagos kriterijus (žr. faktų suvestinę „Sajungos plėtra“ [5.5.1](#)). Kai šaliai suteikiamas kandidatės statusas, ji pereina įvairius proceso etapus daugiausia jos pačios nuopelnus ir pažangą atitinkančiu tempu.

Šalis kandidatė turi priimti ir įgyvendinti visus ES teisės aktus (*acquis communautaire*). Komisija apie pažangą praneša savo metinėse šalies ataskaitose. Visus svarbius sprendimus nuo derybų pradžios iki pabaigos vienbalsiai priima Taryba. Prieš visoms susitariančiosioms valstybėms ratifikuojant Stojimo sutartį, jai turi pritarti Parlamentas ir Taryba.

Šalys kandidatės ir potencialios šalys kandidatės gauna finansinę paramą, kad vykdytų reikiamas reformas. Nuo 2007 m. ES pasirengimo narystei parama teikiama naudojant vieną bendrą priemonę – Pasirengimo narystei paramos priemonę (PNPP).

Dauguma šalių kandidačių ir potencialių šalių kandidačių taip pat gali dalyvauti ES programose.

C. Regioninis bendradarbiavimas

Europos integracija ir regioninis bendradarbiavimas yra glaudžiai susiję. Vienas iš pagrindinių stabilizacijos ir asociacijos proceso tikslų yra paskatinti regiono šalis bendradarbiauti tarpusavyje daugelyje sričių, įskaitant tokias sritis kaip baudžiamasis persekiojimas už karo nusikaltimus, sienų klausimai, pabėgėliai ir kova su organizuotu nusikalstamumu. Konkreti PNPP sudėtinė dalis yra skirta regioniniam bendradarbiavimui ir tarpvalstybinėms programoms.

Sarajeve būstinę turinti Regioninio bendradarbiavimo taryba (RBT) veikia pagal Pietryčių Europos šalių bendradarbiavimo proceso gaires. RBT tikslas – remti savo ES nepriklausančių narių siekius, susijusius su Europa ir euroatlantiniais santykiais, ir plėtoti bendradarbiavimą tokiose srityse, kaip ekonominis ir socialinis vystymasis, energetika ir infrastruktūra, teisingumas ir vidaus reikalai, saugumas, žmoniškojo kapitalo plėtojimas ir parlamentiniai ryšiai. ES ir daugelis pavienių valstybių narių remia RBT ir dalyvauja jos veikloje.

Kita svarbi regioninė iniciatyva yra Vidurio Europos laisvosios prekybos susitarimas. Be to, Vakarų Balkanų šalys dalyvauja kai kuriose regioninėse programose.

D. Bevizis režimas

Be vizų Šengeno erdvėje nuo 2009 m. gruodžio mėn. leista keliauti buvusiosios Jugoslavijos Respublikos Makedonijos (dabar – Šiaurės Makedonijos Respublika),

Juodkalnijos ir Serbijos, o nuo 2010 m. lapkričio mėn. – Albanijos bei Bosnijos ir Hercegovinos piliečiams. 2012 m. sausio mėn. pradėtas dialogas su Kosovu dėl vizų režimo liberalizavimo. 2018 m. liepos mėn. Komisija patvirtino, kad Kosovas atitiko visus kriterijus. Po užsitęsusių tarpinstitucinių derybų ir 2023 m. balandžio mėn. surengto galutinio balsavimo Europos Parlamente Kosovo gyventojai galės naudotis beviziu kelionių į Šengeno erdvę režimu ne vėliau kaip nuo 2024 m. sausio mėn.

DABARTINĖ PADĖTIS

A. Albanija

Albanija prašymą dėl narystės ES pateikė 2009 m. balandžio 28 d. 2013 m. spalio mėn. Komisija vienareikšmiškai rekomendavo suteikti Albanijai šalies kandidatės statusą ir šis statusas jai buvo suteiktas 2014 m. birželio mėn. Atsižvelgdama į Albanijos pažangą, Komisija ne kartą rekomendavo pradėti stojimo derybas. 2018 m. birželio mėn. Taryba susitarė, kad 2019 m. birželio mėn. būtų galima pradėti stojimo derybas su Albanija, jeigu bus įvykdytos būtinos sąlygos. 2020 m. kovo mėn. Taryba galiausiai nusprendė patvirtinti, kad stojimo derybos gali būti pradėtos laukiant, kol bus įvykdytos tam tikros sąlygos. 2020 m. liepos mėn. Komisija pateikė valstybėms narėms derybų programos projektą – pirmąjį projektą, kuriame atsižvelgiama į patikslintą plėtros į Vakarų Balkanus metodiką, paskelbtą 2020 m. vasario mėn. Stojimo derybos su Albanija ir Šiaurės Makedonija, kurių klausimas buvo nagrinėjamas kartu dėl bendros teigiamos Komisijos rekomendacijos, oficialiai pradėtos 2022 m. liepos mėn. po ilgų vėlavimų, kuriuos daugiausia lėmė Šiaurės Makedonijos ir Bulgarijos nesutarimai, susiję su tapatybe, kalba ir istorija.

B. Bosnija ir Hercegovina

Derybos dėl stabilizacijos ir asociacijos susitarimo su Bosnija ir Hercegovina jau baigtos ir susitarimas pasirašytas 2008 m. birželio mėn., tačiau jo įsigaliojimas buvo sustabdytas visų pirma dėl to, kad šalis neįgyvendino svarbaus Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimo. ES atnaujinus požiūrį į šią šalį ir daugiau dėmesio skiriant ekonomikos valdymui, buvo sudarytos sąlygos stabilizacijos ir asociacijos susitarimui įsigaliooti 2015 m. birželio 1 d., kur kas vėliau, nei buvo numatyta. 2016 m. vasario 15 d. šalis pateikė savo prašymą dėl narystės. 2019 m. gegužės mėn. Komisija, siekdama pradėti stojimo derybas, paskelbė savo nuomonę, įskaitant 14 pagrindinių Bosnijos ir Hercegovinos įvykdytinų prioritetų sąrašą. Į jį įtrauktas reikalavimas užtikrinti tinkamą Stabilizacijos ir asociacijos parlamentinio komiteto (SAPK) – stabilizacijos ir asociacijos susitarimo parlamentinio aspekto – veikimą. 2023 m. spalio 30–31 d., praėjus beveik aštuoneriems metams nuo pirmojo nepavykusio 2015 m. lapkričio mėn. Stabilizacijos ir asociacijos parlamentinio komiteto posėdžio, Sarajeve sėkmingai surengtas visavertis trečiasis ES ir Bosnijos ir Hercegovinos SAPK susitikimas. Todėl Komisija savo 2023 m. šalies ataskaitoje dėl Bosnijos ir Hercegovinos padarė išvadą, kad 3-ias pagrindinis prioritetą buvo įgyvendintas. Prasidėjus Rusijos agresijos karui prieš Ukrainą ir 2022 m. birželio mėn. ES priėmus sprendimą suteikti Moldovai ir Ukrainai šalies kandidatės statusą, 2022 m. gruodžio mėn. Europos Vadovų Taryba taip pat nusprendė suteikti Bosnijai ir Hercegovinai šalies kandidatės statusą. 2023 m. lapkričio 8 d. Komisija rekomendavo pradėti stojimo į ES derybas su Bosnija ir Hercegovina, „kai bus pasiektas reikiamas atitikties narystės kriterijams lygis“.

C. Šiaurės Makedonijos Respublika

Buvusioji Jugoslavijos Respublika Makedonija (dabar – Šiaurės Makedonijos Respublika) prašymą dėl narystės ES pateikė 2004 m. kovo mėn., o 2005 m. gruodžio mėn. jai suteiktas ES šalies kandidatės statusas. Tačiau daugelį metų šalis negalėjo pradėti stojimo derybų, daugiausia dėl ginčo su Graikija dėl teisės naudoti pavadinimą „Makedonija“. Šis ginčas buvo sėkmingai išspręstas 2019 m. vasario mėn. įsigaliojus Prespos susitarimui dėl naujojo šalies pavadinimo – Šiaurės Makedonijos Respublika (arba trumpiau – Šiaurės Makedonija). Nuo 2009 m. Komisija nuolat rekomendavo pradėti stojimo derybas su šia šalimi ir šią rekomendaciją visada rėmė Europos Parlamentas. 2018 m. birželio mėn. Taryba susitarė, kad 2019 m. birželio mėn. būtų galima pradėti stojimo derybas su Šiaurės Makedonija, jeigu bus įvykdytos būtinos sąlygos. 2020 m. kovo mėn. Taryba galiausiai nusprendė pradėti stojimo derybas, nebekeldama papildomų sąlygų. 2020 m. liepos mėn. Komisija pateikė valstybėms narėms derybų programos projektą – pirmąjį projektą, kuriame atsižvelgiama į patikslintą plėtros į Vakarų Balkanus metodiką. Stojimo derybos su Šiaurės Makedonija ir Albanija, kurių klausimas nagrinėjamas kartu dėl bendros teigiamos Komisijos rekomendacijos, oficialiai pradėtos 2022 m. liepos mėn. po ilgo vėlavimo, kurį daugiausia lėmė Šiaurės Makedonijos ir Bulgarijos nesutarimai, susiję su tapatybe, kalba ir istorija.

D. Kosovas

Kosovas yra potencialus kandidatas įstoti į ES. 2008 m. vasario mėn. jis vienašališkai paskelbė savo nepriklausomybę. Penkios ES valstybės narės (Graikija, Ispanija, Kipras, Rumunija ir Slovakija) ir dvi regiono šalys (Serbija ir Bosnija ir Hercegovina) nepripažino Kosovo nepriklausomybės. 2018 m. liepos mėn., praėjus šešeriems metams po vizų režimo liberalizavimo veiksmų plano paskelbimo, Komisija patvirtino, kad Kosovas atitinka visus kriterijus. Po užsitęsusių tarpinstitucinių derybų ir 2023 m. balandžio mėn. surengto galutinio balsavimo Europos Parlamente Kosovo gyventojai galės naudotis beviziu kelionių į Šengeno erdvę režimu ne vėliau kaip nuo 2024 m. sausio mėn. 2013 m. balandžio mėn. Belgradui ir Prištinai pasiekus itin svarbų susitarimą dėl santykių normalizavimo (toliau – Briuselio susitarimas), 2013 m. birželio mėn. Europos Vadovų Taryba nusprendė pradėti derybas su Kosovu dėl SAS, kuris įsigaliojo 2016 m. balandžio 1 d. Būsima Kosovo, kaip ir Serbijos, integracija į ES išlieka glaudžiai susijusi su ES tarpininkaujamu Kosovo ir Serbijos dialogu, per kurį turėtų būti sudarytas išsamus teisiškai įpareigojantis susitarimas dėl jų santykių normalizavimo. Kosovas, kaip ir Serbija, dar turi pradėti vykdyti savo pareigas, susijusias su atnaujintu 2023 m. pradžios susitarimu, kurio tikslas – atkurti dialogą.

E. Juodkalnija

2006 m. nepriklausomybę įgijusi Juodkalnija 2008 m. gruodžio mėn. pateikė paraišką dėl narystės ES. 2010 m. gruodžio mėn. Juodkalnijai suteiktas šalies kandidatės statusas, o stojimo derybos pradėtos 2012 m. birželio mėn. Vadovaujantis ES naujuoju požiūriu į stojimo procesą, 2013 m. gruodžio mėn. pradinio derybų etapu atidaryti svarbiausi skyriai dėl teisinės valstybės principo (23 skyrius dėl teismų reformos ir pagrindinių teisių ir 24 skyrius dėl laisvės, saugumo ir teisingumo). Iki šiol atidaryti visi 33 patikrinti derybų skyriai, iš kurių tik trys preliminariai uždaryti. Paskutinis likęs pagrindinis skyrius (dėl konkurencijos politikos) buvo atidarytas 2020 m. birželio mėn. Tačiau pastaraisiais metais dėl politinių neramumų ir nestabilumo Juodkalnijoje jos integracijos į ES procesas įstrigo.

F. Serbija

Serbija prašymą dėl narystės ES pateikė 2009 m. gruodžio mėn., o 2012 m. kovo mėn., po to, kai Belgradas ir Priština susitarė dėl regioninio atstovavimo Kosovui, jai suteiktas šalies kandidatės statusas. Stojimo derybos oficialiai buvo pradėtos 2014 m. sausio 21 d. 2015 m. gruodžio mėn. atidaryti pirmieji du derybų skyriai, įskaitant skyrių dėl santykių su Kosovu normalizavimo. Pagrindiniai skyriai dėl teisinės valstybės principo – 23 ir 24 skyriai – atidaryti 2016 m. liepos 18 d. Iki šiol atidaryti 22 iš 35 derybų skyrių. Dėl dviejų iš šių skyrių derybos preliminariai baigtos. Keturi skyriai, kurie sudaro ketvirtąją teminę grupę dėl žaliosios darbotvarkės ir tvaraus sujungiamumo, atidaryti 2021 m. gruodžio mėn., praėjus dvejų metų laikotarpiui, per kurį nebuvo atidarytas nė vienas naujas skyrius. Ir nuo to laiko nebuvo atidaryta jokių naujų skyrių ar skyrių grupių. Būsima Serbijos, kaip ir Kosovo, integracija į ES išlieka glaudžiai susijusi su ES tarpininkaujama Serbijos ir Kosovo dialogu, per kurį turėtų būti sudarytas išsamus teisiškai įpareigojantis susitarimas dėl jų santykių normalizavimo. Serbija, kaip ir Kosovas, dar turi pradėti vykdyti savo pareigas, susijusias su atnaujintu 2023 m. pradžios susitarimu, kurio tikslas – atkurti dialogą.

EUROPOS PARLAMENTO VAIDMUO

Parlamentas visapusiškai dalyvauja SAP ir sudarant bet kurį SAS privaloma gauti jo pritarimą (SESV 218 straipsnio 6 dalis). Parlamentas taip pat turi pritarti bet kuriam naujos šalies stojimui į ES (ES sutarties 49 straipsnis). Be to, naudodamasis savo įgaliojimais biudžeto srityje, jis daro tiesioginę įtaką numatant sumas, skiriamas priemonei PNPP finansuoti. Parlamento Užsienio reikalų komitetas skiria nuolatinis pranešėjus visų šalių kandidačių ir potencialių šalių kandidačių klausimais. Parlamentas išreiškia savo poziciją dėl plėtros, teikdamas metines rezoliucijas, kuriomis reaguoja į naujausias Komisijos rengiamas šalių kandidačių ir potencialių šalių kandidačių pažangos ataskaitas. 2020 m. birželio mėn., po ES ir Vakarų Balkanų Zagrebo aukščiausiojo lygio susitikimo (surengto internetu), Parlamentas taip pat pateikė rekomendacijų dėl Vakarų Balkanų. 2022 m. lapkričio 23 d. jis priėmė papildomas rekomendacijas dėl naujos ES plėtros strategijos. Parlamentas taip pat palaiko reguliarius dvišalius santykius su Vakarų Balkanų šalių parlamentais per savo delegacijas, kurios reguliariai susitinka su Vakarų Balkanų kolegomis ir vidutiniškai dukart per metus aptaria aktualius SAP ir stojimo į ES proceso klausimus. Jei gauna kvietimą, Parlamentas stebi daugumą rinkimų Vakarų Balkanuose ir jis juos jau stebėjo visose Vakarų Balkanų šalyse. Jis taip pat parengė veiksmus ir programas parlamentinės demokratijos ir gebėjimų stiprinimo srityje, kurie yra pritaikyti prie Vakarų Balkanų šalių partnerių parlamentų poreikių. Šiaurės Makedonijoje ir Serbijoje Parlamentas taip pat kuria palankesnes sąlygas politinių partijų suartėjimui.

André De Munter

11/2023

5.5.3. EUROPOS EKONOMINĖ ERDVĖ (EEE), ŠVEICARIJA IR EUROPOS ŠIAURĖ

Europos ekonominė erdvė (EEE) sukurta 1994 m. siekiant, kad Europos Sąjungos nuostatos dėl vidaus rinkos būtų taikomos ir Europos laisvosios prekybos asociacijos (ELPA) šalyse. EEE šalys yra Norvegija, Islandija ir Lichtenšteinas. Šveicarija yra ELPA narė, bet ji nepriklauso EEE. Europos Sąjungą ir dvi jos šiaurines EEE nares (Norvegiją ir Islandiją), kurios yra ir ELPA partnerės, taip pat sieja įvairi šiaurėje vykdoma politika ir forumai, kuriuose ypač daug dėmesio skiriama sparčiai besivystančioms Europos šiaurinėms teritorijoms ir visam Arkties regionui.

TEISINIS PAGRINDAS

Europos ekonominė erdvei (EEE) taikomas Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo (SESV) 217 straipsnis (asociacijos susitarimai).

Šveicarijai taikomi 1989 m. Draudimo susitarimas, 1999 m. I dvišalių susitarimų rinkinys ir 2004 m. II dvišalių susitarimų rinkinys.

EUROPOS EKONOMINĖ ERDVĖ (EEE)

A. Tikslai

Europos ekonominės erdvės (EEE) tikslas – išplėsti ES vidaus rinką įtraukiant į ją Europos laisvosios prekybos asociacijos (ELPA) šalis. Šiuo metu ELPA šalys nepageidauja prisijungti prie ES. ES teisės aktai dėl vidaus rinkos, EEE narėmis esančioms ELPA šalims sutikus į savo teisės aktus įtraukti jų nuostatas, tampa tų šalių teisės aktų dalimi. EEE administravimu ir valdymu dalijasi ES ir EEE narėmis esančios ELPA šalys pagal [dviejų ramsčių struktūrą](#). Sprendimus priima jungtiniai EEE organai (EEE taryba, EEE jungtinis komitetas, EEE jungtinis parlamentinis komitetas ir EEE konsultacinis komitetas).

B. Bendrosios aplinkybės

1992 m. septynios ELPA narės derėjosi dėl susitarimo, pagal kurį joms būtų leista dalyvauti 1985 m. inicijuotame ir 1992 m. pabaigoje užbaigtame plataus užmojo Europos bendrijos vidaus rinkos projekte. Europos ekonominė erdvės susitarimas pasirašytas 1992 m. gegužės 2 d. ir įsigaliojo 1994 m. sausio 1 d.

Tačiau netrukus Europos ekonominei erdvei priklausančių ELPA narių skaičius sumažėjo: Šveicarija nusprendė tokio susitarimo neratifikuoti po referendumo šiuo klausimu, kuriame jam buvo nepritarta, o Austrija, Suomija ir Švedija 1995 m. įstojo į Europos Sąjungą. EEE liko tik Islandija, Norvegija ir Lichtenšteinas. 10 naujų valstybių narių, 2004 m. gegužės 1 d. įstojusių į ES, ir 2007 m. prie Sąjungos prisijungusios Bulgarija ir Rumunija automatiškai tapo Europos ekonominės erdvės narėmis. Tas pats pasakytina ir apie Kroatiją 2013 m., nors šiuo atveju susitarimas dėl jos dalyvavimo Europos ekonominėje erdvėje laikinai taikomas nuo 2014 m. balandžio mėn. Oficialiai jis įsigalios, kai jį ratifikuos visos valstybės narės.

2009 m. birželio mėn. Islandija, siekdama įveikti 2007–2008 m. prasidėjusios pasaulinės finansų krizės pasekmes, pateikė paraišką dėl narystės ES. 2010 m. birželio

17 d. Taryba priėmė Islandijos paraišką ir 2011 m. birželio mėn. buvo pradėtos derybos. Tačiau 2015 m. kovo mėn. Islandijos vyriausybė laiške ES Tarybai pareiškė, kad Islandija neturėtų būti laikoma ES šalimi kandidate. Nors vyriausybė paraiškos dėl narystės oficialiai neatsiėmė, šiuo metu ES nelaiko Islandijos šalimi kandidate.

C. EEE apimtis

EEE apima daugiau negu įprastus laisvosios prekybos susitarimus (LPS), nes EEE narėmis esančioms ELPA šalims (išskyrus Šveicariją) numatytos visapusiškos su ES vidaus rinka susijusios teisės ir pareigos. Europos ekonominėje erdvėje taikoma keturių rūšių vidaus rinkos laisvė (laisvas prekių, asmenų, paslaugų ir kapitalo judėjimas) ir vykdoma su tuo susijusi politika (konkurencijos, transporto, energetikos, taip pat bendradarbiavimo ekonomikos ir pinigų klausimais srityse). Susitarimas apima su keturiomis laisvėmis tvirtai siejamą horizontaliąją politiką: socialinę politiką (įskaitant darbuotojų saugą ir sveikatą, darbo teisę ir vienodą požiūrį į vyrus ir moteris); vartotojų apsaugos, aplinkos apsaugos, statistikos ir bendrovių teisės politiką; jis taip pat apima įvairią gretutinę politiką, pvz., susijusią su moksliniais tyrimais ir technologine plėtra, kuri nėra grindžiama ES *acquis* ar teisiškai įpareigojančiais aktais, bet vykdoma bendradarbiaujant.

D. EEE apribojimai

EEE susitarimu privalomos nuostatos nustatomos ne visuose vidaus rinkos sektoriuose ir ne visose kitose pagal ES sutartis apibrėžtose politikos srityse. Visų pirma, jo privalomos nuostatos nesusijusios su:

- bendra žemės ūkio politika ir bendra žuvininkystės politika (nors į susitarimą įtrauktos nuostatos dėl prekybos žemės ūkio ir žuvininkystės produktais),
- muitų sąjunga,
- bendra prekybos politika,
- bendra užsienio ir saugumo politika,
- teisingumo ir vidaus reikalų sritimi (nors visos ELPA šalys yra Šengeno erdvės narės),
- ekonomine ir pinigų sąjunga.

E. EEE institucijos ir mechanizmai

1. ES teisės aktų įtraukimas

Naujus ES vidaus rinkos dokumentus nagrinėja EEE jungtinis komitetas, kurį sudaro ES ir trijų EEE narėmis esančių ELPA valstybių atstovai. Šis kartą per mėnesį posėdžiaujantis organas sprendžia, kurie ES aktai ir dokumentai (veiksmai, programos ir kt.) turėtų būti įtraukti į EEE susitarimą. Oficialiai tai padaroma atitinkamus teisės aktus įtraukiant į EEE susitarimo protokolų ir priedų sąrašus. Taip į EEE susitarimą įtraukta keletas tūkstančių aktų. EEE taryba, kurią sudaro ES Tarybos atstovai ir EEE narėmis esančių ELPA valstybių užsienio reikalų ministrai, susitinka bent dukart per metus, kad parengtų politines gaires EEE jungtiniam komitetui. EEE susitarime yra nuostatų, kuriomis siekiama palengvinti EEE narėmis esančių ELPA šalių dalyvavimą įvairiais ES teisėkūros procedūros etapais prieš priimant naujus teisės aktus (sprendimų formavimas).

2. Perkėlimas į nacionalinę teisę

Į EEE susitarimą įtrauktas ES teisės aktas turi būti perkeltas į EEE narėmis esančių ELPA šalių nacionalinius teisės aktus (jei šito reikalaujama pagal tuos nacionalinius teisės aktus). Tam gali prireikti vyriausybės sprendimo arba aktas turi būti tvirtinamas parlamente. Perkėlimas į nacionalinę teisę yra formali užduotis ir šiuo atveju aktai gali būti derinami tik techniškai.

3. Stebėseną

Teisės aktus dėl vidaus rinkos pradėjus taikyti EEE narėmis esančioms ELPA šalims, jų perkėlimą į nacionalinę teisę ir taikymą stebi ELPA priežiūros institucija ir ELPA teismas. ELPA priežiūros institucija naudoja vidaus rinkos rezultatų suvestinę, kuria remdamasi stebi, kaip teisės aktai įgyvendinami EEE šalyse.

4. Parlamentų vaidmuo

Europos Parlamentas ir nacionaliniai EEE narėmis esančių ELPA valstybių parlamentai dalyvauja procese atidžiai stebėdami, kaip įgyvendinamas EEE susitarimas. Remiantis susitarimo 95 straipsniu sukurtas EEE jungtinis parlamentinis komitetas (JPK) ir jis posėdžiauja du kartus per metus. Europos Parlamentas ir EEE narėmis esančių EFTA šalių nacionalinių parlamentų atstovai pasikeisdami vadovauja šiam komitetui, o jo pirmininko pareigas kasmet pakaitomis eina Europos Parlamento narys ir EEE priklausančios EFTA šalies parlamento narys. Kiekvieną delegaciją sudaro po 12 narių. Šveicarijos Federalinio Susirinkimo nariai susitikimuose dalyvauja stebėtojų teisėmis. EEE jungtinis parlamentinis komitetas, kurio nariai turi teisę žodžiu ir raštu teikti klausimus EEE tarybai ir EEE jungtiniam komitetui ir reikšti savo nuomonę pranešimuose ar rezoliucijose, tikrina visus EEE taikomus ES teisės aktus. Ta pati procedūra taikoma stebint, kaip įgyvendinami teisės aktai. Kiekvienais metais JPK priima [rezoliucija](#) dėl Jungtinio komiteto metinės EEE susitarimo veikimo ataskaitos, kurioje išdėsto savo požiūrį į pažangą, padarytą integruojant ES teisę į nacionalinę teisę, ir į susikaupusius neišspręstus klausimus, taip pat pateikia rekomendacijas dėl tinkamo vidaus rinkos veikimo.

ŠVEICARIJA

Šveicarija, būdama ELPA nare, dalyvavo derybose dėl EEE susitarimo ir šį susitarimą pasirašė 1992 m. gegužės 2 d. Netrukus po to, 1992 m. gegužės 22 d., Šveicarijos vyriausybė pateikė prisijungimo prie ES paraišką. Tačiau po 1992 m. gruodžio 6 d. surengto referendumo, per kurį balsuota prieš dalyvavimą EEE, Šveicarijos Federalinė Taryba liovėsi siekusi šalies narystės ES ir EEE. Nuo to laiko Šveicarija plėtoja savo santykius su ES sudarydama dvišalius susitarimus, kad užtikrintų savo ir ES ekonominę integraciją. Dvišaliai santykiai tapo įtempti po to, kai 2014 m. vasario mėn. Šveicarija ėmėsi prieš imigraciją nukreiptos iniciatyvos, dėl kurios kilo abejonių dėl to, kaip bus taikomi laisvo judėjimo ir bendrosios rinkos principai, kuriais šie santykiai grindžiami. 2016 m. gruodžio 16 d. Šveicarijos parlamentas priėmė Federalinį teisės aktą dėl užsienio piliečių ir integracijos, kuriuo buvo įgyvendintas 2014 m. referendumo rezultatas sykiu apribojant jo poveikį; tai sudarė sąlygas pradėti normalizuoti ES ir Šveicarijos santykius.

ES ir Šveicarija yra pasirašiusios daugiau kaip 120 dvišalių susitarimų, įskaitant 1972 m. laisvosios prekybos susitarimą ir du didelius sektorinių dvišalių susitarimų rinkinius, kurių pasirašymo metu didelė Šveicarijos teisės aktų dalis buvo suderinta

su ES teisės aktais. Pirmasis sektorinių susitarimų rinkinys (vadinamas I-uuju dvišalių susitarimų rinkiniu) pasirašytas 1999 m. ir įsigaliojo 2002 m. Šie septyni susitarimai (dėl laisvo asmenų judėjimo, oro transporto, sausumos transporto, prekybos žemės ūkio produktais, techninių prekybos kliūčių, viešųjų pirkimų ir bendradarbiavimo mokslinių tyrimų srityje) apima laisvo judėjimo ir abipusio rinkos atvėrimo aspektus. Tolesnis sektorinių susitarimų rinkinys (vadinamas II-uuju dvišalių susitarimų rinkiniu) pasirašytas 2004 m. ir palaipsniui įsigaliojo 2005–2009 m. laikotarpiu. Šiais susitarimais siekiama iš esmės sustiprinti ekonominį bendradarbiavimą ir išplėsti bendradarbiavimą prieglobsčio ir nevaržomo keliavimo Šengeno erdvėje srityse. Jie taip pat apima Šveicarijos dalyvavimą Dublino sistemoje, ES programoje MEDIA ir Europos aplinkos agentūros veikloje, taip pat taupymo pajamų apmokestinimo, perdirbtų žemės ūkio produktų, statistikos, kovos su sukčiavimu ir Šveicarijos finansinių įnašų skatinant ekonominę ir socialinę sanglaudą naujosiose ES valstybėse narėse aspektus.

Nors susitarimai sustiprino ekonominius santykius, jais taip pat sukurtas sudėtingas ir kartais nenuoseklus įsipareigojimų tinklas. Dvišaliai susitarimai turi būti reguliariai atnaujinami ir jiems nebūdingas dinamiškas EEE susitarimo pobūdis. Juose taip pat trūksta stebėsenos priemonių ar veiksmingų ginčų sprendimo mechanizmų. Siekiant išspręsti šiuos probleminius klausimus, 2014 m. gegužės 22 d. ES ir Šveicarija pradėjo derybas dėl susitarimo dėl institucinės struktūros. Derybų metu buvo siekiama išspręsti keletą sudėtingų klausimų: nuo ES paslaugų teikėjams Šveicarijoje sudaromų sąlygų iki Teisingumo Teismo vaidmens sprendžiant ginčus. Derybos dėl susitarimo dėl institucinės struktūros politiniu lygmeniu užbaigtos 2018 m. lapkričio 23 d. Vis dėlto Šveicarijos Federalinė Taryba negalėjo susitarti dėl galutinio teksto, nes Šveicarija susirūpino dėl to, kad nebuvo tinkamai atsižvelgta į paramos priemones^[1] ir ES *acquis* dėl laisvo asmenų judėjimo perėmimą. Po to ji pradėjo plataus masto vidaus konsultacijas su atitinkamais Federalinio Susirinkimo komitetais, partijomis, kantonais, socialiniais partneriais ir akademinė bendruomene (mokslininkų bendruomene), ir jomis bus remiamasi priimant sprendimą, ar pateikti susitarimą Šveicarijos Federaliniam Susirinkimui patvirtinti. Per konsultacijas, kurios buvo baigtos 2019 m. balandžio mėn., iškelti keli klausimai, kuriuos Šveicarija paprašė išsamiau paaiškinti.

Per konsultacijas buvo išreikštas susirūpinimas dėl laisvo asmenų judėjimo tarp Šveicarijos ir ES. 2020 m. rugsėjo 27 d. Šveicarija surengė visuotinį balsavimą, kurį rėmė Šveicarijos liaudies partija (SVP), dėl laisvo asmenų judėjimo susitarimo su ES nutraukimo. Beveik 62 proc. rinkėjų atmetė šią Šveicarijos liaudies partijos iniciatyvą.

Po visuotinio balsavimo ir kai tik su COVID-19 susijusios sąlygos buvo tam palankios, diskusijos dėl susitarimo dėl institucinės struktūros paaiškinimų atnaujintos 2021 m. sausio mėn. Tačiau 2021 m. gegužės 26 d. Šveicarijos Federalinė Taryba pranešė Europos Komisijai apie savo sprendimą nutraukti derybas. Komisija paskelbė [pareiškimą](#), kuriame išreiškė apgailėstą dėl Šveicarijos Federalinės Tarybos priimto sprendimo ir primygtinai pabrėžė, kad be šio susitarimo nebus įmanoma modernizuoti dvišalių santykių ir kad ilginiui galiojantys dvišaliai susitarimai gali žlugti.

[1] „Paramos priemonės“: 2006 m. Šveicarija vienašališkai nustatė keletą priemonių savo darbo rinkai apsaugoti. Šios priemonės apima ES paslaugų teikėjams taikomus reikalavimus pranešti, ES veiklos vykdytojų įnašus Šveicarijos trišalių komisijų išlaidoms padengti, ES įmonių prievolę teikti indėlių garantijas ir tam tikras sankcijas. ES mano, kad šios priemonės yra nesuderinamos su laisvu asmenų judėjimu ir yra kliūtis prekybai ir paslaugoms.

2022 m. vasario 23 d. Šveicarijos Federalinė Taryba priėmė savo derybų su ES dokumentų rinkinio gaires. Nuo 2022 m. kovo mėn. Europos Komisijos ir Šveicarijos Federalinės Tarybos vyriausieji derybininkai susitiko kelis kartus, kad išsiaiškintų naujų pasiūlymų apimtį. Nuo to laiko buvo surengti keli politinio ir techninio lygmens posėdžiai, siekiant išsiaiškinti naujų pasiūlymų taikymo sritį.

2023 m. birželio 21 d. Šveicarijos Federalinė Taryba patvirtino derybų su ES įgaliojimų kriterijus. Jais remiantis bus tęsiamos diskusijos politiniu ir techniniu lygmenimis, siekiant išspręsti likusius klausimus.

ŠIAURĖS POLITIKA

ES taip pat aktyviai dalyvauja įgyvendinant įvairią politiką ir forumų, kuriuose dėmesys skiriamas sparčiai besivystančioms Europos šiaurinėms teritorijoms ir visam Arkties regionui, veikloje. Visų pirma po 2022 m. vasario 24 d. Rusijos invazijos į Ukrainą buvo sustabdytas bet koks bendradarbiavimas su Rusija šiuo klausimu. ES aktyviai dalyvauja šiuose forumuose:

- Šiaurės dimensijos, kuri nuo 2007 m. buvo įgyvendinama kaip bendra ES, Rusijos, Norvegijos ir Islandijos politika. Šios politikos pagrindu kuriamos veiksmingos sektorių partnerystės, skirtos bendradarbiauti Baltijos ir Barenco jūrų regionuose. Šiaurės dimensija apima parlamentinį organą – Šiaurės dimensijos parlamentinį forumą, – kurio steigėjas yra Europos Parlamentas;
- Baltijos jūros valstybių tarybos (BJVT), kurią, iširus SSRS, 1992 m. inicijavo ES ir Baltijos jūros valstybės. Visos BJVT valstybės narės dalyvauja Baltijos jūros parlamentinės konferencijos, kurios narys yra ir Europos Parlamentas, veikloje;
- bendradarbiavimo Barenco jūros regione, apimančiame šiaurinius Suomijos, Norvegijos, Švedijos ir šiaurės vakarų Rusijos regionus. Šis bendradarbiavimas vyksta pasitelkiant subnacionalinę Barenco jūros regioninę tarybą, tarpvalstybinę Barenco jūros Europos ir Arkties tarybą (jos narė yra Europos Sąjunga) ir parlamentinę konferenciją (jos narys yra Europos Parlamentas);
- poliaračio Arkties regiono reikalų: ES Arkties politika vykdoma remiantis Komisijos ir Europos išorės veiksnių tarnybos (EIVT) komunikatais (2008, 2012, 2016 ir 2021 m.), Tarybos išvadomis (2009, 2014, 2016 ir 2019 m.) ir Europos Parlamento rezoliucijomis (2011, 2014, 2017 ir 2021 m.). 2017 m. kovo 16 d. Europos Parlamentas priėmė rezoliuciją dėl integruotos Europos Sąjungos Arkties politikos, o naujausia rezoliucija „Arktis: galimybės, problemos ir saugumo iššūkiai“ priimta 2021 m. spalio 7 d. plenariniame posėdyje;
- 2021 m. spalio 13 d. Europos Komisija ir EIVT pristatė naują ES Arkties politiką. Nuo 2013 m. ES dalyvauja Arkties tarybos posėdžiuose, tačiau Arkties taryba vis dar nepriėmė sprendimo dėl 2008 m. ES pateikto prašymo suteikti jai oficialų stebėtojos statusą. Europos Parlamentas yra Arkties regiono parlamentų narių konferencijos narys;
- Europos Parlamentas reguliariai kviečiamas dalyvauti kasmetinėse Šiaurės tarybos sesijose ir jose dalyvauja. 2020 m. spalio 6 d. Parlamento pirmininkų sueiga pritarė Šiaurės tarybos prašymui pradėti formalesnius abiejų institucijų santykius. ES ir Šiaurės Tarybos tarpparlamentiniai susitikimai rengiami kasmet.

Be to, kartą per metus susitinka Europos Parlamento ir Vakarų Šiaurės Tarybos (ją sudaro Farerų Salų, Grenlandijos ir Islandijos parlamentų nariai) delegacijos.

María Álvarez López / Algirdas Razauskas
10/2023

5.5.4. JUNG TINĖ KARALYSTĖ

Jungtinė Karalystė (JK) įstojo į Europos Sąjungą 1973 m. ir nuo pat jos įkūrimo palaikė ilgalaikius santykius su Sąjungos šalimis. Po 2016 m. referendumo ji tapo pirmąja valstybe nare, kuri nutraukė narystę ES. JK išstojimas iš ES buvo reglamentuojamas 2019 m. spalio 17 d. pasirašytu susitarimu dėl išstojimo. 2020 m. gruodžio 30 d. pasirašytame prekybos ir bendradarbiavimo susitarime nustatyti būsimų santykių pagrindiniai principai.

2016 m. birželio 23 d. JK surengė referendumą, per kurį 51,9 proc. rinkėjų balsavo už išstojimą iš ES. 2017 m. kovo mėn. JK vyriausybei pranešus Europos Vadovų Tarybos pirmininkui apie savo ketinimą išstoti iš ES, pradėta Europos Sąjungos sutarties 50 straipsnyje nustatyta išstojimo procedūra.

2020 m. vasario 1 d. JK oficialiai išstojo iš ES, tačiau iki 2020 m. gruodžio 31 d. liko ES bendrojoje rinkoje ir muitų sąjungoje. 2019 m. spalio 17 d. pasirašytame susitarime dėl išstojimo nustatytos tvarkingo JK išstojimo iš ES taisyklės. Visų pirma jos susijusios su šiais klausimais:

- piliečių teisės;
- finansinis susitarimas;
- susitarimo dėl išstojimo valdymo struktūra;
- protokolas dėl Airijos ir Šiaurės Airijos, kuriuo siekiama išvengti realios sienos Airijos saloje, užtikrinti visos salos ekonomikos ir Didžiojo penktadienio susitarimo apsaugą, taip pat išsaugoti ES bendrosios rinkos vientisumą;
- konkretūs susitarimai dėl Gibraltaro.

Susitarimas dėl išstojimo įsigaliojo 2020 m. vasario 1 d.

2021 m. sausio 1 d. JK išstojo iš ES bendrosios rinkos ir muitų sąjungos. Tą pačią dieną laikinai (iki 2021 m. gegužės 1 d., kai PBS oficialiai įsigaliojo gavus Europos Parlamento pritarimą) įsigaliojo prekybos ir bendradarbiavimo susitarimas (PBS), kuriuo reglamentuojami nauji ES ir JK santykiai.

Susitarimas dėl išstojimo ir PBS yra du atskiri susitarimai, dėl kurių deramasi atskirai ir kuriais reglamentuojamos skirtingos sritys, tačiau esama tam tikros tarpusavio priklausomybės.

PBS nustatomi išsamūs ES ir JK būsimų santykių pagrindiniai principai. Susitarimas grindžiamas keturiais pagrindiniais ramsčiais:

- laisvosios prekybos susitarimas (nuliniai tarifai ir nulinės kvotos visoms prekėms, kurios atitinka taikytinas kilmės taisykles);
- bendradarbiavimas kitais ekonominiais klausimais, pavyzdžiui, investicijų, konkurencijos, valstybės pagalbos, mokesčių skaidrumo, oro ir kelių transporto, energetikos ir tvarumo, socialinės apsaugos koordinavimo ir žuvininkystės;
- nauja partnerystė piliečių saugumui užtikrinti, t. y. policijos ir teisminis bendradarbiavimas tokiais klausimais, kaip, pavyzdžiui, duomenų apsauga ir keitimasis duomenimis;

— visapusiška valdymo sistema.

PBS valdymo pagrindas – partnerystės taryba, kuriai bendrai pirmininkauja Europos Komisijos atstovas ir JK vyriausybės atstovas. Partnerystės taryba prižiūri PBS įgyvendinimą, o jai padeda 19 specializuotų komitetų.

Be to, PBS pilietinei visuomenei suteikia galimybę pareikšti nuomonę dėl susitarimo įgyvendinimo per vietos patarėjų grupes, kurios atlieka svarbų vaidmenį teikiant tiesioginį grįžtamąjį ryšį iš piliečių ir suinteresuotųjų subjektų.

PBS nustatoma institucinė būsimų susitarimų struktūra, nes šie du susitarimai neapima kai kurių su prekyba susijusių sričių (pvz., finansinių paslaugų standartų arba tinkamo duomenų apsaugos lygio). Kadangi dabar JK yra trečioji šalis, tam tikrose konkrečiose srityse jai taikomi trečiųjų šalių lygiavertiškumo patvirtinimo kriterijai.

Susitarimais nustatomas tvirtas bendradarbiavimo pagrindas ir suteikiamas teisinis tikrumas precedento neturinčioje situacijoje. Vis dėlto įgyvendinant sunkumų išškilo, visų pirma įgyvendinant Protokolą dėl Airijos ir Šiaurės Airijos.

PROTOKOLAS DĖL AIRIJOS IR ŠIAURĖS AIRIJOS

Nors pagal Protokolą Šiaurės Airija yra JK muitų teritorijos dalis, Šiaurės Airijoje laisvai cirkuliuojančios prekės gali patekti į ES bendrąją rinką be apribojimų ar patikrinimų. Galiausiai protokolu siekiama išvengti sienų kontrolės Airijos saloje ir užtikrinti 1998 m. Didžiojo penktadienio (Belfasto) susitarimo apsaugą. Kad būtų išsaugota ES bendroji rinka, gabenant prekes iš Didžiosios Britanijos į Šiaurės Airiją per Airijos jūrą, jos tikrinamos kertant ES sieną, nes Šiaurės Airijai toliau taikomas ES [Sajungos muitinės kodeksas](#). Todėl Šiaurės Airijos protokolu panaikinamas poreikis muitinėms atlikti patikrinimus Airijos saloje, tačiau nustatomos taisyklės, taikomos prekėms, gabenamoms iš Didžiosios Britanijos į Šiaurės Airiją. Kitaip tariant, pagal ES teisę visoms prekėms, įvežamoms į Šiaurės Airiją iš ES nepriklausančių šalių (įskaitant prekes iš Didžiosios Britanijos), taikomos muitinės deklaracijos.

Nuo pat Protokolo įsigaliojimo jo įgyvendinimas buvo itin sudėtingas. JK keletą kartų ėmėsi vienašalių priemonių, kad galėtų netaikyti Protokolo dalių, o 2022 m. birželio 14 d. galiausiai pateikė [Šiaurės Airijos protokolo projektą](#).

2023 m. vasario 27 d., po kelis mėnesius trukusių intensyvių derybų, Europos Komisijos Pirmininkė Ursula von der Leyen ir JK Ministras Pirmininkas Rishi Sunak pristatė politinį susitarimą dėl Protokolo dėl Airijos ir Šiaurės Airijos (toliau – Vindsoro sistema) įgyvendinimo.

Vindsoro sistema apima visapusiškus bendrus sprendimus, kaip spręsti visų Šiaurės Airijos bendruomenių problemas ir susirūpinimą keliančius klausimus, susijusius su Protokolo įgyvendinimu, kartu užtikrinant ES bendrosios rinkos vientisumą. Šie sprendimai yra susiję su Susitarimu dėl išstojimo, kurio neatskiriama dalis yra Protokolas.

Bendri sprendimai apima naujus susitarimus dėl muitinės ir (arba) laisvo prekių judėjimo tarp Didžiosios Britanijos ir Šiaurės Airijos, žemės ūkio maisto produktų, vaistų, PVM ir akcizų, tarifinių kvotų tam tikroms plieno kategorijoms ir taip pat sąlygas, kuriomis užtikrinama, kad Jungtinės Karalystės valstybės pagalba nedarytų poveikio prekybai tarp Šiaurės Airijos ir ES.

Kartu su šiais sprendimais taikomos priemonės, kuriomis ES sudaromos sąlygos analizuoti ir vertinti riziką, susijusią su prekių buvimu Šiaurės Airijoje, atsižvelgiant į tai, kad nėra fizinės sienos. Jei praktiškai nustatoma, kad prekės vežamos į Airiją, šiai padėčiai ištaisyti gali būti taikomos struktūrinės apsaugos priemonės. Savo 2023 m. kovo 15 d. rezoliucijoje dėl Susitarimo dėl išstojimo įgyvendinimo Europos Parlamentas palankiai įvertino Vindsoro sistemą.

2023 m. kovo 22 d. Bendruomenių Rūmai balsavo už vieną iš Vindsoro sistemos elementų – vadinamąjį Stormont stabdį, nors balsavimas buvo suvokiamas kaip balsavimas dėl visos sistemos. Balsavimu jis buvo patvirtintas 515 narių balsavus už, 29 – prieš. Diskutuojant Bendruomenių rūmuose Ministras Pirmininkas Rishi Sunak pareiškė, kad vyriausybė ketina panaikinti Šiaurės Airijos protokolo projektą.

PARLAMENTINĖ PARTNERYSTĖS ASAMBLĖJA

PBS 11 straipsnyje numatyta galimybė įsteigti Parlamentinę partnerystės asamblėją ir du parlamentai susitarė įsteigti šį organą.

Parlamentinė partnerystės asamblėja posėdžiauja du kartus per metus Europos Parlamente (vienoje įprastinių savo darbo vietų) ir Jungtinės Karalystės parlamente. Tai forumas, kuriame keičiamasi nuomonėmis klausimais, kylančiais įgyvendinant PBS (įskaitant papildomuosius susitarimus), ir visais kitais abipusio intereso klausimais. Pirmasis Parlamentinės partnerystės asamblėjos posėdis įvyko 2022 m. gegužės 12–13 d. Briuselyje.

María Álvarez López
04/2024

5.5.5. EUROPOS KAIMYNYSTĖS POLITIKA

Europos kaimynystės politika (EKP) taikoma Alžyriui, Armėnijai, Azerbaidžanui, Baltarusijai, Egiptui, Izraeliui, Jordanijai, Libanui, Libijai, Marokui, Moldovai, Palestinei, Sakartvelui, Sirijai, Tunisui ir Ukrainai. EKP tikslas – didinti visų kaimyninių šalių gerovę, stabilumą ir saugumą. Jos pagrindą sudaro demokratija, teisinė valstybė ir pagarba žmogaus teisėms. EKP iš esmės yra dvišalė ES ir kiekvienos šalies partnerės politika, pagal kurią taip pat įgyvendinamos regioninio bendradarbiavimo iniciatyvos – Rytų partnerystė ir Viduržemio jūros sąjunga^[1].

TEISINIS PAGRINDAS

- Europos Sąjungos sutarties (ES sutartis) 8 straipsnis;
- ES sutarties V antraštinė dalis (išorės veiksmai);
- Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 206–207 straipsniai (prekyba) ir 216–219 straipsniai (tarptautiniai susitarimai).

BENDRIEJI TIKSLAI

Įgyvendindama EKP ES siūlo kaimyninėms šalims išskirtinius santykius, kurie grindžiami abipusiu įsipareigojimu puoselėti bendras vertybes (demokratiją ir žmogaus teises, teisinės valstybės, gero valdymo, rinkos ekonomikos principus ir darnų vystymąsi). EKP apima politinį koordinavimą ir glaudesnę ekonominę integraciją, didesnę judumą ir žmonių tarpusavio ryšius. Santykių užmojis priklauso nuo to, kiek partneriams yra svarbios šios vertybės. EKP skiriasi nuo ES plėtros proceso, nors ir nėra iš anksto numatyta, kaip gali vystytis ES ir kaimyninių šalių santykiai ateityje. 2011 m. ES atliko EKP peržiūrą ir, reaguodama į pokyčius arabų šalyse, daugiau dėmesio skyrė tvirtesnės ir tvaresnės demokratijos bei integracinės ekonominės plėtros skatinimui. Tvirta ir tvari demokratija visų pirma apima laisvus ir sąžiningus rinkimus, pastangas kovoti su korupcija, teismų nepriklausomumą, demokratinę ginkluotųjų pajėgų kontrolę bei saviraiškos, susirinkimų ir asociacijų laisvę. ES taip pat pabrėžė pilietinės visuomenės vaidmenį demokratiame procese ir įdiegė principą „parama pagal pažangą“, kuriuo vadovaudamasi Europos Sąjunga plėtoja tvirtesnę partnerystę su didesnę pažangą demokratių reformų srityje darančiomis kaimyninėmis šalimis. 2015 m. kovo mėn. Komisija ir Europos išorės veikslių tarnyba (EIVT) pradėjo konsultacijų procesą dėl naujos EKP peržiūros. Vienas iš pagrindinių šios peržiūros tikslų buvo pritaikyti politikos priemones taip, kad būtų labiau atsižvelgiama į konkrečius šalių partnerių siekius. Atsižvelgdamas į tai, Parlamentas 2015 m. liepos 9 d. priėmė [rezoliuciją](#), kurioje pabrėžė, kad EKP turi būti strategiškesnė, labiau sutelkta į tikslus, lankstesnė ir nuoseklesnė. 2015 m. lapkričio 18 d. EIVT ir Komisija paskelbė konsultacijų rezultatais pagrįstą [komunikatą](#) šia tema.

2017 m. gegužės 18 d. EIVT ir Komisija paskelbė [EKP peržiūros įgyvendinimo ataskaitą](#). Ataskaitoje pabrėžtas lankstesnis ir jautresnis ES požiūris į bendradarbiavimą su EKP partnerėmis ir veiksmingesnis išteklių naudojimas. 2019 m.

[1] Informacijos apie dvišalius ES ir Rytų šalių partnerių bei Viduržemio jūros regiono šalių partnerių santykius ieškokite kitose faktų suvestinėse šiomis temomis ([5.5.6](#), [5.5.7](#) ir [5.5.8](#)).

kovo 27 d. Parlamentas priėmė [rezoliuciją „Laikotarpis po Arabų pavasario: tolesni veiksmai Artimųjų Rytų ir Šiaurės Afrikos \(MENA\) regione“](#), kurioje pripažino tam tikrą demokratinę pažangą regione, tačiau taip pat paragino vykdyti tolesnes ekonomines, demokratines ir socialines reformas. 2020 m. birželio 19 d. Parlamentas priėmė [rekomendaciją Tarybai, Komisijai ir Sąjungos vyriausiajam įgaliotiniui užsienio reikalams ir saugumo politikai dėl Rytų partnerystės, rengiantis 2020 m. birželio mėn. aukščiausiojo lygio susitikimui](#), kurioje ragino „taikyti nuolatinės veiksmingo bendradarbiavimo, intensyvaus dialogo ir glaudžių ryšių įgyvendinant Rytų partnerystę paskatas“.

2021 m. vasario 9 d. Europos Komisijos ir Sąjungos vyriausiojo įgaliotinio užsienio reikalams ir saugumo politikai paskelbtais bei 2021 m. balandžio 19 d. Europos Vadovų Tarybos patvirtintais [bendru komunikatu](#) „Nauja Viduržemio jūros regiono darbotvarkė“ ir prie jo pridedamu „Pietinėms kaimynėms skirtu investicijų planu“ siekiama nustatyti atnaujintą Europos Sąjungos ir jos pietinių kaimyninių šalių partnerių strateginės partnerystės atnaujinimo ir stiprinimo darbotvarkę.

2021 m. vasario 24 d. visų Europos Parlamento delegacijų ryšiams su pietinėmis kaimyninėmis šalimis pirmininkų [bendrame pareiškime](#) siūloma surengti ES ir visų jos pietinių kaimyninių šalių aukščiausiojo lygio susitikimą, į kurį turėtų būti pakviesti pilietinės visuomenės ir nacionalinių parlamentų atstovai, siekiant kartu nustatyti geriausius šios darbotvarkės įgyvendinimo būdus tikros partnerystės ir bendros atsakomybės dvasia.

PRIEMONĖS

EKP paremta teisiniais susitarimais tarp ES ir jos partnerių – partnerystės ir bendradarbiavimo susitarimais, o pastaruoju metu – asociacijos susitarimais.

Svarbiausia EKP dalis yra dvišaliai veikslių planai ir partnerystės prioritetai, kuriuos parengė ES ir dauguma šalių partnerių. Juose nustatytos politinių ir ekonominių reformų darbotvarkės, į kurias įtraukti trumpojo ir vidutinės trukmės laikotarpio (nuo trejų iki penkerių metų) prioritetai. EKP veikslių planuose ir partnerystės prioritetuose atsižvelgiama į ES ir kiekvienos partnerės poreikius, interesus ir pajėgumus. Jais siekiama vystyti demokratines, socialiai teisingas ir įtraukias visuomenes, skatinti ekonominę integraciją ir gerinti asmenų judėjimą per valstybines sienas.

ES remia EKP tikslų įgyvendinimą teikdama finansinę paramą, taip pat bendradarbiaudama politikos ir techninėje srityse. Europos kaimynystės priemonė (EKP) buvo pagrindinė ES dvišalio bendradarbiavimo su pietiniais partneriais 2014–2020 m. finansavimo priemonė, kuriai tuo laikotarpiu buvo skirta 15,4 mlrd. EUR. Nauja Kaimynystės, vystomojo ir tarptautinio bendradarbiavimo priemonė (KVTBP) „Globali Europa“ bus formuojamas ES bendradarbiavimas su šiomis šalimis 2021–2027 m. laikotarpiu. Priemonės metodas apima dotacijų finansavimą ir dotacijų derinimą su Europos ir tarptautinių finansų įstaigų paskolomis. Naujoji priemonė, kuriai iš viso skirta 79,5 mlrd. EUR, apims ES bendradarbiavimą su ES kaimyninėmis šalimis ir kitomis Afrikos, Azijos, Amerikos, Ramiojo vandenyno ir Karibų jūros regionų šalimis. Vykdamt priemonę „Globali Europa“ daug dėmesio bus skiriama ne tik darniam vystymuisi, bet ir bus siekiama pažangos pagrindiniais teminiais ES išorės politikos aspektais, įskaitant programas, kuriomis skatinamos žmogaus teisės, demokratija ir pilietinė visuomenė. Finansavimas pagal šią priemonę taip pat bus skiriamas pasauliniams uždaviniams, įskaitant klimato kaitą, migraciją, taiką ir stabilumą, spręsti,

taip pat bendradarbiavimui su strateginiais partneriais ir pačios ES užsienio politikos iniciatyvų propagavimui. Po dvejus su puse metų trukusių derybų Europos Parlamentas [2021 m. birželio 9 d.](#) galutinai pritarė naujos priemonės „Globali Europa“ sukūrimui. Parlamentas, palaikydamas aukšto lygio geopolitinį dialogą su Komisija, užsitikrino aktyvesnį dalyvavimą nustatant pagrindinius priemonės strateginius tikslus, taip pat savo sustiprintą vaidmenį tikrinant priemonės įgyvendinimą.

Be to, įgyvendinant EKP buvo sukurtos priemonės, kuriomis siekiama gerinti patekimą į rinką, ypač derantis dėl išsamių ir visapusiškų laisvosios prekybos erdvių, taip pat gerinti judumą ir migracijos valdymą. Taigi buvo pasiūlytos ir su kai kuriomis partnerėmis sudarytos judumo partnerystės bei pasiūlyti ir sudaryti vizų režimo supaprastinimo ir (arba) liberalizavimo susitarimai, o 2016 m. pradėta įgyvendinti speciali finansinė priemonė – [Judumo partnerystės priemonė](#). Pietų regione keletas regioninių ir dvišalių iniciatyvų, susijusių su migracija ir judumu, finansuojamos iš [ES skubiosios pagalbos Afrikai patikos fondo Šiaurės Afrikos programos](#).

EKP parengta kaip bendras politikos priemonių rinkinys, tačiau ji taip pat teikia galimybių ES pritaikyti ir diferencijuoti savo politiką atsižvelgiant į kiekvienos partnerės ypatumus.

REGIONINIAI ASPEKTAI

A. Rytų partnerystė

Rytų partnerystė buvo sukurta siekiant pagerinti ES santykius su daugeliu Rytų kaimynių: Armėnija, Azerbaidžanu, Baltarusija, Moldova, Sakartvelu ir Ukraina. Dėl Rytų partnerystės, paremtos EKP, susitarta 2008 m., o 2009 m. ji pradėta įgyvendinti.

1. Tikslai

Pagrindinis Rytų partnerystės tikslas – paspartinti ES ir jos Rytų kaimynių politinės asociacijos procesą ir gerinti jų ekonominę integraciją. Integracijos ir bendradarbiavimo lygis atspindi kiekvienos šalies partnerės įsipareigojimą puoselėti Europos vertybes, remtis jos standartais ir struktūra, taip pat pasiektą pažangą šiose srityse. Rytų partnerystės tikslas – skatinti demokratiją ir gerą valdymą, didinti energetinį saugumą, skatinti sektorių reformas (įskaitant aplinkos apsaugą) ir žmonių tarpusavio ryšius, remti ekonominį ir socialinį vystymąsi bei teikti papildomą projektų, skirtų ekonominei ir socialinei nelygybei mažinti ir stabilumui didinti, finansavimą^[2].

2. Struktūra

Rytų partnerystės aukščiausiojo lygio susitikimai, kuriuose dalyvauja ES ir šalių partnerių valstybių ar vyriausybių vadovai bei Parlamento, Komisijos ir EIVT atstovai, rengiami kas dvejus metus.

Taip pat pradėtos pavyzdinės iniciatyvos, kurios apima integruoto sienų valdymo programą, pagalbos mažosioms ir vidutinėms įmonėms priemonę, regionines elektros energijos rinkas ir pastangas pagerinti energijos vartojimo efektyvumą, didinti atsinaujinančiųjų energijos išteklių naudojimą, skatinti gerą aplinkos valdymą bei užkirsti kelią gaivalinėms ir žmogaus sukeltoms nelaimėms, joms pasirengti ir į jas reaguoti.

2019 m. buvo minimos 10-osios Rytų partnerystės metinės ir Komisija surengė plačias ir išsamias konsultacijas su visais suinteresuotaisiais subjektais, siekdama apibrėžti

[2]Daugiau informacijos rasite [EIVT interneto svetainės](#) Rytų partnerystės dalyje.

būsimus šios politikos prioritetus ir taip užtikrinti, kad ją įgyvendinant būtų toliau kuriama apčiuopiama nauda visos Europos gyventojams.

2020 m. kovo 18 d. Komisija ir Komisijos pirmininko pavaduotojas ir Sąjungos vyriausiasis įgaliotinis paskelbė [bendrą komunikatą](#) „Rytų partnerystės politika po 2020 m. Atsparumo stiprinimas. Visiems naudinga Rytų partnerystė“. Šiame dokumente pabrėžiami penki ilgalaikiai būsimo bendradarbiavimo politikos tikslai:

- kurianti partnerystė: ES ir šalys partnerės bendradarbiaus siekdamos atsparios, tvarios ir integruotos ekonomikos;
- apsauganti partnerystė: ES ir šalys partnerės atnaujins savo įsipareigojimą vadovautis pagrindiniais partnerystės principais, visų pirma siekdamos atsakingų institucijų, teisinės valstybės ir saugumo;
- partnerystė, kuria siekiama žalinimo: ES ir šalys partnerės bendradarbiaus, kad užtikrintų atsparumą ir tvarumą ateityje;
- sujungianti partnerystė: ES toliau investuos į šalių partnerių skaitmeninę transformaciją ir sieks išplėsti bendrosios skaitmeninės rinkos naudą;
- partnerystė, kuria suteikiama galių: ES ir šalys partnerės bendradarbiaus siekdamos atsparios, teisingos ir įtraukios visuomenės

Šis dokumentas buvo [2020 m. birželio 18 d. vykusios Rytų partnerystės vadovų vaizdo ir telekonferencijos](#) diskusijų pagrindas. Atsižvelgdami į COVID-19 pandemiją ir jos sunkius socialinius bei ekonominius padarinius visame žemyne, vadovai pripažino strateginę šios partnerystės svarbą ir pabrėžė poreikį toliau kurti bendrą demokratijos, gerovės ir stabilumo erdvę, pagrįstą bendromis vertybėmis, vadovaujantis taisyklėmis grindžiama tarptautine tvarka ir tarptautine teise.

Vėliau, 2021 m. liepos mėn., buvo paskelbti [Rytų partnerystės prioritetai po 2020 m.](#) Rytų partnerystės politika ir toliau bus lanksti ir pagal ją bus sudarytos sąlygos didelei diferenciacijai, pagal konkrečius poreikius pritaikytiems metodams ir paskatomis grindžiamam tvirtesniai bendradarbiavimui, kuris naudingas aktyviausiai reformas vykdančioms šalims. Todėl pagal šią politiką pabrėžiama, kad valstybės kartu siekia:

- atsparios, tvarios ir integruotos ekonomikos;
- atskaitingų institucijų, teisinės valstybės ir saugumo;
- aplinkos ir atsparumo klimato kaitai;
- atsparios skaitmeninės transformacijos;
- atsparios, lyčių lygybe pasižyminčios, sąžiningos ir įtraukios visuomenės ir
- visa apimančio tikslo, pagal kurį stiprinama strateginė komunikacija.

Todėl 2021–2027 m. programavimo laikotarpiu toliau bus remiamas žmogaus teisių, demokratijos ir teisinės valstybės skatinimas.

2011 m. įsteigta [EURONEST parlamentinė asamblėja](#), ji yra Rytų partnerystės parlamentinis elementas ir atsako už partnerystės veiklos priežiūrą ir stebėseną bei konsultacijas su partneryste susijusiais klausimais. Pagrindinis jos tikslas – užtikrinti Rytų partnerystės šalių parlamentų ir Europos Parlamento bendradarbiavimą, gerinti žmonių tarpusavio ryšius, skatinti aktyvų pilietinės visuomenės dalyvavimą ir aktyviau dalyvauti kultūrų dialoge. Parlamentinė asamblėja grindžiama abipusiais interesais ir įsipareigojimais, taip pat diferencijavimo, bendros atsakomybės ir atsakingumo

principais. Vienas iš jos uždavinių – kontroliuoti Europos Sąjungos Rytų partnerystės šalims teikiamą paramą; ji taip pat gali teikti rekomendacijas Rytų partnerystės šalių tarpvyriausybiniams struktūroms, siekiant puoselėti glaudesnę šių šalių politinę ir ekonominę integraciją į ES.

Iki šiol Asamblėja surengė dešimt eilinių posėdžių, paskutinis vyko 2023 m. vasario 19–21 d. Kišiniove. Vienas svarbiausių darbotvarkės klausimų buvo pagrindinė diskusija „Kokia Rytų partnerystės politikos ateitis po Rusijos agresijos karo prieš Ukrainą?“ Naujos regioninio saugumo aplinkybės, iššūkiai ir galimybės“.

Asamblėjoje dalyvauja 60 Europos Parlamento narių ir po 10 narių iš kiekvienos šalies partnerės parlamento. Tačiau Europos Parlamentas nepripažįsta Baltarusijos nacionalinės asamblėjos kaip demokratiškai išrinktos institucijos, todėl šiuo metu vadinamieji Baltarusijos parlamento atstovai EURONEST parlamentinėje asamblėjoje nedalyvauja. Vis dėlto, atsižvelgiant į išskirtines aplinkybes, Baltarusijos demokratinių jėgų atstovai buvo pakviesti dalyvauti devintojoje ir dešimtoje eilinėse sesijose. EURONEST parlamentinę asamblėją sudaro keturi nuolatiniai komitetai: Politinių reikalų, žmogaus teisių ir demokratijos komitetas, Ekonominės integracijos, teisinio derinimo ir atitikties ES politikos sritims komitetas, Energetinio saugumo komitetas ir Socialinių reikalų, užimtumo, švietimo, kultūros ir pilietinės visuomenės komitetas. Joje taip pat veikia darbo grupė darbo tvarkos taisyklių klausimais, darbo grupė asociacijų susitarimų klausimais, darbo grupė Baltarusijos klausimais ir neformalus moterų forumas.

Be to, Rytų partnerystės pilietinės visuomenės forumas^[3] teikia rekomendacijas, kuriomis siekiama daryti įtaką ES institucijoms ir Rytų partnerystės nacionalinėms vyriausybėms.

B. Viduržemio jūros regiono valstybių sąjunga

Viduržemio jūros sąjungą (VJS) sudaro 27 ES valstybės narės, Europos Sąjunga ir 15 Viduržemio jūros regiono šalių (Albanija, Alžyras, Bosnija ir Hercegovina, Egiptas, Izraelis, Jordanija, Juodkalnija, Libanas, Marokas, Mauritanija, Monakas, Palestina, Sirija (kurios narystė sustabdyta dėl pilietinio karo), Tunisas ir Turkija). Arabų Valstybių Lyga dalyvavo visuose susitikimuose nuo 2008 m., o Libijai suteiktas stebėtojos statusas.

1. Tikslai

Viduržemio jūros sąjunga yra tarpvyriausybinė partnerystė ir daugiašalis Europos Sąjungos ir pietinių bei rytinių Viduržemio jūros regiono šalių politinių, ekonominių ir socialinių santykių pagrindas. Ji sukurta 2008 m. per [Paryžiaus aukščiausiojo lygio susitikimą](#), tęsiant Europos ir Viduržemio jūros regiono valstybių partnerystę, taip pat vadinamą Barselonos procesu. Viduržemio jūros sąjunga paremta 1995 m. Barselonos deklaracijoje nustatytais tikslais, t. y. sukurti taikos, stabilumo, saugumo ir bendros ekonominės gerovės zoną, grindžiamą visiška pagarba demokratijos principams, žmogaus teisėms ir pagrindinėms laisvėms, skatinant Europos ir Viduržemio jūros regiono kultūrų ir civilizacijų tarpusavio supratimą.

2. Struktūra

Viduržemio jūros sąjungai pirmininkauja du pirmininkai ir taip pabrėžiama šiai grupei būdinga bendra atsakomybė. Nuo 2012 m. Europos Sąjunga buvo atsakinga už

[3] Daugiau informacijos apie Pilietinės visuomenės forumą galite rasti [Pilietinės visuomenės forumo interneto svetainėje](#).

šiaurinių šalių, o Jordanija – už pietinių šalių bendrą pirmininkavimą Viduržemio jūros sąjungai. Pagrindinis Viduržemio jūros sąjungos valdymo organas yra vyresniųjų pareigūnų susitikimas, per kurį prižiūrimas ir koordinuojamas Viduržemio jūros sąjungos darbas. Per vyresniųjų pareigūnų susitikimą taip pat tvirtinamas sekretoriato biudžetas ir darbo programa, rengiami užsienio reikalų ir kitų ministrų susitikimai bei skiriamas generalinis sekretorius ir šeši generalinio sekretoriaus pavaduotojai. Šiame susitikime taip pat aptariami projektų pasiūlymai, kuriuos tvirtinti teikia sekretoriatas. Viduržemio jūros sąjungos sekretoriato darbas – visų pirma techninių projektų parinkimas, rengimas, skatinimas ir koordinavimas tokiose srityse, kaip transportas, energetika, vandens tiekimas, aplinkos apsauga, aukštasis mokslas ir judumas, moksliniai tyrimai, socialiniai reikalai, moterų įgalėjimas, užimtumas ir verslo plėtra, kurios prisideda prie bendradarbiavimo stiprinimo ir turi tiesioginės įtakos Viduržemio jūros sąjungos šalių gyventojų pragyvenimui. ES indėlis į Viduržemio jūros sąjungos sekretoriato biudžetą yra didžiausias.

[Viduržemio jūros sąjungos parlamentinės asamblėjos veikla](#) grindžiama Europos Sąjungos ir Viduržemio jūros šalių parlamentinės asamblėjos darbu ir ją sudaro 280 narių: 132 nariai iš ES (83 nariai iš ES nacionalinių parlamentų ir 49 Europos Parlamento nariai), 8 nariai iš Europos Viduržemio jūros regiono šalių partnerių (Albanijos, Bosnijos ir Hercegovinos, Juodkalnijos ir Monako), 130 narių iš dešimties Viduržemio jūros pietinės ir rytinės pakrantės šalių (Alžyro, Egipto, Jordanijos, Izraelio, Libano, Maroko, Palestinos, Sirijos (jos narystė sustabdyta), Tuniso ir Turkijos) ir 10 narių iš Mauritanijos.

Viduržemio jūros sąjungos parlamentinė asamblėja rengia vieną plenarinę sesiją per metus; paskutinė sesija buvo surengta Strasbūre 2019 m. vasario 13 ir 14 d. 2020 m. plenarinė sesija, kurią iš pradžių buvo numatyta surengti kovo 7–8 d. Antalijoje (Turkija), buvo atšaukta dėl COVID-19 pandemijos.

Viduržemio jūros sąjungos parlamentinei asamblėjai šiuo metu pirmininkauja Marokas (2022–2023 m.). Ispanija perims pirmininkavimą 2023 m. Viduržemio jūros sąjungos parlamentinė asamblėja priima rezoliucijas arba rekomendacijas visais Europos ir Viduržemio jūros regiono valstybių bendradarbiavimo klausimais, susijusiais su Viduržemio jūros sąjungos vykdomaisiais organais, Europos Sąjungos Taryba, Europos Komisija ir šalių partnerių nacionalinėmis vyriausybėmis.

Parlamentinę asamblėją sudaro penki nuolatiniai komitetai, kurių kiekvienas turi 56 narius:

- Politinių reikalų, saugumo ir žmogaus teisių komitetas;
- Ekonomikos ir finansų, socialinių reikalų ir švietimo komitetas;
- Gyvenimo kokybės gerinimo, pilietinių visuomenių mainų ir kultūros komitetas;
- Energetikos, aplinkos ir vandens komitetas;
- Europos ir Viduržemio jūros regiono šalių moterų teisių komitetas.

[Florian Carmona / Christos Trapouzanlis / Kirsten Jongberg](#)
10/2023

5.5.6. TRYS RYTŲ PARTNERYSTĖS KAIMYNĖS: UKRAINA, MOLDOVA IR BALTARUSIJA

2009 m. pradėta įgyvendinti ES Rytų partnerystės politika taikoma šešioms buvusios Sovietų Sąjungos valstybėms: Armėnijai, Azerbaidžanui, Baltarusijai, Sakartvelui, Moldovai ir Ukrainai. Ji parengta siekiant remti pastangas šiose šalyse įgyvendinti politines, socialines ir ekonomines reformas ir taip stiprinti demokratizaciją ir gerą valdymą, energetinį saugumą, aplinkos apsaugą ir ekonominę bei socialinę plėtrą. Visos Rytų partnerystės šalys, išskyrus Baltarusiją, dalyvauja EURONEST parlamentinės asamblėjos veikloje.

UKRAINA

Per pastarąjį dešimtmetį Ukraina buvo pagrindinė ES partnerė, turinti didžiulę geopolitinę reikšmę ir beprecedentį poveikį ES politikai. Europos Parlamentas tvirtai remia Ukrainos europinį kelią ir užmezgė tvirtus ir glaudžius ryšius su Ukrainos Aukščiausiąja Rada.

Nuo 2013 m. lapkričio mėn. Ukrainoje vykę įvykiai daugiausia buvo susiję su proeuropietišku protestu prieš tuometinio prezidento Viktoro Janukovyčiaus sprendimą nepasirašyti asociacijos susitarimo su ES. Dėl „Euromaidano“ judėjimo galiausiai pasikeitė vyriausybė ir 2014 m. spalio mėn. įvyko parlamento rinkimai, po kurių į valdžią atėjo proeuropietiškos ir už reformas pasisakančios partijos.

2014 m. kovo mėn. Rusija neteisėtai aneksavo Krymą, o rytinėje Ukrainos dalyje prasidėjo Rusijos remiamų separatistų sukeltas karinis konfliktas.

Nors 2015 m. tarpininkaujant pasiekti Minsko susitarimai ir sukurti tokie derybų formatai, kaip trišalė kontaktinė grupė (Europos saugumo ir bendradarbiavimo organizacija (ESBO), Rusija ir Ukraina) ir Normandijos ketvertas (Rusija, Ukraina, Vokietija ir Prancūzija), periodiniai susirėmimų protrūkiai vertė abejoti paliaubų tvarumu. ES savo ekonomines sankcijas Rusijai susiejo su reikalavimu, kad Maskva visiškai laikytųsi Minsko susitarimų, ir jas periodiškai atnaujindavo.

2017 m. birželio mėn. Ukrainos piliečiams, turintiems biometrinius pasus ir vykstantiems į ES ne ilgesniam kaip 90 dienų laikotarpiui, įsigaliojo bevizis režimas, nes buvo įvykdyti vizų režimo liberalizavimo veiksmų plano kriterijai.

ES ir Ukrainos [Asociacijos susitarimas](#) įsigaliojo 2017 m. rugsėjo 1 d. ir nuo 2014 m. lapkričio 1 d. yra preliminariai iš dalies taikomas. Išsami ir visapusiška laisvosios prekybos erdvė (IVLPE) – vienas iš kertinių susitarimo elementų – visapusiškai įgyvendinama nuo 2016 m. sausio 1 d.

ES ir jos finansinės institucijos ne tik teikė politinę paramą, bet ir nuo 2014 m. iki 2022 m. vasario mėn. skyrė [daugiau kaip 17 mlrd. EUR dotacijų ir paskolų](#) reformų procesui Ukrainoje remti. Pagal kartu su Ukraina sudarytą reformų darbotvarkę ES atidžiai stebi pažangą įvairiose prioritetinėse srityse: kova su korupcija, teisminių institucijų reforma, konstitucinės ir rinkimų reformos, energijos vartojimo efektyvumas, viešojo administravimo reforma ir verslo aplinkos gerinimas.

2019 m. balandžio mėn. prezidento rinkimuose Prezidentą Petro Porošenko nugalėjo naujas politikas Volodymyras Zelenskis. Prezidentas V. Zelenskis paleido parlamentą

ir 2019 m. liepos mėn. paskelbė pirmalaikius rinkimus, kuriuose jo partija „Liaudies tarnas“ laimėjo absoliučią daugumą vietų. Todėl partijos nariai pradėjo eiti parlamento pirmininko ir ministro pirmininko pareigas. 2020 m. kovo mėn. Prezidentas V. Zelenskis atliko svarbų vyriausybės pertvarkymą, per kurį Denysas Šmyhalis perėmė ministro pirmininko pareigas.

2021 m. Prezidentas V. Zelenskis pradėjo kelis tolesnius vyriausybės pertvarkymus ir sustiprino Ukrainos nacionalinio saugumo ir gynybos tarybos vaidmenį. Tuo pačiu metu Aukščiausiosios Rados pirmininką Dmytro Razumkovą pakeitė Ruslanas Stefančukas po to, kai kilo ginčas dėl deoligarchizacijos įstatymo, kurį prezidentas galiausiai pasirašė 2021 m. lapkričio mėn. pradžioje, priėmimo.

2022 m. vasario 21 d. Rusijos Valstybės Dūma oficialiai pripažino Donecko ir Luhansko „liaudies respublikų“ nepriklausomybę. Po trijų dienų, po kelis mėnesius trukusio intensyvaus karinių pajėgų telkimo prie Ukrainos sienų, Rusijos kariai įsiveržė į Ukrainą keliuose frontuose. Nuo 2022 m. vasario 24 d. – pirmosios Rusijos Federacijos plataus masto ginkluoto puolimo dienos – iki 2023 m. spalio mėn. [JT vyriausiojo žmogaus teisių komisaro biuras \(OHCHR\)](#) šalyje užregistravo 27 768 civilių aukų: žuvo 9 806 ir 17 962 buvo sužeisti. Tačiau realūs skaičiai greičiausiai bus gerokai didesni.

Nuo invazijos pradžios ES griežčiausiai pasmerkė Rusijos neišprovokuotą ir nepagrįstą karinę agresiją prieš Ukrainą. 2022 m. vasario 23 d. ES Taryba priėmė naują sankcijų rinkinį reaguodama į tai, kad Rusija pripažino Donecko ir Luhansko sritis nepriklausomais subjektais ir pasiuntė Rusijos ginkluotąsias pajėgas į tas teritorijas. Nuo 2022 m. vasario 24 d. ES labai išplėtė ribojamąsias priemones įvairiuose sektoriuose, vieną po kito priimdama sankcijų rinkinius (iki 2023 m. spalio mėn. – [11 sankcijų rinkinių](#)). Ji taip pat į sankcijų sąrašą įtraukė daug asmenų ir subjektų. Bendras šių priemonių tikslas – padidinti spaudimą Rusijai, kad ji nutrauktų karą.

2022 m. vasario 28 d. Ukraina pateikė oficialią paraišką dėl narystės ES ir, 27 ES valstybių narių vadovams vienbalsiai priėmus sprendimą, 2022 m. birželio 23 d. jai suteiktas [šalies kandidatės statusas](#). Šis istorinis sprendimas buvo pagrįstas 2022 m. birželio 17 d. paskelbta [Europos Komisijos rekomendacija](#), kurioje rekomenduojama suteikti Ukrainai šalies kandidatės statusą su sąlyga, kad ji įvykdys septynias konkrečias reformas. Europos Komisija stebi Ukrainos pažangą, daromą vykdamt nuomonėje dėl jos narystės paraiškos nustatytas sąlygas, ir 2023 m. birželio mėn. žodžiu pateikė preliminarią [naujausią informaciją](#) apie pažangą. 2023 m. lapkričio 8 d. Komisija pateikė Europos Vadovų Tarybai [ataskaitą](#), kuri yra jos įprasto plėtos dokumentų rinkinio dalis. Atsižvelgdama į Ukrainos pasiektus rezultatus, susijusius su septyniomis konkrečiomis rekomendacijomis, Komisija rekomendavo Tarybai pradėti stojimo derybas. Komisija rekomendavo Tarybai patvirtinti derybų programas, kai Ukraina patvirtins tam tikras pagrindines priemones keturiuose konkrečiuose srityse. Komisija yra pasirengusi iki 2024 m. kovo mėn. pateikti Tarybai su šiomis priemonėmis susijusios pažangos ataskaitą.

2022 m. kovo 4 d. Europos Sąjungos Taryba [aktyvavo](#) Laikinosios apsaugos direktyvą, siekdama suteikti greitą ir veiksmingą pagalbą nuo karo Ukrainoje bėgantiems žmonėms ir užtikrinti, kad Ukrainos pabėgėliams būtų taikomi vienodi standartai ir teisės visose ES valstybėse narėse, įskaitant teisę į būstą, medicininę priežiūrą, darbą ir švietimą. Remiantis [2023 m. rugsėjo 19 d. Komisijos oficialiai pateiktu](#) ir 2023 m. rugsėjo 28 d. [valstybių narių patvirtintu](#) pasiūlymu, šios priemonės galiojimas pratęstas vieniems metams. 2022 m. gegužės mėn. pradėta įgyvendinti ES ir Ukrainos

[solidarumo koridorių](#) iniciatyva, kad Ukraina galėtų eksportuoti žemės ūkio produktus ir importuoti jai reikalingas prekes. Be to, ES ir Europos Parlamentas nuolat rėmė JT tarpininkaujamą [Juodosios jūros grūdų iniciatyvą](#), pagal kurią dideli grūdų ir maisto atsargų kiekiai iš trijų pagrindinių Ukrainos uostų Juodojoje jūroje pasiekia pasaulio rinkas per sutartą Juodosios jūros koridorių. Tačiau 2023 m. liepos mėn. Rusijos Federacija atsisakė atnaujinti susitarimą.

Nuo Rusijos agresijos pradžios ES ir jos valstybės narės rėmė Ukrainą beprecedenčiu mastu ir skyrė 82,6 mlrd. EUR (2023 m. spalio mėn.) finansinei, humanitarinei, ekonominei, karinei ir pabėgėlių paramai. Komisijos pasiūlymu dėl Ukrainos priemonės, kuri 2024–2027 m. apima 50 mlrd. EUR vertės dotacijas ir paskolas, turėtų būti užtikrintas stabilus ir tvarus Ukrainos finansavimas per ateinančius ketverius metus. 2023 m. spalio 17 d. Parlamentas [priėmė poziciją](#) dėl reglamento projekto, kuriuo siekiama užtikrinti didesnę demokratinę Priemonės atskaitomybę taikant veiksmingą priežiūrą, skatinant Ukrainos institucijų konsolidavimą ir remiant atsparumą bei suderinimą su stojimo į ES reikalavimais.

2023 m. sausio mėn. ES sukūrė tarpžinybinę paramos teikėjų koordinavimo platformą, kuria siekiama užtikrinti, kad tarptautiniai paramos teikėjai glaudžiai koordinuotų veiksmus ir kad parama Ukrainos atkūrimo ir atstatymo procesui būtų teikiama nuosekliai, skaidriai ir atskaitingai.

2022 m. kovo 16 d. Ukrainos ir Moldovos elektros tinklai buvo sinchronizuoti su kontinentiniu Europos tinklu. ES ėmėsi tam tikrų veiksmų, kad padėtų užtikrinti, jog Ukraina turėtų stabilų energijos tiekimą. Pavyzdžiui, ji sudarė sąlygas tiekti dujas į Ukrainą naudojant fizinius priešingos eigos pajėgumus ir leido Ukrainai pasinaudoti bendru ES dujų, suskystintų gamtinių dujų ir vandenilio pirkimu.

Nuo 2022 m. vasario 24 d. ES ir jos valstybės narės suteikė Ukrainai daugiau kaip 40 mlrd. EUR karinės pagalbos ginklų ir įrangos forma, įskaitant 4,6 mlrd. EUR sumą, mobilizuotą pagal [Europos taikos priemonę](#). Nuo 2023 m. spalio mėn. ES įnašas yra beveik tolygus Jungtinių Amerikos Valstijų įnašui. Be to, 2022 m. spalio 17 d. buvo įsteigta Europos Sąjungos karinės pagalbos misija Ukrainai remti ([EUMAM Ukraine](#)), skirta Ukrainos ginkluotųjų pajėgų kariniams pajėgumams stiprinti vykdant 40 000 kariniam personalui priklausančių asmenų mokymus. 2023 m. kovo 20 d. Europos Sąjungos Taryba patvirtino trijų kryptių planą, kuriuo siekiama skubiai tiekti Ukrainai šaudmenis ir, jei prašoma, raketas iš esamų nacionalinių atsargų arba vykdant bendrą naujai pagamintų šaudmenų pirkimą. Valstybės narės taip pat surengė keletą diskusijų dėl Komisijos pirmininko pavaduotojo ir Sąjungos vyriausiojo įgaliotinio užsienio reikalams ir saugumo politikai Josepo Borrellio pasiūlymo ateinantiems ketveriems metams pagal Europos taikos priemonę Ukrainai skirti iki 5 mlrd. EUR per metus.

[Europos Sąjungos patariamoji misija \(EUAM Ukraine\)](#) pradėjo dirbti šalyje 2014 m. gruodžio mėn. ir koordinuoja tarptautinę paramą civilinio saugumo sektoriui. Be operatyvinės veiklos, ji teikia Ukrainos valdžios institucijoms strategines konsultacijas, įskaitant mokymus, kaip kurti tvarias, atskaitingas ir veiksmingas saugumo tarnybas, kurios stiprintų teisinę valstybę. Po Rusijos invazijos Europos Vadovų Taryba pakeitė EUAM įgaliojimus, kad misija galėtų padėti Ukrainai tirti tarptautinius nusikaltimus ir patraukti už juos baudžiamojon atsakomybėn.

A. Europos Parlamento pozicija

2021 m. Europos Parlamentas priėmė rezoliucijas dėl Rusijos karinių pajėgų telkimo prie Ukrainos sienos (vieną – [balandžio mėn.](#) ir kitą – 2021 m. [gruodžio mėn.](#)). Jis

taip pat išsiuntė Užsienio reikalų komiteto ir Saugumo ir gynybos pakomitečio narių delegaciją apsilankyti Ukrainoje 2022 m. sausio mėn. pabaigoje.

2022 m. vasario 24 d. prasidėjus plataus masto Rusijos agresijos karui prieš Ukrainą, 2022 m. kovo 1 d. Europos Parlamentas surengė neeilinę plenarinę sesiją ir priėmė svarbią [rezoliuciją](#), kurioje išdėstė savo poziciją:

- kuo griežčiausiai pasmerkė Rusijos Federacijos neteisėtą, neišprovokuotą ir nepateisinamą karinę agresiją prieš Ukrainą ir įsiveržimą į ją bei Baltarusijos dalyvavimą šioje agresijoje;
- pareikalavo, kad Rusijos Federacija nedelsdama nutrauktų visus karinius veiksmus Ukrainoje, besąlygiškai išvestų visas karines ir sukarintas pajėgas bei atitrauktų karinę įrangą iš visos tarptautiniu mastu pripažintos Ukrainos teritorijos ir visapusiškai gerbtų Ukrainos teritorinį vientisumą, suverenitetą ir nepriklausomybę, paisydama tarptautiniu mastu pripažintų jos sienų;
- pabrėžė, kad karinė agresija ir įsiveržimas yra sunkus tarptautinės teisės, visų pirma JT Chartijos, pažeidimas, ir ragina Rusijos Federaciją grįžti prie Jungtinių Tautų Saugumo Tarybos nuolatinės narės pareigų vykdymo, t. y. palaikyti taiką ir saugumą bei gerbti įsipareigojimus, prisiimtus pagal Helsinkio baigiamąjį aktą, Paryžiaus chartiją dėl naujos Europos ir Budapešto memorandumą;
- išreiškė nuomonę, kad Rusijos įsiveržimas į Ukrainą yra išpuolis ne tik prieš suverenią šalį, bet ir prieš bendradarbiavimo ir saugumo Europoje principus ir mechanizmą bei taisyklėmis pagrįstą tarptautinę tvarką, apibrėžtą JT Chartijoje;
- paragino ES institucijas siekti suteikti Ukrainai ES šalies kandidatės statusą, vadovaujantis ES sutarties 49 straipsniu ir atsižvelgiant į nuopelnus, o kol kas toliau dirbti siekiant jos integracijos į ES bendrąją rinką pagal asociacijos susitarimą;
- palankiai įvertino tai, kad Taryba greitai patvirtino sankcijas, tačiau primygtinai pareikalavo, kad būtų nustatytos papildomos griežtos sankcijos.

Europos Parlamentas atidžiai stebėjo padėtį Ukrainoje ir išsakė politinę poziciją keliose rezoliucijose, visų pirma 2022 m. balandžio 7 d. priimtoje [rezoliucijoje](#), kurioje, be kita ko, ragino:

- taikyti papildomas baudžiamąsias priemones, įskaitant neatidėliotiną visišką Rusijos naftos, anglių, branduolinio kuro ir dujų importo embargą, kartu su planu užtikrinti ES energijos tiekimo saugumą ir visiškai nebesinaudoti dujotiekiais „Nordstream 1“ ir „Nordstream 2“;
- pašalinti Rusiją iš Didžiojo dvidešimtuko (G20) ir kitų daugiašalių organizacijų, pavyzdžiui, JT Žmogaus teisių tarybos, Interpolo, Pasaulio prekybos organizacijos, UNESCO ir kitų organizacijų;
- pašalinti Rusijos bankus iš SWIFT sistemos ir uždrausti Rusijos laivams įplaukti į ES teritorinius vandenius ir prisišvartuoti ES uostuose;
- nutraukti bendradarbiavimą su Rusijos kompanijomis dėl esamų ir naujų branduolinių projektų ir nutraukti mokslinį bendradarbiavimą su Rusijos energetikos kompanijomis.

Kitos svarbios Europos Parlamento rezoliucijos:

- 2022 m. gegužės 5 d. rezoliucijos dėl [karo prieš Ukrainą poveikio moterims ir Rusijos neteisėto agresijos karo prieš Ukrainą poveikio ES transporto ir turizmo sektoriams](#);
- 2022 m. gegužės 19 d. rezoliucija „[Rusijos karo Ukrainoje socialinės ir ekonominės pasekmės ES. ES pajėgumo veikti stiprinimas](#)“, rezoliucija dėl pasiūlymo dėl reglamento [dėl laikino prekybos liberalizavimo papildant prekybos lengvatas, taikomas Ukrainos produktams pagal Asociacijos susitarimą](#) ir rezoliucija dėl pasiūlymo [dėl reglamento dėl Eurojusto vykdomo įrodymų, susijusių su genocidu, nusikaltimais žmoniškumui ir karo nusikaltimais, rinkimo, išsaugojimo ir analizės](#);
- [2022 m. birželio 8 d. rekomendacija Tarybai](#), kurioje Europos Parlamentas pakartojo raginimą suteikti Ukrainai ES kandidatės statusą, ir 2022 m. birželio 23 d. rezoliucija dėl Ukrainos, Moldovos ir Sakartvelo [šalių kandidačių statuso](#), kurioje Parlamentas šį raginimą pakartojo;
- 2022 m. rugsėjo 15 d. [rezoliucija](#) dėl žmogaus teisių pažeidimų priverstinai deportuojant Ukrainos civilius gyventojus į Rusiją ir priverstinai įvaikinant Ukrainos vaikus;
- 2022 m. spalio 6 d. [rezoliucija](#) dėl Rusijos agresijos karo prieš Ukrainą eskalavimo;
- 2022 m. lapkričio 23 d. [rezoliucija](#) dėl Rusijos pripažinimo terorizmo rėmėja – netrukus po šios rezoliucijos priėmimo Europos Parlamentas patyrė sudėtingą [kibernetinį išpuolį](#), o atsakomybę dėl jo prisiėmė Kremlui palanki grupė;
- 2022 m. gruodžio 15 d. [rezoliucija](#), kuria 1932–1933 m. Holodomoras pripažįstamas ukrainiečių tautos genocidu;
- 2023 m. sausio 19 d. [rezoliucija](#), kurioje raginama įsteigti specialų tribunolą, kuris baustų už Rusijos nusikaltimus Ukrainoje ir patrauktų atsakomybėn Rusijos ir Baltarusijos karinę ir politinę vadovybę;
- 2023 m. vasario 2 d. [rezoliucija](#) dėl pasirengimo ES ir Ukrainos aukščiausiojo lygio susitikimui, kurioje Parlamentas paragino ES institucijas ir Ukrainos valdžios institucijas dirbti siekiant pradėti stojimo derybas ir remti veiksmų planą, kuriame būtų išdėstyti tolesni veiksmai, kuriuos vykdydama Ukraina galėtų prisijungti prie ES bendrosios rinkos, daugiausia dėmesio skiriant apčiuopiamos naudos Ukrainos visuomenei ir piliečiams teikimui nuo pat proceso pradžios;
- 2023 m. vasario 16 d. [rezoliucija](#), kuria paminimos Rusijos invazijos į Ukrainą ir jos agresijos karo pradžios metinės. Joje Europos Parlamentas pabrėžė, kad Ukrainai turėtų būti teikiama karinė pagalba tiek laiko, kiek reikės, ir paragino ES ir jos valstybes nares imtis tolesnių veiksmų siekiant tęsti tarptautinę Rusijos Federacijos izoliaciją, be kita ko, atsižvelgiant į Rusijos narystę tarptautinėse organizacijose ir institucijose, pavyzdžiui, Jungtinių Tautų Saugumo Taryboje, ir paragino Ukrainą, Komisiją ir Tarybą dirbti siekiant dar tais pačiais metais pradėti stojimo derybas.
- 2023 m. birželio 15 d. [rezoliucija](#) dėl tvaraus Ukrainos atstatymo ir integracijos į euroatlantinę bendruomenę, kurioje Parlamentas išreiškė pasiryžimą toliau remti Ukrainą, kol bus visiškai atkurtos ir kontroliuojamos tarptautiniu mastu pripažintos jos sienos, ir viso Ukrainos tvaraus atsigavimo ir atstatymo proceso metu, taip pat pasmerkė Rusijos įvykdytą Kakhovkos užtvankos sugriovimą, nes tai yra karo nusikaltimas. Rezoliucijoje pabrėžta, kad Ukrainos pergale pasiekta taika turi būti

įtvirtinta integruojant Ukrainą į ES ir NATO, ir paragino Tarybą ir Komisiją nustatyti aiškų būdą pradėti stojimo į ES derybas ir remti Ukrainą, kad stojimo derybos galėtų prasidėti 2023 m.;

- 2023 m. birželio 15 d. [rezoliucija](#) dėl Rusijos Federacijos vykdomo Ukrainos nepilnamečių Tihrano Ohanisiano ir Mykytos Khanhanovo kankinimo ir baudžiamojo persekiojimo,

Europos Parlamento frakcijų vadovai (Pirmininkų sueiga) [2022 m. birželio 9 d. priėmė pareiškimą](#), kuriame primygtinai paragino Europos Vadovų Tarybą suteikti Ukrainai ES kandidatės statusą.

2018 m. Ukrainos kino režisieriui Olehui Sencovui buvo įteikta prestižinė Europos Parlamento Sacharovo premija už minties laisvę, o 2022 m. premija buvo skirta „drąsiems Ukrainos žmonėms, kuriems atstovauja jų prezidentas, išrinkti atstovai ir pilietinė visuomenė“.

Europos Parlamentas teikė techninę ir nepiniginę pagalbą Ukrainos parlamentui, Aukščiausiajai Radai, visų pirma IT, komunikacijos, teisinės pagalbos ir vertimo srityse. Jis taip pat sukūrė keletą komunikacijos priemonių, pavyzdžiui, interneto svetainę [„Stand with Ukraine“](#), kuri prieinama anglų ir ukrainiečių kalbomis.

Parlamentas taip pat ėmėsi konkrečių veiksmų, kad pasiektų ir remtų Ukrainos pilietinę visuomenę ir gyventojus. Pavyzdžiui, jis atidarė Ukrainos pilietinės visuomenės centrą Europos stoties pastate Briuselyje ir pradėjo iniciatyvą [„Vilties generatoriai“](#), pagal kurią 2022 m. gruodžio 8 d. [padovanojo](#) septynis generatorius ir išsiuntė juos į Aukščiausiąją Radą.

B. Tarpparlamentinis bendradarbiavimas

Prasidėjus plataus masto karui ir suteikus Ukrainai oficialų ES šalies kandidatės statusą, visais lygmenimis, įskaitant abiejų parlamentų vadovus, frakcijas, parlamentinius komitetus ir kitus atitinkamus organus, taip pat ES ir Ukrainos parlamentinį asociacijos komitetą, vyko aktyvesnis dialogas ir surengta daugiau asmeninių vizitų.

2022 m. balandžio 1 d. Europos Parlamento pirmininkė Roberta Metsola tapo pirmąja ES lydere atvykusia į Ukrainą po Rusijos invazijos. Ji lankėsi Kyjive, kur [kreipėsi](#) į Aukščiausiąją Radą ir susitiko su Prezidentu V. Zelenskiu, Ministru Pirmininku Denysu Šmyhaliu ir Aukščiausiosios Rados frakcijų atstovais. 2022 m. liepos 28 d. minint Ukrainos valstybingumo dieną Pirmininkė R. Metsola kreipėsi į Aukščiausiąją Radą vaizdo [pranešimu](#), kuriame dar kartą patvirtino ES priimtus įsipareigojimus padėti Ukrainai atsigauti ir atstatyti šalį. 2022 m. rugsėjo 5 d. Ukrainos ministras pirmininkas Denysas Šmyhalis [apsilankė](#) Europos Parlamente ir susitiko su Pirmininke R. Metsola bei frakcijų vadovais, o 2022 m. rugsėjo 14 d. Prezidento V. Zelenskio žmona Olena Zelenska lankėsi Europos Parlamento plenarinėje sesijoje Strasbūre ir klausėsi diskusijų dėl Sąjungos padėties.

Europos Parlamento generalinis sekretorius Klaus Welle [apsilankė](#) Ukrainoje 2022 m. rugsėjo 19–22 d. savo kolegos Aukščiausiojoje Radoje kvietimu. Ten jis [susitiko](#) su svarbiais asmenimis, įskaitant Aukščiausiosios Rados pirmininko pirmąjį pavaduotoją Oleksandrą Kornijenko, kad aptartų Europos Parlamento paramą Rada.

Prezidentas V. Zelenskis [kalbėjo](#) Europos Parlamento plenarinėje sesijoje per 2022 m. gruodžio 14 d. Sacharovo premijos įteikimo ceremoniją, o tą pačią dieną

Pirmininkė R. Metsola [kreipėsi](#) į Aukščiausiąją Rada ir kalbėjo apie Ukrainos, kaip ES šalies kandidatės, pažangą. 2023 m. vasario 9 d. Parlamentas surengė [neeilinę plenarinę sesiją](#) (oficialų posėdį), kurioje asmeniškai dalyvavo Prezidentas V. Zelenskis. 2023 m. kovo 4 d. Pirmininkė R. Metsola dalyvavo Lvice vykusioje „[United for Justice](#)“ konferencijoje ir susitiko su svarbiais asmenimis, įskaitant Prezidentą V. Zelenskį, Aukščiausiosios Rados pirmininką Ruslaną Stefančuką ir Ukrainos generalinį prokurorą Andrijų Kostiną.

2022 m. gruodžio 2 d. Europos Parlamento Užsienio reikalų komiteto ir jo Saugumo ir gynybos pakomitečio narių delegacija [lankėsi](#) Kyjive ir susitiko su pagrindiniais Ukrainos pareigūnais ir Aukščiausiosios Rados nariais. 2023 m. vasario 20 d. [Kyjive lankėsi](#) šeši Specialiojo komiteto užsienio šalių kišimosi į visus demokratinius procesus ES, įskaitant dezinformaciją, ir Europos Parlamento sąžiningumo, skaidrumo ir atskaitomybės stiprinimo klausimais nariai. Intensyvios darbotvarkės susitikimuose daugiausia dėmesio skirta užsienio šalių kišimuisi, dezinformacijai ir ES paramai Ukrainai, atsižvelgiant į Rusijos agresijos karą ir Ukrainos ES šalies kandidatės statusą. 2023 m. spalio 22–23 d. Žmogaus teisių pakomitečio (DROI) delegacija [lankėsi](#) Černihivo regione ir Kyjive, kad dalyvautų diskusijose dėl teisingumo ir atskaitomybės ir bendros žmogaus teisių darbotvarkės su vietos bendruomenėmis, taip pat aukomis ir liudininkais, Ukrainos Aukščiausiąja Rada, Prezidento kabinetu, generaliniu prokuroro ir pilietinės visuomenės atstovais. Regioninės plėtros (REGI) komiteto nariai 2023 m. spalio 30 d. – lapkričio 1 d. [lankėsi](#) Ukrainoje, kad aptartų Ukrainos atsigavimą ir atstatymą, jos stojimo į ES kelią ir susijusias reformas.

[ES ir Ukrainos parlamentinis asociacijos komitetas](#) reguliariai posėdžiauja nuo plataus masto Rusijos invazijos pradžios. 13-asis – neeilinis – šio komiteto posėdis įvyko 2022 m. kovo 24 d. Ukrainos parlamento nariams dalyvaujant nuotoliniu būdu ir jame buvo priimtas [bendras pareiškimas](#). Eiliniai ES ir Ukrainos parlamentinio asociacijos komiteto posėdžiai vyko 2022 m. birželio mėn. Strasbūre (žr. [bendrą pareiškimą](#)) ir 2023 m. liepos mėn. (žr. [bendrą pareiškimą](#)). Kelios *ad hoc* delegacijos iš Aukščiausiosios Rados lankėsi Europos Parlamente, o parlamentinio asociacijos komiteto biuras, kurį sudaro jo bendrapirmininkiai ir pirmininko pavaduotojai, taip pat susitinka reguliariai.

Pirmininkės R. Metsolos ir Pirmininko R. Stefančuko iniciatyva 2023 m. balandžio 12 d. abu parlamentai surengė pirmąjį komitetų posėdį, kad sustiprintų parlamentinių komitetų ryšius, Ukrainai pasirinkus ES integracijos kelią ir įgyvendinant savo teisės aktų derinimo darbotvarkę.

Teisinis pagrindas, kuriuo vadovaujantis Europos Parlamentas teikia paramą ir vykdo pajėgumų stiprinimo veiklą, yra susitarimo memorandumas, pasirašytas su Aukščiausiąja Rada 2015 m. liepos 3 d. ir pratęstas kitai parlamento kadencijai, ir administracinio bendradarbiavimo susitarimas, kurį 2016 m. kovo mėn. pasirašė abiejų teisėkūros institucijų generaliniai sekretoriai.

Vykdydamas demokratijos rėmimo veiklą Ukrainoje, Europos Parlamentas įgyvendina plataus užmojo Aukščiausiosios Rados gebėjimų stiprinimo programą. Šios pastangos grindžiamos rekomendacijomis, parengtomis 2016 m. rugsėjo mėn. – 2017 m. vasario mėn. per poreikių vertinimo misiją, kuriai vadovavo buvęs Europos Parlamento Pirmininkas Pat Cox, vis dar aktyviai dalyvaujantis įgyvendinant rekomendacijas ir imantis tolesnių veiksmų.

2017 m. Europos Parlamentas pradėjo politinį dialogą ir tarpininkavimo procesą, vadinamą Jeano Monnet dialogu. Vykdamas Jeano Monnet dialogą su Ukraina, Aukščiausiosios Rados pirmininkas ir frakcijų vadovai nuolat dalyvauja diskusijose, susijusiose su šių rekomendacijų įgyvendinimu, taip pat su Aukščiausiosios Rados vidaus reforma.

Numatydamas Aukščiausiosios Rados tikslą pereiti prie pasirengimo narystei darbotvarkės, Europos Parlamentas neseniai pradėjo Ukrainos parlamento nariams skirtą internetinių seminarų ciklą. Jame daugiausia dėmesio skiriama teisiniam derinimui, geriausiai teisėkūros procesų praktikai, etikai ir interesų konfliktams. Abu parlamentai taip pat glaudžiau bendradarbiauja skaitmeninio darbotvarkės, strateginio prognozavimo pajėgumų ir vertimo raštu tarnybų klausimais. Europos Parlamentas kuria svarbų parlamentinį mechanizmą, kuris bus įtrauktas į Aukščiausiosios Rados kontrolės ir priežiūros kompetenciją ir sieks tikrinti Ukrainos iš išorės gaunamas lėšas. Darbą šioje srityje prižiūri paskirtas Europos Parlamento narys, atsakingas už paramą demokratijai – Michael Gahler. Taip pat rengiamos moterų parlamento narių įgalėjimo ir kovos su dezinformacija programos.

C. Rinkimų stebėjimas

Laisvi ir sąžiningi rinkimai yra tvirtos demokratijos kertinis akmuo. Europos Parlamentas siuntė stebėjimo misijas į Ukrainą 2014 m. ir 2015 m. stebėti prezidento, parlamento ir vietos rinkimų, o 2019 m. – prezidento ir parlamento rinkimų.

ES ir Europos Parlamentas daug dėmesio skyrė rinkimams neteisėtai okupuotose teritorijose, visų pirma 2021 m. rugsėjo mėn. vyksiems Rusijos Dūmos rinkimams, kuriuose dalyvavo okupuotas Krymas. [2021 m. rugsėjo 20 d. deklaracijoje Komisijos pirmininko pavaduotojas ir Sąjungos vyriausiasis įgaliotinis](#) užsienio reikalams ir saugumo politikai pabrėžė, kad ES nepripažįsta vadinamųjų rinkimų okupuotame Krymo pusiasalyje.

Pagal Ukrainos Konstituciją eiliniai parlamento rinkimai turi būti surengti 2023 m. rudenį, prezidento rinkimai 2024 m. pavasarį ir vietos rinkimai 2025 m. rudenį. Tačiau rinkimai negali vykti, kol neatšaukta karinė padėtis. Pirmieji pokario rinkimai sukels precedento neturinčių iššūkių, nes didelė rinkimų infrastruktūros dalis yra apgadinta ir milijonai rinkėjų tapo šalies viduje ar už jos ribų perkeltaisiais asmenimis.

Jau pradėtas darbas siekiant įvertinti karo poveikį Ukrainos rinkėjų ir rinkimų infrastruktūrai ir norint pasirengti naujai rinkimų aplinkai. Ukrainos rinkimų institucijos gauna pagalbą iš tarptautinės bendruomenės balsavimo organizavimui už šalies ribų. 2023 m. gegužės mėn. pabaigoje Europos Parlamentas, bendradarbiaudamas su Tarptautiniu demokratijos ir rinkimų paramos institutu ir Tarptautiniu rinkimų fondu, surengė parlamentinį dialogą rinkimų klausimais, kuris teikia Ukrainai didelio masto paramą rinkimams ir padeda šaliai nustatyti geriausią balsavimo už šalies ribų modelį, daugiausia dėmesio skirdamas Ukrainos pabėgėliams užsienyje.

MOLDOVA

2014 m. birželio 27 d. ES ir Moldova pasirašė [asociacijos susitarimą](#) (apimančią išsamų ir visapusišką laisvosios prekybos susitarimą), kuris preliminariai taikomas nuo 2016 m. liepos mėn. Šiuo susitarimu stiprinami Moldovos politiniai ir ekonominiai ryšiai su ES. Jame išdėstytas reformų planas tose srityse, kurios nepaprastai svarbios siekiant užtikrinti gerą valdymą ir ekonominę plėtrą, juo taip pat sustiprintas bendradarbiavimas

keliuose sektoriuose. Pasirašydama susitarimą Moldova įsipareigojo reformuoti savo vidaus politiką remdamasi ES teisės aktais ir praktika. Asociacijos susitarimo įgyvendinimo veiksmų gairės apibrėžtos Asociacijos darbotvarkėje, dėl kurios naujausios redakcijos – [peržiūrėtos 2021–2027 m. asociacijos darbotvarkės](#) – susitarta 2022 m. rugpjūčio mėn. ES yra didžiausia Moldovos prekybos partnerė: apie 52 proc. visos šalies prekybos sudaro prekyba su ES, kuri taip pat yra didžiausia investuotoja šalyje.

2014 m. balandžio mėn. įsigaliojus vizų režimo liberalizavimui trumpalaikio buvimo atveju, į Šengeno erdvę be vizos atvyko daugiau kaip 2,5 mln. biometrinius pasus turinčių Moldovos piliečių, tai paskatino turizmą, verslo ryšius ir žmonių tarpusavio ryšius.

2021 m. birželio 2 d. Komisija paskelbė ES parengtą Moldovai skirtą ekonomikos atkūrimo planą, kuriame 600 mln. EUR numatyta šalies socialiniam ir ekonominiam atsigavimui po COVID-19 remti, žaliajai ir skaitmeninei pertvarkai skatinti ir neišnaudotam šalies ekonominiam potencialui realizuoti.

Proeuropietiškos prezidentės Maios Sandu Veiksmų ir solidarumo partija (PAS) laimėjo įspūdingą pergalę 2021 m. liepos 11 d. pirmalaikiuose parlamento rinkimuose. PAS dominuojamas parlamentas pritarė Natalios Gavrilišos paskyrimui Ministre Pirmininke ir patvirtino jos plataus užmojo programą, kuria siekiama ištraukti posovietinę šalį iš užsitęsiosios politinės ir ekonominės krizės ir priartinti ją prie ES – tai jos svarbiausias užsienio politikos prioritetas – visapusiškai įgyvendinant ES ir Moldovos asociacijos susitarimą. 2023 m. vasario 10 d. atsistatydinus Ministrei Pirmininkei N. Gavrilišai buvęs Prezidentės M. Sandu patarėjas Dorin Recean buvo patvirtintas naujuoju Ministru Pirmininku. Taip pat buvo atliktas vyriausybės pertvarkymas. Dabartinė vyriausybė toliau vykdo proeuropietišką darbotvarkę, daugiau dėmesio skirdama naujai nacionalinio saugumo temai ir įgyvendinamų reformų, kurios yra stojimo į ES proceso dalis, spartinimui.

Moldovos artumas Ukrainai padarė ją ypač pažeidžiamą dėl Rusijos agresijos prieš Ukrainą. Tai smarkiai paveikė šalį. Šiomis aplinkybėmis 2022 m. kovo 3 d. Moldova žengė istorinį žingsnį ir oficialiai pateikė paraišką dėl narystės ES. 2022 m. birželio 23 d. Europos Vadovų Tarybos susitikime jai buvo suteiktas šalies kandidatės statusas, kuriuo pradedamas naujas strateginis ES ir Moldovos santykių etapas.

Karo Ukrainoje akivaizdoje ES solidarizuojausi su Moldova. Nuo 2021 m. spalio mėn. ji suteikė šaliai daugiau kaip [1,2 mlrd. EUR paramą](#) dotacijų ir paskolų forma. ES siekia stiprinti Moldovos atsparumą, saugumą, stabilumą, ekonomiką ir energetinį saugumą, gerinti bendradarbiavimą saugumo ir gynybos srityje, remti Moldovos pastangas siekiant įgyvendinti reformas ir prisijungti prie ES. 2022 m. sausio mėn. Komisija pasiūlė Moldovai skirti 150 mln. EUR makrofinansinės pagalbos paketą (dvi dalys buvo išmokėtos 2022–2023 m.), o 2023 m. sausio 24 d. ji pasiūlė šią sumą padidinti ne daugiau kaip 145 mln. EUR. Europos Parlamentas priėmė šį pasiūlymą 2023 m. gegužės 9 d., o Taryba – 2023 m. gegužės 30 d. Makrofinansinės pagalbos mokėjimas priklausys nuo TVF programos ir politikos priemonių, dėl kurių sutarta [susitarimo memorandumu](#), įgyvendinimo.

Prieš 2023 m. birželio 1 d. Moldovoje įvykusį Europos politinės bendrijos aukščiausiojo lygio susitikimą Komisijos Pirmininkė Ursula von der Leyen [paskelbė](#), kad Komisija didina savo paramą Moldovai ir šiam tikslui mobilizuosianti iki 1,6 mlrd. EUR investicijų pagal Moldovai skirtą Ekonomikos ir investicijų planą.

2023 m. birželio 28 d. Europos Parlamento Užsienio reikalų komiteto posėdyje [Komisijos narys Olivér Várhelyi paskelbė apie paramos Moldovai paketą](#) ir penkis jo prioritetus:

- ekonominę plėtrą ir junglumą,
- paramą reformoms ir administracinių gebėjimų stiprinimą Moldovos kelyje į ES,
- energetiką,
- saugumą,
- kovą su dezinformacija ir strateginę komunikaciją.

Šiuo atžvilgiu Komisija pasiūlė padidinti savo pagalbą Moldovai atliekant daugiamečių finansinės programos laikotarpio vidurio peržiūrą ir pagal Kaimynystės, vystomojo ir tarptautinio bendradarbiavimo priemonę (KVTBP) perskirstyti 600 mln. EUR programoms, kad 2024–2027 m. kad būtų galima padidinti paramą kitoms ES rytinėms kaimyninėms šalims, įskaitant Moldovą.

Moldovos valdžios institucijos šiuo metu didina pastangas vykdyti reformas, kad įgyvendintų devynias sąlygas, nustatytas [Komisijos nuomonėje](#) dėl Moldovos paraiškos dėl narystės ES, ir kad pasiektų tikslų, numatytų ES ir Moldovos asociacijos darbotvarkėje, kuri ir toliau yra reformų ir teisės aktų derinimo su ES *acquis* varomoji jėga. [2023 m. vasario mėn. paskelbtoje Komisijos analitinėje ataskaitoje](#) pateiktomis rekomendacijomis taip pat vadovaujamosi vykdant šalies reformas ir derinant teisės aktus.

2023 m. vasario 7 d. Briuselyje įvyko [septintasis ES ir Moldovos asociacijos tarybos posėdis](#). Šiame susitikime ES ir Moldova pakartojo įsipareigojimą stiprinti politinę asociaciją ir ekonominę integraciją. 2023 m. birželio 22 d. [žodžiu pateiktoje naujausioje informacijoje](#) Komisija apžvelgė padarytą pažangą. Ji padarė išvadą, kad Moldova įvykdė tris iš devynių jos nuomonėje nustatytų sąlygų ir kad kiti veiksmai įgyvendinami pagal planą, nes kitose trijose srityse padaryta didelė pažanga.

2023 m. lapkričio 8 d. Komisija oficialiai pranešė apie Moldovos padarytą pažangą, kuri yra plėtos dokumentų paketo dalis. Ji [rekomendavo](#), kad Taryba pradėtų stojimo derybas su Moldova ir kad patvirtintų derybų programas, kai Moldova priims tam tikras pagrindines priemones. Komisija nustatė, kad įvykdytos šešios iš devynių sąlygų, t. y. vykdomos reformos, kuriomis siekiama stiprinti demokratiją ir teisinę valstybę, užtikrinamas aktyvesnis pilietinės visuomenės dalyvavimas, ruošiamasi viešojo administravimo ir teisinėms reformoms ir daroma pažanga kovojant su korupcija ir organizuotu nusikalstamumu. Svarbiausi veiksmai, kurių reikia imtis: daryti pažangą kovojant su korupcija, toliau įgyvendinti oligarchijos naikinimo veiksmų planą ir daryti pažangą siekiant visapusiškos teisingumo sistemos reformos. 2023 m. gruodžio 14–15 d. susitikime Europos Vadovų Taryba sprendė, ar pradėti stojimo derybas su Moldovos Respublika (ir Ukraina).

Nuo 2023 m. vasario mėn. Rusija sustiprino hibridinį karą prieš Moldovą ir dabar atvirai bando destabilizuoti proeuropietišką Moldovos vyriausybę per savo įgaliotinius vykdydama kibernetinius išpuolius, skleisdama dezinformaciją, provokuodama socialinius neramumus ir siuntinėdama fiktyvius pranešimus apie bombas. Be to, prorusiška „Șor“ partija 2022 ir 2023 m. organizavo neteisėtai finansuojamus protestus. Nors besislapstantis oligarchas Ilanas Shoras buvo nuteistas 15 metų laisvės atėmimo bausme, Moldovoje jis vis dar daro didelę įtaką ir toliau deda pastangas destabilizuoti

šalių ir jos proeuropietišką vyriausybę. Prezidentė M. Sandu viešai patvirtino, kad buvo rengiamas Rusijos remiamas sąmokslas, kurio metu per ginkluotą perversmą ji ir jos vyriausybė turėjo būti nuversti. Reaguodama į šiuos bandymus, ES sustiprino bendradarbiavimą su Moldova saugumo ir gynybos srityje, visų pirma dislokuodama ES partnerystės misiją (EUPM Moldova), padvigubindama savo paramą pagal [Europos taikos priemonę](#) ir [taikydama sankcijas](#) asmenims, destabilizuojantiems šalį.

2023 m. birželio 1 d. Bulboakoje Moldovos valdžios institucijos surengė antrąjį Europos politinės bendrijos aukščiausiojo lygio susitikimą. Jis [sustiprino Moldovos tarptautinį pripažinimą ir padidino jos, kaip patikimos partnerės, įvaizdį](#). Šiame susitikime taip pat suteikta galimybė ES pasiųsti tvirtą paramos signalą šiai šaliai, Ukrainai ir platesnei Europos bendruomenei ir parodyti vienybę remiant taiką. Šaliai, turinčiai ribotus administracinius pajėgumus ir patiriančiai tiesioginius Rusijos grąsinimus, surengti tokį susitikimą buvo didžiulis iššūkis.

Vienas iš pagrindinių sunkumų, su kuriais susiduria Moldova, – atsiskyrusio Padniestrės regiono, kuris 1990 m. vienašališkai paskelbė nepriklausomybę, klausimas. Dėl regione dislokuotų Rusijos karinių pajėgų ir Moldovos priklausomybės nuo elektros energijos iš Padniestrės jis tapo dar didesniu iššūkiu kilus karui Ukrainoje. ES stebėtojos teisėmis dalyvauja derybų procese formatu 5+2 dėl Padniestrės konflikto sprendimo. Nors derybų procesas *de facto* įšaldytas nuo 2022 m., ES ir toliau remia visapusišką, taikų sprendimo būdą, pagrįstą Moldovos suverenitetu ir teritoriniu vientisumu, Padniestrei suteikiant specialų statusą. Be to, jau ir taip įtempti Gagauzijos autonominio regiono ir Kišiniovo centrinės valdžios santykius dar papildomai apsunkino Rusijos invazija į Ukrainą ir dėl jų ir toliau kils problemų.

A. Europos Parlamento pozicija

[2020 m. spalio 20 d. Parlamento rezoliucijoje](#) pripažįstama, kad šalyje padaryta pažanga skatinant demokratinius standartus ir kovojant su korupcija, ir pakartojamas jo raginimas užtikrinti teisminių institucijų nepriklausomumą ir nešališkumą. Praėjus mėnesiui po to, kai Moldova pateikė paraišką dėl narystės ES, Europos Parlamentas [2022 m. gegužės 5 d. priėmė rezoliuciją](#), kurioje paragino ES institucijas suteikti Moldovai ES kandidatės statusą ir integruoti šalį į ES bendrąją rinką. Parlamentas taip pat paprašė Komisijos toliau didinti finansinę ir techninę pagalbą Moldovai, be kita ko, parengiant naują makrofinansinės pagalbos pasiūlymą, transporto ir prekybos liberalizavimo priemones ir nuolatinę paramą, skirtą pabėgėlių valdymui ir humanitariniam darbui.

2022 m. gegužės 19 d. priėmęs [pranešimą dėl ES ir Moldovos asociacijos susitarimo įgyvendinimo](#), Europos Parlamentas dar kartą paragino Moldovai suteikti šalies kandidatės statusą. Pranešime jis pabrėžė, kad imtasi tam tikrų svarbių veiksmų reformoms įgyvendinti, tačiau reikia nuveikti daug daugiau, visų pirma stiprinant pagrindines valstybės institucijas. Šis raginimas buvo pakartotas [2022 m. birželio 23 d. Parlamento rezoliucijoje](#) dėl šalių kandidačių statuso Ukrainai, Moldovos Respublikai ir Sakartvelui.

Padidėjus hibridinių grėsmių, su kuriomis Moldova susiduria Rusijos karo prieš Ukrainą kontekste, [2023 m. balandžio 19 d. Europos Parlamentas priėmė rezoliuciją](#), kurioje pakartojo tvirtai remiantis šalies nepriklausomybę, suverenitetą ir teritorinį vientisumą šiais ypač sudėtingais laikais.

Prieš pristatant Komisijos plėtos dokumentų rinkinį ir gruodžio mėn. Europos Vadovų Tarybos susitikimą, [2023 m. spalio 5 d. Europos Parlamentas priėmė rezoliuciją](#), kurioje

dar kartą patvirtino savo įsipareigojimą dėl būsimos Moldovos narystės ES ir paprašė, kad stojimo derybos su Moldova būtų pradėtos iki metų pabaigos.

B. Tarpparlamentinis bendradarbiavimas

Nuo karo Ukrainoje pradžios Europos Parlamentas parodė tvirtą paramą Moldovai ir solidarumą su ja. 2022 m. gegužės 18 d. Pirmininkės R. Metsolos kvietimu [Prezidentė M. Sandu pasakė kalbą Europos Parlamento plenarinėje sesijoje Briuselyje](#) karo Ukrainoje įkarštyje. Tai buvo aiškus paramos šaliai, kurią neproporcingai paveikė karas, ženklas. 2022 m. lapkričio 11 d. Pirmininkė R. Metsola lankėsi Moldovoje, kad susitiktų su Prezidente M. Sandu, buvusia Ministre Pirmininke N. Gavrilița ir Moldovos Parlamento Pirmininku Igoriu Grosu ir kreiptųsi į Moldovos Parlamentą. Vizito metu ji tvirtai pakartojo, kad Europos Parlamentas remia Moldovos narystę ES. 7-ojo ES ir Moldovos asociacijos tarybos posėdžio metu Pirmininkė R. Metsola susitiko su buvusia Ministre Pirmininke N. Gavrilița (2023 m. vasario 6 d.). 2023 m. gegužės 21 d. Pirmininkė R. Metsola pirmą kartą susitiko su Ministru Pirmininku D. Receanu ir Parlamento pirmininku I. Grosu, kai lankėsi Kišiniove vykusiame piliečių susibūrimo „Europietiška Moldovos Nacionalinė Asamblėja“, kurią sušaukė Prezidentė M. Sandu. 2023 m. birželio 1 d. Bulboakoje vykusiame Europos politinės bendrijos susitikime Pirmininkė R. Metsola paragino ES pradėti stojimo derybas su Moldova iki 2023 m. pabaigos, o Prezidentė M. Sandu aukščiausiojo lygio susitikime išreiškė savo šalies europinius siekius ir pakartojo pačios Moldovos nusistatytą tikslą iki 2030 m. įstoti į ES.

2023 m. liepos 5 d. Pirmininkė R. Metsola vėl susitiko su Pirmininku I. Grosu Europos Parlamente Briuselyje, kai Moldovos Parlamento delegacija atvyko į pažintinį vizitą stojimo į ES proceso tema. Vizitą surengė Europos Parlamento Paramos demokratijai ir rinkimų koordinavimo grupė, jame dalyvavo 20 Moldovos parlamento narių.

Europos Parlamento komitetai daug dėmesio skyrė padėčiai Moldovoje: 2022 ir 2023 m. šalyje lankėsi kelios delegacijos. 2023 m. gegužės mėn. Saugumo ir gynybos pakomitečio delegacija nuvyko į Moldovą ir Rumuniją, kad apsilankytų Europos pasienio pagalbos misijoje Moldovos Respublikai ir Ukrainai ir ES partnerystės misijoje Moldovos Respublikoje. 2023 m. vasario mėn. Tarptautinės prekybos komiteto ir Biudžeto komiteto nariai susitiko su kolegomis iš Moldovos, kad aptartų ES ir Moldovos prekybos santykius ir paramą biudžetui Rusijos agresijos karo prieš Ukrainą kontekste. Tą pačią savaitę Kišiniove vyko EURONEST asamblėja, joje dalyvavo didelė Europos Parlamento delegacija.

2022 m. kovo ir balandžio mėn. Užsienio reikalų komitetas ir Saugumo ir gynybos pakomitetis išsiuntė savo pirmąją delegaciją į Moldovą nuo karo pradžios, taip parodydami vieningą ES solidarumą ir paramą Moldovai. 2023 m. birželio mėn. Vystymosi komiteto nariai taip pat vyko į Moldovą, kad išnagrinėtų joje priglauštų Ukrainos pabėgėlių padėtį.

ES ir Moldovos asociacijos susitarimo 440 straipsniu įsteigiamas Parlamentinis asociacijos komitetas (PAK). Pirmasis Parlamentinio asociacijos komiteto posėdis įvyko 2014 m. spalio 16 d., tryliktasis – 2023 m. kovo 23 d. Briuselyje. Nuo 2023 m. kovo mėn., kai šalis pateikė paraišką dėl narystės ES, PAK tvirtai rėmė Moldovos integracijos į ES kelią. 2023 m. balandžio mėn. jis paragino ES institucijas suteikti Moldovai ES šalies kandidatės statusą. Paskutiniuose dviejuose PAK posėdžiuose buvo priimti tvirti pareiškimai, kuriais [ES institucijos raginamos pradėti stojimo derybas iki 2023 m. pabaigos](#), kai Moldova įgyvendins devynias Komisijos rekomendacijas, ir [primygtinai raginamos palaipsniui integruoti Moldovą į bendrąją rinką](#).

Europos Parlamentas nurodė Moldova kaip prioritetinę šalį paramos demokratijai srityje ir kartu su Moldovos Parlamentu vykdo įvairią veiklą tiek politiniu, tiek administraciniu lygmenimis. Šios veiklos pagrindas pateiktas 2021 m. lapkričio mėn. Europos Parlamento Pirmininko Davido Sassoli ir Moldovos Parlamento Pirmininko Igorio Grosu pasirašytame susitarimo memorandume. Šis Supratimo memorandumas papildytas veiksnių gairėmis.

Vykdamas Europos Parlamento veiklą Moldovoje daugiausia dėmesio skiriama pagalbai kovos su dezinformacija ir užsienio kišimusi į demokratinius procesus priemonėmis (programa „Trikampis demokratijai“), dialogo kultūros ir politinių diskusijų Moldovos Parlamente skatinimui (Jean Monnet dialogas) ir pajėgumų stiprinimui tiek politiniu, tiek administraciniu lygmenimis.

C. Rinkimų stebėjimas

Europos Parlamentas nusiuntė delegaciją į Tarptautinę rinkimų stebėjimo misiją, kuriai vadovavo ESBO Demokratinių institucijų ir žmogaus teisių biuras (ESBO ODIHR), stebėti 2021 m. liepos 11 d. Moldovos Parlamento rinkimų. Stebėtojai pažymėjo, kad šie rinkimai iš esmės buvo tinkamai administruojami, laisvi ir konkurencingi, nepaisant kai kurių buvusių trūkumų, ir kad juos reikia pašalinti per būsimus rinkimus.

2022 m. gruodžio mėn. Moldovos Parlamentas priėmė naują rinkimų kodeksą, kuriame atsižvelgiama į pagrindines tarptautinių ir vietos ekspertų organizacijų, įskaitant Venecijos komisiją, pateiktas rekomendacijas. Naujasis kodeksas įsigaliojo 2023 m. sausio 1 d. Jis apima Europos Parlamento rinkimų stebėjimo delegacijos, kuriai vadovavo Europos Parlamento Užsienio reikalų komiteto pirmininkas David McAllister, rekomendacijas.

Europos Parlamentas nusiuntė delegaciją į Tarptautinę rinkimų stebėjimo misiją, kuriai vadovavo ESBO Demokratinių institucijų ir žmogaus teisių biuras (ESBO ODIHR), stebėti 2023 m. lapkričio 5 ir 19 d. vykusią regioninių rinkimų. Tai buvo galimybė įvertinti Rinkimų kodekso veiksmingumą ir vykdymo užtikrinimą, nes šie vietos rinkimai buvo pirmieji, vykę pagal naujas taisykles. Nepaisant įtemptos kampanijos ir išskirtinių aplinkybių, susidariusių dėl Rusijos hibridinio karo ir pasikartojančio kišimosi į Moldovos rinkimų procesą, Tarptautinės rinkimų stebėjimo misijos delegacija pareiškė, kad rinkimai buvo taikūs ir veiksmingai valdomi, kad rinkimų administracija veikė skaidriai ir profesionaliai ir kad kandidatai dauguma atvejų galėjo laisvai vykdyti kampaniją ir suteikė rinkėjams skirtingas alternatyvas. Europos Parlamento rinkimų stebėjimo delegacijos vadovas José Ramón Bauzá Díaz rekomendavo, kad paskutinę minutę priimti sprendimai atmesti kandidatus, kaip tie, kurie buvo priimti dėl partijos „Šansă“ (ji yra susijusi su besislapstančiu oligarchu Iľanu Shoru), neturėtų tapti ilgalaikiu precedentu ir turėtų būti grindžiami tik dideliu susirūpinimu dėl grėsmės nacionaliniam saugumui. Jis taip pat delegacijos vardu išreiškė paramą Moldovos Respublikai įgyvendinant demokratines reformas, nepaisant nepaprastosios padėties, kurią sukėlė Rusijos invazija į Ukrainą ir hibridinis karas, kuriuo siekiama destabilizuoti Moldovos demokratines institucijas.

BALTARUSIJA

Pastaraisiais dešimtmečiais ES santykiai su Baltarusija kartais būdavo sudėtingi dėl nuolatinių žmogaus ir pilietinių teisių pažeidimų šioje šalyje. 2014–2020 m. Baltarusija parodė atviresnį požiūrį į ES ir Rytų partnerystės politiką. Baltarusijos santykiai su

Vakarų šalimis tam tikru mastu pagerėjo ir ji atliko svarbų vaidmenį, kai ten buvo surengtos derybos dėl Ukrainos krizės, kurioms tarpininkavo ES. Reaguodama į tai, ES įsipareigojo Baltarusijos atžvilgiu laikytis kritišku požiūriu paremto bendradarbiavimo politikos, išdėstytos 2016 m. vasario 15 d. Tarybos [išvadose](#). Jose nurodyta, kad apčiuopiami Baltarusijos veiksmai, kuriais įtvirtinamos pagrindinės laisvės, teisinės valstybės principas ir žmogaus teisės – įskaitant žodžio, saviraiškos ir žiniasklaidos laisves – ir darbo teisės, išliks esminiais kriterijais, kuriais remiantis ateityje bus formuojama ES politika Baltarusijos atžvilgiu. 2017 m. baigtos derybos dėl partnerystės judumo srityje, o 2020 m. liepos 1 d. įsigaliojo vizų režimo supaprastinimo ir readmisijos susitarimai, kuriais siekiama skatinti žmonių tarpusavio ryšius.

Deja, nepaisant to, kad buvo atnaujintas ES ir Baltarusijos dialogas žmogaus teisių klausimais, o 2016 m. įsteigta ES ir Baltarusijos koordinavimo grupė, kurią sudaro vyresnieji ekspertai, bei priimtas 2016–2019 m. žmogaus teisių veiksmų planas, Baltarusija, nepaisydama aktyvaus dalyvavimo dvišaliuose ir daugiašaliuose Rytų partnerystės susitikimuose, nesilaiko savo įsipareigojimo žmogaus teisių srityje. Baltarusija išlieka vienintelė Europos žemyno šalis, kurioje vis dar vykdoma mirties bausmė, todėl ji *de jure* negali dalyvauti Europos Taryboje. Vis atnaujinamos diskusijos dėl mirties bausmės taikymo moratoriumo siekiant jos galimo panaikinimo, tačiau panašu, kad jos yra tik priedanga, nes iki šiol vis dar nesiimta jokių konkrečių veiksmų.

ES griežtai pasmerkė 2017 m. vasario ir kovo mėn. vykdytas smurtines represijas prieš taikius protestuotojus. Per 2019 m. lapkričio 18 d. įvykusius pirmalaikius parlamento rinkimus būta nemažai neteisėtų veiksmų bei trūkumų ir opozicija neteko galimybės būti atstovaujama parlamente. Tarptautinė bendruomenė nusprendė, kad 2020 m. rugpjūčio 9 d. įvykę prezidento rinkimai nebuvo nei laisvi, nei sąžiningi – prieš jiems įvykstant buvo sistemingai persekiojami opozicijos nariai, o po jų šalies istorijoje precedento neturinčiu mastu vykdytos žiaurios represijos prieš taikius protestuotojus ir opozicijos atstovus. Todėl ES nustatė [naujus sankcijų paketus](#) (paskutinį kartą – 2023 m. rugpjūčio mėn.) 233 asmenims ir 37 subjektams, atsakingiems už rinkimų klastojimą ir smurtines represijas arba bendrininkavusiems juos vykdam, taip pat sudarant palankesnes sąlygas Rusijos nepagrįstam ir neišprovokuotam agresijos karui prieš Ukrainą, ir pareiškė esanti pasirengusi imtis tolesnių ribojamųjų priemonių režimo subjektams ir aukšto rango pareigūnams. Be to, ES iki minimumo sumažino dvišalį bendradarbiavimą su centrinėmis Baltarusijos valdžios institucijomis, padidino savo paramą Baltarusijos gyventojams ir pilietinei visuomenei ir atitinkamai pritaikė savo dvišalę finansinę pagalbą.

Reaguodamas Baltarusijos režimas oficialiai sustabdė savo dalyvavimą Rytų partnerystės politikoje, taip pat esamose struktūrose, pavyzdžiui, ES ir Baltarusijos dialoge žmogaus teisių klausimais bei ES ir Baltarusijos koordinavimo grupėje, ir nurodė ES ambasadoriui Baltarusijoje palikti šalį.

A. Europos Parlamento pozicija

Net iki nesąžiningų 2020 m. rugpjūčio 9 d. prezidento rinkimų Europos Parlamentas priėmė keletą rezoliucijų, kuriose Baltarusija kritikuojama dėl politinių kalinių, žiniasklaidos laisvės ir pilietinės visuomenės suvaržymų, žmogaus teisių nepaisymo, įskaitant šalyje vis dar taikomą mirties bausmę, ir pažeidimų vykstant parlamento rinkimams. Savo [2018 m. balandžio 19 d. rezoliucijoje](#) Europos Parlamentas pritarė ES kritišku požiūriu paremtam bendradarbiavimui su Baltarusija tol, kol už jį bus keliami sąlyga imtis konkrečių veiksmų siekiant demokratizacijos ir paisyti pagrindinių

laisvių ir žmogaus teisių. Visų pirma Parlamentas ragino Baltarusiją prisijungti prie visuotinio mirties bausmės taikymo moratoriumo – tai būtų pirmas žingsnis jos visiško panaikinimo link. Savo [2018 m. spalio 4 d. rezoliucijoje](#) Europos Parlamentas dar kartą pasmerkė žurnalistų ir nepriklausomos žiniasklaidos atstovų bauginimą ir sulaikymą ir paragino stiprinti pagarbą demokratijos principams, teisinei valstybei ir žmogaus teisėms bei pagrindinėms laisvėms.

Reaguodamas į nesąžiningus 2020 m. rugpjūčio 9 d. prezidento rinkimus ir vėliau vykusias žiaurias represijas prieš demokratines jėgas, pilietinės visuomenės aktyvistus, laisvas profesines sąjungas, nepriklausomos žiniasklaidos atstovus ir taikius protestuotojus, [2020 m. rugsėjo 17 d.](#) ir dar kartą [2020 m. lapkričio 26 d.](#) Europos Parlamentas priėmė rezoliucijas dėl padėties Baltarusijoje. Šiose rezoliucijose Parlamento nariai atkreipė dėmesį į tai, kad rinkimai vykdyti šturkščiai pažeidžiant visus tarptautiniu lygmeniu pripažintus standartus ir kad dauguma baltarusių susivienijusios opozicijos kandidatę Sviatlaną Cichanouską laiko tikrąja išrinktąja prezidente. Parlamento nariai ragino ES kuo greičiau nustatyti sankcijas už rinkimų klastojimą ir represijas atsakingiems pareigūnams, įskaitant buvusį Prezidentą Aliksandrą Lukašenką. Jie išreiškė paramą Koordinacinei tarybai, kurią S. Cichanouskaja įsteigė kaip laikiną demokratių pokyčių Baltarusijoje reikalaujančių žmonių atstovavimo organą. Savo 2020 m. spalio 21 d. rekomendacijoje dėl santykių su Baltarusija Parlamento nariai pakartojo šias principines nuostatas.

Be to, Europos Parlamento Delegacijos ryšiams su Baltarusija (D-BY) pirmininkas ir nuolatinis pranešėjas Baltarusijos klausimais paskelbė keletą bendrų pareiškimų, kuriuose apgailėstaujama dėl toliau blogėjančios žmogaus teisių padėties šalyje ir kritikuojama besitęsianti A. Lukašenkos valdžios uzurpacija. 2020 m. gruodžio mėn. Europos Parlamentas surengė Baltarusijai skirtą faktų nustatymo misiją, siekiant įvertinti Baltarusijos demokratių jėgų poreikius ir išsiaiškinti, kaip Europos Parlamentas galėtų jas paremti administraciniu ir politiniu lygmenimis. Ši misija simboliškai sutapo su 2020 m. Sacharovo premijos savaite, per kurią buvo pagerbta Baltarusijos demokratinė opozicija. Po jos Europos Parlamentas inicijavo kovos su nebaudžiamumu už žmogaus teisių pažeidimus Baltarusijoje platformą, kuriai vadovauja Žmogaus teisių pakomitetas kartu su Užsienio reikalų komitetu ir Delegacija ryšiams su Baltarusija. Taip pat Paramos demokratijai ir rinkimų koordinavimo grupė pasiūlė įvairių demokratijos rėmimo veiklų, pritaikytų Baltarusijos demokratiams aktyvistams. Be to, savo [2021 m. birželio 10 d. rezoliucijoje](#) dėl Baltarusijoje vykdomų sistemingų represijų ir jų pasekmių Europos saugumui, po asmenų pagrobimo iš Baltarusijos valdžios institucijų perimto ES civilinio lėktuvo, Europos Parlamentas pasmerkė plačiai paplitusius žmogaus teisių pažeidimus Baltarusijoje ir pasibaisėtiną Aliksandro Lukašenkos režimo organizuojamą neteisėtą migraciją siekiant destabilizuoti ES. Šios principinės pozicijos buvo dar kartą patvirtintos Europos Parlamento [2021 m. spalio 7 d. rezoliucijoje](#) dėl padėties Baltarusijoje po vienus metus trukusių protestų ir jų smurtinio numalšinimo, o po naujos suėmimų bangos – [2022 m. gegužės 19 d. rezoliucijoje](#) dėl opozicijos persekiojimo ir profesinių sąjungų vadovų sulaikymų Baltarusijoje, 2022 m. lapkričio 24 d. [rezoliucijoje](#) dėl tebesitęsiančių represijų prieš demokratinę opoziciją ir pilietinę visuomenę Baltarusijoje, 2023 m. kovo 15 d. [rezoliucijoje](#) dėl tolesnių represijų prieš baltarusių tautą, visų pirma Andrejaus Pačobuto ir Alesio Bialiackio atvejų ir 2023 m. gegužės 11 d. [rezoliucijoje](#) dėl nežmoniško elgesio su žinomu opozicijos lyderiu Viktoru Babaryka ir jo hospitalizacijos. 2023 m. rugsėjo 13 d. [rezoliucijoje](#) dėl santykių su Baltarusija Europos

Parlamentas paragino Tarptautinį baudžiamąjį teismą išduoti A. Lukašenkos arešto orderį, atsižvelgiant į jo režimo vaidmenį neteisėtai deportuojant ir indoktrinuojant Ukrainos vaikus.

B. Tarpparlamentinis bendradarbiavimas

Europos Parlamentas nėra užmezgęs oficialių santykių su Baltarusijos parlamentu, nes ši šalis pakartotinai pažeidžia reikalavimą vykdyti laisvus ir sąžiningus rinkimus ir nesilaiko tarptautinių demokratijos standartų bei teisinės valstybės principo – tai rodo naujos protestų bangos ir žiaurios represijos po suklastotų 2019 m. lapkričio 18 d. parlamento rinkimų ir 2020 m. rugpjūčio 9 d. prezidento rinkimų. Be to, Baltarusijos parlamento nariai dar nebuvo pakviesti į EURONEST parlamentinę asamblėją, nes ESBO rinkimų standartų laikymasis yra būtina priėmimo sąlyga. Tačiau Baltarusijos demokratių jėgų atstovai buvo reguliariai kviečiami dalyvauti EURONEST parlamentinės asamblėjos veikloje.

Be to, Europos Parlamentas per Delegaciją ryšiams su Baltarusija palaiko aktyvų ir glaudų dialogą su šalies demokratių jėgų atstovais, nepriklausomomis nevyriausybinėmis organizacijomis ir pilietinės visuomenės veikėjais, įskaitant Koordinacinės tarybos ir Jungtinės pereinamojo laikotarpio vyriausybės, kurią įsteigė Sviatlana Cichanouskaja, nariais. Briuselyje ir Strasbūre reguliariai rengiami Delegacijos ryšiams su Baltarusija posėdžiai, kuriuose siekiama aptarti ES ir Baltarusijos santykių raidą ir įvertinti politinę ir ekonominę padėtį šalyje, taip pat naujausius pokyčius, susijusius su demokratija, žmogaus teisių pažeidimais ir teisine valstybe. 2015 m. birželio mėn. Delegacija ryšiams su Baltarusija taip pat vyko į Minską, 2018 m. spalio mėn. ir 2020 m. vasario mėn. ten vyko jos biuro nariai. 2022 m. birželio mėn. ši Delegacija išsiuntė *ad hoc* misiją į Vilnių susitikti su demokratių jėgų ir pilietinės visuomenės atstovais tremtyje ir įvertinti padėtį prie ES ir Baltarusijos sienos.

C. Rinkimų stebėjimas

Nuo 2001 m. Baltarusija nekvieta Europos Parlamento stebėti rinkimų. Tokiais atvejais įprasta, kad Europos Parlamentas remiasi vertinimu, kurį šalyje atlieka Europos Tarybos Parlamentinė Asamblėja ir ESBO Demokratių institucijų ir žmogaus teisių biuro parlamentinė asamblėja. Deja, šie tarptautiniai stebėtojai taip pat nebuvo pakviesti stebėti 2020 m. rugpjūčio 9 d. įvykusių prezidento rinkimų, nors Baltarusijos režimas anksčiau įsipareigojo juos pakviesti.

[Vanessa Cuevas Herman / Florian Carmona / Levente Csaszi](#)
02/2024

5.5.7. TRYS RYTŲ PARTNERYSTĖS KAIMYNĖS PIETŲ KAUKAZE

2009 m. pradėta įgyvendinti ES Rytų partnerystės politika yra taikoma šešioms buvusios Sovietų Sąjungos valstybėms: Armėnijai, Azerbaidžanui, Baltarusijai, Sakartvelui, Moldovai ir Ukrainai. Ji parengta siekiant tose šalyse remti politinių, socialinių ir ekonominių reformų pastangas ir taip skatinti demokratizaciją ir gerą valdymą, energetinį saugumą, aplinkos apsaugą ir ekonominę bei socialinę plėtrą. Visos Rytų partnerystėje dalyvaujančios šalys (išskyrus Baltarusiją, nes jos narystė sustabdyta) siunčia delegacijas į EURONEST parlamentinę asamblėją.

Europos Parlamente be kompetentingų Užsienio reikalų ir Tarptautinės prekybos komitetų veiklą vykdo nuolatinė delegacija ryšiams su Pietų Kaukazu ([DSCA](#)); ji prižiūri ES ir Pietų Kaukazo valstybių santykius pagal ES ir Sakartvelo parlamentinio asociacijos komiteto, taip pat ES ir Armėnijos parlamentinio partnerystės komiteto bei ES ir Azerbaidžano parlamentinio bendradarbiavimo komiteto darbo sistemas ir stebi ES specialiojo įgaliojimo Pietų Kaukaze ir krizės Sakartvele klausimais darbą.

SAKARTVELAS

2016 m. liepos mėn. įsigaliojo [ES ir Sakartvelo asociacijos susitarimas](#), taip pat apimantis išsamią ir visapusišką laisvosios prekybos erdvę (IVLPE). Sakartvelas įdėjo daug pastangų derindamas savo teisės aktus su ES standartais, ir to pasekmė, be kita ko, yra nuo 2017 m. kovo mėn. taikomas bevizis trumpalaikio buvimo Šengeno erdvėje režimas. ES yra didžiausia Sakartvelo prekybos partnerė: 2020 m. apie [21 proc.](#) visos šalies prekybos sudarė prekyba su ES. ES kasmet Sakartvelui teikia daugiau kaip 100 mln. EUR techninės ir finansinės paramos, daugiausia dėmesio skirdama ekonomikos vystymuisi, geram valdymui, asmenų judėjimui ir švietimui.

Telkiant Europos komandos pastangas siekiant padėti šalims partnerėms įveikti socialinius ir ekonominius COVID-19 krizės padarinius, Sakartvelui pasiūlytas 183 mln. EUR dydžio jos poreikiams pritaikytas atsako priemonių rinkinys, derinant esamus ir naujus finansavimo šaltinius, kad būtų suteikta konkreti parama žmonėms ir sustiprintas Sakartvelo makrofinansinis stabilumas.

Sakartvelo politinei ir žiniasklaidos aplinkai būdinga ryški poliarizacija. Be to, per pastaruosius porą metų įvyko keletas abejotinų pokyčių, atskleidusių staigų demokratijos regresą ir nuolatinį pilietinių laisvių padėties blogėjimą. Tai, visų pirma, apima nebaudžiamumo dėl didelio masto korupcijos, policijos smurto atvejus, nuolatinį nepriklausomumo ir skaidrumo trūkumą teisminėse institucijose, žiniasklaidos laisvės apribojimus (kuriuos įkūnija tai, kad 2022 m. gegužės mėn. su opozicija siejamo televizijos kanalo „Mtavari“ steigėjas Nika Gvaramia dėl nepagrįstų kaltinimų nuteistas kalėti 3,5 metų, nors 2023 m. birželį Gruzijos prezidentas galiausiai N. Gvaramijai suteikė malonę), žodinius ir fizinius išpuolius prieš žurnalistus ir opoziciškai nusiteikusius žiniasklaidos darbuotojus, taip pat nuolatinį LGBTQI+ bendruomenės stigmatizavimą ir diskriminaciją, kurios liūdnas pavyzdys būtų smurtiniai išpuoliai prieš 2021 m. liepos 5 d. Eitynes už orumą ir paskesnis priverstinis jų atšaukimas. Be to, per 2018 m. prezidento rinkimus, 2020 m. parlamento rinkimus ir 2021 m. vietos savivaldos rinkimus pastebėta nemažai trūkumų ir neteisėtos praktikos atvejų. Šiomis

sudėtingomis aplinkybėmis Europos Parlamentas priėmė dvi svarbias rezoliucijas: dėl [žiniasklaidos laisvės pažeidimų ir žurnalistų saugumo Sakartvele](#) (2022 m. birželio 9 d.) ir dėl [buvusio Sakartvelo prezidento Micheilo Saakašvilio padėties](#) (2023 m. vasario 15 d.). 2021 m. liepos mėn. valdančiosios partijos „Sakartvelo svajonė“ lyderiai vienašališkai pasitraukė iš politinio susitarimo (balandžio 19 d. susitarimo), kuriam tarpininkavo Europos Vadovų Tarybos Pirmininkas Charles Michel. Minėtame dokumente išsamiai aptarti politizuoto teisingumo, rinkimų sistemos tobulinimo ir teismų reformos klausimai. Europos Parlamento nariai vis dar mano, kad balandžio 19 d. susitarimas yra Sakartvelo demokratinio vystymosi pagrindas.

Ukrainai pateikus skubų prašymą įstoti į Europos Sąjungą šaliai tebekovojant su Rusijos invazija, 2022 m. kovo 3 d. Sakartvelas (kartu su Moldovos Respublika) pagal pagreitintą procedūrą pateikė savo paraišką dėl šalies kandidatės statuso suteikimo. Atsižvelgdama į Europos Komisijos pateiktas nuomones ir į nerimą keliantį demokratijos regresą, pastebėtą per pastaruosius kelerius metus, birželio 23 d. Europos Vadovų Taryba [nusprendė](#) tik pripažinti Sakartvelo „europinę perspektyvą“, o Ukrainai ir Moldovos Respublikai suteikė šalių kandidačių statusą.

Sakartvelo parlamentas įsteigė temines darbo grupes, kurioms pavesta spręsti Europos Komisijos nustatytų 12 pagrindinių prioritetų klausimus, ir taip pradėjo šių klausimų sprendimo procesą. Tačiau rugsėjo 6 d. Briuselyje įvykusiame [septintajame ES ir Sakartvelo asociacijos tarybos posėdyje](#) ES išreiškė didelį susirūpinimą dėl nepakankamos esminės pažangos ir tolesnių neigiamų pokyčių Sakartvele, susijusių su demokratijos standartais ir teisine valstybe.

Rusijai okupavus Abchaziją ir Cchinalio regioną (Pietų Osetiją), Sakartvelas visas viltis deda į suartėjimą su ES ir NATO. ES ne kartą pabrėžė tvirtai remianti Sakartvelo nepriklausomybę, suverenumą ir teritorinį vientisumą pagal tarptautiniu mastu pripažintą jo sienas, kaip pabrėžta [2018 m. birželio 14 d. Europos Parlamento rezoliucijoje](#) dėl okupuotų Sakartvelo teritorijų praėjus 10 metų po Rusijos įsiveržimo. ES remia ES specialiojo įgaliotinio Pietų Kaukaze ir krizės Sakartvele klausimais ir ES stebėsenos misijos pastangas išspręsti konfliktą, taip pat remia ES priemonę, kuria prisidedama prie stabilumo ir taikos, taip papildant Ženevos tarptautinių diskusijų veiklą. Kasmetinis ES ir Sakartvelo strateginis dialogas saugumo klausimais – tai pasitikėjimo ženklas abiejų šalių santykiuose. 2014 m. įsigaliojus bendrajam susitarimui dėl Sakartvelo dalyvavimo, jis taip pat žymiai prisidėjo prie kelių ES bendros saugumo ir gynybos politikos operacijų. Neigiamas aspektas yra tai, kad pastaraisiais metais Gruzijos valdžios institucijos stoja į Kremliaus pusę – tai liudija jų atsisakymas prisijungti prie ES nustatytų sankcijų Rusijai ir atnaujinti tiesioginiai skrydžiai tarp Gruzijos ir Rusijos.

A. Europos Parlamento pozicija ir tarpparlamentinis bendradarbiavimas

2022 m. birželio 9 d. Europos Parlamento pirmininkų sueiga pateikė prašymą Europos Vadovų Tarybai suteikti Ukrainai ir Moldovos Respublikai ES šalių kandidačių statusą ir „įmintis veiksmų siekiant suteikti tokį patį statusą“ Sakartvelui. Remdamasi trimis birželio 17 d. Europos Komisijos paskelbtomis nuomonėmis, birželio 23 d. Europos Vadovų Taryba pripažino tik Sakartvelo „europinę perspektyvą“, o Ukrainai ir Moldovai suteikė šalių kandidačių statusą.

Be to, 2022 m. birželio 9 d. Europos Parlamentas priėmė [rezoliuciją](#) dėl žiniasklaidos laisvės pažeidimų ir žurnalistų saugumo Gruzijoje. Šiame dokumente Parlamento nariai pasmerkė partijos „Sakartvelo svajonė“ ir jos įkūrėjo oligarcho Bidzinos Ivanishvilio

įvykdytą valstybės užgrobigumą ir apgailestavo dėl labai pablogėjusios žiniasklaidos padėties šalyje.

Dvyliktasis [ES ir Sakartvelo parlamentinio asociacijos komiteto](#) posėdis įvyko 2023 m. birželio 8 d. Dalyviai pripažino pažangą derinant technines sritis, tačiau Europos Parlamento nariai apgailestavo dėl regreso tendencijų teisinės valstybės, teismų nepriklausomumo ir veiksmingumo, darbo teisės ir nediskriminavimo srityse. Jie paragino kolegas iš Sakartvelo bendradarbiauti su pilietinės visuomenės suinteresuotaisiais subjektais siekiant įgyvendinti Europos Komisijos nustatytus 12 pagrindinių prioritetų. Jie taip pat atkreipė dėmesį į tai, kad toliau blogėja žmogaus teisių padėtis okupuotuose regionuose.

2022 m. gruodžio 14 d. Europos Parlamentas, remdamasis nuolatinio pranešėjo Sveno Mikserio (S&D, Estija) parengtu pranešimu, priėmė rezoliuciją [dėl ES asociacijos susitarimo su Gruzija \(Sakartvelu\) įgyvendinimo](#). Atkreipdami dėmesį į nuolatinės Sakartvelo reformas, nepaisant COVID-19 pandemijos keliamų iššūkių, EP nariai paragino sistemingiau įtraukti pilietinės visuomenės subjektus į sprendimų priėmimo procesą ir apgailestavo dėl blogėjančių tendencijų teisinės valstybės srityje, visų pirma dėl politizuoto teisingumo atveju.

B. Rinkimų stebėjimas

Sakartvelas priima Europos saugumo ir bendradarbiavimo organizacijos (ESBO) Demokratiškos institucijų ir žmogaus teisių biuro (ODIHR) misijas, kurios stebi šalies parlamento, prezidento ir vietos valdžios rinkimus nuo 1995 m. Kaip įprasta ESBO erdvėje, į ESBO Demokratiškos institucijų ir žmogaus teisių biuro misijas buvo įtraukti Europos Parlamento stebėtojai. 2016 m. parlamento rinkimai buvo įvertinti kaip iš esmės demokratiški ir sąžiningi, nepaisant tam tikrų procedūrinių pažeidimų ir pranešimų apie bauginimo atvejus. Koalicija „Sakartvelo svajonė“ laimėjo ir užsitikrino vadinamąją konstitucinę daugumą (75 proc. parlamento narių), kurios reikia norint priimti konstitucijos pakeitimus. 2018 m. prezidento rinkimai sulaukė ESBO ir ES [kritikos](#) dėl netinkamo administracinių išteklių naudojimo, didelės privačios žiniasklaidos polarizacijos ir neigiamų kampanijų, tačiau bendras įvertinimas buvo teigiamas. Dėl COVID-19 krizės ir susijusių visuomenės sveikatos ir kelionių apribojimų Europos Parlamentas nesiuntė trumpalaikių stebėtojų stebėti 2020 m. parlamento rinkimus. ESBO Demokratiškos institucijų ir žmogaus teisių biuras išsiuntė nedidelę rinkimų stebėjimo misiją, sudarytą iš pagrindinės ekspertų grupės ir ilgalaikių stebėtojų. Rinkimų dieną Demokratiškos institucijų ir žmogaus teisių biuras suvienijo pastangas su trumpalaikiais stebėtojais, kuriuos atsiuntė ESBO parlamentinė asamblėja, Europos Tarybos Parlamentinė Asamblėja ir NATO parlamentinė asamblėja, ir su Europos diplomatine stebėtojų grupe, atsiųsta ES delegacijos Sakartvele iniciatyva. Šiuose rinkimuose vėl aiškiai nugalėjo valdančioji koalicija „Sakartvelo svajonė“. Tarptautiniai stebėtojai [nustatė](#), kad rinkimai buvo grindžiami varžybų principu ir kad laisvių iš esmės buvo paisoma. Tai, žinoma, yra [teigiamas pokytis](#) šaliai, nepaisant kai kurių pavienių incidentų ir atveju, kai rinkėjams buvo daromas spaudimas, bei nykstančios ribos tarp valdančiosios partijos ir valstybės per visą kampaniją ir rinkimų dieną. 2021 m. spalio mėn. Sakartvele vyko vietos savivaldos rinkimai ir Europos Parlamentas dalyvavo ESBO Demokratiškos institucijų ir žmogaus teisių biuro vadovaujamoje tarptautinėje rinkimų stebėjimo misijoje.

ARMĖNIJA

Armėnijos santykiai su ES grindžiami 2017 m. lapkričio mėn. pasirašytu ir 2021 m. kovo 1 d. visiškai įsigaliojusiu [visapusiškos ir tvirtesnės partnerystės susitarimu](#). Šiuo visapusiškos ir tvirtesnės partnerystės susitarimu, kuris pakeitė ankstesnį 1999 m. partnerystės ir bendradarbiavimo susitarimą, stiprinami dvišaliai santykiai įvairiose srityse ir sykiu užtikrinamas suderinamumas su Armėnijos naryste Eurazijos ekonominėje sąjungoje. 27 valstybių narių ES, kuriai tenka apie [16 proc.](#) visos Armėnijos prekybos (2022 m.), yra antra pagal dydį šalies prekybos partnerė po Rusijos.

Politinė padėtis Armėnijoje radikalčiai pasikeitė 2018 m. gegužės mėn., kai taikūs gatvės protestai į valdžią atvedė opozicijos lyderį Nikolą Pashinyaną (toliau – Aksominė revoliucija), o naujoji vyriausybė pradėjo įgyvendinti plataus užmojo reformų darbotvarkę, be kita ko, teisinės valstybės, skaidrumo ir kovos su korupcija srityse. 2021 m. birželio mėn. vykusiuose išankstiniuose parlamento rinkimuose šis kursas dar kartą patvirtintas – valdančioji partija „Civilinė sutartis“ surinko 54 proc. balsų, nepaisant priešiškos vidaus politinės reakcijos ir didelių humanitarinių iššūkių, kilusių dėl šalies pralaimėjimo per antrąjį Kalnų Karabacho karą 2020 m.

Azerbaidžano pradėtas šešių savaičių karas buvo didžiausias smurto protrūkis užsitęsusiame konflikte nuo 1994 m. paliaubų. 2020 m. lapkričio 9 d. pasibaigus ugnies nutraukimui, kuris buvo pasiektas tarpininkaujant Rusijai, armėnai prarado dalies Kalnų Karabacho – buvusio autonominio Sovietinio Azerbaidžano subjekto, kuriame gyveno etninė armėnų populiacija, ir nuo Sovietų Sąjungos iširimo laikų de facto nepripažintos valstybės – ir gretimų Azerbaidžano rajonų, kuriuos jie buvo užėmę 26 metus, kontrolę. Įtampa pasiekė naują maksimumą po Azerbaidžano išpuolių prieš taikinius Armėnijos Respublikos teritorijoje (t. y. ne Kalnų Karabache) 2022 m. rugsėjo mėn. 2023 m. rugsėjo 19 d., po devynių mėnesių trukusios Kalnų Karabacho blokados, dėl kurios susidarė sunki humanitarinė padėtis, Azerbaidžanas pradėjo karinį regiono puolimą, per kurį šimtai žmonių žuvo, valstybė de facto buvo nugalėta ir galiausiai žlugo. Visi vietos gyventojai – daugiau kaip 100 000 Karabacho armėnų – per kelias dienas pabėgo į Armėniją.

ES nuolat stiprina savo bendradarbiavimą su Armėnija ir padidino pagalbą, kad padėtų šaliai spręsti iššūkius, visų pirma susijusius su daugybe su konfliktais susijusių problemų, įskaitant pabėgėlių padėtį. ES parama Armėnijai daugiausia teikiama pagal priemonę „Globali Europa“, iš kurios 2021–2024 m. laikotarpiu bus skirta maždaug 180 mln. EUR. Ypač daug dėmesio skiriama atsparumo didinimui, taip pat nuolatinei paramai šalies reformoms, kuriomis siekiama stiprinti demokratiją ir teisinę valstybę. Dalis šio finansavimo skiriama ES Armėnijos ekonomikos ir investicijų planui, į kurį įtrauktas dotacijų, paskolų ir garantijų paketas, galintis sutelkti apie 2,6 mlrd. EUR viešųjų ir privačiųjų investicijų.

Tarpininkaujant Europos Vadovų Tarybos pirmininkui, ES aktyviai dalyvavo siekiant derybomis išspręsti Armėnijos ir Azerbaidžano konfliktą. Ji taip pat pabrėžia, jog reikia užtikrinti Karabacho armėnų teisių ir saugumo apsaugą, kad jie galėtų grįžti. Nuo 2023 m. vasario mėn., remiantis Armėnijos kvietimu, prie sienos su Azerbaidžanu dislokuoti ES civiliai stebėtojai, kurie yra [ES misijos Armėnijoje dalis](#). ES pabrėžė tvirtai remianti Armėnijos suverenitetą, teritorinį vientisumą ir demokratiją.

A. Europos Parlamento pozicija ir tarpparlamentinis bendradarbiavimas

Europos Parlamentas tvirtai pasisakė už Armėnijos demokratiją ir taikų ilgalaikio konflikto su Azerbaidžanu sprendimą. [2023 m. kovo mėn.](#) Parlamentas priėmė išsamią rezoliuciją dėl ES ir Armėnijos santykių, kurioje aiškiai išreiškė paramą demokratinėms reformoms šalyje, dvišalių santykių stiprinimui ir aktyvesniam ES dalyvavimui saugumo srityje, visų pirma pasitelkiant ES misiją Armėnijoje ir tarpininkavimo pastangas. [2023 m. spalio mėn.](#) Parlamentas „kuo griežčiausiai pasmerkė Azerbaidžano iš anksto suplanuotą ir nepagrįstą karinį išpuolį“, nukreiptą prieš Kalnų Karabacho armėnus, ir paragino gerokai padidinti ES paramą Armėnijai reaguojant į pabėgėlių antplūdį, Azerbaidžano grasinimus ir Rusijos bandymus destabilizuoti padėtį. EP taip pat pareikalavo, kad ES ryžtingai reaguotų į Azerbaidžano veiksmus, įskaitant tikslines sankcijas ir išsamią santykių peržiūrą. Ankstesnėse [2023 m. sausio mėn.](#) rezoliucijose Parlamentas griežtai pasmerkė 2022 m. rugsėjo mėn. „Azerbaidžano karinę agresiją“ ir „Azerbaidžano neteisėtą Lačino koridoriaus blokadą“, [apgailestaudama](#) dėl jos humanitarinių padarinių. [2022 m. kovo mėn.](#) rezoliucijoje Parlamentas griežtai pasmerkė „Azerbaidžano tęsiamą armėnų kultūros paveldo naikinimo ir jo egzistavimo neigimo Kalnų Karabache ir jo apylinkėse politiką“. [2021 m. gegužės mėn.](#), Parlamentas priėmė rezoliuciją, kurioje visų pirma ragino nedelsiant ir besąlygiškai paleisti visus armėnų karo belaisvius ir kitus Azerbaidžane vis dar kalinamus sulaikytuosius. Po 2020 m. Kalnų Karabacho karo Parlamentas [2021 m. sausio mėn.](#) priėmė rezoliuciją, kurioje išreiškė apgailestavimą, kad „dabartinė padėtis pasikeitė pasitelkiant karines pajėgas“, ir pabrėžė, kad „dar reikia rasti ilgalaikį sprendimą“. Jis taip pat pakartojo, kad derybos dėl ilgalaikio sprendimo turėtų būti grindžiamos jėgos nenaudojimo, teritorinio vientisumo ir tautų lygių teisių bei apsisprendimo principais, kuriais grindžiami ESBO Minsko grupės pagrindiniai principai. [2015 m.](#) Europos Parlamentas priėmė rezoliuciją dėl armėnų genocido 100-ųjų metų.

Dvišaliai tarpparlamentiniai santykiai plėtojami vykdamas [Parlamentinio partnerystės komiteto](#), kurio paskutinis posėdis įvyko [2023 m. kovo mėn.](#), veiklą. Įžymūs Europos Parlamento nariai, stebintys padėtį Armėnijoje, paskelbė keletą [pareiškimų](#) dėl konflikto, kuriuose, be kita ko, primygtinai reikalavo derybų dėl visapusiško sprendimo ir išreiškė susirūpinimą tokiais klausimais kaip pasienio incidentai ir puolimai, armėnų belaisviai, sausumos minos, kurstomoji retorika, galimybė teikti humanitarinę pagalbą ir kultūros paveldo apsauga.

B. Rinkimų stebėjimas

Armėnija daug kartų priėmė Europos Parlamento atstovus, dalyvavusius ESBO Demokratinių institucijų ir žmogaus teisių biuro rinkimų stebėjimo misijose (įskaitant pirmalaikius šalies parlamento rinkimus 2018 m.). 2018 m. rinkimai buvo įvertinti teigiamai, nes jie buvo gerai organizuoti, pažeidimai buvo nedideli, o Europos Parlamento delegacija [pastebėjo](#), kad su rinkimais susijusios nesąžiningos praktikos atvejų žymiai mažiau. Dėl COVID-19 pandemijos Europos Parlamentas negalėjo stebėti 2021 m. birželio mėn. rinkimų, tačiau EP nariai [atkreipė dėmesį](#) į iš esmės teigiamą ESBO Demokratinių institucijų ir žmogaus teisių biuro vertinimą.

AZERBAIDŽANAS

ES ir Azerbaidžanas [partnerystės ir bendradarbiavimo susitarimą](#) yra sudarę nuo 1999 m. Derybos dėl išsamesnio susitarimo pradėtos 2017 m. vasario mėn., tačiau kol kas nedavė rezultatų. ES yra pagrindinė Azerbaidžano prekybos partnerė, su kuria

2022 m. buvo vykdoma apie [52 proc.](#) visos šalies prekybos, daugiausia dėl naftos ir dujų eksporto į ES (2022 m. pagal neto masę atitinkamai sudarančio beveik [4,1 proc.](#) ES naftos importo ir [3,7 proc.](#) ES dujų importo). Azerbaidžanas pradėjo eksportuoti į ES gamtines dujas 2020 m. gruodžio mėn., užbaigus Pietinio dujų koridoriaus projektą. 2022 m. liepos mėn. ES ir Azerbaidžanas paskelbė ketinantys iki 2027 m. padvigubinti Pietinio dujų koridoriaus pajėgumus.

Analitinio instituto „Economist Intelligence Unit“ paskelbtame 2022 m. demokratijos indekse Azerbaidžanas užėmė [134-ą vietą](#) iš 167 šalių ir, remiantis 2023 m. laisvės pasaulyje ataskaita, Azerbaidžane „[laisvė neužtikrinama](#)“. 2003 m. pakeitęs savo tėvą Heidarą Alijevą, prezidentas Ilhamas Alijevas šiuo metu eina pareigas ketvirtą kadenciją. 2017 m. jis paskyrė savo žmoną, Mehriban Alijevą, į naujai sukurtas pirmojo viceprezidento pareigas. Remiantis naujausia [2023 m. liepos mėn.](#) paskelbta ES metine ataskaita dėl žmogaus teisių ir demokratijos pasaulyje, dabartinė padėtis, susijusi su žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsauga ir teisinės valstybės principo laikymusi Azerbaidžane ir toliau kelia susirūpinimą, visų pirma dėl teismų nepriklausomumo stokos, pagrindinių laisvių, įskaitant saviraiškos, susirinkimų ir asociacijų laisvę, apribojimų, taip pat žmogaus teisių gynėjų, pilietinių aktyvistų, žurnalistų ir politinės opozicijos aktyvistų bauginimo, arešto, sulaikymo ir teismo bylų. Naujuoju politinių partijų įstatymu dar labiau apribotas politinis pliuralizmas.

Azerbaidžano pergalė šešių savaičių Kalnų Karabacho kare su Armėnija, kuri Azerbaidžanas pradėjo 2020 m. rugsėjo mėn., papildomai sustiprino Prezidento I. Alijevo poziciją. Po 2020 m. lapkričio 9 d. paliaubų Azerbaidžanas atgavo šalia Kalnų Karabacho esančių rajonų, kuriuos Armėnijos pajėgos buvo okupavusios daugiau kaip 26 metus, kontrolę ir suteikė galimybę ateityje grįžti šimtams tūkstančių šalies viduje perkeltų asmenų. Jis taip pat ėmė kontroliuoti dalį paties Kalnų Karabacho – anksčiau buvusio autonominio regiono, kuris tarptautiniu mastu pripažintas kaip Azerbaidžano dalis, tačiau jame gyvena etniniai armėnai. 2023 m. rugsėjo 19 d., po devynių mėnesių trukusios likusios Kalnų Karabacho teritorijos blokados, dėl kurios susidarė sunki humanitarinė padėtis, Azerbaidžanas pradėjo karinį regiono puolimą, kurio rezultatas – armėnų valstybės pralaimėjimas de facto ir galiausiai jos žlugimas. Visi vietos gyventojai – daugiau kaip 100 000 Karabacho armėnų – per kelias dienas pabėgo į Armėniją. 2022 m. rugsėjo mėn. Azerbaidžanas pradėjo išpuolius pačios Armėnijos teritorijoje, pavojingai eskaluodamas situaciją ir keldamas baimę dėl to, kad gali veržtis už Kalnų Karabacho ribų.

ES aktyviai dalyvavo siekiant derybomis išspręsti Armėnijos ir Azerbaidžano konfliktą, visų pirma tarpininkaujant Europos Vadovų Tarybos pirmininkui. Ji pabrėžia, kad reikia užtikrinti abipusę pagarbą suverenumui ir teritoriniam vientisumui, nustatyti tarpvalstybinės sienos ribas ir užtikrinti Karabacho armėnų teisių apsaugą ir saugumą, kad jie galėtų grįžti. Siekiant prisidėti prie regioninio saugumo, nuo 2023 m. vasario mėn. Armėnijoje dislokuoti Europos stebėtojai. Tačiau Azerbaidžanas nesutiko, kad prie sienos būtų dislokuoti ES stebėtojai.

A. Europos Parlamento pozicija ir tarpparlamentinis bendradarbiavimas

[2023 m. kovo mėn.](#) Europos Parlamentas priėmė išsamią rezoliuciją dėl ES ir Azerbaidžano santykių, kurioje išreiškė didelį susirūpinimą dėl to, kad pagrindinių žmogaus teisių pažeidimai Azerbaidžane vykdomi sistemingai bei plačiai ir daro poveikį piliečių teisėms į laisvę ir saugumą. Joje pabrėžiama, kad tolesnis ES ir Azerbaidžano bendradarbiavimas turėtų priklausyti nuo šalies veiksmingos ir apčiuopiamos

pažangos siekiant laikytis tarptautinių standartų ir tarptautinių įsipareigojimų ir kad visų politinių kalinių paleidimas yra būtina naujo partnerystės susitarimo sąlyga. Kartu Parlamentas palankiai įvertino Azerbaidžano humanitarinę pagalbą Ukrainai ir pripažino Azerbaidžano, kaip iškastinio kuro energijos tiekėjo, vaidmenį ES. Rezoliucijoje taip pat griežtai pasmerkta 2022 m. rugsėjo mėn. Azerbaidžano agresija prieš Armėniją ir Lačino koridoriaus blokada, raginant Azerbaidžaną visų pirma laikytis Tarptautinio Teisingumo Teismo sprendimo dėl blokados ir leisti Armėnijoje dislokuotiems ES stebėtojams atvykti į pasienį Azerbaidžano pusėje.

[2023 m. spalio mėn.](#) Parlamentas kuo griežčiausiai pasmerkė Azerbaidžano iš anksto suplanuotą ir nepagrįstą karinį išpuolį prieš Kalnų Karabacho armėnus ir pareikalavo, kad ES ryžtingai reaguotų į Azerbaidžano veiksmus, įskaitant tikslines sankcijas, derybų dėl tvirtesnio ES ir Azerbaidžano partnerystės susitarimo sustabdymą, susitarimo memorandumo dėl energetikos sustabdymą ir išsamią santykių peržiūrą. Ankstesnėse rezoliucijose – [2023 m. sausio mėn.](#) – Parlamentas griežtai pasmerkė 2022 m. rugsėjo mėn. „Azerbaidžano karinę agresiją“, taip pat „Azerbaidžano neteisėtą Lačino koridoriaus blokadą“, [apgailėstaudamas](#) dėl jos humanitarinių pasekmių. [2022 m. kovo mėn.](#) rezoliucijoje Parlamentas griežtai pasmerkė „Azerbaidžano tęsiamą armėnų kultūros paveldo naikinimo ir jo egzistavimo neigimo Kalnų Karabache ir jo apylinkėse politiką“. [2021 m. gegužės mėn.](#), Parlamentas priėmė rezoliuciją, kurioje visų pirma ragino nedelsiant ir besąlygiškai paleisti visus armėnų karo belaisvius ir kitus Azerbaidžane vis dar kalinamus sulaikytuosius.

[2023 m. rugsėjo mėn.](#) rezoliucijoje Europos Parlamentas iškėlė klausimą dėl politinio kalinio dr. Gubado Ibadoghlu atvejo ir paragino Azerbaidžano valdžios institucijas išlaisvinti visus politinius kalinius, nepriklausomus žurnalistus ir žmogaus teisių gynėjus, panaikinti visus politiškai motyvuotus kaltinimus jiems ir nutraukti ekstrateritorines represijas. [2019 m.](#) Parlamentas priėmė rezoliuciją, kurioje ragino nedelsiant paleisti Mehmaną Huseynovą, su korupcija kovojantį tinklaraštininką, ir kitus politinius kalinius. [2017 m.](#), atsižvelgdamas į vadinamosios Azerbaidžano plovyklos (angl. Azerbaijani Laundromat) atvejį, griežtai pasmerkė Azerbaidžano ir kitų trečiųjų šalių autokratiškus režimus bandymus neteisėtais būdais daryti poveikį Europos sprendimus priimančioms asmenims;

2016 m. po ketverių metų pertraukos atnaujinti oficialūs tarpparlamentiniai santykiai, o pastarasis [Parlamentinio bendradarbiavimo komiteto](#) posėdis vyko 2021 m. gruodžio mėn. Įžymūs Europos Parlamento nariai, stebintys padėtį Azerbaidžane, paskelbė keletą [pareiškimų](#) dėl konflikto, kuriuose, be kita ko, primygtinai reikalavo derybų dėl visapusiško sprendimo ir išreiškė susirūpinimą tokiais klausimais kaip pasienio incidentai ir puolimai, armėnų belaisviai, sausumos minos, kurstomoji retorika, galimybė teikti humanitarinę pagalbą ir kultūros paveldo apsauga.

B. Rinkimų stebėjimas

Azerbaidžanas kvietė Europos Parlamento narius dalyvauti rinkimų stebėjimo misijose, kurias organizavo ESBO Demokratinių institucijų ir žmogaus teisių biuras. Vis dėlto, atsižvelgdamas į tai, kad laikoma, jog visi per tas misijas stebėti šalies rinkimai neatitiko tarptautinių reikalavimų, o rekomendacijas vis dar reikia įgyvendinti, Parlamentas nusprendė nesiųsti stebėtojų į 2015 m. parlamento rinkimus ar į 2018 m. prezidento rinkimus ir jis nebuvo pakviestas stebėti 2020 m. parlamento rinkimų. Demokratinių institucijų ir žmogaus teisių biuro misijos, stebėjusios 2020 m. parlamento rinkimus, nariai [nurodė](#), kad „ribojantys teisės aktai ir politinė aplinka užkirto kelią tikrai

konkurencijai“, „dėl to, kad trūksta realių politinių diskusijų, rinkėjams nebuvo suteikta reikšminga galimybė pasirinkti“, „buvo pastebėta spaudimo rinkėjams, kandidatams ir jų atstovams atvejų“ ir „pastebėti dideli procedūriniai pažeidimai balsų skaičiavimo metu, o apibendrinant rezultatus kilo abejonių, ar rezultatai buvo nustatyti sąžiningai“.

Florian Carmona / Michal Jiráček
10/2023

5.5.8. PIETINĖS ŠALYS PARTNERĖS

Europos kaimynystės politika (EKP) taikoma Alžyriui, Egiptui, Izraeliui, Jordanijai, Libanui, Libijai, Marokui, Palestinei, Sirijai ir Tunisui. Šią politiką sudaro dvišalė ES ir dešimties atskirų šalių partnerių politika ir regioninio bendradarbiavimo veikla – Viduržemio jūros sąjunga. Reaguodama į sukilimus pietinėse kaimyninėse šalyse ES pagal savo 2011 m. EKP sustiprino paramą demokratiniais pokyčiams. Kita EKP peržiūra buvo atlikta 2015 m.

TEISINIS PAGRINDAS

- [Europos Sąjungos sutarties](#) 8 straipsnis;
- Europos Sąjungos sutarties V antraštinė dalis: ES išorės veiksmai;
- [Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo](#) 206–207 straipsniai (prekyba) ir 216–219 straipsniai (tarptautiniai susitarimai).

PRIEMONĖS

Europos kaimynystės politika (EKP) įgyvendinama pasitelkiant dvišales (kiekvienai šaliai pritaikytas), regionines, kaimynystės ir tarpvalstybinio bendradarbiavimo programas (tarp ES šalių ir kaimyninių šalių, turinčių bendrą sausumos sieną arba jūrų sieną). Asociacijos susitarimai yra ES dvišalių santykių su Alžyru, Egiptu, Izraeliu, Jordanija, Libanu, Maroku, Palestinos Administracija ir Tunisu teisinis pagrindas. Asociacijos susitarimas, pradėtas rengti su Sirija prieš Sirijos vyriausybei smurtu numalšinant viešus protestus 2011 m., taip ir nebuvo pasirašytas. Derybos dėl ES ir Libijos pagrindų susitarimo buvo sustabdytos 2011 m. vasario mėnesį ir iki šiol neatnaujintos.

Vykdam EKP ES ir jos pietinės šalys partnerės (išskyrus Libiją ir Siriją) priėmė dvišalius veiksmų planus, partnerystės prioritetus arba asociacijos darbotvarkes. Juose nustatytos politinių ir ekonominių reformų darbotvarkės, į kurias įtraukti trumpojo ir vidutinės trukmės laikotarpio (nuo trejų iki penkerių metų) prioritetai. Atsižvelgiant į ES ir kiekvienos partnerės poreikius, interesus ir pajėgumus, EKP veiksmų planais, visų pirma, siekiama formuoti demokratines, socialiai teisingas ir įtraukias visuomenes, skatinti ekonominę integraciją ir švietimą, plėtoti mažąsias ir vidutines įmones bei žemės ūkį, taip pat sudaryti palankesnes sąlygas asmenų judėjimui per sienas.

Europos kaimynystės priemonė (EKP) buvo pagrindinė ES dvišalio bendradarbiavimo su pietiniais partneriais 2014–2020 m. laikotarpiu finansavimo priemonė. Nauja Kaimynystės, vystomojo ir tarptautinio bendradarbiavimo priemonė (KVTBP) „Globali Europa“ bus formuojamas ES bendradarbiavimas su šiomis šalimis 2021–2027 m. laikotarpiu. Pagal naująją KVTBP „Globali Europa“ daugiau dėmesio skiriama ES dotacijų ir Europos bei tarptautinių finansų įstaigų paskolų derinimui, o tai padės šalims partnerėms pasinaudoti didelėmis lengvatinėmis lėšomis investicijoms. Naujoji garantijų sistema, numatyta pagal KVTBP „Globali Europa“, suteiks galimybę gauti papildomų lėšų pritraukiant viešuosius ir privačius investuotojus.

2021 m. vasario 9 d. Europos Komisija ir Sąjungos vyriausiasis įgaliotinis užsienio reikalams ir saugumo politikai priėmė bendrą komunikatą, kuriame pasiūlė plataus

užmojo ir [novatorišką naują Viduržemio jūros regiono darbotvarkę](#), kuria būtų atnaujinta ir sustiprinta Europos Sąjungos ir jos pietinių kaimyninių šalių partnerių strateginė partnerystė. Šioje naujoje darbotvarkėje daugiausia dėmesio skiriama penkioms politikos sritims: a) žmogaus socialinei raidai, geram valdymui ir teisinei valstybei, b) atsparumui, gerovei ir skaitmeninei pertvarkai, c) taikai ir saugumui, d) migracijai ir mobilumui ir e) žaliajai pertvarkai – atsparumui klimato kaitai, energetikai ir aplinkai. Tuo pačiu metu specialiu pietinių kaimyninių šalių ekonomikos ir investicijų planu siekiama padėti atgaivinti ekonomiką ir gerinti regiono gyventojų gyvenimo kokybę, be kita ko, po COVID-19 pandemijos.

ES taip pat siekia pažangos su savo pietinėmis šalimis partnerėmis prieigos prie rinkos ir bendradarbiavimo migracijos bei judumo klausimais srityse. Vyksta derybos su Maroku ir Tunisu dėl išsamių ir visapusiškų laisvosios prekybos susitarimų (LPS). Su Maroku, Tunisu ir Jordanija užmegztos partnerystės judumo srityje ir vyksta derybos su Libanu. Įgyvendinant šias programas, visų pirma 2016 m. pradėtą [Partnerystės judumo srityje iniciatyvą](#), vykdoma nemažai projektų. Be to, regioninės ir dvišalės migracijos ir judumo srities iniciatyvos finansuojamos [ES skubiosios pagalbos Afrikai patikos fondo](#) Šiaurės Afrikos programai skirtomis lėšomis Alžyre, Egipte, Libijoje, Maroke ir Tunise. [ES regioninis patikos fondas, sukurtas reaguojant į krizę Sirijoje](#) (fondas „Madad“), teikia paramą Sirijos pabėgėliams, šalies viduje perkeltiems asmenims ir vietos bendruomenėms Libane, Jordanijoje ir Egipte. Fondo „Madad“ veikla oficialiai baigėsi 2021 m. gruodžio mėn., nors jo finansuojami projektai bus vykdomi iki 2025 m. birželio mėn.

Viduržemio jūros sąjunga (VJS), įsteigta 2008 m. siekiant atgaivinti Europos ir Viduržemio jūros regiono valstybių partnerystę, yra ES valstybių narių ir 15 Viduržemio jūros šalių, įskaitant dešimt pietinių šalių partnerių, bendradarbiavimo regioninis pagrindas.

DABARTINĖ PADĖTIS

A. Alžyras

Kaip pagrindinis regioninis veikėjas ir svarbus energijos gamintojas, Alžyras yra vienas iš pagrindinių ES pietinių kaimyninių šalių partnerių. 2005 m. įsigaliojo asociacijos susitarimas. ES ir Alžyras dar nepriėmė 2021–2027 m. [partnerystės prioritetų](#), todėl darbas tęsiamas remiantis 2017 m. kovo mėn. Asociacijos tarybos priimtais prioritetais. Partnerystės prioritetais apibrėžiama atnaujinta politinio dalyvavimo ir tvirtesnio bendradarbiavimo sistema, daugiausiai dėmesio skiriant: i) valdymui ir pagrindinėms teisėms, ii) socialinei ir ekonominei plėtrai bei prekybai, iii) energetikai, aplinkai ir klimato kaitai, iv) strateginiam ir saugumo dialogui ir v) žmogiškajai dimensijai, migracijai ir judumui.

B. Egiptas

Europos Sąjungos ir Egipto santykius reglamentuoja asociacijos susitarimas, galiojantis nuo 2004 m. 2022 m. birželio mėn. ES ir Egipto asociacijos tarybos devintajame posėdyje patvirtinta, kad abi šalys užmezgė veiksmingą ir daugialypę partnerystę, priimdamos naujus [partnerystės prioritetus](#), kuriais bus grindžiami santykiai iki 2027 m. Jie atitinka naująją ES Viduržemio jūros regiono darbotvarkę, jos Ekonomikos ir investicijų planą ir Egipto priimtą dokumentą „Darnaus vystymosi strategija – vizija iki 2030 m.“. ES ir Egiptas nusprendė toliau stiprinti dialogą ir

bendradarbiavimą trijų pagrindinių prioritetų srityse: i) tvarios šiuolaikiškos ekonomikos ir socialinio vystymosi; ii) partnerystės užsienio politikos srityje; iii) stabilumo didinimo.

C. Izraelis

ES ir Izraelio santykiai yra įvairiapusiai, pagrįsti tvirtais ekonominiais ir prekybiniais ryšiais, taip pat techniniu bendradarbiavimu. Šie santykiai, paremti 2000 m. asociacijos susitarimu, vėliau dinamiškai vystėsi ir labai išsiplėtė, apimdami daugelį sektorių. ES ir Izraelio veiksmų planas, dėl kurio susitarta 2005 m., grindžiamas bendromis vertybėmis – demokratija, pagarba žmogaus teisėms, teisės viršenybe ir pagrindinėmis laisvėmis. Jis skatina Izraelio integraciją į Europos politikos priemones ir programas. 2009 m. ES nusprendė, kad santykiams aukštesnio lygio statusą bus galima suteikti tik pasiekus pažangos Artimųjų Rytų taikos procese. Bendradarbiavimas tęsiamas remiantis [2005 m. EKP veiksmų planu](#), kurio galiojimas pratęstas iki 2025 m. sausio mėn.

D. Jordanija

ES laiko Jordaniją svarbia partnere, kuri atlieka stabilizuojantį vaidmenį Artimuosiuose Rytuose. 2002 m. gegužės mėn. įsigaliojęs ES ir Jordanijos asociacijos susitarimas sudaro dvišalių santykių teisinį pagrindą. Jordanija yra pirmoji Viduržemio jūros regiono šalis partnerė, su kuria 2010 m. ES užbaigė technines derybas dėl aukštesnio lygio statuso. 2012 m. buvo priimtas EKP veiksmų planas, o 2022 m. birželio mėn. buvo susitarta dėl naujų [ES ir Jordanijos partnerystės prioritetų](#), kuriais bus grindžiami santykiai iki 2027 m., laikantis naujosios ES Viduržemio jūros regiono darbotvarkės ir jos Ekonomikos ir investicijų plano. ES ir Jordanija toliau stiprins dialogą ir bendradarbiavimą siekdamos trijų tikslų: i) stiprinti bendradarbiavimą regioninio stabilumo ir saugumo srityje; ii) skatinti tvarų ekonominį stabilumą; iii) stiprinti gerą valdymą ir pagarbą žmogaus teisėms.

2014 m. spalio mėn. ES ir Jordanija užmezgė partnerystę judumo srityje siekdamos valdyti judumą ir migraciją. Be to, nuo 2013 m. Jordanija gavo 1,08 mlrd. EUR vertės makrofinansinę paramą iš ES. Paskutinė 700 mln. EUR vertės paskolų programa patvirtinta 2020 m. Tai padės Jordanijai remti ekonomikos stabilizavimą, didinti valstybės skolos tvarumą, paspartinti ekonomines reformas ir apriboti koronaviruso pandemijos sukeltas ekonomines pasekmes. Jordanija taip pat gauna paramą iš fondo „Madad“ – ES regioninio patikos fondo, sukurto reaguojant į krizę Sirijoje.

E. Libanas

Santykiai grindžiami ES ir Libano asociacijos susitarimu, galiojančiu nuo 2006 m., 2016 m. [ES ir Libano partnerystės prioritetais](#) ir ES ir Libano susitarimu, kuriuo siekiama reaguoti į Sirijos krizės poveikį Libanui. Esamų partnerystės prioritetų galiojimas buvo pratęstas iki tol, kol bus susitarta dėl naujų prioritetų pagal KVTBP „Globali Europa“. Įgyvendinant partnerystės prioritetus, visų pirma, siekiama: i) skatinti ekonomikos augimą ir darbo vietų kūrimą, ii) stiprinti vietos lygmens valdymą ir socialinį bei ekonominį vystymąsi ir iii) propaguoti teisinę valstybę ir didinti saugumą. Vykdamas ES ir Libano bendradarbiavimą taip pat teikiama konkreti parama gebėjimų ir institucijų stiprinimui ir taikomos pilietinės visuomenės labai skirtos priemonės. 2017 m. liepos mėn. vykusiam ES ir Libano asociacijos tarybos susitikime buvo susitarta tęsti diskusijas siekiant pasirašyti partnerystės judumo srityje susitarimą. 4,4 mln. gyventojų turintis Libanas šiuo metu yra priglaudęs maždaug 1 mln. registruotų pabėgėlių iš Sirijos. Libanas gauna paramą iš fondo „Madad“ – ES regioninio patikos fondo, sukurto reaguojant į krizę Sirijoje. 2020 m. gruodžio mėn. ES paskelbė, kad kartu su

JT ir Pasaulio banku pradės įgyvendinti [reformų, gaivinimo ir atstatymo programą](#), grindžiamą skaidrumo, įtraukties ir atskaitomybės principais, kuria siekiama „atstatyti geresnį Libaną“. Tačiau be to, kad ES parama ekonomikos atsigavimui yra orientuota pirmiausiai į žmones, pati galimybė gauti šią svarią pagalbą demokratinio, skaidraus, įtraukaus ir klestinčio Libano atstatymui ir toliau priklausys nuo realios būtinų reformų pažangos.

F. Libija

Žlugus M. Gaddafi režimui, Libijoje dėl sudėtingo politinio, teritorinio, socialinio ir gentinio susiskaidymo kilo civilinis karas. Libija taip pat yra žinoma kaip Sahelio regiono prekybos žmonėmis ir kontrabandos tranzito maršrutas. Atsižvelgdama į tai ES siekia padėti Libijos piliečiams sukurti stabilią ir įtraukią valstybę. ES remia JT tarpininkavimo pastangas, kuriomis siekiama nutraukti karo veiksmus, ir laikosi diplomatinio požiūrio į Libijos ir regiono suinteresuotuosius subjektus. Libija nėra sudariusi su ES asociacijos susitarimo arba kito sutartinio susitarimo, tačiau šalis atitinka finansavimo pagal KVTBP ir kitas finansines priemones reikalavimus. Dėl vietos lygmens ir regioninio nestabilumo Libija iš migrantų kelionės tikslo šalies tapo tranzito šalimi, taigi ES nedelsdama turi reaguoti, kad būtų patenkinti būtiniausi poreikiai. Todėl Libija gavo finansavimą pagal ES skubiosios pagalbos Afrikai patikos fondo Šiaurės Afrikos programą, kuria šalinamos pagrindinės neteisėtos migracijos priežastys ir teikiama parama apsaugai ir migracijos valdymui.

G. Marokas

Iš pietinių partnerių Maroko santykiai su ES yra bene labiausiai išplėtoti. Asociacijos susitarimas galioja nuo 2000 m., o 2013 m. priimtas naujas EKP veiksmų planas. 2008 m. šaliai suteiktas EKP aukštesnio lygio statusas. Tai atspindi siekį stiprinti ES ir Maroko bendradarbiavimą ir toliau remti ekonomines ir politines reformas. 2013 m. birželio mėn. užmegzta ES ir Maroko partnerystė judumo srityje. Šiuo metu vyksta derybos dėl vizų režimo supaprastinimo ir readmisijos susitarimų bei išsamaus ir visapusiško laisvosios prekybos susitarimo. Be to, 2014 m. įsigaliojo naujas žuvininkystės susitarimas. Pagal du Europos Sąjungos Teisingumo Teismo sprendimus ES gali įgyvendinti susitarimus su Maroku, tačiau šie susitarimai netaikomi Vakarų Sacharai. Tikimasi, kad 2023 m. bus priimti papildomi teismo sprendimai.

H. Palestina

ES yra pagrindinė Palestinos Administracijos finansinė rėmėja, preliminari metinio dvišalio asignavimo suma sudaro maždaug 300 mln. EUR. Bendras ES paramos tikslas – padėti sukurti būsimos gyvybingos, nepriklausomos ir demokratinės Palestinos valstybės, kuri gyvuotų kartu su Izraeliu ir kitais kaimynais taikos ir saugumo sąlygomis, pajėgumus. ES ir Palestinos Administracijos santykių teisinis pagrindas yra 1997 m. sudarytas [Laikinosios asociacijos susitarimas dėl prekybos ir bendradarbiavimo](#). ES ir Palestinos Administracija pasirašė 2013 m. įsigaliojusį EKP veiksmų planą. Tais pačiais metais ES Izraeliui ir būsimai Palestinos valstybei pasiūlė specialią privilegijuotą partnerystę, pagal kurią, atsižvelgiant į galutinį susitarimą dėl statuso, numatomas precedento neturintis abiem šalims skirtos politinės, ekonominės ir saugumo paramos priemonių rinkinys. ES aktyviai dalyvauja Artimųjų Rytų taikos procese ir yra Artimųjų Rytų ketverto narė, siekianti dviejų valstybių sambūviu pagrįsto sprendimo remiantis 2003 m. taikos veiksmų planu. 2022 m. birželio mėn. Europos Komisija patvirtino naują 224,8 mln. EUR vertės dvišalį asignavimą Palestinei. Šis naujas pagalbos paketas skirtas Palestinos Administracijai ir svarbiems projektams

Okupuotojoje Palestinos Teritorijoje remti. Po „Hamas“ teroristinių išpuolių Izraelyje Komisija paskelbė, kad pradeda skubią ES pagalbos Palestinei peržiūrą. Ši peržiūra neapima humanitarinės pagalbos, teikiamos pagal ECHO. Komisija paskelbė, kad Gazai numatytą humanitarinę pagalbą trigubai padidina iškart 50 mln. eurų, o tai iš viso viršija 75 mln. EUR.

I. Sirija

Itin sustiprėjus smurtui ir susidarius nepriimtina žmogaus teisių padėčiai 2011 m. gegužės mėn. ES sustabdė bet kokią dvišalį bendradarbiavimą su Sirijos vyriausybe. Tuo pačiu metu ES patvirtino įvairias ribojamąsias priemones (sankcijų forma). Atsižvelgdama į 2017 m. balandžio 3 d. [ES strategiją dėl Sirijos](#), ES remia įtraukias taikos derybas, kuriomis siekiama Sirijos vadovaujamo politinio pereinamojo proceso. ES yra pagrindinė pagalbos teikėja reaguojant į krizę Sirijoje. Nuo 2011 m. ES ir jos valstybės narės humanitarinei, vystymosi, ekonominei ir stabilizavimo pagalbai drauge skyrė daugiau kaip [24,9 mlrd. EUR](#). Nuo 2017 m. ES kartu su JT kasmet rengia Briuselio konferencijas „Parama Sirijos ir viso regiono ateičiai“. Svarbiausias šių konferencijų tikslas – remti Sirijos gyventojus ir sutelkti tarptautinę bendruomenę ieškant ilgalaikio Sirijos krizės politinio sprendimo vadovaujantis JT Saugumo Tarybos rezoliucija 2254. Iki šiol visose Briuselio konferencijose buvo nagrinėjami svarbiausi humanitariniai ir atsparumo klausimai, susiję su Sirijos pabėgėlius priimančiais sirais ir bendruomenėmis tiek Sirijoje, tiek kaimyniniame regione.

J. Tunisas

Po 2011 m. Tuniso revoliucijos remdama šalies perėjimą prie demokratijos ES teikė politinę, finansinę ir techninę paramą. Dvišalių santykių teisinis pagrindas tebėra nuo 1998 m. galiojantis asociacijos susitarimas. 2012 m., atsižvelgdami į padarytą didelę pažangą, ES ir Tunisas susitarė pradėti plėtoti privilegijuotą partnerystę ir parengti išsamų 2013–2017 m. [veiksmų planą](#). 2014 m. kovo mėn. Tunisas ir ES užmezgė partnerystę judumo srityje ir po to pradėtos derybos dėl vizų režimo supaprastinimo ir readmisijos susitarimų. 2015 m. spalio mėn. patvirtintos [derybos dėl išsamaus ir visapusiško laisvosios prekybos susitarimo](#). Tačiau politiniai įvykiai šalyje nuo 2021 m. liepos mėn. turėjo įtakos ES paramai Tunisui. Europos Sąjunga yra pasirengusi remti visas Tuniso pastangas imtis skubių struktūrinių reformų ir toliau remti Tuniso žmones, nes jie reagoja į pagrindinius socialinius, ekonominius ir finansinius iššūkius, su kuriais susiduria šalis.

EUROPOS PARLAMENTO VAIDMUO

Parlamentas visapusiškai dalyvauja Europos kaimynystės politikoje. Per savo Užsienio reikalų komitetą jis stebi, kaip įgyvendinama EKP, visų pirma atsižvelgdamas į metines pažangos ataskaitas ir peržiūras. Komitetas stebi politinę padėtį šalyse partnerėse, nuolat keisdamasis nuomonėmis su aukšto lygio vyriausybės pareigūnais, ekspertais ir pilietinės visuomenės suinteresuotaisiais subjektais. Biudžeto valdymo įgaliojimai suteikia Parlamentui galimybę daryti tiesioginę įtaką nustatant sumas, skiriamas atitinkamoms finansinėms priemonėms. Parlamento pritarimo reikia sudarant visus asociacijos susitarimus su pietinėmis EKP partnerėmis. Parlamentas taip pat turi pritari bet kokiam naujam prekybos susitarimui, įskaitant būsimus išsamius ir visapusiškus laisvosios prekybos susitarimus su Maroku ir Tunisu.

Reguliarūs dvišaliai santykiai su pietinių šalių partnerių parlamentais palaikomi per [nuolatinės delegacijas](#). Dėl šios priežasties santykiai su Maroko parlamentu buvo

sustiprinti 2010 m. sukūrus jungtinį parlamentinį komitetą. Jungtiniai parlamentiniai komitetai taip pat įsteigti 2016 m. su Tūnису, o 2018 m. – su Alžyru. Parlamentiniai ryšiai su Sirija sustabdyti dėl pilietinio karo, o dėl dabartinių aplinkybių Libijoje taip pat neįmanoma plėtoti tarpparlamentinių santykių. Parlamentas dalyvavo keliose ES rinkimų stebėjimo misijose pietinėse šalyse partnerėse ir pagal demokratijos rėmimo programą teikia pagalbą Tūnису. Regioniniu lygmeniu Parlamentas dalyvauja Viduržemio jūros sąjungos parlamentinėje asamblėjoje, kuri kartą per metus susirenka į plenarinę sesiją ir kasmet surengia keletą komitetų posėdžių. Parlamentinei asamblėjai šiuo metu rotacijos tvarka pirmininkauja Maroko parlamentas.

Kirsten Jongberg / Christos Trapouzanlis / Camelia Oaida
10/2023

5.6. SANTYKIAI NE SU KAIMYNINĖMIS ŠALIMIS

5.6.1. TRANSATLANTINIAI SANTYKIAI. JAV IR KANADA

ES, JAV ir Kanada vadovaujasi tomis pačiomis demokratijos vertybėmis, pripažįsta žmogaus teises, teisinės valstybės principus ir ekonominės bei politinės laisvės vertybes, joms taip pat svarbūs tie patys užsienio politikos ir saugumo klausimai. ES ir toliau prioritetu laiko glaudų bendradarbiavimą su JAV ir Kanada ir strateginius santykius su jomis.

ES IR KANADOS JAV DIALOGAS

Glaudus Europos Sąjungos bei jos valstybių narių ir Jungtinių Amerikos Valstijų bendradarbiavimas ir strateginiai santykiai grindžiami bendra istorija ir bendromis demokratinėmis vertybėmis. Jie labai svarbūs abiejų partnerių saugumui ir gerovei. ES ir JAV glaudžiai bendradarbiauja tam tikrose užsienio politikos srityse ir tam tikrų geografinių zonų klausimais, kaip antai saugumas, bendradarbiavimas energetikos ir technologijų srityse, Rusijos, Ukrainos, Vakarų Balkanų, kovos su terorizmu ir Artimųjų Rytų klausimai.

2021 m. sausio 20 d. įvykusi JAV Prezidento Joe Bideno inauguracija suteikė postūmį ES ir JAV santykiams, kurie pablogėjo Prezidento D. Trumpo kadencijos metu. 2023 m. spalio 20 d. Vašingtone įvykęs ES ir JAV aukščiausiojo lygio susitikimas suteikė galimybę peržiūrėti transatlantinę partnerystę, įskaitant bendrą įsipareigojimą remti Ukrainą. Vadovai taip pat pabrėžė prekybos ir investicijų svarbą bei aptarė, kaip išspręsti likusius klausimus. Aukščiausiojo lygio susitikimo pabaigoje jie priėmė [bendrą pareiškimą](#).

2023 m. gegužės mėn. Švedijoje įvyko ketvirtasis ES ir JAV prekybos ir technologijų tarybos, įsteigtos 2021 m. birželio mėn. ES ir JAV [aukščiausiojo lygio susitikime](#), posėdis. Prekybos ir technologijų taryba – tai dviejų partnerių forumas, kuriame jos derina savo požiūrius į pagrindinius pasaulinės prekybos, ekonomikos ir technologijų klausimus. 2023 m. kovo 10 d. JAV Prezidentas Joe Bidenas ir Europos Komisijos Pirmininkė Ursula von der Leyen pasirašė [bendrą pareiškimą](#), kuriame aptariamos bendros pastangos nutraukti Rusijos karą prieš Ukrainą ir bendradarbiavimas kuriant žaliąją ateities ekonomiką.

2021 m. spalio mėn. Europos Parlamentas priėmė [rezoliuciją dėl ES ir JAV santykių](#), kurioje abi šalys raginamos stiprinti daugiašališkumą ir bendradarbiauti siekiant bendrų užsienio politikos, saugumo ir ekonominių tikslų, be kita ko, pandemijos, žmogaus teisių ir visuotinės mokesčių reformos srityse.

TARPPARLAMENTINIS DIALOGAS. TRANSATLANTINIS TEISĖS AKTŲ LEIDĖJŲ DIALOGAS

Nuo 1972 m. palaikomi Parlamento ir JAV Kongreso santykiai buvo atnaujinti ir institucionalizuoti 1999 m. nustačius Transatlantinį teisės aktų leidėjų dialogą (TTALD). Vykdamas šį dialogą Europos Parlamento ir JAV Atstovų Rūmų nariai du kartus per metus susitinka tarpparlamentiniuose susitikimuose, kurie pakaitomis rengiami JAV ir Europoje. Dialogo posėdžiuose dalyvaujantys teisės aktų leidėjai keičiasi nuomonėmis abiem pusėms svarbiais politiniais klausimais, tokiais kaip, be kita ko, prekyba ir ekonominis bendradarbiavimas, užsienio politikos iššūkiai bei saugumas

ir gynyba. Transatlantinio politinio dialogo svarba yra labai didelė, turint mintyje Kongreso atsakomybę teisėkūros srityje ir galią suteikiant leidimus JAV intervencijoms į pasaulines krizes ir formuojant JAV dalyvavimą pasaulinio valdymo institucijose. 86-asis ES ir JAV Transatlantinio teisės aktų leidėjų dialogo tarpparlamentinis susitikimas surengtas 2023 m. birželio mėn. Stokholme (Švedija). Aptartos šios temos: transatlantinė parama Ukrainai, sankcijos, saugumas ir stabilumas Indijos ir Ramiojo vandenynų regione, ES ir JAV politika Kinijos atžvilgiu, prekyba ir technologijos, NATO plėtra bei ES ir NATO bendradarbiavimas. Baigiantis susitikimui pasirašytas [bendras pareiškimas](#).

ES IR JAV EKONOMINIAI SANTYKIAI

ES ir JAV yra pasaulio [prekybos ir investicijų](#) lyderės. 2022 m. JAV buvo didžiausia pasaulio ekonomika: jai teko 25 proc. pasaulio BVP ir 8 proc. pasaulio prekių eksporto. ES buvo trečia pagal dydį ekonomika pasaulyje: jai teko 25 proc. pasaulio BVP ir 28,5 proc. prekybos prekėmis.

ES bendradarbiauja su JAV siekdama šalinti dvišalės prekybos kliūtis, įskaitant ankstesnės administracijos metu nustatytas kliūtis, visų pirma pasitelkiant Prekybos ir technologijų tarybą. 2021 m. rugsėjo mėn. inauguravus Prekybos ir technologijų tarybą, JAV ir ES pradėjo konkrečius dialogus dėl interneto platformų ir didžiųjų technologijų, įskaitant dirbtinį intelektą ir duomenų srautus, įmonių atsakomybės, siekiamos bendradarbiauti sąžiningo apmokestinimo ir rinkos iškraipymo klausimais ir parengti bendrą požiūrį į ypatingos svarbos technologijų apsaugą. 2023 m. kovo mėn. pradėtas [dialogas dėl švarios energijos paskatų](#) siekiant koordinuoti ES ir JAV paskatų programas. Juo siekiama, kad šios programos papildytų viena kitą, jis taip pat bus įtrauktas į Prekybos ir technologijų tarybos veiklą.

Nuo 2022 m. spalio mėn. ES ir JAV infliacijos mažinimo akto darbo grupė taip pat siekia nustatyti iššūkius, susijusius su požiūrių į tiekimo grandinių, gamybos ir inovacijų stiprinimą bei užtikrinimą abiejose Atlanto pusėse derinimu. Todėl pradėtos derybos dėl tikslinio susitarimo dėl svarbiausiųjū naudingųjų iškasenų, siekiant sudaryti sąlygas įtraukti ES išgautas arba perdirbtas svarbiausias naudingąsias iškasenas vertinant atitiktį netaršių transporto priemonių mokesčio kredito reikalavimams pagal JAV infliacijos mažinimo aktą.

Dėl dar vienos aklavietės, susidariusios dėl JAV nustatytų maitų tarifų plieno ir aliuminio importui pagal Prekybos plėtros akto 232 skirsnį (importas kelia grėsmę nacionaliniam saugumui), ES ir JAV susitarė laikinai panaikinti 232 skirsnio maitų tarifus istoriniam ES plieno ir aliuminio eksporto kiekiui. Abu blokai taip pat susitarė siekti susitarimo, kuriuo būtų sudarytos palankesnės sąlygos mažinti plieno ir aliuminio pramonės priklausomybę nuo iškastinio kuro, taip pat spręsti perteklinių pajėgumų šiose pramonės šakose problemą, kylančią dėl ne rinkos praktikos kai kuriose šalyse. 2023 m. spalio 20 d. įvykusiame ES ir JAV aukščiausiojo lygio susitikime abi šalys pareiškė, kad padaryta esminė pažanga siekiant nustatyti su rinka nesusijusių perteklinių pajėgumų šaltinius ir kad jos tikisi toliau daryti pažangą per ateinančius du mėnesius.

2022 m. JAV buvo svarbiausia ES eksporto paskirties vieta, į šią šalį nukreipta 19,8 proc. viso ES [prekių](#) eksporto (palyginti su 9 proc. eksporto į Kiniją). JAV buvo antra pagal dydį ES importo partnerė – ji tiekė 11,9 proc. į ES importuojamų prekių. 2022 m. ES eksportas į JAV padidėjo 27,5 proc. ir pasiekė rekordinį lygį – 509,4 mlrd. EUR

suma, o importas iš JAV išaugo 53,4 proc. ir sudarė 358,7 mlrd. EUR suma. ES prekybos su JAV perteklius sumažėjo 15,3 mlrd. EUR ir pasiekė 2019–2020 m. lygį.

JAV yra pagrindinė ES partnerė tarptautinės [prekybos paslaugomis](#) srityje. Abiejų teritorijų ekonomika sudaro daugiau kaip 40 proc. pasaulio BVP ir daugiau kaip 40 proc. pasaulinės prekybos prekėmis ir paslaugomis. Vis dėlto, nuo 2016 m. prekybos balansas pasikeitė ir 2021 m. ES prekybos paslaugomis deficitas pasiekė 87,9 mlrd. EUR.

ES ir JAV yra didžiausios viena kitos investuotojos, o bendros JAV investicijos ES yra keturis kartus didesnės nei visame Azijos ir Ramiojo vandenyno regione. ES investicijos JAV yra maždaug dešimt kartų didesnės nei bendros ES investicijos Indijoje ir Kinijoje. Tačiau pastaraisiais metais būta tam tikrų neigiamų tendencijų: 2018 m. investicijų srautai iš JAV į ES ir iš ES į JAV buvo neigiami. Dėl to pasikeitė ES sukauptų tiesioginių užsienio investicijų (TUI) balansas, kuris 2021 m. rodė 16,4 mlrd. EUR ES deficitą, palyginti su 284,5 mlrd. EUR ES pertekliumi 2018 m. 2021 m. bendra ES sukauptų TUI apimtis Jungtinėse Valstijose vėl buvo didesnė (47,2 mlrd. EUR) nei JAV sukauptų TUI apimtis Europos Sąjungoje. Būtų galima teigti, kad dvišalės tiesioginės investicijos – iš esmės tai ilgalaikiai įsipareigojimai – yra transatlantinių prekybinių santykių varomoji jėga. Tokią tendenciją sustiprina ir tai, kad patronuojančių bendrovių ir su jomis susijusių įmonių, esančių ES ir JAV, tarpusavio prekyba sudaro daugiau nei trečdali visos transatlantinės prekybos. Iš skaičiavimų matyti, kad ES bendrovės, veikiančios JAV teritorijoje, ir JAV bendrovės, vykdančios veiklą ES teritorijoje, kuria darbo vietas daugiau kaip 14 milijonų žmonių.

ES IR KANADOS POLITINIS DIALOGAS

Kanada yra viena iš seniausių ir artimiausių Europos Sąjungos partnerių. ES ir Kanados bendradarbiavimas, grindžiamas bendromis vertybėmis, ilga glaudaus bendradarbiavimo istorija ir tvirtais žmonių tarpusavio ryšiais, per pastaruosius kelerius metus buvo gerokai sustiprintas.

Praėjusio amžiaus 6-ajame dešimtmetyje užmegzti ekonominiai dvišaliai santykiai vystėsi ir ilgainiui tapo tvirta strategine partneryste. ES ir Kanada glaudžiai bendradarbiauja spręsdamos pasaulinius uždavinius, pavyzdžiui, aplinkos, klimato kaitos, energetinio saugumo ir regioninio stabilumo klausimus ir yra tvirtos partnerės G7 ir G20 forumuose.

ES ir Kanada ryžtingai reagavo į neišprovokuotą ir žiaurią Rusijos karinę agresiją prieš Ukrainą, taikydamos suderintas sankcijas ir teikdamos Ukrainai visapusišką – saugumo, finansinę, materialinę ir humanitarinę – paramą.

Energetikos srityje Kanada padėjo padidinti ES energijos tiekimo saugumą ir panaikinti ES priklausomybę nuo Rusijos energijos. Kalbant apie COVID-19, ES atliko nepaprastai svarbų vaidmenį užtikrinant nuoseklų ir stabilų vakcinų tiekimą Kanadai. Ankstyvaisiais skiepavimo etapais dauguma Kanadoje platinamų vakcinų buvo atvežtos iš ES įsikūrusių gamyklų.

Kanada reguliariai dalyvauja ES [bendros saugumo ir gynybos politikos misijose](#) ir nuo 2005 m. dalyvavo 24-iose ES [rinkimų stebėjimo misijose](#). Kanada buvo oficialiai [pakviesta dalyvauti nuolatinio struktūrizuoto bendradarbiavimo](#) projektuose karinio mobilumo srityje (2021 m. gruodžio mėn.) ir projekte „[Logistikos centrų tinklas Europoje ir parama operacijoms](#)“. [ES ir Kanados strateginės partnerystės susitarimas](#) (SPS),

kuris pakeitė [1976 m. Pagrindų susitarimą](#), yra išsamus politinis susitarimas, kuriuo siekiama gerinti [dvišalį bendradarbiavimą tam tikrose užsienio politikos ir kitų sektorių srityse](#), įskaitant tarptautinę taiką ir saugumą, kovą su terorizmu, krizių valdymą, jūrų saugumą, pasaulinį valdymą, energetiką, transportą, mokslinius tyrimus ir plėtrą, sveikatą, aplinką, klimato kaitą ir Arkties regioną.

Per 2016 m. spalio 30 d. ES ir Kanados aukščiausiojo lygio susitikimą Kanada ir ES pasirašė strateginės partnerystės susitarimą, kuriam 2017 m. vasario mėn. pritarė Parlamentas. Daug susitarimo dalių laikinai taikomos nuo 2017 m. balandžio 1 d. Norint, kad susitarimas būtų visapusiškai taikomas, jį turi ratifikuoti visos valstybės narės ([šiuo metu](#) laukiama, kad jį ratifikuotų Italija, Prancūzija ir Airija). Siekiant palengvinti bendradarbiavimą pagal šį susitarimą, buvo įsteigta keletas bendrų institucijų ir vyksta intensyvus dialogas valstybės tarnautojų ir ministerijų lygiu. 2022 m. gegužės 16 d. Briuselyje įvyko trečiasis ES ir Kanados jungtinio ministrų komiteto posėdis, kuriam pirmininkavo Komisijos pirmininko pavaduotojas ir Sąjungos vyriausiasis įgaliotinis Josep Borrell ir Kanados užsienio reikalų ministrė Mélanie Joly (žr. [bendrą pareiškimą](#)). Paskutinis [ES ir Kanados aukščiausiojo lygio susitikimas](#), kuriame dalyvavo Kanados ministras pirmininkas, Europos Vadovų Tarybos pirmininkas ir Europos Komisijos pirmininkė, vyko gyvai Briuselyje 2021 m. birželio 14 d. (žr. [bendrą pareiškimą](#) ir [spaudos konferenciją](#)). 2023 m. kovo 6–8 d. Europos Komisijos Pirmininkė Ursula von der Leyen lankėsi Kanadoje. Ji [kreipėsi](#) į bendro Kanados parlamento posėdžio dalyvius ir susitiko su Ministru Pirmininku Justinu Trudeau. Jų [bendrame pareiškime](#) daugiausia dėmesio skirta tokioms temoms kaip Ukraina, dezinformacija, klimatas, tvari energetika ir žaliavos, ekonomika ir technologijos, moksliniai tyrimai ir lyčių lygybė.

TARPPARLAMENTINIS DIALOGAS

Jau daugiau kaip 40 metų Europos Parlamento nariai ir jų kolegės iš Kanados kasmet susitinka pakaitomis ES ir Kanadoje vykstančiuose [tarpparlamentiniuose susitikimuose](#), kad aptartų politinius įvykius Kanadoje ir ES ir pasikeistų nuomonėmis abiem pusėms rūpimais klausimais, pavyzdžiui, prekybos, klimato kaitos ir migracijos srityse.

Remiantis SPS, 38-ajame tarpparlamentiniame susitikime priimtas [bendras pareiškimas](#), kuriame abu parlamentai įsipareigojo siekti, kad tarpparlamentiniai susitikimai virstų nuolatinio dialogu reguliariai rengiant papildomus posėdžius, ir susitarė, kad šie susitikimai bus rengiami palaikant partnerystę su kitais pagal SPS įsteigtais organais. 2023 m. birželio mėn. Briuselyje vykusiame [42-ajame tarpparlamentiniame susitikime](#) buvo nagrinėjami prekybos ir ES ir Kanados bendradarbiavimo dirbtinio intelekto reglamentavimo, energetikos, užsienio šalių kišimosi bei saugumo ir gynybos srityse klausimai (žr. [bendrą pareiškimą](#)). Delegacijos ryšiams su Kanada nariai visus metus reguliariai susitinka su suinteresuotaisiais subjektais, kad pasirengtų tarpparlamentiniams susitikimams. Pastarojo meto susitikimai buvo skirti IEPS penkerių metų įgyvendinimui, svarbiausiųjų naudingųjų iškasenų tiekimo saugumui bei Kanados ir JAV santykiams.

ES IR KANADOS EKONOMINIAI SANTYKIAI

Sudarius [IEPS](#) labai pagerėjo ES ir Kanados [ekonominiai, prekybiniai ir investiciniai santykiai](#), buvo atvertos rinkos viena kitos [prekėms, paslaugoms ir investicijoms](#),

įskaitant viešuosius pirkimus. IEPS taip pat suteikė galimybių tvariam augimui, o jo Prekybos ir darnaus vystymosi skyriuje bei vykdytuose [įvairiuose dialoguose](#), įskaitant nuolatinį Pilietinės visuomenės forumą, atsispindėjo bendros vertybės. IEPS yra pirmas ES dvišalis ekonominis susitarimas, kuriame numatyta speciali investicinių teismų sistema, skirta investuotojų ir valstybių investiciniams ginčams spręsti.

Dokumentas buvo pasirašytas ES ir Kanados aukščiausiojo lygio susitikime 2016 m. spalio 30 d., o 2017 m. vasario 15 d. jam pritarė Parlamentas. Į ES kompetencijos sritį patenkančios nuostatos laikinai taikomos nuo 2017 m. rugsėjo 21 d. Norint, kad IEPS būtų visapusiškai taikomas, jį turi ratifikuoti visos valstybės narės ir [šiuo metu](#) laukiama, kol jį ratifikuos 10 valstybių narių. .

2022 m. gruodžio 2 d. Otavoje vykusiame [trečiajame](#) IEPS jungtinio komiteto posėdyje abi šalys pabrėžė, kad teigiami ekonominės veiklos rezultatai pagal IEPS yra labai svarbūs dabartinėmis pasaulyje didėjančios geopolitinės įtampos ir Rusijos karo prieš Ukrainą, tiekimo grandinės sutrikimų, maisto stygiaus, pasaulinės energetikos krizės ir kylančio ekonomikos nuosmukio aplinkybėmis.

Remdamosi glaudesniais IEPS sukurtais santykiais, 2021 m. birželio 21 d. ES ir Kanada taip pat pasirašė [ES ir Kanados strateginę partnerystę žaliavų srityje](#), kad būtų toliau daroma pažanga integruojant žaliavų vertės grandines ir stiprinamas šalių bendradarbiavimas mokslo, technologijų ir inovacijų, taip pat aplinkosaugos, socialinių ir valdymo kriterijų bei standartų srityse. 2022 m. kovo mėn. Kanada ir ES užbaigė derybas dėl [Susitarimo dėl abipusio architektų profesinių kvalifikacijų pripažinimo](#) – pirmojo ES susitarimo su ES nepriklausančia šalimi dėl profesinių kvalifikacijų. 2022 m. pabaigoje pradėtos derybos dėl Kanados prisijungimo prie ES mokslinių tyrimų programos „[Europos horizontas](#)“.

Tiek Kanada, tiek ES nukentėjo nuo JAV muitų tarifų plienui ir aliuminiui ir jos sutarė, kad šie muitų tarifai nebuvo nei ekonomiškai pagrįsti, nei suderinami su Pasaulio prekybos organizacijos taisyklėmis. Todėl ES ir Kanada kartu su kitais taisyklėmis grindžiamos prekybos tvarkos gynėjais sustiprino savo dialogą prekybos klausimais.

2016–2022 m. ES ir Kanados prekyba prekėmis padidėjo 66 proc., o ES ir Kanados prekyba paslaugomis išaugo 46 proc., t. y. daugiausia iš visos kitos ES prekybos su ES nepriklausančiais partneriais.

2022 m. ES buvo [antroji pagal dydį Kanados prekybos partnerė](#) (ji atsiliko tik nuo JAV) ir jos prekyba su Kanada sudarė 8,2 proc. viso bendro Kanados prekių eksporto ir importo. 2022 m. ES į Kanadą eksportavo prekių už 47,4 mlrd. EUR ir importavo Kanados prekių už 29,7 mlrd. EUR. 2021 m. tarp ES tarptautinių prekybos partnerių Kanada užėmė 12-ą vietą. Pagrindinės prekės, kuriomis tarpusavyje prekiauja partnerės, yra, be kita ko, mašinos, mineraliniai produktai, transporto įranga ir cheminės medžiagos.

Svarbią ES ir Kanados prekybos santykių dalį sudaro prekyba paslaugomis. 2021 m. ES paslaugų eksporto į Kanadą vertė padidėjo iki 17,4 mlrd. EUR, o ES paslaugų importo iš Kanados vertė išaugo iki 13,7 mlrd. EUR. Be kitų paslaugų, ES ir Kanada dažnai prekiauja transporto, kelionių, draudimo ir ryšių paslaugomis. 2020 m. dėl COVID-19 pandemijos prekyba paslaugomis iš Kanados į ES ir iš ES į Kanadą sumažėjo atitinkamai 21 proc. ir 33 proc.

TUI atžvilgiu ES ir Kanada į viena kitos ekonomiką 2018 m. investavo beveik vienodas sumas. ES yra antra pagal dydį Kanados partnerė abipusių tiesioginių investicijų srityje

(ji atsilieka tik nuo JAV). 2019 ir 2020 m., atsižvelgiant į COVID-19 pandemiją, Kanados sukauptos investicijos ES buvo 30 proc. mažesnės ir sudarė 257,7 mlrd. EUR, o ES sukauptos investicijos Kanadoje 2020 m. sumažėjo 22 proc. 2021 m. atsitiko priešingai. Nors Kanados sukauptos TUI Europos Sąjungoje 2021 m. padidėjo 6 proc., ES sukauptos investicijos Kanadoje sumažėjo dar 4 proc.

Leon Peijnenburg / Tuula Turunen
10/2023

5.6.2. LOTYNŲ AMERIKA IR KARIBŲ JŪROS REGIONAS

Europos Sąjungą su Lotynų Amerika ir Karibų jūros regionu sieja daugialypiai, įvairiais lygmenimis palaikomi santykiai. Vadovaudamasi naująja ES ir Lotynų Amerikos bei Karibų santykių darbotvarke, ES siekia stiprinti ir modernizuoti dviejų regionų strateginę partnerystę. ES bendrauja su visu regionu rengdama valstybių ir vyriausybių vadovų aukščiausiojo lygio susitikimus, vykdydama parlamentinės diplomatijos veiklą, sudarydama susitarimus ir vykdydama politinį dialogą su Karibų jūros regionu, Centrine Amerika, Andų bendrija, MERCOSUR ir atskiromis šalimis.

TEISINIS PAGRINDAS

- Europos Sąjungos sutarties V antraštinė dalis (ES išorės veiksmai);
- Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo I–III ir V antraštinės dalys (bendra prekybos politika, vystomasis bendradarbiavimas ir humanitarinė pagalba bei tarptautiniai susitarimai).

TARPREGIONINIAI SANTYKIAI

ES ir Lotynų Amerika bei Karibų jūros regionas yra natūralūs partneriai, susieti tvirtais politiniais, ekonominiais ir kultūriniais ryšiais. ES sukūrė platų susitarimų tinklą su 27 iš 33 regiono šalių. Ekonominiai ryšiai taip pat stiprūs: ES yra didžiausia investuotoja regione, trečia pagal dydį regiono prekybos partnerė ir svarbiausia vystomojo bendradarbiavimo dalyvė.

2023 m. birželio 7 d. Sąjungos vyriausiasis įgaliojantis užsienio reikalams ir saugumo politikai ir Komisija priėmė [bendrą komunikatą](#), kuriame išdėstyta „Nauja ES ir Lotynų Amerikos bei Karibų santykių darbotvarkė“, skirtą stiprinti santykius ir atnaujinti ES ir Lotynų Amerikos bei Karibų jūros regiono partnerystę. Jame daugiausia dėmesio skiriama šešioms prioritetinėms sritims: atnaujintai politinei partnerystei; bendros prekybos darbotvarkės stiprinimui; investicijų strategijai „Global Gateway“, kuria siekiama spartinti sąžiningą, žaliąją ir skaitmeninę pertvarką ir kovoti su nelygybe; bendroms pastangoms teisingumo, piliečių saugumo ir kovos su tarptautiniu organizuotu nusikalstamumu srityse; bendradarbiavimui siekiant puoselėti taiką ir saugumą, demokratiją, teisinę valstybę, žmogaus teises ir humanitarinę pagalbą; gyvybingos žmonių tarpusavio partnerystės kūrimui.

Komunikate pripažįstama, kad parlamentinė diplomatija yra viena iš pagrindinių dviejų regionų santykių sudedamųjų dalių, ir, be kita ko, minimas Europos ir Lotynų Amerikos parlamentinės asamblėjos (EUROLAT) vaidmuo.

A. Aukščiausiojo lygio susitikimai

Pirmasis ES ir Lotynų Amerikos bei Karibų (LAK) šalių aukščiausiojo lygio susitikimas buvo surengtas Rio de Žaneire 1999 m. birželio mėn. Jame buvo užmegzta strateginė dviejų regionų partnerystė. Šeštasis ir paskutinis ES ir LAK šalių aukščiausiojo lygio susitikimas įvyko 2010 m. Madride, Jo metu įsteigtas ES ir LAK fondas, kurio užduotis – stiprinti ir skatinti dviejų regionų strateginę partnerystę.

2010 m. įsteigta Lotynų Amerikos ir Karibų valstybių bendrija (CELAC) yra 33 Lotynų Amerikos ir Karibų šalių regioninis blokas. ES ir CELAC regioniniai aukščiausiojo

lygio susitikimai dabar yra pagrindinis dialogo ir bendradarbiavimo forumas siekiant kartu spręsti pasaulinius uždavinius. Trečiasis ES ir CELAC valstybių ar vyriausybių vadovų aukščiausiojo lygio susitikimas įvyko 2023 m. liepos 17–18 d. Briuselyje, praėjus aštuoneriems metams po paskutinio aukščiausiojo lygio susitikimo. ES ir CELAC vadovai įsipareigojo atnaujinti ir instituciškai įtvirtinti savo ilgalaikę partnerystę. Aukščiausiojo lygio susitikimas buvo surengtas tema „Dviejų regionų partnerystės atnaujinimas siekiant stiprinti taiką ir darnų vystymąsi“. Jame aptarti įvairūs klausimai, įskaitant glaudesnę bendradarbiavimą daugiašaliuose forumuose, taiką ir saugumą pasaulyje, prekybą ir investicijas, kovą su klimato kaita, teisingumą ir saugumą. ES, Lotynų Amerikos ir Karibų jūros regiono šalys kartu sudaro daugiau kaip trečdalią Jungtinių Tautų narių ir yra stiprios taisyklėmis grindžiamos daugiašalės sistemos siekianti jėga. Aukščiausiojo lygio susitikimo pabaigoje priimta [deklaracija](#), kuriai pritarė visos ES ir CELAC šalys, išskyrus vieną. Vadovai dar kartą patvirtino, kad ES ir CELAC partnerystės pagrindas yra bendras pasiryžimas puoselėti demokratiją, žmogaus teises ir pagrindines laisves, teisinę valstybę, įtraukų daugiašališkumą ir tarptautinį bendradarbiavimą, laikantis Jungtinių Tautų Chartijoje ir tarptautinėje teisėje įtvirtintų principų. Renginio metu taip pat buvo paskelbtos [2023–2025 m. ES ir CELAC veiksmų gairės](#), o vadovai susitarė rengti būsimus aukščiausiojo lygio susitikimus kas dvejus metus. Artimiausias aukščiausiojo lygio susitikimas turėtų 2025 m. įvykti Kolumbijoje. ES ir CELAC taip pat posėdžiauja ministrų lygmeniu. Paskutinis ES ir CELAC ministrų susitikimas įvyko 2022 m. spalio mėn. Buenos Airėse (Argentinoje).

B. Parlamentinis aspektas

ES ir Lotynų Amerikos bei Karibų šalių parlamentinė diplomatija yra svarbi dialogo, keitimosi idėjomis ir geriausios praktikos pavyzdžiais priemonė. Nuolatiniai Europos Parlamento ir Lotynų Amerikos parlamentų narių ryšiai prasidėjo 1974 m. surengus pirmąją iš 17-os kas dvejus metus vykstančių tarpparlamentinių konferencijų.

2006 m. įsteigta jungtinė Europos ir Lotynų Amerikos parlamentinė asamblėja ([EUROLAT](#)), kuri yra dviejų regionų strateginės partnerystės parlamentinė institucija. EUROLAT yra visų su partneryste susijusių aspektų aptarimo, stebėsenos ir įvertinimo forumas.

EUROLAT sudaro 150 narių: 75 nariai iš Europos Parlamento ir 75 nariai iš Lotynų Amerikos subregioninių parlamentų, įskaitant Lotynų Amerikos Parlamentą, Andų Parlamentą, Centrinės Amerikos Parlamentą, MERCOSUR Parlamentą bei Čilės ir Meksikos kongresus.

Nuo 2006 m. EUROLAT surengė 15 plenarinių sesijų. Paskutinė vyko [2023 m. liepos mėn. Madride \(Ispanija\)](#). Tarp aptartų temų buvo kova su neapykanta kurstančiomis kalbomis, skaitmeninių platformų reguliavimas, COVID-19 keliama iššūkiu švietimo ir sveikatos srityse, prieiga prie vandens ir kova su organizuotu nusikalstamumu.

RYŠIAI SU SUBREGIONAIS

A. Andų bendrija (Bolivija, Kolumbija, Ekvadoras ir Peru)

2003 m. gruodžio mėn. ES ir Andų regionas sudarė Politinio dialogo ir bendradarbiavimo susitarimą, kuriuo dar labiau išplėsta tarpusavio bendradarbiavimo apimtis, tačiau jis dar neįsigaliojo. Derybos dėl asociacijos susitarimo pradėtos 2007 m. birželio mėn. ir sėkmingai užbaigtos 2010 m. kovo mėn., pasirašius [daugiašalį prekybos](#)

[susitarimą](#) su Peru ir Kolumbija. 2012 m. birželio mėn. pasirašytas, o 2012 m. gruodžio mėn. Europos Parlamento ratifikuotas prekybos susitarimas su Peru įsigaliojo 2013 m. kovo 1 d., o su Kolumbija – 2013 m. rugpjūčio 1 d. Susitarime numatyta per 10 metų visiškai liberalizuoti prekybą pramonės ir žuvininkystės produktais (jam įsigaliojus panaikinama dauguma muitų) ir pagerinti žemės ūkio produktų patekimą į rinką. Susitarimas apima viešųjų pirkimų, investicijų, žmogaus teisių bei darbo ir aplinkos apsaugos standartų sritis. Ekvadoras prie prekybos susitarimo prisijungė 2017 m. sausio 1 d. Visapusiškas susitarimo įgyvendinimas priklauso nuo to, ar jį ratifikuos valstybės narės.

B. Karibų jūros regionas

ES ir Karibų jūros regiono santykius formuoja įvairios iš dalies sutampančios institucinės struktūros, įskaitant Kotonu susitarimą pakeisiantį susitarimą, kuriame dalyvauja 16 Karibų valstybių^[1], ir Bendrą ES ir Karibų šalių partnerystės strategiją, kuri suteikia struktūrizuotą pagrindą platesniam ir gilesniam dialogui ir bendradarbiavimui. ES yra didžiausia Karibų jūros regiono prekybos partnerė. Pagrindinis regioninis partneris ekonominiame dialoge su ES yra Karibų grupės forumas (CARIFORUM). Forumą sudaro Karibų bendrijos narės, Dominikos Respublika ir Kuba. 2008 m. šios šalys pasirašė [ES ir CARIFORUM ekonominės partnerystės susitarimą](#) – visapusišką laisvosios prekybos ir ekonomikos susitarimą.

2014 m. balandžio mėn. pradėtos derybos dėl ES ir Kubos politinio dialogo ir bendradarbiavimo susitarimo sudarymo sėkmingai užbaigtos 2016 m. kovo mėn. Susitarimas laikinai taikomas nuo 2017 m. lapkričio 1 d. Susitarimas visapusiškai įsigalios jį ratifikavus visoms ES valstybėms narėms. Politinio dialogo ir bendradarbiavimo susitarime yra trys pagrindiniai skyriai: dėl politinio dialogo, dėl bendradarbiavimo ir sektorių politikos dialogo ir dėl prekybos.

C. Centrinė Amerika (Kosta Rika, Salvadoras, Gvatemala, Hondūras, Nikaragva ir Panama)

Asociacijos susitarimas su Centrine Amerika (pirmas tokio pobūdžio ES tarpregioninis susitarimas) buvo pasirašytas 2012 m. birželio mėn., o Europos Parlamentas jį ratifikavo 2012 m. gruodžio mėn. Susitarimą sudaro trys ramsčiai – politinis dialogas, bendradarbiavimas ir prekyba. Jame nustatomas tikslas plėtoti privilegijuotą politinę partnerystę, grindžiamą vertybėmis, principais ir bendrais tikslais. Juo taip pat siekiama stiprinti žmogaus teises, mažinti skurdą, kovoti su nelygybe, užkirsti kelią konfliktams ir skatinti gerą valdymą, saugumą, regioninę integraciją ir darnų vystymąsi. Asociacijos susitarimu taip pat liberalizuota prekyba pramonės ir žuvininkystės produktais bei panaikinama dauguma tarifų prekybai žemės ūkio produktais. Nuo 2013 m. laikinai taikomas tik susitarimo prekybos skyrius. Visas susitarimas dar neįgyvendintas, nes viena ES valstybė narė jo neratifikavo. Vyksta derybos dėl asociacijos parlamentinio komiteto, kuris stebėtų susitarimo įgyvendinimą, įsteigimo.

D. MERCOSUR (Argentina, Brazilija, Paragvajus ir Urugvajus)

1999 m. pradėtos derybos dėl asociacijos susitarimo su MERCOSUR, apimančio politinį dialogą, bendradarbiavimą ir laisvąją prekybą. Po 20 metų trukusių derybų (išskyrus 2004–2010 m., kai derybos buvo sustabdytos) ES ir MERCOSUR 2019 m. birželio mėn. pasiekė politinį susitarimą dėl asociacijos susitarimo prekybos skyriaus,

[1] Antigva ir Barbuda, Bahamos, Barbadosas, Belizas, Dominika, Dominikos Respublika, Grenada, Gajana, Haitis, Jamaika, Kuba, Sent Kitsas ir Nevis, Sent Lusija, Sent Vinsentas ir Grenadinai, Surinamas bei Trinidadas ir Tobagas

o 2020 m. birželio mėn. – dėl paskutinių neišspręstų politikos ir bendradarbiavimo skyrių klausimų. ES prašymas savo MERCOSUR partnerėms susitarti dėl papildomų įsipareigojimų aplinkosaugos klausimais, kurie turi būti pridėti prie susitarimo, sustabdė jo sudarymo procesą, nors tikimasi, kad netrukus jis bus atnaujintas. Įsigaliojus susitarimui, ES eksportui į MERCOSUR būtų naudinga tai, kad 91 proc. prekių muitai būtų panaikinti, o įvairiems produktams būtų taikomi mažesni muitai. ES panaikintų muitų tarifus 92 proc. iš MERCOSUR importuojamų prekių, tačiau išlaikytų tarifines kvotas jautrioms žemės ūkio prekėms.

SANTYKIAI SU PAVIENĖMIS VALSTYBĖMIS

A. Brazilija

2007 m. ES ir Brazilija užmezgė strateginę partnerystę. Įgyvendindamos šią partnerystę ES ir Brazilija vykdo bendradarbiavimą ir politinį dialogą daugiau kaip 30-yje abipusio intereso sričių, įskaitant tarptautinę taiką ir saugumą, žmogaus teises, viešojo sektoriaus valdymą, ekonominius ir finansinius klausimus, inovacijas, socialinę politiką, švietimą, aplinką ir regioninę integraciją. ES ir Brazilijos strateginė partnerystė taip pat apima [nuolatinį dialogą](#) tarp Brazilijos Nacionalinio Kongreso ir Europos Parlamento. 2022 m. išrinkus Lula da Silva Brazilijos prezidentu ir 2023 m. sausio mėn. jam pradėjus eiti pareigas, ES ir Brazilijos santykiai, įskaitant abiejų šalių aukšto lygio vizitus, stipriai atsigavo. 2023 m. Brazilijoje apsilankė ne mažiau kaip keturios Europos Parlamento delegacijos^[2]. Planuojama 2024 m. surengti ES ir Brazilijos aukščiausiojo lygio susitikimą.

B. Čilė

2002 m. ES sudarė asociacijos susitarimą su Čile. Jį sudaro trys dalys: skyrius dėl politinio dialogo, skyrius dėl bendradarbiavimo ir skyrius dėl laisvosios prekybos prekėmis ir paslaugomis erdvės sukūrimo. Nuo 2003 m. [ES ir Čilės jungtinis parlamentinis komitetas](#) stebi asociacijos susitarimo įgyvendinimą.

Derybos dėl asociacijos susitarimo atnaujinimo ir jo pakeitimo [pažangiųjų pagrindų susitarimu](#) prasidėjo 2017 m. lapkričio mėn. ir baigtos 2022 m. gruodžio mėn. Atnaujintu susitarimu sustiprinami ES ir Čilės prekybos ir investicijų santykiai. Jame nustatyti prekybos ir darnaus vystymosi įsipareigojimai ir sudaromos palankesnės sąlygos naudotis mineraliniais išteklių ir atsinaujinančiąja energija. Šiuo metu susitarimas dar neratifikuotas.

C. Meksika

Meksika – vienintelė valstybė, su kuria ES yra pasirašiusi asociacijos susitarimą ir kartu vykdo strateginę partnerystę. 2000 m. įsigaliojo Ekonominės partnerystės, politinio koordinavimo ir bendradarbiavimo susitarimas, dar vadinamas Visuotiniu susitarimu. Juo sukurtos politinio dialogo institucijos, išplėtos bendradarbiavimo sritys, įskaitant demokratiją ir žmogaus teises, ir sukurta ES ir Meksikos laisvosios prekybos erdvė. Derybos su Meksika siekiant atnaujinti Visuotinį susitarimą pradėtos 2016 m. gegužės mėn. 2018 m. balandžio mėn. šalys pasiekė „principinį susitarimą“ dėl prekybos skyrių, o 2020 m. balandžio mėn. pasiekė bendrą sutarimą dėl paskutinių neišspręstų klausimų. Šiuo metu susitarimas dar neratifikuotas.

[2]Delegacijos ryšiams su Brazilijos Federacine Respublika, Užsienio reikalų komiteto, Tarptautinės prekybos komiteto ir Aplinkos, visuomenės sveikatos ir maisto saugos komiteto.

Strateginė partnerystė buvo sukurta 2009 m. siekiant dvejojo tikslo: stiprinti ES ir Meksikos bendradarbiavimą ir geriau derinti veiklą daugiašaliu lygmeniu pasauliniais klausimais bei suteikti didesnę politinę postūmą dvišaliams santykiams ir iniciatyvoms. Vykstant strateginę partnerystę buvo surengti trys aukščiausio lygio ES ir Meksikos susitikimai (paskutinis – 2015 m. birželio mėn.). Vyksta nuolatiniai ES ir Meksikos aukšto lygio dialogai daugeliu klausimų, įskaitant žmogaus teises, saugumą ir teisėsaugą, ekonominius klausimus, aplinką ir klimato kaitą. Nuo 2005 m. [ES ir Meksikos jungtinis parlamentinis komitetas](#) stebi Visuotinio susitarimo įgyvendinimą. Jungtinis parlamentinis komitetas dažniausiai posėdžiauja du kartus per metus ir yra pagrindinis keitimosi informacija forumas. Jo darbas buvo itin svarbus įgyvendinant Visuotinį susitarimą.

Clotilde Chantal Claudie SEBAG / Jonas Kraft
10/2023

5.6.3. RUSIJA

ES ir Rusijos santykiai yra įtempti nuo 2014 m. dėl Rusijos įvykdytos neteisėtos Krymo aneksijos, separatistų grupuotėms Rytų Ukrainoje teikiamos paramos, kaimyninėse šalyse vykdomos destabilizuojančios politikos, dezinformacijos ir kišimosi kampanijų bei žmogaus teisių pažeidimų šalies viduje. 2022 m. vasario 24 d. Rusijai pradėjus plataus masto invaziją į Ukrainą, buvo sustabdytas likęs bendradarbiavimas politikos, kultūros ir mokslo srityse.

TEISINIS PAGRINDAS

- [Europos Sąjungos sutarties](#) V antraštinė dalis „Išorės veiksmai“;
- [Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo](#) 206–207 straipsniai (prekyba) ir 216–219 straipsniai (tarptautiniai susitarimai);
- partnerystės ir bendradarbiavimo susitarimas (dvišaliai santykiai).

ES IR RUSIJOS SANTYKIAI

Iki 2013 m. lapkričio mėn. įvykusių Maidano judėjimo protestų Ukrainoje ES ir Rusija plėtojo strateginę partnerystę, be kita ko, prekybos, ekonomikos, energetikos, kovos su klimato kaita, mokslinių tyrimų, švietimo, kultūros ir saugumo (įskaitant kovą su terorizmu, branduolinių ginklų neplatšinimą ir Artimųjų Rytų konfliktų sureguliuojimą) srityse. ES tvirtai rėmė Rusijos prisijungimo prie Pasaulio prekybos organizacijos (PPO) procesą (jis baigtas 2012 m.). 2014 m. kovo mėn. Rusijos įvykdyta neteisėta Krymo aneksija, įrodymai, kad Rusija rėmė rytinėje Ukrainos dalyje kovojančius separatistus, ir jos bandymai atkirsti patekimą prie Azovo jūros paskatino ES iš esmės peržiūrėti savo politiką Rusijos atžvilgiu.

Nuo 2014 m. kovo mėn. ES, kaip ir JAV, Kanada, Australija ir kitos Vakarų šalys, palaipsniui pradėjo Rusijai taikyti ribojamąsias priemones. Iš pradžių 2014 m. ES sankcijos Rusijai apėmė individualias ribojamąsias priemones, pavyzdžiui, turto įšaldymą ir draudimus išduoti vizas Rusijos elito nariams, Ukrainos separatistams ir su jais susijusioms organizacijoms, taip pat diplomatines sankcijas, dėl kurių oficialiai sustabdyti ES ir Rusijos aukščiausio lygio susitikimai bei derybos dėl naujo ES ir Rusijos bendradarbiavimo susitarimo, taip pat Rusijos dalyvavimas Didžiojo aštuoneto veikloje. Vėliau Rusijai pradėtos taikyti platesnės ekonominės sankcijos: pirmiausia nustatyti prekybos su Krymu apribojimai ir sektorinės sankcijos, susijusios su prekyba ginklais, energetika ir finansiniu bendradarbiavimu su Rusija. Reaguodama į tai, 2014 m. rugpjūčio mėn. Rusija priėmė [atsakomąsias sankcijas](#) ir uždraudė daug ES žemės ūkio maisto produktų (tai prilygo 43 proc. viso ES žemės ūkio maisto produktų eksporto į Rusiją ir 4,2 proc. viso ES žemės ūkio maisto produktų eksporto į visą pasaulį 2013 m.). Nepaisant sankcijų ir atsakomųjų sankcijų, iki 2021 m. ES išliko svarbiausia Rusijos prekybos partnerė, o Rusija buvo penktoji pagal apimtį ES prekybos partnerė.

Be to, 2016 m. parengtoje Visuotinėje ES saugumo strategijoje buvo iš naujo įvertinti ES santykiai su Rusija: jie apibrėžti kaip pagrindinis strateginis iššūkis. 2016 m. kovo mėn. ES Taryba nustatė penkis principus, kurie turi būti taikomi ES santykiams su Rusija: 1) Minsko susitarimų dėl Rytų Ukrainos konflikto sprendimo įgyvendinimas kaip

pagrindinė bet kokio esminio ES pozicijos Rusijos atžvilgiu pokyčio sąlyga; 2) santykių su ES rytinėmis partnerėmis ir kitomis kaimyninėmis šalimis, įskaitant Vidurinę Aziją, stiprinimas; 3) ES atsparumo (be kita ko, energetinio saugumo, hibridinių grėsmių ar strateginės komunikacijos srityse) didinimas; 4) pasirinktinis bendradarbiavimas su Rusija klausimais, kurie svarbūs ES; 5) poreikis užmegzti žmonių tarpusavio ryšius ir remti Rusijos pilietinę visuomenę.

Nuo 2022 m. vasario mėn., kai Rusija pradėjo vykdyti plataus masto invaziją į Ukrainą, Rusija yra laikoma Ukrainos agresore, todėl ES perorientavo savo strategiją Rusijos Federacijos atžvilgiu.

2022 m. kovo mėn. ES priėmė [ES saugumo ir gynybos strateginį kelrodį](#) ir pripažino, kad Rusija kelia ilgalaikę ir tiesioginę grėsmę Europos saugumui, – tai rodo, kad nuo 2016 m. ES ir Rusijos santykiai iš esmės pasikeitė. Šis požiūris buvo toliau sutvirtintas 2022 m. birželio mėn. priimtoje NATO strateginėje koncepcijoje, kurioje teigiama, kad euroatlantinėje erdvėje Rusijos Federacija kelia didžiausią tiesioginę grėsmę sąjungininkų saugumui ir taikai bei stabilumui.

Taigi nuo 2022 m. ES politika Rusijos atžvilgiu buvo formuojama vadovaujantis šiais pagrindiniais principais: 1) Rusija privalo būti izoliuota tarptautiniu mastu ir jai turi būti taikomos sankcijos, kad ji negalėtų vykdyti savo karinių veiksmų; 2) tarptautinė bendruomenė privalo užtikrinti, kad Rusija, pavieniai nusikaltėliai ir bendrininkai būtų patraukti atsakomybėn už Ukrainoje padarytus tarptautinės teisės pažeidimus ir karo nusikaltimus; 3) turi būti remiamos ES kaimyninės šalys, be kita ko, įgyvendinant ES plėtros politiką, o partneriams visame pasaulyje turi būti padedama šalinti Rusijos agresijos karo prieš Ukrainą padarinius; 4) turėtų būti remiamas glaudus bendradarbiavimas su NATO ir partneriais visame pasaulyje siekiant apginti taisyklėmis grindžiamą tarptautinę tvarką; 5) turi būti didinamas ES atsparumas, visų pirma energetinio saugumo ir ypatingos svarbos infrastruktūros srityse, taip pat atremtos Rusijos kibernetinės ir hibridinės grėsmės, manipuliavimas informacija ir kišimasis; 6) turi būti remiama pilietinė visuomenė, žmogaus teisių gynėjai ir nepriklausoma žiniasklaida Rusijoje ir už jos ribų, sykiu šalinant grėsmes saugumui ir viešajai tvarkai Europos Sąjungoje.

2018 m. Vladimiras Putinas, išrinktas prezidentu ketvirtajai kadencijai, suorganizavo, kad 2020 m. būtų priimti konstituciniai pakeitimai, suteikiantys jam galimybę likti valdžioje po 2024 m., kai baigsis jo dabartinė kadencija (teoriškai iki 2036 m.).

Vladimirui Putinui būnant valdžioje, ypač nuo 2012 m., teisės aktais buvo nustatyti apribojimai ir tikslingai bauginami kritikai, todėl laipsniškai, bet sistemingai mažėjo individualių ir kolektyvinių veiksmų erdvė. Bėgant metams Rusijos valdžios institucijos pradėjo taikyti plataus masto teisinius apribojimus vadinamiesiems „užsienio agentams“, „nepageidaujamosioms“ ir „ekstremistinėms“ organizacijoms, jais taikytasi į šimtus nevyriausybinių organizacijų (NVO), ir tuo pat metu labai išaugo žiniasklaidos, interneto ir socialinės žiniasklaidos cenzūra. Vis daugiau pilietinės visuomenės veikėjų, žmogaus teisių gynėjų ir nepriklausomų žurnalistų buvo įvardijami kaip „užsienio agentai“, persekiojami ir įkalinami, uždaromos žmogaus teisių organizacijos ir apribojamos saviraiškos, taikių susirinkimų ir asociacijų laisvės. Taip pat nusitaikyta į tiriamąją ir duomenimis grindžiamą žurnalistiką, o valstybės kontroliuojama žiniasklaida nuolat propagavo „apsuptos tvirtovės“, kurią puola „kolektyviniai Vakarai“, įvaizdį. Be to, 2016 m. ir 2021 m. parlamentiniai rinkimai ir 2022 m. rugsėjo mėn. regioniniai ir vietos rinkimai vyko suvaržytoje politinėje aplinkoje ir ribojant žiniasklaidos galimybes,

ir tai lėmė didelę V. Putino partijos „Vieningoji Rusija“ pergalę. Rinkimų stebėtojai ir nepriklausoma žiniasklaida nustatė, kad rinkimai ir vėl neatitiko tarptautinių standartų ir kad būta tokių incidentų, kaip sukčiavimas, mobilizacija darbo vietoje, sistemingas opozicijos kandidatų pašalinimas, ir kad padaryta kitų pažeidimų. [Ekspertai pažymėjo](#), kad 2023 m. rugsėjo mėn. įvykę regioniniai rinkimai buvo dar [nesąžiningesni ir nelaisvesni](#) nei ankstesni rinkimai. Rusijos piliečių balsavimo teisių padėtis taip pablogėjo, kad tie rinkimai gali būti laikomi neatitinkančiais jokių tikrų demokratinių principų. 2024 m. kovo mėn. Rusijoje vyks kiti prezidento rinkimai.

2020 m. spalio mėn., po to, kai 2020 m. rugpjūčio mėn. naudojant karinės paskirties paralyžiuojamą nuodingą medžiagą buvo mėginta nužudyti opozicijos politiką ir kovos su korupcija aktyvistą Aleksejų Navalną, remiantis specialiu ES teisiniu pagrindu – sankcijų už cheminį ginklą režimu – šeši Rusijos asmenys ir vienas subjektas buvo įtraukti į atitinkamą draudimo keliauti ir turto įšaldymo sąrašą. Tai ta pati teisinė priemonė, kuri buvo taikoma siekiant nubausti asmenis, atsakingus už 2018 m. kovo mėn. Skripalių atvejį Solsberyje (Jungtinė Karalystė).

2021 m. kovo mėn. Taryba pasinaudojo naujai priimtu ES visuotiniu sankcijų už žmogaus teisių pažeidimus režimu, kad nubaustų keturis Rusijos piliečius už jų vaidmenį savavališkai areštuojant, persekiojant ir nuteisiant A. Navalną, taip pat užgniaužiant taikius protestus, surengtus dėl neteisėto elgesio su juo.

Nuo 2014 m. rugpjūčio mėn. Rusija Europos Sąjungai taiko atsakomąsias priemones, t. y. ji nustatė atsakomąsias sankcijas žemės ūkio produktams, žaliavoms ir maisto produktams, teigdama, kad pažeidžiami maisto saugos standartai. Taip buvo sustiprinta Rusijos importo prekių pakeitimo politika žemės ūkio sektoriuje. Rusija taip pat taiko draudimo įvažiuoti sąrašą (angl. „stop-list“). Į jį įtraukti ES ir JAV piliečiai, kurie kritikavo Rusijos veiksmus ir kuriems draudžiama atvykti į Rusijos teritoriją. Skirtingai nuo ES draudimo keliauti, į Rusijos sąrašą įtraukti asmenys neturi galimybių teisiškai apskųsti šio sprendimo, nes minėtas sąrašas nėra paskelbtas oficialiai. Į sąrašą įtraukti keli Europos Parlamento nariai, o nuo 2021 m. balandžio 30 d. – jau miręs Europos Parlamento Pirmininkas Davidas Sassoli, už vertybes ir skaidrumą atsakinga Europos Komisijos pirmininko pavaduotoja Vėra Jourová ir šeši ES valstybių narių pareigūnai.

2022 m. vasario 21 d. Rusijos Federacijos Valstybės Dūma oficialiai pripažino Donecko ir Luhansko „Liaudies Respublikų“ nepriklausomybę. 2022 m. vasario 24 d. Rusijos Federacija pradėjo plataus masto invaziją į Ukrainą.

Nuo invazijos pradžios ES kuo griežčiausiai pasmerkė Rusijos neteisėtą, neišprovokuotą ir nepateisinamą karinę agresiją prieš Ukrainą, išpuolius prieš civilius gyventojus ir civilinę infrastruktūrą ir paragino nedelsiant bei besąlygiškai išvesti visas Rusijos karines pajėgas iš visos Ukrainos teritorijos pagal tarptautiniu mastu pripažintas jos sienas. Ji pažymėjo, kad šis agresijos karas yra aiškus ir akivaizdus JT Chartijos ir pagrindinių tarptautinės teisės principų pažeidimas ir kad Rusijos Federacija yra visapusiškai už jį atsakinga. Europos Vadovų Tarybos Pirmininkas Charles Michel taip pat akcentavo šio karo pasekmes pasaulio tvarkai ir 2022 m. kovo 1 d. pareiškė: „Užpulta ne tik Ukraina. Taip pat pasikėsinta į tarptautinę teisę, taisyklėmis grindžiamą tarptautinę tvarką, demokratiją ir žmogaus orumą. Tai akivaizdus geopolitinis terorizmas.“ Be to, ES vadovai pabrėžė, kad Rusija, Baltarusija ir visi asmenys, atsakingi už karo nusikaltimus ir kitus sunkiausius nusikaltimus, už savo veiksmus bus patraukti atsakomybėn pagal tarptautinę teisę. ES pasmerkė ir tai, kad Rusija karo prieš Ukrainą metu maistą pavertė ginklu ir taip sukėlė pasaulinę

apsirūpinimo maistu saugumo krizę. ES taip pat laikėsi nuomonės, kad 2022 m. rugsėjo mėn. Rusijos surengti fiktyvūs referendumai ir 2023 m. rugsėjo mėn. „rinkimai“ okupuotose Ukrainos teritorijose yra neteisėti ir nepagrįsti bei griežtai atmetė šį Rusijos mėginimą legitimizuoti arba normalizuoti tam tikrų Ukrainos teritorijų dalių neteisėtą karinę kontrolę ir bandymus jas aneksuoti.

Reaguodamos į Rusijos invaziją, ES valstybės narės, glaudžiai bendradarbiaudamos su partneriais, įskaitant Jungtines Amerikos Valstijas, Jungtinę Karalystę, Kanadą, Australiją ir Japoniją, skubiai priėmė precedento neturinčias griežtas sankcijas. Nuo 2022 m. vasario 24 d. ES labai išplėtė ribojamąsias sektorines priemones – [viena po kito priėmė 11 sankcijų paketų](#) (iki 2023 m. birželio mėn.) ir į sankcijų sąrašą įtraukė daug asmenų bei subjektų, siekdama dar labiau padidinti spaudimą Rusijai, kad ji užbaigtų karą. Ribojamosiomis priemonėmis siekiama susilpninti Rusijos ekonominę pagrindą, atimant iš jos galimybę gauti esminių technologijų bei prieigą prie rinkų ir taip labai sumažinant jos pajėgumą kariauti.

Greitai vieną po kito priėmus 11 [ES sankcijų](#) paketų, kurie jau vadinami „sankcijų revoliucija“, imtasi beprecedenčių priemonių, nukreiptų į pagrindinius Rusijos ekonomikos sektorius ir šalies politinį elitą. Kiekvienu paketu buvo laipsniškai iš dalies pakeista ir išplėsta nuo 2014 m. priimtų sankcijų režimų taikymo sritis, taip pat numatytas naujas režimas, pagal kurį draudžiama į ES importuoti neteisėtai aneksuotų Donecko, Luhansko, Chersono ir Zaporizios teritorijų kilmės prekes. Sankcijų paketais ketinama padaryti didelį plataus masto poveikį finansų, energetikos, transporto, technologijų, konsultavimo, transliavimo, taip pat metalo, prabangos ir kitų prekių sektoriuose.

Be individualių ir ekonominių sankcijų, vėliau buvo nustatytos kelios diplomatinės sankcijos, įskaitant vizų režimo supaprastinimo tarp ES ir Rusijos sustabdymą. Kartu su kitomis Pasaulio prekybos organizacijos (PPO) narėmis ES nusprendė atsisakyti taikyti didžiausio palankumo statusą Rusijos produktams ir paslaugoms ES rinkose.

Remiantis 2023 m. birželio mėn. duomenimis, į sankcijų sąrašus įtraukti [1 572 asmenys ir 244 subjektai](#). Asmenys, kuriems taikomos sankcijos, yra Rusijos prezidentas Vladimiras Putinas, Rusijos užsienio reikalų ministras Sergejus Lavrovas, 351 Valstybės Dūmos narys, balsavęs už laikinai okupuotų Donecko ir Luhansko regionų teritorijų pripažinimą, aukšto rango pareigūnai ir karinis personalas, dezinformacijos veikėjai, asmenys, atsakingi už raketų atakas prieš civilius gyventojus, ypatingos svarbos civilinę infrastruktūrą, taip pat už žmonių grobimą ir vėlesnį neteisėtą Ukrainos vaikų įvaikinimą, ir daugybė kitų asmenų. Į sankcijų sąrašą buvo įtraukti keli samdinių organizacijos „Vagnerio grupė“ aukšto rango nariai, įskaitant tuometinį jos vadovą Jevgenijų Prigožiną. Rugsėjo mėn. Taryba pratęsė visus sankcijų paketus iki 2024 m. kovo mėn.

11-asis sankcijų paketas orientuotas į tai, kad būtų sustiprinta kova su Rusijai taikomų apribojimų apėjimu, importuojant prekes per trečiąsias šalis arba šešėlinius subjektus, ir apima kovos su apėjimu priemonę, specialiai sukurtą siekiant pažaboti sankcijų apėjimą per trečiąsias šalis. Individualios sankcijos (kelionių draudimas ir turto įšaldymas) taikomos asmenims, kurie rėmė, finansavo ar įgyvendino veiksmus, kenkiančius Ukrainos teritoriniam vientisumui, suverenitetui ir nepriklausomybei, arba kurie gavo iš tokių veiksmų naudos. Šiomis aplinkybėmis, į veikų, kurios ES laikomos nusikaltimais, sąrašą įtraukus ribojamųjų priemonių pažeidimus, Taryba 2023 m. birželio 9 d. sutarė nustatyti nusikalstamas veikas ir bausmes už ES

sankcijų pažeidimus ir sudaryti palankesnes sąlygas tirti sankcijų pažeidimus, vykdyti baudžiamąjį persekiojimą ir bausti už juos visoje ES.

Reaguodama į ES ir tarptautines sankcijas, nustatytas Rusijai po jos invazijos į Ukrainą 2022 m. vasario mėn., Rusijos vyriausybė paskelbė „nedraugiškų“ užsienio šalių sąrašą, į kurį įtrauktos ES valstybės narės, Jungtinė Karalystė, JAV ir kitos šalys, taikančios sankcijų sistemą Rusijai. Šių šalių piliečiams šiuo metu taikoma vis labiau kompleksinė atsakomųjų sankcijų sistema, daranti poveikį įvairiems verslo ir finansiniams susitarimams, susijusiems su Rusija. 2022 m. kovo 31 d. Rusijos valdžios institucijos taip pat nusprendė gerokai išplėsti savo draudimo įvažiuoti sąrašą ir į jį įtraukti aukščiausius ES vadovus, kelis Europos Komisijos narius ir ES karinių organų vadovus, taip pat didžiąją daugumą Europos Parlamento narių. Į Rusijos juodąjį sąrašą taip pat įtraukti kai kurių ES valstybių narių aukšto lygio pareigūnai, vyriausybės ir nacionalinių parlamentų nariai, visuomenės ir žiniasklaidos atstovai.

Europos Komisija toliau remia Tarptautinio baudžiamojo teismo darbą ir nurodė esanti pasirengusi bendradarbiauti su tarptautine bendruomene siekiant įsteigti *ad hoc* tarptautinį tribunolą arba specializuotą mišrų tribunolą Rusijos agresijos nusikaltimams prieš Ukrainą, kuriuos įvykdė Rusijos Federacijos ir jos sąjungininkų, visų pirma Baltarusijos, politinės ir karinės vadovybės, tirti ir patraukti už juos baudžiamojon atsakomybėn. Nuo 2023 m. gegužės 30 d. Eurojustui suteikti nauji įgaliojimai rinkti, analizuoti ir saugoti įrodymus, kad būtų sudarytos sąlygos toliau tirti Ukrainos teritorijoje įvykdytus karo nusikaltimus, genocidą ir nusikaltimus žmoniškumui. Jis remia kartu su Lenkija, Latvija, Estija, Slovakija, Rumunija, Lietuva ir Ukraina įsteigtą ES jungtinę tyrimų grupę.

Vladimirui Putinui būnant valdžioje dešimtmetį traukėsi viešoji erdvė, o 2021 m. sausio mėn. Aleksejui Navalnui grįžus į Rusiją prasidėjo nauja vidaus politinių represijų banga ir nuo 2022 m. vasario mėn. Rusijos plataus masto invazijos į Ukrainą pradžios represijos drastiškai išaugo. Jeigu nepritariama oficialiai įvykių versijai ar nukrypstama nuo jos, taikomos sankcijos, o kritiškai padėtį vertinantys visuomenės nariai vis stipriau marginalizuojami.

Nuo 2022 m. vasario 24 d. Rusijoje sulaukyta 20 000 prieš karą pasisakančių protestuotojų. ES pasmerkė sistemingai vykdomą susidorojimą su NVO, pilietinės visuomenės organizacijomis, žmogaus teisių gynėjais ir nepriklausomais žurnalistais tiek Rusijoje, tiek už jos ribų ir toliau remia rusus, kurie pasisakė ar protestavo prieš karą Ukrainoje. 2023 m. birželio 5 d. Taryba [skyrė sankcijas devyniems asmenims](#) už tai, kad jie nuteisė Rusijos opozicijos politiką, demokratijos aktyvistą ir Kremliaus kritiką Vladimirą Kara-Murzą 25 metus kalėti remiantis politiškai motyvuotais ir nepagrįstais kaltinimais. ES ne kartą patvirtino savo solidarumą su Vladimiru Kara-Murza, Aleksejumi Navalnu, Ilja Jašinu ir visais rusais, kurie buvo patraukti baudžiamojon atsakomybėn, įkalinti ar bauginti už tai, kad toliau kovojo už žmogaus teises ir kalbėjo tiesą apie neteisėtus režimo veiksmus.

Nors 2022 m. rugsėjo 12 d. ES valstybės narės visiškai [sustabdė](#) 2007 m. ES ir Rusijos susitarimo dėl vizų režimo supaprastinimo galiojimą, Komisija priėmė [gaires](#), kuriomis siekiama užtikrinti, kad šis sustabdymas nedarytų neigiamo poveikio tiems, kuriems reikia apsaugos, ir asmenims, vykstantiems į ES svarbiais tikslais, pavyzdžiui, žurnalistams, disidentams ir pilietinės visuomenės atstovams.

GALIOJANTYS SUSITARIMAI

ES ir Rusijos santykių teisinis pagrindas yra 1994 m. birželio mėn. pasirašytas partnerystės ir bendradarbiavimo susitarimas. Iš pradžių jo galiojimo laikas buvo 10 metų, tačiau po šio laikotarpio jis kasmet automatiškai pratęsiamas. Susitarime išdėstyti pagrindiniai bendrieji tikslai ir nustatyta dvišalių santykių institucinė struktūra – įskaitant nuolatinės konsultacijas dėl žmogaus teisių ir du kartus per metus rengiamus aukščiausio lygio susitikimus (jie šiuo metu sustabdyti).

2003 m. gegužės mėn. Sankt Peterburge vykusiame aukščiausio lygio susitikime ES ir Rusija sustiprino tarpusavio bendradarbiavimą, sukurdamos keturias vadinamąsias bendras erdves: ekonominę erdvę, laisvės, saugumo ir teisingumo erdvę, išorės saugumo erdvę ir mokslinių tyrimų, švietimo ir kultūros erdvę. Regioniniu lygmeniu ES ir Rusija kartu su Norvegija ir Islandija 2007 m. nustatė naują Šiaurės dimensijos politiką, daugiausia dėmesio skirdamos tarpvalstybiniam bendradarbiavimui Baltijos ir Barenco jūrų regionuose. 2008 m. liepos mėn. pradėtos derybos dėl naujo ES ir Rusijos susitarimo, į kurį būtų įtraukti teisiškai privalomi įsipareigojimai tokiose srityse kaip politinis dialogas, teisingumas, laisvė, saugumas, ekonominis bendradarbiavimas, moksliniai tyrimai, švietimas, kultūra, prekyba, investicijos ir energetika. 2010 m. pradėta Partnerystė siekiant modernizavimo. Derybos dėl vizų režimo supaprastinimo susitarimo baigtos 2011 m. Tačiau dėl Rusijos intervencijos Kryme visos šios derybos ir procesai buvo sustabdyti. 2014 m. Europos Vadovų Taryba įšaldė bendradarbiavimą su Rusija (išskyrus tarpvalstybinį bendradarbiavimą ir žmonių tarpusavio ryšius) ir naują ES finansavimą, kuris šaliai teikiamas per tarptautines finansų įstaigas. ES ir Rusijos santykiai yra įtempti nuo to laiko, kai 2014 m. Rusija neteisėtai aneksavo Krymą ir Sevastopolio miestą ir vykdė destabilizuojančius veiksmus Rytų Ukrainoje. 2022 m. vasario 24 d. Rusijai pradėjus invaziją į Ukrainą, buvo sustabdytas likęs bendradarbiavimas politikos, kultūros ir mokslo srityse.

EUROPOS PARLAMENTO VAIDMUO

1997 m. Europos Parlamentas, taikydamas sutikimo procedūrą, patvirtino partnerystės ir bendradarbiavimo susitarimą.

Parlamentas yra priėmęs ne vieną rezoliuciją dėl Ukrainos, kuriose smerkiama Rusijos įvykdyta neteisėta Krymo aneksija ir jos vaidmuo destabilizuojant Rytų Ukrainą. 2015 m. birželio mėn. ir 2019 m. kovo mėn. Parlamentas priėmė rezoliucijas dėl ES ir Rusijos santykių padėties, kuriose pritarė ES sankcijoms ir pabrėžė, kad, nepaisant sudėtingų santykių, reikia teikti platesnio užmojo ES finansinę pagalbą Rusijos pilietinei visuomenei ir skatinti žmonių tarpusavio ryšius. 2019 m. rezoliucijoje išreikštas didelis susirūpinimas dėl Rusijos tarptautinio elgesio, ypač Rytų partnerystės šalyse. Toje rezoliucijoje taip pat reiškiamas kritika dėl žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių padėties blogėjimo Rusijoje ir siūloma, kad Rusija nebebūtų laikoma strategine ES partnere. 2021 m. rugsėjo mėn. Parlamentas priėmė [rekomendaciją](#) dėl ES ir Rusijos politinių santykių krypties, kurioje reikalaujama, kad ES užtikrintų, „kad bet koks tolesnis bendradarbiavimas su Kremliumi priklausytų nuo jo pažadų nutraukti vidaus agresiją prieš savo gyventojus, sustabdyti sistemingas represijas prieš opoziciją“, politinius kalinius, pilietinės visuomenės organizacijas, „panaikinti arba iš dalies pakeisti visus įstatymus, kurie neatitinka tarptautinių standartų, tokius kaip įstatymai dėl „užsienio agentų“, <...> ir nutraukti savo išorės agresiją prieš kaimynines šalis“. Joje ES raginama

turėti aiškiai apibrėžtas ribas ir susilaikyti nuo bendradarbiavimo su Rusija, jei juo tik siekiama išlaikyti atvirus dialogo kanalus. Joje taip pat raginama parengti būsimų ES santykių su laisva, klestinčia, taikia ir demokratiška Rusija viziją ir strategiją.

Iki 2014 m. Parlamentas teikė pirmenybę naujam išsamiam susitarimui su Rusija, kuris būtų pagrįstas bendromis vertybėmis ir interesais. Vis dėlto Parlamentas yra ne kartą pareiškęs didelį susirūpinimą dėl pagarbos žmogaus teisėms, teisinės valstybės principo ir demokratijos padėties Rusijoje, pavyzdžiui, turint mintyje įstatymus dėl LGBTI „propagandos“, nesunkaus smurto šeimoje dekriminalizavimą, represijas prieš nepriklausomas arba finansavimą iš ne Rusijoje esančių šaltinių gaunančias NVO ir kt. Parlamentas griežtai pasmerkė tai, kad vykdoma beprecedentiškai daug Krymo gyventojų, visų pirma totorių, žmogaus teisių pažeidimų. 2018 m. Parlamentas pareikalavo paleisti Ukrainos kino režisierių Olehą Sencovą, kuris priešinosi neteisėtai Krymo aneksijai, ir skyrė jam Sacharovo premiją. 2019 m. O. Sencovas buvo išlaisvintas Rusijai ir Ukrainai pasikeitus belaisviais. Parlamentas griežtai pasmerkė 2020 m. įvykdytą mėginimą nužudyti Aleksejų Navalną.

Nuo Rusijos agresijos karo prieš Ukrainą pradžios Parlamentas priėmė [keletą rezoliucijų](#), kuriose pasmerkė Rusijos agresiją ir jos įvykdytus nusikaltimus ir išreiškė tvirtą paramą Ukrainos nepriklausomybei, suverenitetui ir teritoriniam vientisumui pagal tarptautiniu mastu pripažintas jos sienas.

Per pastaruosius pusantrų metų [Parlamentas tvirtai rėmė griežtas ir veiksmingas ES sankcijas](#), kaip pagrindinę prieš Rusijos Federaciją, Baltarusiją ir Rusijos Federacijos sąjungininkus nukreiptą priemonę. Jis paragino konfiskuoti ES įšaldytą Rusijos turtą ir jį panaudoti Ukrainos atstatymui ir žalos atlyginimui nuo Rusijos agresijos nukentėjusiems asmenims. Kalbant apie bendradarbiavimą sankcijų srityje visame pasaulyje, Europos Parlamentas paragino partnerius prisijungti prie šių sankcijų ir yra susirūpinęs dėl to, jog keletas trečiųjų šalių bendradarbiauja su Rusija, kad padėtų jai šias sankcijas apeiti.

[2022 m. lapkričio 23 d. rezoliucijoje](#) Parlamentas pripažino Rusiją terorizma remiančia valstybe ir teroristines priemones naudojančia valstybe bei paragino tarptautinę bendruomenę būti vieningą nustatant atsakomybę už karo nusikaltimus, nusikaltimus žmoniškumui ir agresijos nusikaltimą. Keliose rezoliucijose jis ragino patraukti atsakomybėn prezidentą V. Putiną, kitus Rusijos vadovus ir jų Baltarusijos sąjungininkus už jų įvykdytą agresijos nusikaltimą. Šiomis aplinkybėmis Parlamentas pritaria tam, kad būtų įsteigtas specialus tarptautinis tribunolas, kuris trauktų baudžiamojon atsakomybėn už Rusijos Federacijos ir jos sąjungininkų, visų pirma Baltarusijos, politinės ir karinės vadovybės įvykdytą agresijos prieš Ukrainą nusikaltimą. Jis reiškia visapusišką paramą Tarptautinio baudžiamojo teismo (TBT) prokuroro atliekamam padėties Ukrainoje ir įtariamų karo nusikaltimų, nusikaltimų žmoniškumui ir genocido tyrimui. 2023 m. kovo mėn. buvo paskelbta, kad dėl neteisėtų Ukrainos vaikų deportacijų į Rusijos teritoriją buvo išduoti TBT arešto orderiai Vladimirui Putinui ir Rusijos prezidento vaikų teisių komisarei Mariai Lvovai-Belovai, ir plenariniame posėdyje vykusiose diskusijose Europos Parlamentas palankiai įvertino šį sprendimą.

[2022 m. birželio 8 d. rekomendacijoje dėl ES užsienio, saugumo ir gynybos politikos po Rusijos agresijos karo prieš Ukrainą](#) Parlamentas primygtinai paragino Komisijos pirmininko pavaduotoją ir ES vyriausiąjį įgaliotinį užsienio reikalams ir saugumo politikai Josepą Borrellį laikytis holistinio požiūrio į Rusijos Federaciją ir atsisakyti bet kokio

pasirinktinio bendradarbiavimo su Maskva žiaurumų ir karo nusikaltimų, suplanuotų Rusijos politinio elito ir įvykdytų Rusijos pajėgų, jų įgaliotųjų pajėgų ir samdinių Ukrainoje bei kitur, akivaizdoje.

Savo [2023 m. vasario 16 d. rezoliucijoje](#) Parlamentas pripažino, kad Rusijos agresijos karas iš esmės pakeitė geopolitinę padėtį Europoje, todėl paragino ES priimti ryžtingus, drąsius ir visapusiškus politinius, saugumo srities ir finansinius sprendimus bei tęsti Rusijos Federacijos tarptautinę izoliaciją.

Tuo pačiu metu Parlamentas taip pat mano, kad, kaip nurodyta jo [2022 m. spalio 6 d. rezoliucijoje](#), Komisija, Europos išorės veikslių tarnyba ir valstybės narės turėtų pradėti svarstyti, kaip ateityje reikėtų bendrauti su Rusija ir kaip padėti jai iš autoritarinio režimo sėkmingai tapti demokratine šalimi, išsižadančia revizionistinės ir imperialistinės politikos.

Dar prieš prasidedant agresijos karui, Parlamentas daugelį metų smerkė Rusijos režimo vidaus represijas ir vis blogėjančią žmogaus teisių padėtį. Kai Rusija pradėjo agresijos karą prieš Ukrainą, Parlamentas pakartojo, kad kuo griežčiau smerkia, visų pirma, didžiulius nuomonės ir saviraiškos laisvės, teisės į taikius susirinkimus ir asociacijas apribojimus ir sistemingą susidorojimą su pilietinės visuomenės organizacijomis, žmogaus teisių gynėjais, nepriklausoma žiniasklaida, teisininkais ir politine opozicija. Parlamentas taip apgailestauja dėl plataus masto represinių Rusijos teisės aktų, įskaitant susijusius su „užsienio agentais“ ir „nepageidaujamomis organizacijomis“, dėl atliktų Baudžiamojo kodekso ir Žiniasklaidos įstatymo pakeitimų, kurie naudojami siekiant teisminėmis priemonėmis priekabauti prie kitaminčių šalyje ir užsienyje bei pakirsti nepriklausomą žiniasklaidą. Be to, jis pasmerkė nuolatinę ir vis didesnę cenzūrą Rusijoje.

Konkrečiai, Parlamentas ne kartą pasmerkė Rusiją už tai, kad ji nuteisė Aleksejų Navalną, kuriam 2021 m. buvo skirta [Europos Parlamento Sacharovo premija](#). Kadangi buvo suimta ir įkalinta daugiau aktyvistų, Parlamentas priėmė dvi rezoliucijas – atitinkamai [2022 m. balandžio 7 d.](#) ir [2023 m. balandžio 20 d.](#), – kuriose pasmerkė vis didėjančias represijas Rusijoje, visų pirma Vladimiro Kara-Murzos ir Aleksejaus Navalno bylas. 2023 m. birželio 26–30 d. Parlamentas, prisidėdamas prie Aleksejaus Navalno išlaisvinimo kampanijos „Free Navalny“, priešais savo pastatą Briuselyje įrengė karcerio (SHIZO), kuriame A. Navalnas atlieka 9,5 metų bausmę, realaus dydžio kopiją. Per šį renginį, suorganizuotą Paramos demokratijai ir rinkimų koordinavimo grupei vykdant savo veiklą, norėta atkreipti dėmesį į sunkią Aleksejaus Navalno padėtį ir informuoti visuomenę apie represijas prieš politinę opoziciją Rusijoje. 2023 m. rugsėjo mėn. bendrame Žmogaus teisių pakomitečio pirmininko, Delegacijos ryšiams su Rusija pirmininko ir Europos Parlamento nuolatinio pranešėjo Rusijos klausimais pareiškime buvo išreikštas susirūpinimas dėl Vladimiro Kara-Murzos, nes jis buvo perkeltas į griežtojo režimo kolonijos Sibire vienutę.

[2023 m. spalio 5 d. rezoliucijoje](#) Parlamentas [pareiškė susirūpinimą](#) dėl žmogaus teisių gynėjos iš Čečėnijos Zaremos Musajevos. Parlamentas nuolat griežtai smerkė žmogaus teisių pažeidimus Čečėnijoje.

Parlamentas reiškė solidarumą ir paramą Rusijos ir Baltarusijos žmonėms, protestuojantiems prieš Rusijos agresijos karą prieš Ukrainą, ir reikalavo, kad valstybės narės suteiktų apsaugą bei prieglobstį rusams ir baltarusiams, persekiojamiems už tai, kad jie pasisakė prieš karą, taip pat Rusijos ir Baltarusijos dezertyrams ir atlikti karo prievolę dėl įsitikinimų atsisakantiems asmenims. Jis taip pat ragino ES institucijas

užmegzti dialogą su Rusijos demokratiniiais lyderiais ir pilietine visuomene ir pritaria tam, kad būtų įsteigtas Rusijos demokratijos centras, kuris veiktų Europos Parlamento patalpose. 2022 m. Europos Parlamento pirmininkas susitiko su kai kuriais Rusijos opozicijos nariais, o Žmogaus teisių pakomitetas reguliariai keičiasi nuomonėmis su nepriklausomais Rusijos žurnalistais, pilietinės visuomenės ir opozicijos atstovais. Be to, 2023 m. birželio 5–6 d. pavieniai EP nariai surengė apskritojo stalo diskusiją demokratinės Rusijos ateities tema, kurioje dalyvavo ES institucijų atstovai, EP nariai ir įtakingi visų kryptių Rusijos laisvos žiniasklaidos ir politinės opozicijos atstovai.

Santykiai su Rusijos teisės aktų leidėjais daugiausia buvo plėtojami parlamentinio bendradarbiavimo komitete (tai ES ir Rusijos partnerystės ir bendradarbiavimo susitarimu įsteigtas tarpparlamentinis forumas). Nuo 1997 m. iki 2014 m. minėtas parlamentinio bendradarbiavimo komitetas buvo stabili platforma, padėjusi plėtoti Parlamento ir Rusijos Federalinio Susirinkimo delegacijų bendradarbiavimą ir dialogą. Tačiau nuo 2014 m. kovo mėn. Parlamentas nutraukė tarpparlamentinius susitikimus, atsižvelgdamas į ES ribojamąsias priemones, kurių imtasi reaguojant į Ukrainos krizę. Vis dėlto Parlamento delegacija ES ir Rusijos parlamentinio bendradarbiavimo komitete ir toliau rengia reguliarius posėdžius, kad analizuotų ir aptartų Rusijos agresijos karo prieš Ukrainą poveikį pasauliui ir šalies viduje, visų pirma Rusijos valdžios institucijų eskaluojamą susidorojimą su Rusijos pilietine visuomene. Šiuose posėdžiuose delegacija reguliariai keičiasi nuomonėmis su Rusijos opozicijos atstovais, žmogaus teisių gynėjais, pilietine visuomene, nevyriausybinėmis organizacijomis ir nepriklausomais žurnalistais, taip pat su tarptautiniais ekspertais.

Nuo 1999 m. Rusija nėra kvietusi Parlamento stebėti rinkimų.

Vanessa Cuevas Herman

11/2023

5.6.4. VIDURINĖ AZIJA

ES pripažįsta strateginę Vidurinės Azijos regiono, kuris sieja didžiąją Azijos žemyną su Europa, svarbą. 2019 m. ES atnaujino savo Vidurinės Azijos strategiją, daugiausia dėmesio skirdama atsparumui (apimant tokias sritis kaip žmogaus teisės, sienų saugumas ir aplinka), gerovei (daug dėmesio skiriant junglumui) ir regioniniam bendradarbiavimui. Parlamentas pabrėžia žmogaus teisių, gero valdymo ir socialinio vystymosi svarbą regione, ypatingą dėmesį skirdamas parlamentinės demokratijos vaidmeniui. Parlamentas tvirtai remia demokratiją ir teisinę valstybę, vykdydamas konkrečias iniciatyvas, pavyzdžiui, demokratizacijos Vidurinėje Azijoje iniciatyvą. Atsižvelgiant į tai, kad 2021 m. rugpjūčio mėn. valdžią Afganistane perėmė Talibanas, Vidurinė Azija tapo labai svarbi saugumo ir stabilumo požiūriu. Tadžikistanas pareiškė turįs abejonių, tačiau Turkmėnistanas ir Uzbekistanas pastaruoju metu jau pradėjo bendradarbiavimą su Talibanu. 2022 m. sausio mėn. riaušės Kazachstane (kurios baigėsi po to, kai Kolektyvinio saugumo sutarties organizacija pasiuntė Rusijos vadovaujamus karius) ir dabartiniai Tadžikistano ir Kirgizijos susirėmimai rodo, kad Rusijos įtakojamame regione yra nestabilumo pavojus. Prasidėjus Rusijos invazijai į Ukrainą ir koncentruojant pajėgas fronte Maskvos įtaka Vidurinėje Azijoje silpnėja. Tačiau Rusija tebėra pagrindinė saugumo užtikrintoja regione, turinti infrastruktūrą trijose iš penkių Vidurinės Azijos šalių, ji kontroliuoja du trečdalius ginklų importo ir remia regiono vyriausybes.

TEISINIS PAGRINDAS

- Europos Sąjungos sutarties (ES sutarties) V antraštinė dalis (išorės veiksmai);
- Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo (SESV) 206–207 straipsniai (prekyba) ir 216–219 straipsniai (tarptautiniai susitarimai);
- partnerystės ir bendradarbiavimo susitarimai (PBS), apimantys dvišalius santykius, išskyrus su Turkmėnistanu, su kuriuo sudarytas laikinasis prekybos susitarimas. 2020 m. kovo 1 d. visapusiškai įsigaliojo naujas tvirtesnis partnerystės ir bendradarbiavimo susitarimas (TPBS) su Kazachstanu. 2019 m. liepos mėn. parafuotas TPBS su Kirgizija ir vyksta derybos su Uzbekistanu. Tadžikistanas taip pat pareiškė susidomėjimą TPBS.

VIDURINĖS AZIJOS ŠALYS BEI ES IR VIDURINĖS AZIJOS SANTYKIAI

Daugelį metų dėl ginčų, susijusių su sienomis ir ištekliais, Vidurinės Azijos valstybių tarpusavio santykiai buvo prasti. Tačiau padėtis sparčiai keičiasi po to, kai 2016 m. Uzbekistano valdymą perėmė kitas lyderis, dėl to pradėjo vertis naujos regioninio bendradarbiavimo galimybės. 2018 m. kovo mėn. Astanoje įvyko pirmasis nuo praėjusio šimtmečio 10-ojo dešimtmečio Vidurinės Azijos lyderių aukščiausiojo lygio susitikimas regioninio bendradarbiavimo klausimu, o antrasis toks susitikimas įvyko 2019 m. lapkričio mėn. Taškente. Atsinaujinantieji išteklių yra dar viena sritis, kuriai skiriama daug dėmesio, atsižvelgiant į didžiules regioninio bendradarbiavimo ir investicijų galimybes šioje srityje. 2020 m. dėl COVID-19 pandemijos regiono ekonomika labai nusmuko, o 2021 m. padidėjo 3,9 proc., o dabartinės perspektyvos yra neaiškios dėl Rusijos invazijos į Ukrainą, pasaulinės infliacijos ir kylančių žaliavų kainų.

Visų Vidurinės Azijos šalių užsienio politika yra daugiakryptė, visų pirma jos siekia išlaikyti ryšių su Rusija, Kinija, ES ir JAV pusiausvyrą. Santykiai su Turkija ir Iranu taip pat svarbūs. Turkmėnistanas iš esmės yra uždaras išoriniam pasauliui, o jo „nuolatinio neutralumo“ statusą pripažįsta net Jungtinės Tautos. ES vykdo prekybą su Kazachstanu – daugiausia prekyba mineralinių žaliavų ištekliais, taip pat auga prekyba su Uzbekistanu, ypač po to, kai buvo priimtas ES ir Uzbekistano protokolas dėl tekstilės gaminių, kuriam Parlamentas pritarė 2016 m. ES taip pat palankiai įvertino Kirgizijos, Tadžikistano ir Kazachstano įstojimą į Pasaulio Prekybos organizaciją (PPO). Kazachstanas ir Kirgizija yra Eurazijos ekonominės sąjungos narės.

[2016 m.](#) Parlamentas pritarė ES Vidurinės Azijos strategijai, tačiau ragino, kad ji būtų tikslingesnė. [2019 m. birželio mėn.](#) Taryba patvirtino [ES Vidurinės Azijos strategiją](#). ES santykių mastas yra susijęs su atskirų Vidurinės Azijos šalių pasirengimu pradėti reformas ir stiprinti demokratiją, žmogaus teises, teisinę valstybę ir teismų sistemos nepriklausomumą, taip pat modernizuoti ir įvairinti ekonomiką, be kita ko, laisvosios rinkos ekonomikos sąlygomis remiant privatųjį sektorių, visų pirma mažąsias ir vidutines įmones.

Regioninio požiūrio ir regioninio bendradarbiavimo svarba taip pat buvo pabrėžta per ES ir Vidurinės Azijos ministrų susitikimus. 2021 m. lapkričio mėn. įvyko 17-asis ES ir Vidurinės Azijos ministrų susitikimas, kurio tikslas – remti žaliąjį ir tvarų atsigavimą po COVID-19 ir skatinti bendradarbiavimą siekiant spręsti kai kurias problemas, kylančias dėl įvykių Afganistane.

Parlamento veiklą Vidurinėje Azijoje daugiausia vykdo Užsienio reikalų (AFET) komitetas, Tarptautinės prekybos (INTA) komitetas ir Saugumo ir gynybos pakomitetas (SEDE); Žmogaus teisių pakomitetas (DROI), Delegacija ryšiams su Vidurine Azija (D-CAS) ir Parlamentinio bendradarbiavimo komitetai (PBK) bei Delegacija ryšiams su Afganistanu (D-AF) ir kiti organai. PBK susitikimai su dauguma Vidurinės Azijos šalių vyksta kiekvienais metais. Europos Parlamento nariai apžvelgia susitarimų įgyvendinimą ir atkreipia dėmesį į žmogaus teisių, politinės padėties, ekonominio ir vystomojo bendradarbiavimo, taip pat rinkimų procesų klausimus.

Nuo 2013 m. reguliariai vyksta ES ir Vidurinės Azijos aukšto lygio politiniai ir saugumo dialogai aukšto lygio politiniais ir saugumo klausimais, juose dalyvauja ES ir Vidurinės Azijos šalys.- Tokie dialogai paskatino diskusijas dėl ES Vidurinės Azijos strategijos prioritetų, taip pat dėl ES ir Azijos sąsajų skatinimo.

ES delegacijos veikia visose Vidurinės Azijos šalyse, nes 2019 m. liepos mėn. atidaryta ES delegacija Turkmėnistane. ES delegacija Mongolijoje atidaryta 2017 m.

2020 m. dvišalės prekybos prekėmis vertė siekė 22,3 mlrd. EUR, prekybos perteklius sudarė 4,1 mlrd. EUR Vidurinės Azijos šalių naudai. Vidurinės Azijos šalys 2014–2020 m. gavo 1,02 mlrd. EUR finansavimą pagal vystomojo bendradarbiavimo priemonę, kuri apėmė ir dvišalę pagalbą, ir regionines programas (360 mln. EUR).- Parama sutelkta į švietimą, regioninį saugumą, tvarų gamtos išteklių valdymą ir socialinį bei ekonominį vystymąsi. Kazachstanas ir Turkmėnistanas jau nelaikomi atitinkančiais tos priemonės dvišalio aspekto kriterijus, nes jiems suteiktas didesnis nei vidutines pajamas gaunančios šalies statusas, tačiau jie ir toliau gali dalyvauti regioninėse programose. Europos demokratijos ir žmogaus teisių rėmimo priemonė (EDŽTRP) taikoma visose Vidurinės Azijos valstybėse, išskyrus Turkmėnistaną – ten veikia per mažai pilietinės visuomenės organizacijų, jos prastai organizuotos ir per griežtai kontroliuojamos. Programa „Europos horizontas“ yra nauja pagrindinė ES mokslinių

tyrimų ir inovacijų finansavimo programa. Ji prieinama visame pasaulyje, jos biudžetas yra 95,5 mlrd. EUR, numatytas septyneriems metams pagal 2021–2027 m. orientacinę daugiametę programą.

ES atnaujino su Vidurinės Azijos partneriais anksčiau sudarytus partnerystės ir bendradarbiavimo susitarimus (PBS).

2021 m. spalio 4 ir 5 d. vyko ES ir Vidurinės Azijos aplinkos ir klimato kaitos darbo grupės (WGECC) 10-asis posėdis. 2021 m. spalio 6 d. Almatoje įvyko ES ir Vidurinės Azijos pilietinės visuomenės forumas, kuriame daugiausia dėmesio skirta temai „Geresnės ateities kūrimas. Dalyvavimas užtikrinant tvarų atsigavimą po COVID“.

Po to, kai 2021 m. rugpjūčio mėn. Talibanas perėmė valdžią, padėtis Afganistane tapo ne tik pasaulio problema, bet ir didžiausią susirūpinimą Vidurinės Azijos vyriausybės keliančiu klausimu. Visas Vidurinės Azijos regionas tapo zona, itin svarbia siekiant neleisti plisti religiniam ekstremizmui ir teroristų tinklams bei prekybai narkotikais jo teritorijoje. Nors panašu, kad Talibanas kaimyninėms Vidurinės Azijos šalims nuraminti skirtą diplomatinę kampaniją pradėjo tuo pat metu visų šalių atžvilgiu, pavienės Vidurinės Azijos respublikos (visų pirma Tadžikistanas) vis dar nerodo noro užmegzti esminių ryšių su Talibanu. Afganistaną ištikus humanitarinei krizei Vidurinė Azija tapo paskirties vieta dideliame skaičiuje Afganistano pabėgėlių, kurie pagal dvišales ir regionines programas, kurios yra 2021–2027 m. ES daugiametės orientacinės programos dalis, gali gauti papildomą ES paramą.

A. Kazachstanas

Kazachstano atveju Parlamentas tvirtesnio partnerystės ir bendradarbiavimo susitarimo (PBS) sudarymui pritarė [2017 m.](#), kartu pabrėždamas principo „parama pagal pažangą“ svarbą siekiant skatinti politines ir socialines bei ekonomines reformas.

Po trijų dešimtmečių valdžioje, buvęs prezidentas Nursultanas Nazarbajevs iš pareigų atsistatydino 2019 m. kovo mėn., tačiau, vadinamas aukščiausiuoju lyderiu ir tautos tėvu, jis ir valdant naujam Prezidentui K.-Ž. Tokajevui vis dar daro didelę įtaką ir turi oficialių įgaliojimų, be kita ko, vadovauja Nacionalinei saugumo tarybai. Rinkimai į 107 vietų Kazachstano parlamento žemuosius rūmus (Mažilisą) buvo surengti 2021 m. sausio mėn. Valdančioji „Nur Otan“ partija išlaikė balsų daugumą, o opozicinė Nacionalinė socialdemokratų partija (OSDP) boikotavo rinkimus teigdama, kad politinis elitas užsiima klastojimu.

2022 m. sausio mėn. Parlamentas priėmė [rezoliuciją dėl padėties Kazachstane](#) po to, kai, netikėtai išaugus suskystintų dujų kainoms, kurias nustatė Kazachstano vyriausybė, ten kilo protestai. Protestai paaštrėjo po to, kai nežinomi, gerai apmokyti ir organizuoti ginkluoti asmenys išprovokavo smurtinius veiksmus. Prezidentas K.-Ž. Tokajevs nurodė imtis skubių priemonių ir paskelbė nepaprastąją padėtį. Reaguodama į prezidento A. Tokajevų prašymą, Rusijos vadovaujama [Kolektyvinio saugumo sutarties organizacija \(CSTO\)](#) susitarė iš Rusijos, Baltarusijos, Tadžikistano, Armėnijos ir Kirgizijos į Kazachstaną siųsti karius (taikos palaikymo pajėgas).

Prezidentas K. Tokajevs, pasinaudodamas krize, apkaltino ankstesnę administraciją, sutvirtino savo valdžią ir nutraukė N. Nazarbajevui jam primestą dviejų valdžios galių režimą. K. Tokajevs pradėjo eiti Nacionalinės saugumo tarybos pirmininko pareigas ir paskyrė naują ministrą pirmininką. Pagrindiniai įtakingi N. Nazarbajevui šeimos nariai neteko įtakingų pozicijų. 2022 m. rugsėjo mėn. [Kazachstano parlamentas pervadino](#)

[valstybės sostinę iš Nur Sultano į Astaną](#) – tai paskutinis veiksmas, kurį atlikusi šalis nutolo nuo pirmojo buvusios Sovietų respublikos prezidento Nursultano Nazarbajevo.

2022 m. sausio 11 d. prezidentas K.-Ž. Tokajevs paskelbė esminių reformų rinkinį. Kazachstano ekonomikos augimas praėityje buvo didelis ir 2006 m. jis tapo didesnes nei vidutines pajamas gaunančia šalimi. Šalies ekonominei pažangai sukliudė didelis COVID-19 pandemijos poveikis ir didėjanti jos politinė ir ekonominė priklausomybė nuo Kinijos. 2021 m. balandžio mėn. Kazachstanas paskelbė apie savo COVID-19 vakciną QazVac ir pareiškė, kad yra pasirengęs padidinti našumą, kad ji būtų prieinama visiems piliečiams. Numatoma, kad dėl Rusijos invazijos į Ukrainą 2022 m. BVP augimas sumažės. 2022 m. bus taip pat minimos 30-osios Kazachstano ir Kinijos diplomatinių santykių užmezgimo metinės, tačiau Kazachstano piliečiai neseniai protestavo prieš didėjančią Kinijos įtaką ir ekonominę galią.

2021 m. sausio mėn. Kazachstane buvo panaikinta mirties bausmė prieš tai ratifikavus JT tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto antrąjį fakultatyvinį protokolą, taigi tokiu būdu Kazachstanas tapo 88-ąja pakta pasirašiusia šalimi. Europos išorės veiksų tarnyba (EIVT) savo [pareiškime](#) pagyrė šį žingsnį. 2020 m. Kazachstanas prisijungė prie JT tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto – tai daugiašalė sutartis, įtraukta į Tarptautinę žmogaus teisių chartiją.

2022 m. birželio 5 d. Kazachstanas surengė konstitucinį referendumą, kuriuo padaryta esminių esamos institucinės valdžios pusiausvyros pakeitimų, be kita ko, sumažinant prezidento įgaliojimus ir sustiprinant parlamento vaidmenį. Oficialus rinkėjų aktyvumas buvo didelis (68 proc.), o 77,1 proc. balsavusiųjų balsavo už pakeitimus.

2022 m. birželio mėn. įvyko [19-as ES ir Kazachstano bendradarbiavimo tarybos](#) posėdis siekiant peržiūrėti pažangą, padarytą įgyvendinant ES ir Kazachstano tvirtesnės partnerystės ir bendradarbiavimo susitarimą. Per posėdį ES palankiai įvertino tai, kad ES ir Kazachstano ekonominiai santykiai yra labai pažengę. ES yra didžiausia Kazachstano prekybos partnerė ir užsienio investuotoja; Kazachstanas tebėra pagrindinis ES prekybos partneris Vidurinėje Azijoje. 2021 m. prekybos balansas siekė 12 mlrd. EUR Kazachstano naudai. ES palankiai įvertino sėkmingą bendradarbiavimą pagal 2019 m. sukurtą ES ir Kazachstano aukšto lygmens verslo platformą, ypač konstruktyvų Kazachstano požiūrį sprendžiant ES investuotojams susirūpinimą keliančius klausimus.

Rinkimų Kazachstane Parlamentas nestebėjo nuo 2005 m. Europos saugumo ir bendradarbiavimo organizacijos (ESBO) Demokratinių institucijų ir žmogaus teisių biuras (ODIHR) į Kazachstaną siunčia rinkimų stebėtojus. ODIHR nustatė, kad per 2021 m. sausio mėn. rinkimus į parlamentą būta trūkumų. Be kita ko, buvo nustatyta, kad nėra tikros opozicijos partijai „Nur Otan“ ir nesilaikoma ESBO ODIHR rekomendacijų, susijusių su pagrindinėmis laisvėmis, rinkimų administracijos nešališkumu ir teisės turėjimu būti renkamam. Europos išorės veiksų tarnyba (EIVT) taip pat pažymėjo, kad nors Kazachstane buvo padaryta svarbių politinių reformų, tačiau rinkimai buvo prarasta proga parodyti, kad jos veiksmingai įgyvendinamos.

2021 m. vasario 11 d. Parlamento rezoliucijoje dėl nerimą keliančios žmogaus teisių padėties Kazachstane raginama laikytis rinkimų organizavimo teisinės sistemos. Parlamentas atkreipė dėmesį į ESBO rekomendacijas, kuriose raginama užtikrinti pagrindines teises, liautis savavališkai kalinti žmogaus teisių aktyvistus ir politinių opozicinių judėjimų narius, užtikrinti, kad būtų paisoma LGBTI asmenų teisių, ir užtikrinti kazachų ir kitų etninių mažumų saugumą. Be to, jis paragino apsvarstyti galimybę

nustatyti individualias sankcijas Kazachstano pareigūnams, tiesiogiai atsakingiems už žmogaus teisių pažeidimus.

B. Kirgizija

2019 m. liepos mėn. buvo pasirašytas tvirtesnis partnerystės ir bendradarbiavimo susitarimas (PBS) su Kirgizija. ES yra viena iš pagrindinių darnaus vystymosi ir reformų Kirgizijoje rėmėjų. 2014–2020 m. ES kaip dotacijas skyrė 174 mln. EUR paramą vystymuisi, numatytą trims pagrindiniams sektoriams ir paramos priemonėms: teisinei valstybei, integruotai kaimo plėtrai ir švietimui. Be to, ES taip pat remia perėjimą prie demokratijos ir demokratinius rinkimus pagal teisinės valstybės programą ir skyrė 20 mln. EUR stabilizavimui ir demokratizacijai remti. Parengta [2021–2027 m. orientacinė daugiametė programa](#) atitinka 2040 m. Kirgizijos nacionalinę vystymosi strategiją, kurioje išdėstytos ilgalaikės gairės, kaip iki 2040 m. tapti stipria, savarankiška ir klestinčia šalimi.

ESBO ODIHR reguliariai stebi parlamento ir prezidento rinkimus. Naujausi parlamento rinkimai Kirgizijoje vyko 2020 m. spalio mėn. Po masinių protestų dėl pažeidimų ir balsų pirkimo tie rinkimai buvo pripažinti negaliojančiais. 2020 m. spalio mėn. atsistatydino Kirgizijos prezidentas Soronbajus Žejenbekovas, o 2021 m. sausio mėn. šalyje įvyko prezidento rinkimai, po kurių šeštojo Kirgizijos prezidento pareigas pradėjo eiti Sadyras Japarovas. ES pažymėjo, kad, kaip pranešė ESBO Demokratinių institucijų ir žmogaus teisių biuras, rinkėjų aktyvumas buvo mažas, kandidatams nebuvo sudarytos vienodos sąlygos, padaryta rinkimų kampanijos procedūrų pažeidimų ir piktnaudžiauta administraciniais ištekliais. ES taip pat paragino prezidentą įsipareigoti laikytis visuotinių įsipareigojimų, susijusių su pagrindinėmis laisvėmis ir žmogaus teisėmis, ir paragino gerbti Konstituciją ir surengti parlamento rinkimus bendradarbiaujant su ESBO ODIHR. Parlamento rinkimai įvyko 2021 m. lapkričio mėn. Šalyje lankėsi Europos Parlamento delegacija ryšiams su Vidurine Azija (D-CAS).

2021 m. balandžio 11 d. surengtame referendume rinkėjai pritarė naujai konstitucijai, pagal kurią parlamento narių skaičius sumažintas 25 proc. iki 90 vietų. Be to, pagal ją prezidentui suteikiami įgaliojimai skirti teisėjus ir teisėsaugos institucijų vadovus ir pakeistas įstatymas, pagal kurį vieną kadenciją prezidentavusiam prezidentui sudaromos palankesnės galimybės būti perrinktam antrajai kadencijai. 2021 m. balandžio mėn. ES [paskelbė pareiškimą](#) dėl konstitucinės reformos Kirgizijoje, kuriame išreiškė apgailėstą dėl to, kad trūksta įtraukaus dialogo, kuriame dalyvautų pilietinė visuomenė. Tačiau ES patvirtino, jog ir toliau teiks paramą, kad būtų daroma pažanga įgyvendinant reformų darbotvarkę.

2021 m. birželio mėn. [ES specialusis įgaliotinis Vidurinėje Azijoje Peter Burian atvyko į Kirgiziją](#) surengti dvišalių susitikimų su prezidentu S. Žaparovu ir kitais atitinkamais vadovais, kad aptartų dvišalį bendradarbiavimą, su žmogaus teisių klausimais susijusią padėtį ir problemas, kurių kyla įgyvendinant ES Vidurinės Azijos strategiją.

2021 m. birželio 4 d. įvykusiame 18-ajame ES ir Kirgizijos Respublikos bendradarbiavimo tarybos posėdyje buvo aptartas teisinės valstybės stiprinimas, pažanga teismų ir rinkimų reformų srityje, geras valdymas, bendradarbiavimas su pilietine visuomene ir žmogaus teisės. 2021 m. rugsėjo 6 d. Briuselyje įvyko 11-asis ES ir Kirgizijos Respublikos metinis dialogas žmogaus teisių klausimais. ES pareiškė susirūpinimą dėl COVID-19 apribojimų, dėl kurių padaugėjo smurto dėl lyties atvejų, nepriklausomos žiniasklaidos suvaržymų ir prieštaringų teisėkūros iniciatyvų. 2021 m.

lapkričio 5 d. Biškeke Kirgizija surengė pirmąjį ES ir Vidurinės Azijos ekonomikos forumą.

[2015 m.](#) Parlamentas išreiškė susirūpinimą dėl LGBTI „propagandos“ įstatymų projektų Kirgizijoje. [2019 m. sausio mėn.](#) Parlamentas paskelbė rekomendaciją deryboms dėl naujo dvišalio susitarimo. Po susirėmimų prie Kirgizijos ir Tadžikijos sienų 2021 m. balandžio mėn. AFET komiteto pirmininkas David McAllister ir DCAS pirmininkas Fulvio Martusciello 2021 m. gegužės 3 d. [paskelbė pareiškimą](#), kuriame džiaugėsi ugnies nutraukimu ir ragino abi šalis vykdyti diplomatines diskusijas užuot dalyvavus kariniuose susirėmimuose. Ugnies nutraukimo susitarimo nebuvo laikomasi, o vykstant Kirgizijos ir Tadžikistano pasienio konfliktui žuvo ir sužeista šimtai žmonių, o tūkstančiai žmonių buvo perkelti. 2022 m. rugsėjo mėn. konfliktas dar labiau suintensyvėjo.

Parlamentas yra labai susirūpinęs dėl žmogaus teisių padėties Kirgizijoje. 2020 m. liepos mėn. baigtas žmogaus teisių gynėjo Azimjono Askarovo mirties kalėjime aplinkybių tyrimas, kuris vėliau buvo atnaujintas. Keliems užsienio žmogaus teisių aktyvistams ir užsienio žiniasklaidos korespondentams tebėra uždrausta atvykti į Kirgiziją. Tebėra plačiai paplitęs smurtas šeimoje.

C. Uzbekistanas

2021 m. balandžio mėn. prisijungęs prie specialios darnaus vystymosi ir gero valdymo skatinamosios priemonės (BLS+), Uzbekistanas tapo devintąja BLS+ lengvatomis besinaudojančia šalimi. Prisijungęs prie šios sistemos, Uzbekistanas gauna papildomos ekonominės naudos, nes panaikinti muitai dviem trečdaliams produktų linijų, kurioms taikoma BLS+ sistema. Priemonė skatina šalies eksportą ir padeda pritraukti užsienio investicijų. Savo ruožtu, tikimasi, kad Uzbekistanas įgyvendins 27 pagrindines tarptautines konvencijas dėl gero valdymo, žmogaus ir darbuotojų teisių ir aplinkos bei klimato apsaugos.

2019 m. kovo mėn. [rekomendacijoje dėl naujo ES ir Uzbekistano visapusiško susitarimo](#) Parlamentas paprašė leisti tinkamai tikrinti derybų procesą.

2022 m. liepos 6 d. ES ir Uzbekistanas parafavo naująjį tvirtesnę bendradarbiavimo susitarimą, kuriuo bus sukurta nauja, moderni ir plataus užmojo ES ir Uzbekistano partnerystės stiprinimo sistema. Be to, ES ir Uzbekistanas surengė 18-ąjį metinį Bendradarbiavimo komiteto posėdį. Abi šalys apžvelgė savo dvišalių santykių raidą per praėjusius metus ir savo perspektyvas ateinantiems metams. ES atkreipė dėmesį į pastarojo meto smurtinius įvykius Karakalpakijoje ir paragino kuo greičiau atlikti nepriklausomą su protestais susijusių aplinkybių tyrimą. ES pabrėžė, kad svarbu ginti teisę į taikias demonstracijas.

18-asis metinis Bendradarbiavimo komiteto posėdis suteikė galimybę aptarti prekybos ir ekonominius santykius, įskaitant Uzbekistano narystę ES BLS+ sistemoje. Diskusijose taip pat aptartas techninis bendradarbiavimas; ES parama Uzbekistano vystymosi strategijai; bendradarbiavimas energetikos sektoriuje, daugiausia dėmesio skiriant tvarumui ir žaliajai pertvarkai; žmogaus teisės ir pagrindinės laisvės, ypač atsižvelgiant į konstitucinę reformą ir Uzbekistano baudžiamojo kodekso reformą ir regioninę Vidurinės Azijos padėtis, įskaitant padėtį Afganistane. Abi šalys laukė 2022 m. lapkričio mėn. Samarkande (Uzbekistanas) turėjusios vykti ES ir Vidurinės Azijos konferencijos dėl tvaraus sujungiamumo.

Nuo tada, kai 2016 m. Uzbekistano prezidento pareigas pradėjo eiti Šavkatas Mirziyoevas, vyksta plataus masto greiti demokratiniai pokyčiai, įskaitant keletą plataus

užmojo reformų ir vidaus pokyčių, pavyzdžiui, paleidžiami kai kurie politiniai kaliniai, – iš to matome, kad vyksta tam tikros teigiamos permainos. Šių pokyčių pagrindas nustatytas Uzbekistano 2017–2021 m. nacionalinėje vystymosi strategijoje.

2021 m. vasario mėn. Š. Mirzijojevas pasirašė įstatymą dėl prezidento rinkimų perkėlimo į 2021 m. spalio mėn. ESBO Demokratinių institucijų ir žmogaus teisių biuras pakartojo savo rekomendacijas dėl politinių partijų finansavimo, spartesnio balsų skaičiavimo ir valstybės išteklių rinkimų kampanijoms mažinimo. Artėjant 2021 m. spalio mėn. rinkimams susirūpinimą kėlė tai, kad nebus tikros opozicijos. Uzbekistano valdžios institucijos atsisakė užregistruoti naują partiją „Haqiqat va Taraqqiyo“ (Socialdemokratų partija „Tiesa ir pažanga“), motyvuodamos tuo, kad daug opozicijos politiko Kidirnazaro Alakulovo surinktų parašų yra negaliojantys.

2021 m. gegužės mėn. Uzbekistano teismas nuteisė tinklaraštininką Otabeką Satoryjų 6 metams kalėjimo, apkaltindamas šmeižtu ir turto prievartavimu. O. Satoryjaus vaizdo įrašuose buvo dažnai kritikuojami aukščiausi jo provincijos Termezo vyriausybės pareigūnai ir atkreipiamas dėmesys į korupcijos atvejus. Teisių ir žurnalistų gynimo grupės pavadino nuosprendį valdžios bandymu įbauginti spaudą prieš rinkimus.

Neseniai Uzbekistanas pradėjo bendradarbiauti su Talibanu. 2021 m. spalio mėn. Uzbekistano ministro pirmininko pavaduotojas susitiko su Talibanu atstovais Uzbekistano pasienio mieste Termeze aptarti prekybos ir ekonominių santykių klausimų, užtikrinti sienų saugumą ir bendradarbiavimą energetikos, transporto ir tarptautinio krovinių vežimo srityse, taip pat geležinkelių projektą sujungti Termezą su Pakistano Pešavaro miestu per Afganistano miestus Mazarą ir Kabulą.

Parlamentas pritarė ES ir Uzbekistano protokolui dėl tekstilės gaminių 2016 m. gruodžio mėn., po to, kai šalis faktiškai įsipareigojo glaudžiai bendradarbiaudama su Tarptautine darbo organizacija panaikinti vaikų darbo naudojimą per kasmetį medvilnės derliaus nuėmimą. [2019 m. kovo mėn.](#) Parlamentas paskelbė rekomendaciją deryboms dėl ES ir Uzbekistano tvirtesnio PBS.

2019 m. gruodžio mėn. Parlamentas buvo pirmą kartą pakviestas stebėti parlamento rinkimus Uzbekistane, tačiau juos stebėjo tik ESBO Demokratinių institucijų ir žmogaus teisių biuras. Parlamentas atsisakė stebėti rinkimus remdamasis tuo, kad jie nebuvo nei laisvi, nei sąžiningi, ir atkreipė dėmesį į tai, kad Uzbekistano parlamento nariai buvo tik iš režimą remiančių partijų.

Vis dėlto Parlamentas priėmė kvietimą stebėti 2021 m. spalio 24 d. prezidento rinkimus, nors buvo įtariama, kad penki centrinės rinkimų komisijos patvirtinti ir užregistruoti kandidatai buvo palankūs vyriausybei, o du patikimus opozicijos kandidatus iš Liberalų demokratų partijos ir Socialdemokratų partijos „Tiesa ir pažanga“ registruoti buvo atsisakyta.

Prezidentui Š. Mirzijojevui einant pareigas buvo sustiprinti Uzbekistano ir Rusijos santykiai. Abi valstybės pasirašė susitarimą dėl karinio ir techninio bendradarbiavimo išplėtimo, įsipareigodamos bendrai pirkti karines prekes, karinę įrangą, finansuoti mokslinius tyrimus ir pagalbą bei atnaujinti pasenusius ginklus. Rusija yra viena didžiausių Uzbekistano prekybos partnerių, o Rusijos investuotojai ypač domisi Uzbekistano naftos ir dujų sektoriumi. Rusijos įmonė „Gazprom“ bendradarbiauja su angliavandenilių gamintoju „Uzbekneftgaz“ dujų gavybos Uzbekistano dujų telkiniuose klausimais ir perka Uzbekistano dujas. 2022 m. rugsėjo 15 d. Uzbekistano

mieste Samarkande surengtas dvišalis Kinijos Prezidento Xi Jinpingo ir Rusijos Prezidento Vladimiro Putino susitikimas.

D. Turkmėnistanas

Turkmėnistanas ir toliau yra represinė šalis, kurią autoritariškai valdo prezidentas G. Berdymuchamedovas. Naujausi įvykiai rodo, kad demokratijos vystymosi srityje pažangos nepadaryta ir kad žmogaus teisių padėtis nepagerėjo. 2021 m. Turkmėnistanas pradėjo vykdyti tam tikras konstitucines reformas, be kita ko, įsteigė aukštuosius parlamento rūmus. Tačiau Turkmėnistano parlamento vaidmuo vis dar labai ribotas.

Oficialūs ES ir Turkmėnistano santykiai prasidėjo 1997 m., o 1998 m. abi šalys pasirašė partnerystės ir bendradarbiavimo susitarimą. Nors nuo 2004 m. visos ES valstybės narės ir Turkmėnistanas jau ratifikavo PBS, norint tai užbaigti, susitarimą dar turi ratifikuoti Europos Parlamentas – tai paskutinis neįgyvendintas reikalavimas. Parlamentas ne kartą atsisakė pritarti ES ir Turkmėnistano partnerystės ir bendradarbiavimo susitarimo ratifikavimui, nes yra labai susirūpinęs dėl trumpalaikių kriterijų Turkmėnistano pažangos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių srityje. Todėl ES ir Turkmėnistano dvišaliai santykiai šiuo metu reglamentuojami 2010 m. [laikinoju prekybos susitarimu](#).

Be ES ir Vidurinės Azijos regioninių sistemų, ES ir Turkmėnistanas palaiko metinius dvišalius dialogus – ES ir Turkmėnistano dialogą žmogaus teisių klausimais ir dialogą ES ir Turkmėnistano jungtiniame komitete. 2021 m. spalio mėn. surengtas 20-asis Jungtinio komiteto posėdis siekiant toliau plėtoti partnerystę ir bendradarbiavimą, visų pirma ekonominio vystymosi, prekybos ir investicijų srityse, taip pat parengti bendrus projektus aplinkos, žemės ūkio, švietimo ir sveikatos apsaugos srityse.

ES dar kartą patvirtino, kad teisinės valstybės principas ir pagarba žmogaus teisėms yra esminiai ES ir Turkmėnistano santykių aspektai.

2021 m. liepos 6 d. Briuselyje įvyko 13-asis ES ir Turkmėnistano metinis dialogas žmogaus teisių klausimais. Diskusijose daugiausia dėmesio skirta tam, kaip Turkmėnistanas vykdo savo tarptautinius teisinius įsipareigojimus, visų pirma susijusius su pagarba žmogaus teisėms, socialiniais ir ekonominiais klausimais ir bendradarbiavimu daugiašalėse platformose. Parlamentas nuolat reiškė susirūpinimą dėl prastos žmogaus teisių padėties Turkmėnistane ir, atitinkamai, iki šiol neleido įsigalioti PBS. Savo [2019 m. kovo mėn.](#) rezoliucijoje jis pateikė rekomendacijas, į kurias reikia atsižvelgti iki Parlamentui svarstant pritarimo klausimą. Parlamentas niekada nebuvo pakviestas stebėti rinkimų Turkmėnistane. ES ir Turkmėnistano 6-asis tarpparlamentinis susitikimas turėtų vykti 2022 m. gruodžio mėn.

2022 m. vasario mėn. Rusijai įsiveržus į Ukrainą, ES šalys bando padidinti Turkmėnistano dujų išteklių dalį, kad užtikrintų savo energetinį saugumą. Todėl Turkmėnistanas ir ES šiuo metu rengia susitarimą dėl dujų, nes Turkmėnistanas nori įvairinti savo energijos eksportą, o ES nori įvairinti savo energijos importą. 2014 m. lapkričio mėn. Turkmėnistanas pasirašė bendrąjį susitarimą su Turkija dėl dujų tiekimo Anatolijos dujotiekiu, kuriuo dabar tiekiamos dujos iš Azerbaidžano Šah Denizo telkinio Kaspijos jūroje. 2021 m. „Kaspijos jūros regiono ištekliai“ pristatė Kaspijos jūros regiono jungiamojo dujotiekio – mažesnio dujotiekio, palyginti su Kaspijos jūros dujotiekiu, iš Turkmėnistano į Azerbaidžaną – projektą. Jį užbaigus, per metus bus tiekama 10–12 mlrd. kubinių metrų gamtinių dujų.

E. Tadžikistanas

Nuo tada, kai 1992 m. šalis tapo nepriklausoma nuo TSRS, ES santykiai su Tadžikistanu gerokai išsiplėtė. Dabartinė ES ir Tadžikistano santykių teisinė sistema yra [PBS](#), kuris pasirašytas 2004 m. spalio mėn. ir įsigaliojo 2010 m. sausio mėn. 2009 m. Parlamentą pritarė PBS sudarymui, bet ragino šalį gerinti padėtį žmogaus teisių, kovos su korupcija, sveikatos apsaugos ir švietimo srityse. PBS padėjo stiprinti dvišalį bendradarbiavimą ir padidino ES matomumą Tadžikistane, sukuriant politinio dialogo platformą ir siekiant skatinti dvišalius prekybos ir ekonominius santykius. Į jį taip pat įtraukti straipsniai dėl bendradarbiavimo migracijos ir kovos su pinigų plovimu, narkotikais ir terorizmu.

Tadžikistanas yra svarbus ES partneris, šiuo metu susiduriantis su keliais iššūkiais, pavyzdžiui, tarptautinių sankcijų poveikiu ir daugelio Tadžikistano migrantų grįžimu iš Rusijos po invazijos į Ukrainą, kritine žmogaus teisių padėtimi ir dideliu susidomėjimu prisijungti prie BLS+ prekybos lengvatų sistemos. Po to, kai Talibanas perėmė valdžią Afganistane, Tadžikistanas priėmė tūkstančius Afganistano pabėgėlių. Šalis yra įsipareigojusi kovoti su ekstremizmo ir radikalizmo plitimu Vidurinėje Azijoje.

2021 m. vasario mėn. pagal ES ir Tadžikistano partnerystės ir bendradarbiavimo susitarimą surengtame [devintajame ES ir Tadžikistano bendradarbiavimo tarybos posėdyje](#) buvo aptarti santykių gerinimo būdai. Nuo to laiko užmegzti ryšiai siekiant pradėti derybas dėl tvirtesnio PBS, remiantis kitų Vidurinės Azijos šalių pavyzdžiu. Be diskusijų dėl COVID-19 poveikio, ES taip pat paragino Tadžikistaną daryti pažangą pagrindinių teisių ir žmogaus teisių paisymo srityje. 2020 m. lapkričio mėn. įvyko 12-asis dialogas žmogaus teisių klausimais, per jį buvo išreikštas susirūpinimas dėl žmogaus teisių pažeidimų.

2020 m. kovo mėn. Tadžikistane surengti parlamento rinkimai. Valdančioji liaudies demokratų partija laimėjo didžiulę balsų daugumą. Prezidento rinkimai įvyko 2021 m. spalio mėn. COVID-19 pandemijos metu. Kaip ir tikėtasi, rinkimus lengvai laimėjo Emomalis Rachmonas ir tai užtikrino jam galimybę dar septynerius metus eiti prezidento pareigas.

2016 m. birželio mėn. Europos Parlamentas priėmė labai kritišką [rezoliuciją dėl sąžinės kalinių padėties Tadžikistane](#), kurioje išreiškė didelį susirūpinimą dėl blogėjančios žmogaus teisių padėties, didėjančio žmogaus teisių aktyvistų, politinių oponentų ir jų šeimos narių sulaikymo ir areštų skaičiaus ir griežtų nepriklausomos žiniasklaidos apribojimų.

Parlamentas ne kartą išreiškė susirūpinimą dėl susirėmimų Kirgizijos ir Tadžikistano pasienyje ir palankiai įvertino 2021 m. balandžio mėn. pasiektą susitarimą dėl ugnies nutraukimo. Tačiau 2022 m. rugsėjo mėn. padaugėjo sienos apsaugos pareigūnų smurtinių susidūrimų atvejų įvairiose pasienio vietose. Toks eskalavimas kenkia regiono stabilumui.

F. Mongolija

Nors Mongolijai netaikoma ES Vidurinės Azijos strategija, Parlamentas, sudarydamas savo nuolatines delegacijas, ją priskiria šiam regionui. Daug kultūrinių, istorinių ir ekonominių aspektų sieja Mongoliją su buvusiomis SSRS Vidurinės Azijos respublikomis. Per pastaruosius tris dešimtmečius Mongolija išsiskyrė kaip demokratijos oazė, pasižyminti tvirtu ekonomikos augimu, nors po 2019 m. įvykių kilo

susirūpinimas dėl nykstančios demokratijos. [2017 m.](#) Parlamentas pritarė tam, kad būtų sudarytas ES ir Mongolijos PBS.

Nors buvo pats COVID-19 pandemijos įkarštis, Mongolija surengė eilinius parlamento rinkimus, prezidentu buvo išrinktas Uchnaagijnas Churelsuchas. Kadangi naujojoje iš dalies pakeistoje konstitucijoje reikalaujama, kad prezidentas nepriklausytų jokiai politinei partijai, 2021 m. birželio mėn. U. Churelsuchą Mongolijos liaudies partijos (MPP) vadovo poste pakeitė Mongolijos ministro pirmininko pareigas einantis Luvsannamsrainas Oyunas Erdene. Mongolijos politikoje šiuo metu dominuoja MPP partijos, turinčios didžiąją daugumą Mongolijos parlamente, ir prezidento vykdomos kontrolės derinys.

2022 m. birželio mėn. surengtas metinis ES ir Mongolijos jungtinio komiteto posėdis siekiant dar kartą patvirtinti partnerystę, grindžiamą tokiomis bendromis vertybėmis kaip demokratija, žmogaus teisės, teisinė valstybė ir JT Chartijos principų laikymasis. Mongolija ir ES susitarė, kad reikia kovoti su klimato kaita ir saugoti aplinką, visapusiškai remiant Paryžiaus susitarimo įgyvendinimą. ES pasveikino Mongoliją dėl to, kad ji yra viena iš penkių prioritetinių šalių, su kuriomis ES šiuo metu kuria miškų partnerystę, nes Mongolija ir ES turi bendrą interesą skatinti tvarų žaliąjį vystymąsi, kuris yra pagrindinis 2021–2027 m. daugiamečių orientacinės programos tikslas. Prieš tai, 2022 m. kovo mėn., ES ir Mongolijos vystomojo bendradarbiavimo darbo grupė susitiko aptarti vystymosi ir investavimo prioritetų, taip pat 2021–2027 m. daugiamečių orientacinės programos. 2022 m. kovo mėn. įvyko ES ir Mongolijos prekybos ir investicijų pakomitečio posėdis, kuriame nustatytos galimos bendradarbiavimo sritys, pradėtos derybos dėl susitarimo dėl geografinių nuorodų apsaugos ir galimybių atsinaujinančiųjų išteklių energijos ir geologijos srityje.

Parlamento pareiškimai dėl Mongolijos daugiausia susiję su ekonominiais klausimais, tačiau jie taip pat susiję su šalies vystymusi ir humanitariniais poreikiais, kurių kyla dėl ekstremalių oro sąlygų. Parlamento delegacija stebėjo 2017 m. prezidento rinkimus ir 2016 m. parlamento rinkimus Mongolijoje ir pažymėjo, kad šalyje kuriama tvirta demokratija. Vis dėlto, Parlamentas dėl COVID-19 pandemijos nestebėjo nei 2020 m. birželio mėn. vykusiu parlamento rinkimu, nei 2021 m. birželio mėn. vykusiu prezidento rinkimu.

15-asis EU ir Mongolijos tarpparlamentinis susitikimas įvyko 2022 m. birželio mėn. Briuselyje.

[Jorge Soutullo / Niccolò Rinaldi](#)
10/2022

5.6.5. PERSIJOS ĮLANKOS ŠALYS, IRANAS, IRAKAS IR JEMENAS

ES yra sudariusi bendradarbiavimo susitarimus su Persijos įlankos bendradarbiavimo taryba (tai regioninė organizacija, kuriai priklauso Bahreinas, Kuveitas, Omanas, Kataras, Saudo Arabija ir Jungtiniai Arabų Emyratai) ir su Jemenu bei partnerystės ir bendradarbiavimo susitarimą su Iraku. Šiuo metu ES nepalaiko jokių sutartinių santykių su Iranu ir Teherane nėra ES delegacijos. Dabartiniai ES ir Irano santykiai yra grindžiami siekiu išsaugoti 2015 m. liepos mėn. Vienoje pasirašytą Bendrą visapusišką veiksmų planą (BVVP, Branduolinį susitarimą).

TEISINIS PAGRINDAS

- Europos Sąjungos sutarties (ES sutarties) V antraštinė dalis (išorės veiksmai);
- Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo (SESV) 206–207 straipsniai (prekyba) ir 216–219 straipsniai (tarptautiniai susitarimai).

A. Persijos įlankos bendradarbiavimo taryba (GCC)

Persijos įlankos bendradarbiavimo taryba buvo įsteigta 1981 m. gegužės mėn. Šiuo metu ši grupė, kurią vis dar sudaro šalys steigėjos (Bahreinas, Kuveitas, Omanas, Kataras, Saudo Arabija ir Jungtiniai Arabų Emyratai), yra pagrindinis ES santykių su šiomis šešiomis šalimis forumas. ES ir Persijos įlankos bendradarbiavimo taryba ne kartą laikėsi bendros pozicijos problemų Artimuosiuose Rytuose klausimu.

Daug naftos turinčiose Persijos įlankos šalyse vyksta dideli socialiniai, ekonominiai ir politiniai pokyčiai, tačiau reformų įgyvendinimo pažanga skiriasi. Arabų sukilimų poveikį monarchijoms Persijos įlankoje nuslopino prevencijos politika (subsидijos ir viešojo sektoriaus darbuotojų skaičiaus padidinimas) ir represinės priemonės, ypač Bahreine ir Saudo Arabijos Rytų provincijoje. Persijos įlankos bendradarbiavimo tarybos šalys, kartais konkuruodamos tarpusavyje, tebeatlieka aktyvų vaidmenį Artimųjų Rytų diplomatijoje. Konkurencija pagilino besitęsiančią diplomatinę krizę tarp Kataro ir kai kurių kitų Persijos įlankos bendradarbiavimo tarybos šalių, kurios kaltina Katarą remiant teroristų ir sektantų grupuotes (įskaitant Musulmonų broliją), finansuojant grupuotes, susijusias su Iranu, pažeidinėjant Kataro kaimyninių šalių suverenumą ir kurstant politinius nesutarimus kaimyninėse šalyse.

Nors ES tikisi plėtoti savo politinius santykius šiame regione, be kita ko, rengdama dialogus žmogaus teisių klausimais, su Persijos įlankos bendradarbiavimo taryba ją sieja daugiausia ekonominiai ir prekybos ryšiai. Laikui bėgant prekybos apimtis tarp abiejų šalių nuolat augo, o ES fiksuoja didelį prekybos perteklių.

1988 m. ES ir Persijos įlankos bendradarbiavimo taryba pasirašė bendradarbiavimo susitarimą. Susitarimo tikslas – didinti stabilumą strateginę reikšmę turinčiame regione, palaikyti politinius ir ekonominius santykius, plėsti ekonominį ir techninį bendradarbiavimą, stiprinti bendradarbiavimą energetikos, pramonės, prekybos ir paslaugų, žemės ūkio, žuvininkystės, investicijų, mokslo, technologijų ir aplinkos srityse. Susitarime numatyti metiniai jungtinių tarybų ir (arba) ministrų susitikimai ir vyresniųjų pareigūnų lygmens jungtiniai bendradarbiavimo komitetai. Tačiau jame

nenumatomas joks parlamentinis organas. 2016 m. balandžio mėn. ES ir Persijos įlankos bendradarbiavimo tarybos jungtinis bendradarbiavimo komitetas sutarė pradėti labiau struktūrinį neformalų dialogą dėl prekybos ir investicijų. Po to 2016 m. liepos mėn. surengta ES ir Persijos įlankos bendradarbiavimo tarybos jungtinė taryba ir ministrų susitikimas. 2017 m. birželio mėn. prasidėjus diplomatinei krizei tarp Kataro ir kitų Persijos įlankos šalių tolesni susitikimai nebevyksta.

ES ir Persijos įlankos bendradarbiavimo taryba susitarė dėl 2010–2013 m. bendros veiksmų programos, kurioje išdėstytos glaudesnio bendradarbiavimo, be kita ko, informacinių ir ryšių technologijų, branduolinės saugos, švarios energijos, mokslinių tyrimų ir ekonominio dialogo klausimais, gairės. Tačiau šios programos atnaujinimas buvo atidėtas (visų pirma dėl nepakankamos pažangos sprendžiant prekybos klausimus). Derybos dėl laisvosios prekybos susitarimo buvo pradėtos 1990 m., bet nuo 2008 m., išsiskyrus nuomonėms dėl eksporto muitų, laikinai sustabdytos. Nuo 2007 m. sausio 1 d. partnerystės priemonės (kaip ir iki jos taikytos bendradarbiavimo su pramoninėmis ir kitomis dideles pajamas gaunančiomis šalimis bei teritorijomis bendradarbiavimo priemonės) lėšos naudojamos ES ir Persijos įlankos bendradarbiavimo tarybos bendradarbiavimo susitarimo įgyvendinimo priemonėms finansuoti. Persijos įlankos bendradarbiavimo tarybos šalys taip pat naudoja programą „Erasmus Mundus“.

Europos Parlamento vaidmuo

Parlamentas 2011 m. kovo 24 d. priėmė rezoliuciją dėl ES santykių su Persijos įlankos bendradarbiavimo taryba^[1] ir paragino užmegzti strateginę partnerystę su šia taryba ir jos valstybėmis narėmis. Ši pozicija pakartota 2015 m. liepos 9 d. Parlamento rezoliucijoje dėl saugumo iššūkių Artimuosiuose Rytuose ir Šiaurės Afrikos regione ir politinio stabilumo perspektyvų^[2].

Parlamento delegacija ryšiams su Arabijos pusiasaliu nuolat rengia tarpparlamentinius susitikimus su šio regiono konsultacinėmis tarybomis ir stebi ES ir Persijos įlankos bendradarbiavimo tarybos santykių raidą.

Pastaraisiais metais Parlamentas priėmė rezoliucijų, kuriose konkrečiai išreiškė susirūpinimą dėl žmogaus teisių padėties kai kuriose Persijos įlankos bendradarbiavimo tarybos valstybėse, įskaitant Saudo Arabiją^[3] ir Bahreiną^[4], ir dėl vėl pradėtos vykdyti mirties bausmės Kuveite ir Bahreine^[5]. Po to, kai Saudo Arabijos konsulate Stambule buvo nužudytas žurnalistas Jamal Khashoggi, Parlamentas priėmė rezoliuciją^[6], kurioje pasmerkė šį nužudymą ir paragino atlikti tarptautinį nepriklausomą ir nešališką šio žurnalisto dingimo ir neteisminės egzekucijos tyrimą, taip pat primygtinai paragino Saudo Arabijos valdžios institucijas nedelsiant ir besąlygiškai išlaisvinti visus žmogaus teisių gynėjus.

Parlamentas keletą kartų ragino nustatyti ES ginklų embargą Saudo Arabijai, atsižvelgdamas į rimtus įtarimus dėl Saudo Arabijos Jemene vykdomų tarptautinės humanitarinės teisės pažeidimų^[7].

[1]OL C 247 E, 2012 8 17, p. 1.

[2]OL C 265, 2017 8 11, p. 98.

[3]OL L 449, 2020 12 23, p. 133, OL L 76, 2020 3 9, p. 142, ir OL C 310, 2016 8 25, p. 29.

[4]OL C 101, 2018 3 16, p. 130, OL C 35, 2018 1 31, p. 42, OL C 265, 2017 8 11, p. 151, ir OL C 316, 2016 8 30, p. 178.

[5]OL C 252, 2018 7 18, p. 192.

[6]OL C 345, 2020 10 16, p. 67.

[7]OL L 363, 2020 10 28, p. 36, OL C 337, 2018 9 20, p. 63.

Parlamento 2015 m. Sacharovo premija už minties laisvę buvo paskirta Saudo Arabijos tinklaraštininkui Raifui Badawi.

B. Jemenas

ES ir Jemeno santykiai grindžiami 1997 m. bendradarbiavimo susitarimu, apimančiu prekybą, vystomąjį bendradarbiavimą, kultūrą, komunikaciją ir informaciją, aplinkos apsaugą, gamtos išteklių valdymą ir politinį dialogą. 2015 m. kovo mėn. tarptautinė Saudo Arabijos vadovaujama karinė koalicija pradėjo kampaniją prieš sukilėlius, kurie nušalino tuometinį prezidentą. ES remia Jungtinių Tautų tarpininkavimą siekiant rasti politinį konflikto sprendimą.

2019 m. vasario 18 d. Europos Sąjungos Taryba priėmė [išvadas dėl Jemeno](#), kuriose dar kartą patvirtino savo įsipareigojimą remti Jemeno vienybę, suverenumą, nepriklausomybę ir teritorinį vientisumą. ES remia Stokholmo susitarimą, kurį Jemeno konflikto šalių atstovai pasiekė 2018 m. gruodžio mėn. tarpininkaujant Jungtinėms Tautoms, taip pat JT vadovojamą politinį procesą, kuriuo siekiama užbaigti konfliktą ir skatinti geresnę regioninę aplinką.

Reaguodama į dramatišką padėtį šalyje, kurioje daugiau kaip 80 proc. gyventojų reikia humanitarinės pagalbos, ES padidino savo paramą. ES nuo 2015 m. humanitarinei pagalbai Jemene iš viso skyrė 554 mln. EUR. Tai yra lėšos, papildančios ES iki šiol suteiktą 318 mln. EUR ilgalaikę paramą. Nuo 2015 m. bendras ES įnašas Jemenui visose paramos srityse viršijo 1 mlrd. EUR. Didėjant nerimui dėl COVID-19 protrūkio šioje karo nualintoje valstybėje ES taip pat skyrė lėšų (iš viso 70 mln. EUR, 2020 m. rugsėjo 9 d. duomenimis) neatidėliotoms priemonėms, kuriomis siekiama sumažinti pandemijos poveikį Jemene.

Šiuo metu ES delegacija Jemeno Respublikai dirba Amane (Jordanija).

Europos Parlamento vaidmuo

Parlamentas 2015 m. liepos 9 d., 2016 m. vasario 25 d., 2017 m. birželio 15 d., 2017 m. lapkričio 30 d. ir 2018 m. spalio 4 d. priėmė rezolucijas dėl Jemeno^[8], kuriose išreiškė didelį susirūpinimą dėl nerimą keliančios humanitarinės ir saugumo padėties ir paragino veiksmingai įgyvendinti paliaubų susitarimą. 2017 m. rugsėjo 13 d. Parlamentas priėmė rezoluciją dėl ginklų eksporto^[9], kurioje pasmerkė tai, kad valstybių narių eksportuojamos karinės technologijos naudojamos per konfliktą Jemene.

Parlamento delegacija ryšiams su Arabijos pusiasaliu atsakinga už ryšius su Jemenu ir padėties šioje šalyje stebėseną.

C. Irakas

Nuo 2003 m. karo ES yra viena iš pagrindinių paramos Irakui teikėjų. 2012 m. gegužės mėn. ES ir Irakas pasirašė partnerystės ir bendradarbiavimo susitarimą. Jame nustatytas dialogo ir bendradarbiavimo daugelyje sričių (be kita ko, politinės, kovos su terorizmu, prekybos, žmogaus teisių, sveikatos, švietimo ir aplinkos) pagrindas. Remiantis partnerystės ir bendradarbiavimo susitarimu, 2014 m. sausio mėn. surengtas pirmasis ES ir Irako bendradarbiavimo tarybos susitikimas, o antrasis jos susitikimas įvyko 2016 m. spalio 18 d. Komisija įsipareigojo 2014–2020 m.

[8] [OL C 265, 2017 8 11, p. 93](#), [OL C 35, 2018 1 31, p. 142](#), [OL C 331, 2018 9 18, p. 146](#), [OL C 356, 2018 10 4, p. 104](#) ir [OL C 11, 2020 1 13, p. 44](#).

[9] [OL C 337, 2018 9 20, p. 63](#).

laikotarpiu skirti Irakui 75 mln. EUR sumą bendradarbiavimui žmogaus teisių, teisinės valstybės, švietimo ir tvarios energetikos srityse finansuoti.

2018 m. sausio mėn. ES priėmė naują [Irakui skirtą strategiją](#). Šioje strategijoje numatoma tolesnė ES humanitarinė parama Irako gyventojams ir pagalba siekiant stabilizuoti padėtį iš grupuotės „Islamo valstybė“ (IS) išlaisvintose teritorijose – iki šiol 3 milijonai perkeltųjų Irako gyventojų vis dar negali grįžti namo. Taip pat numatomos ilgesnio laikotarpio reformų, atkūrimo ir susitaikymo pastangos, kurių Irakui reikia siekiant įtvirtinti taiką ir sukurti vieningą, demokratinę, labiau klestinčią šalį, kurioje visi piliečiai galėtų visapusiškai naudotis savo teisėmis.

Nuo 2014 m. ES suteikė Irakui daugiau kaip 1 mlrd. EUR paramos, įskaitant 469 mln. EUR humanitarinę pagalbą perkeltiesiems irakiečiams ir Sirijos pabėgėliams Irake. 2020 m. buvo skirta papildomų lėšų siekiant padėti vietos sveikatos priežiūros sistemai įveikti COVID-19 pandemiją.

Europos Parlamento vaidmuo

Pastaraisiais metais Parlamentas priėmė keletą rezoliucijų dėl padėties Irake^[10], be kita ko, dėl IS agresijos, smurto dėl lyties, mažumų persekiojimo, padėties Šiaurės Irake (Mosule), masinių kapaviečių, švietimo, IS vykdyto kultūros objektų naikinimo ir ginklų eksporto.

Parlamento delegacija ryšiams su Iraku rengia tarpparlamentinius susitikimus su Irako Atstovų Taryba. Parlamento 2016 m. Sacharovo premijos laureatėmis tapo Nadia Murad Basee Taha ir Lamiya Aji Bashar, išgyvenusios grupuotės „Islamo valstybė“ seksualinę vergovę Irake ir tapusios šios grupuotės seksualinio smurto kampanijos siaubą patyrusių moterų atstovėmis. Jos viešai palaiko Irako jazidų bendruomenę – religinę mažumą, kurios nariai tapo grupuotės „Islamo valstybė“ smogikų vykdyto genocido aukomis.

D. Iranas

Pagrindinis dabartinių ES santykių su Iranu prioritetasis yra 2015 m. liepos mėn. Vienoje pasirašyto Bendro visapusiško veiksmų plano (BVVP), dar vadinamo susitarimu su Iranu dėl branduolinės programos, išsaugojimas. BVVP yra vienas iš pagrindinių tarptautinės branduolinio ginklo neplatavimo sistemos komponentų. Juo suteikiami įgaliojimai JT branduolinės veiklos sergėtojais – Tarptautinei atominės energijos agentūrai (TATENA), kuri, atsižvelgiant į branduolinio ginklo neplatavimo istoriją, atlieka griežčiausius patikrinimus. TATENA prisiima visapusišką atsakomybę už stebėseną, kurią vykdyti siekiama nustatyti, ar Iranas ir toliau vykdo BVVP nustatytas prievoles. Mainais už Irano įsipareigojimus pagal BVVP Iranas vėl integruojamas į pasaulinę sistemą.

2018 m. JAV pasitraukus iš BVVP ir pradėjus taikyti maksimalaus spaudimo politiką Iranas sumažino savo įsipareigojimus pagal susitarimą, kuriuo nustatoma išsami ir griežta TATENA atliekamų patikrinimų ir stebėsenos sistema. ES kartu su E3 (Prancūzija, Vokietija ir Jungtine Karalyste), Rusija ir Kinija stengiasi išsaugoti BVVP ir atitinkamai – Irano įsipareigojimus.

[10] [OL C 310, 2016 8 25, p. 35](#), [OL C 224, 2016 6 21, p. 25](#), [OL C 234, 2016 6 28, p. 25](#), [OL C 334, 2018 9 19, p. 69](#), [OL C 289, 2016 8 9, p. 46](#), [OL C 35, 2018 1 31, p. 77](#), [OL C 316, 2016 8 30, p. 113](#), [OL C 215, 2018 6 19, p. 194](#), [OL L 238, 2018 7 6, p. 117](#), [OL C 366, 2017 10 27, p. 151](#), [OL C 346, 2016 9 21, p. 55](#) ir [OL C 337, 2018 9 20, p. 63](#).

Kaip numatyta BVVP, Iranui nustatytas ginklų embargas nustojo galioti 2020 m. spalio 18 d. Nors ES pareiškė abejonių dėl jo galiojimo pabaigos, ji atmetė JAV grasinimą dėl visų JT sankcijų grąžinimo (grįžimo į pradinę padėtį sąlyga). ES toliau taikys galiojančią ginklų embargą iki 2023 m. ES sankcijos susijusios ne su BVVP, o su žmogaus teisių pažeidimais, priešiška veikla ES atžvilgiu ir vykdomais balistinių bei sparnuotųjų raketų bandymais.

Irano gyventojai dar nepajuto ekonominės naudos, kurios galėjo duoti sankcijų sumažinimas mainais už BVVP laikymąsi. Taikant ES priemonę INSTEX, kuria sudaromos palankesnės sąlygos prekybai su Iranu, nepavyko kompensuoti itin didelio JAV sankcijų poveikio, kuris dar labiau padidėjo dėl COVID-19 protrūkio, o tai sustiprino griežtos politinės linijos šalininkus.

E3 susitinka nuo 2021 m. balandžio mėn., nes Iranas ir JAV atsisako kalbėtis tiesiogiai. Derybos dėl BVVP Vienoje buvo sustabdytos po to, kai 2021 m. birželio mėn. prezidentu buvo išrinktas Ebrahim Raisi. 2021 m. liepos mėn. TATENA įspėjo, kad Teheranas, gamindamas Teherano mokslinių tyrimų reaktoriaus kūrą, ketina naudoti iki 20 % U-235 prisodrintą uraną.

Kadangi Iranas nėra Pasaulio prekybos organizacijos narys, taip pat ES ir Iranas nėra sudarę dvišalio susitarimo, prekybai tarp šių dviejų šalių taikomas ES bendras importo režimas. ES yra antra pagal dydį Irano prekybos partnerė, kuriai 2020 m. teko 12,3 % visos jo prekybos prekėmis. Prieš pritaikant dabartinį sankcijų režimą ES buvo didžiausia Irano prekybos partnerė.

2020 m. ES, siekdama padėti kovoti su COVID-19 krize, Iranui skyrė 20 mln. EUR sumą siekiančią humanitarinę pagalbą. 2021 m. liepos mėn. ES skyrė papildomą 15 mln. EUR sumą pažeidžiamiausioms grupėms Irane, taigi bendra ES humanitarinė parama Iranui nuo 2016 m. yra daugiau kaip 76 mln. EUR.

2020 m. vasario 21 d. surengti parlamento rinkimai į *Majles* (Atstovų tarybą). Rinkimus laimėjo griežtos politinės linijos šalininkai, o itin sunki ekonominė padėtis Irane ir BVVP sukurtos naudos stoka padarė poveikį prezidento rinkimams, įvykusiems 2021 m. birželio 18 d.: juos laimėjo konservatyvus dvasininkas ir buvęs teisminių institucijų vadovas Ebrahim Raisi. Dabartinį kabinetą, kurį 2021 m. rugpjūčio mėn. pabaigoje patvirtino Irano parlamentas, sudaro ir keli ministrai, kuriems taikomos tarptautinės sankcijos.

ES nuolat visapusiškai laikėsi BVVP ir vis dar atlieka svarbų vaidmenį sujungiant visas plano šalis ir skatinant jas paisyti susitarimo. 2021 m. spalio mėn. Komisijos pirmininko pavaduotojas ir Sąjungos vyriausiasis įgaliotinis surengė susitikimą, siekdamas su Iranu aptarti grįžimą prie Vienos derybų stalo.

2021 m. balandžio mėn., reaguodamas į tvirtą ES poziciją dėl žmogaus teisių, Iranas paskelbė, kad sustabdys visas derybas žmogaus teisių klausimais ir bendradarbiavimą su ES terorizmo, narkotikų ir pabėgėlių srityse. 2022 m. sausio mėn. Irano teismas nuteisė Irano žmogaus teisių gynėją Narges Mohammadi ir skyrė jai aštuonerių metų laisvės atėmimo bei 70 kirčių bausmę. Po šios bylos, 2022 m. sausio mėn. ES paragino Iraną laikytis tarptautinės teisės.

Dabartinės jau kelis mėnesius Vienoje vykstančios derybos, kuriomis siekiama, kad JAV vėl prisijungtų prie BVVP, o Iranas vėl laikytųsi savo įsipareigojimų pagal susitarimą dėl branduolinės programos, sulėtėjo dėl po 2022 m. vasario mėn. Rusijos invazijos į

Ukrainą kilusios įtampos su Vakarais, visų pirma su JAV. 2022 m. rugsėjo mėn. derybos atsidūrė aklavietėje.

Europos Parlamento vaidmuo

Europos Parlamentas aktyviai dalyvavo palaikant santykius su Iranu. 2004 m., siekiant sukurti tiesioginį kanalą su *Majles*, įsteigta Delegacija ryšiams su Iranu (D-IR). Nuo 2015 m. D-IR atliko nepaprastai svarbų vaidmenį sudarant BVVP ir užmezgant ES ir Irano ryšį. Nuo 2005 m. įvyko septyni tarpparlamentiniai susitikimai, o paskutinis iš jų – 2018 m. rugsėjo mėn. Briuselyje. Europos Parlamentas visada rėmė ES įsipareigojimą siekti diplomatinio Irano branduolinės programos sprendimo. Europos Parlamentas, tvirtai remdamas BVVP ir pastarojo meto ES santykius su Iranu, aktyviai stebi padėtį, susijusią su politiniais oponentais, religinėmis mažumomis, žmogaus teisių gynėjais, moterimis ir LGBTI bendruomene Irane. Be to, jis griežtai pasisako prieš mirties bausmę, kankinimą, savavališkus teismo procesus, policijos žiaurumą ir politinių oponentų sulaikymą.

Europos Parlamentas labai apgailestauja dėl jaunos kurdų moters Mahsos Amini mirties: ji 2022 m. rugsėjo 16 d. mirė policijos areštinėje po to, kai buvo sulaikyta dėl tariamai netinkamai dėvėto hidžabo. Visoje šalyje kilo riaušės ir protestai, dėl kurių, kaip pranešta, žuvo ne mažiau kaip 50 žmonių ir buvo sulaikyti šimtai protestuotojų (Irane atjungus internetą sunku patvirtinti šiuos skaičius).

Atitinkami Europos Parlamento veiksmai ir rezoliucijos dėl Irano nuo 2019 m.:

- 2022 m. vasario 17 d.: [Parlamento rezoliucija dėl mirties bausmės Irane](#), kurioje pakartojamas tvirtas ES nepritarimas mirties bausmei bet kokiomis aplinkybėmis, o Irano vyriausybė raginama nedelsiant paskelbti mirties bausmės moratoriumą;
- 2021 m. rugpjūčio 9 d.: devyni EP nariai kartu parašė ir nusiuntė Komisijos pirmininko pavaduotojui ir Sąjungos vyriausiajam įgaliotiniui atvirą laišką dėl ES sprendimo vykti į radikalaus būsimo Irano prezidento Ebrahimo Raisi inauguraciją, kuriame pareiškė susirūpinimą ir apgailestavo, kad Europos išorės veiksmų tarnybos atstovai dalyvavo inauguracijoje;
- 2021 m. liepos 8 d.: [Parlamento rezoliuciją dėl Švedijos ir Irano pilietybę turinčio gydytojo Ahmadreza Djalali sulaikymo](#), kurioje nauja Irano administracija raginama sustabdyti jam gresiantį mirties bausmės įvykdymą dėl tariamo šnipinėjimo;
- 2020 m. gruodžio 17 d.: [Parlamento rezoliucija dėl Sacharovo premijos laureatės Nasrin Sotoudeh atvejo](#): ši teisininkė ir žmogaus teisių gynėja kalinama dėl to, kad atstovavo moterų ir opozicijos aktyvistėms, patrauktoms baudžiamojon atsakomybėn už galvos skarelių nedėvėjimą. 2018 m. gruodžio 13 d. Parlamentas [priėmė panašią rezoliuciją](#), kurioje reikalavo ją paleisti;
- 2019 m. gruodžio 19 d.: [Parlamento rezoliucija dėl smurtinio Irane įvykusių protestų malšinimo](#) po to, kai valdžios institucijos padidino kuro kainas, kad kompensuotų JAV sankcijų poveikį ekonomikai. Žuvo keli civiliai gyventojai ir saugumo darbuotojai. Parlamentas paragino valdžios institucijas išlaisvinti žmogaus teisių aktyvistus ir pasmerkė tai, kad Iranas visiškai išjungė interneto ryšį;
- 2019 m. rugsėjo 19 d.: [Parlamento rezoliucija dėl moterų teisių gynėjų ir įkalintų dvigubą pilietybę turinčių ES piliečių padėties](#). 2018 m. gegužės 31 d. Parlamentas [priėmė panašią rezoliuciją](#) dėl kalinamų dvigubą ES ir Irano pilietybę turinčių asmenų;

- 2019 m. kovo 14 d.: [Parlamento rezoliucija dėl žmogaus teisių gynėjų](#), žurnalistų ir sąžinės kalinių, kurie buvo sulaikyti arba nuteisti dėl to, kad naudojosi savo teise į saviraiškos ir taikių susirinkimų laisvę, atvejo, kai Irano žvalgybos ministerija ir kitos pajėgos susidorojo su pilietine visuomene.

Jorge Soutullo / Walter Masur / Roberto Bendini
10/2022

5.6.6. AFRIKA

ES ir Afrikos šalių bei Afrikos Sąjungos (AS) bendradarbiavimas remiasi dviem skirtingomis sistemomis, t. y. a) Partnerystės susitarimu su Afrikos, Karibų ir Ramiojo vandenyno (AKR) valstybėmis ir b) bendra Afrikos ir ES strategija. 2000 m. Kotonu (Beninas) pasirašytas ES ir AKR valstybių partnerystės susitarimas, daugiau nei 20 metų buvęs partnerystės politinių, ekonominių ir vystymosi klausimų teisiniu pagrindu, yra pakeičiamas visiškai nauju susitarimu, kuris buvo pasirašytas Samoa 2023 m. lapkričio 15 d. Iš pradžių Kotonu susitarimas turėjo nustoti galioti 2020 m. pabaigoje, tačiau jo galiojimas buvo pratęstas (paskutinį kartą – iki 2023 m. gruodžio mėn.), nes naujojo susitarimo, dėl kurio derėtasi siekiant modernizuoti ir atnaujinti partnerystę, pasirašymas ES Taryboje keletą metų buvo blokuojamas. Bendra Afrikos ir ES strategija buvo įgyvendinama pasitelkiant daugiametes veiksmų gaires ir veiksmų planus, priimtus kiekviename Afrikos ir ES aukščiausiojo lygio susitikime. Paskutiniame, 2022 m. vasario mėn. Briuselyje įvykusiame, [ES ir AS aukščiausiojo lygio susitikime](#) ES ir Afrikos vadovai susitarė dėl bendros atnaujintos partnerystės vizijos, grindžiamos solidarumu, saugumu, taika, darniu vystymusi ir bendru klestėjimu. ES yra didžiausia paramos vystymuisi Afrikai teikėja. Ši parama teikiama pagal [Kaimynystės, vystomojo ir tarptautinio bendradarbiavimo priemonę \(KVTBP\) „Globali Europa“](#). 2023 m. rugsėjo mėn. pranešime apie Sąjungos padėtį Komisijos Pirmininkė U. von der Leyen paskelbė, kad ES turėtų plėtoti abipusiškai naudingą partnerystę, kurioje daugiausia dėmesio būtų skiriama bendriems Europos ir Afrikos klausimams, ir su Afrika parengti naują strateginį požiūrį.

TEISINIS PAGRINDAS

- [Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo](#) (SESV) 217 ir 218 straipsniai.
- AKR valstybių ir Europos bendrijos bei jos valstybių narių Kotonu partnerystės susitarimas (Kotonu susitarimas), kuris nuo 2024 m. sausio mėn. bus pakeistas Samoa pasirašytu Europos Sąjungos bei jos valstybių narių ir Afrikos, Karibų ir Ramiojo vandenyno valstybių organizacijos (AKRVO) narių partnerystės susitarimu;
- Reglamentas (ES) 2021/947, kuriuo nustatoma Kaimynystės, vystomojo ir tarptautinio bendradarbiavimo priemonė „Globali Europa“.

AKR IR ES PARTNERYSTĖS SUSITARIMAI

ES ir Užsachario Afrikos santykiai buvo grindžiami visų pirma Kotonu susitarimu, kuriuo nustatytas ES ir 79 AKRVO šalių santykių pagrindas.

Kotonu susitarimas buvo pasirašytas 2000 m. ir turėjo nustoti galioti 2020 m., tačiau jo galiojimas buvo kelis kartus pratęstas, paskutinįkart – iki 2023 m. gruodžio 31 d. Pagrindinis Kotonu susitarimo tikslas buvo prisidėti prie skurdo panaikinimo ir skatinti AKR šalių integraciją į pasaulio ekonomiką. Susitarimo struktūrą sudarė trys ramsčiai (politinis, vystymosi, ekonomikos ir bendradarbiavimo prekybos srityje), o jį įgyvendino

bendros AKR ir ES institucijos, įskaitant Ministrų tarybą, Ambasadorių komitetą ir Jungtinę parlamentinę asamblėją.

Derybos dėl Kotonu susitarimą pakeisiančio susitarimo tarp ES ir AKRVO užbaigtos 2020 m. gruodžio mėn., tačiau naujasis susitarimas pasirašytas tik 2023 m. lapkritį, nes ES kilo vidinių nesutarimų dėl naujojo susitarimo pobūdžio ir dvi ES valstybės narės pateikė išlygas. Naujajame partnerystės susitarime nustatytos strateginės prioritetinės bendradarbiavimo sritys, tarp kurių: žmogaus teisių, demokratijos ir valdymo, taikos ir saugumo, žmogaus socialinės raidos ir socialinio vystymosi, aplinkos tvarumo ir klimato kaitos, integracinio ir tvaraus ekonomikos augimo bei darnaus vystymosi, taip pat migracijos ir judumo. Naujajame susitarime, dažnai vadinamame Kotonu susitarimą pakeisiančiu susitarimu, taip pat pabrėžiama bendradarbiavimo tarptautiniuose forumuose bei JT Darnaus vystymosi darbotvarkės iki 2030 m. ir darnaus vystymosi tikslų svarba.

Bendradarbiavimas grindžiamas trimis regioniniais protokolais, atspindinčiais skirtingus AKR regionų prioritetus. ES ir Afrikos protokolas tampa ES ir Užsachario Afrikos santykių esminiu teisiniu pagrindu. Pagal protokolą taip pat daugiau dėmesio skiriama dialogui ir bendradarbiavimui su AS. Regioninės prioritetinės sritys apima integracinį ir tvarų ekonomikos augimą, žmogaus socialinę raidą ir socialinį vystymąsi, aplinką ir gamtos išteklius, taiką ir saugumą, teisinę valstybę, teisingumą, demokratiją ir valdymą, žmogaus teises ir lyčių lygybę, migraciją ir judumą.

Naujajame Samoa partnerystės susitarime numatytos jungtinės institucijos, t. y. AKRVO ir ES ministrų taryba bei keturios tarpparlamentinės asamblėjos, įskaitant bendrą AKRVO ir ES jungtinę parlamentinę asamblėją bei tris regionines parlamentines asamblėjas (Afrikos ir ES, Karibų jūros šalių ir ES bei Ramiojo vandenyno šalių ir ES) (žr. Europos Parlamento tyrimų tarnybos informacinį pranešimą "[Po Kotonu: siekiant sudaryti naują susitarimą su Afrikos, Karibų ir Ramiojo vandenyno valstybėmis](#)"). Nuo 2023 m. lapkričio mėn. keturių asamblėjų steigiamuosius posėdžius planuojama surengti 2024 m. vasario mėn. Luandoje (Angola). Kiekviena iš keturių asamblėjų kasmet surengs po vieną eilinį susitikimą, kurio vieta rotacijos principu bus tai ES, tai AKR. Regioninės asamblėjos taip pat gali rengti papildomus posėdžius kartu su metine AKRVO ir ES jungtine parlamentine asamblėja.

BENDRA AFRIKOS IR ES STRATEGIJA

Europos ir Afrikos šalių vadovai antrajame ES ir Afrikos aukščiausiojo lygio susitikime (2007 m. Lisabonoje) patvirtino pradinę bendrą Afrikos ir ES strategiją bei apibrėžė Afrikos ir ES partnerystės politinę viziją. Šios strategijos tikslai:

- užtikrinti bendradarbiavimą, kuris būtų pagrįstas ne tik paramos teikėju ir gavėju santykiais, ir į Afrikos ir ES santykius įtraukti bendrai rūpimus politinius klausimus;
- išplėsti bendradarbiavimą atremiant tokius bendrus pasaulinius iššūkius, kaip migracija, klimato kaita, taika ir saugumas, ir stiprinti bendradarbiavimą tarptautiniuose forumuose;
- remti Afrikos siekius tarpreregioninio ir žemyninio masto atsakomųjų veiksmų srityje siekiant spręsti minėtus svarbius uždavinius;
- kurti į žmones orientuotą partnerystę užtikrinant aktyvesnę Afrikos ir Europos Sąjungos piliečių dalyvavimą.

Rengiantis pastarajam (šeštajam) ES ir AS aukščiausiojo lygio susitikimui, Komisija ir Europos išorės veiksnių tarnyba paskelbė komunikatą „[Visapusiškos strategijos su Afrika kūrimas](#)“. Komunikate siūloma užtikrinti tvirtesnį bendradarbiavimą, grindžiamą penkiais ramsčiais: žaliosios pertvarkos ir prieigos prie energijos, skaitmeninės pertvarkos, tvaraus augimo ir darbo vietų kūrimo, taikos ir valdymo, migracijos ir judumo. 2021 m. kovo 25 d. Parlamentas priėmė [rezoliuciją](#) „Naujoji ES ir Afrikos strategija. Partnerystė siekiant tvaraus ir įtraukaus vystymosi“. Parlamento rezoliucijoje atkartojamos ir sustiprinamos kai kurios strategijos dalys, pavyzdžiui, tvaraus ir integracinio augimo dalis, kartu raginama daugiau dėmesio skirti kitoms sritims, pavyzdžiui, žmogaus socialinei raidai, socialinei įtraukčiai, žmogaus teisėms, moterų ir jaunimo įgalėjimui ir atspariam žemės ūkiui. Kalbant apie migraciją, rezoliucijoje teigiama, kad partnerystės sėkmė priklauso nuo to, ar bus gerokai pagerintos judumo galimybės, ir raginama toliau kurti teisėtus migracijos kanalus.

Šeštajame ES ir AS aukščiausiojo lygio susitikime (2022 m. vasario 17–18 d. Briuselyje) ES ir AS valstybių ir vyriausybių vadovai susitarė dėl [bendros atnaujintos partnerystės vizijos](#) „skatinant mūsų bendrus prioritetus, bendras vertybes, tarptautinę teisę ir kartu išsaugant mūsų interesus ir bendras viešąsias gėrybes“. Joje, be kita ko, aptariamos šios temos: mūsų piliečių saugumas ir klestėjimas, žmogaus teisių apsauga visiems, lyčių lygybė ir moterų įgalėjimas visose gyvenimo srityse, pagarba demokratijos principams, geras valdymas ir teisinė valstybė, veiksmai, kuriais siekiama išsaugoti klimata, aplinką ir biologinę įvairovę, tvarus ir integracinis ekonomikos augimas, kova su nelygybe, parama vaikų teisėms ir moterų, jaunimo bei nepalankiausioje padėtyje esančių asmenų įtrauktis. Aukščiausiojo lygio susitikime buvo susitarta dėl 150 mlrd. EUR vertės Afrikos ir Europos investicijų paketo, kurio tikslas – skatinti diversifikuotą, tvarią ir atsparią ekonomiką.

VYSTOMASIS BENDRADARBIAVIMAS

ES ir jos valstybės narės tebėra svarbiausios Afrikos oficialios paramos vystymuisi teikėjos.

Derybų dėl naujos 2021–2027 m. ES daugiametės finansinės programos (DFP) (žr. atskirą faktų suvestinę [1.4.3](#) „Daugiametė finansinė programa“) metu nustatyta, kad vystomajam bendradarbiavimui taikoma visapusiška KVTBP „Globali Europa“, kuri visiškai įtraukta į ES biudžetą. Anksčiau didžioji dalis paramos vystymuisi Afrikos šalims buvo teikiama iš Europos plėtros fondo, kuris buvo atskirtas nuo ES biudžeto.

KVTBP „Globali Europa“ sujungia 10 atskirų 2014–2020 m. daugiametėje finansinėje programoje numatytų priemonių ir fondų, taip pat Europos plėtros fondą. Jai skirtas bendras biudžetas siekia 79,5 mlrd. EUR (2020 m. kainomis) ir ją sudaro trys pagrindiniai komponentai: geografinis, teminis ir greitojo reagavimo. Didžiausia dalis skirta geografiniam komponentui – 60,4 mlrd. EUR ir beveik pusė šios sumos numatyta Afrikai.

PREKYBOS SANTYKIAI

Remiantis Kotonu susitarimu ES ir AKR valstybės galėjo derėtis dėl į vystymąsi orientuotų laisvosios prekybos susitarimų, vadinamų ekonominės partnerystės susitarimais (EPS). ES ir Afrikos valstybių tarpusavio prekyba kartu su regionine ir žemynine ekonomine integracija laikoma esminiu darnaus vystymosi Afrikoje skatinimo elementu. Be to, dauguma Užsachario valstybių gali patekti į ES rinką

lengvatinėmis sąlygomis pagal vienašales schemas (žr. atskirą faktų suvestinę [5.2.3](#) „Besivystančioms šalims taikomi prekybos režimai“). Pagrindinės priemonės, skatinančios prekybą tarp ES ir Afrikos regionų, yra EPS, kurie laikomi visiškai suderintais su Pasaulio prekybos organizacijos taisyklėmis. Tačiau derybos dėl šių EPS, kurios prasidėjo 2002 m., pasirodė esančios sudėtingesnės, nei tikėtasi, ir susilaukė didelio kai kurių Afrikos vyriausybių, pilietinės visuomenės atstovų ir profesinių sąjungų pasipriešinimo. Todėl keletas EPS, kurie turėjo būti taikomi ištisiems Afrikos regionams, laikinai taikomi tik toms šalims, kurios to pageidauja, pavyzdžiui, Dramblio Kaulo Krantui, Ganai, Kamerūnui ir Kenijai (daugiau informacijos pateikiama Europos Parlamento tyrimų tarnybos informaciniame pranešime [„ES ekonominės partnerystės susitarimai su AKR šalimis“](#)).

EUROPOS PARLAMENTO VAIDMUO

Norint sudaryti Samoa susitarimą teisiniu požiūriu reikia Parlamento pritarimo (SESV 218 straipsnis), nors susitarimas gali būti iš dalies preliminariai taikomas prieš suteikiant pritarimą ir prieš valstybėms narėms jį ratifikuojant. Parlamentas taip pat turi pritari su AKR valstybėmis sudaromiems EPS. Be to, Parlamentas aktyviai prisidėjo kuriant naują finansinę priemonę KVTBP „Globali Europa“ ir prižiūri jos įgyvendinimą.

Parlamente veikia kelios nuolatinės tarpparlamentinės delegacijos ryšiams su Afrikos valstybėmis ir institucijomis. Pagrindinis organas, kuriame Parlamentas bendradarbiauja tokiais klausimais, yra [AKR ir ES jungtinė parlamentinė asamblėja](#), kurią sudaro Europos Parlamento nariai ir AKR valstybių parlamentų nariai ir kuriai tenka nepaprastai svarbus vaidmuo stiprinant ES ir AKR partnerių santykius pagal Kotonu susitarimo 14 straipsnį. Vienas iš pagrindinių Parlamento reikalavimų derybose buvo Jungtinės parlamentinės asamblėjos kartu su regioninėmis parlamentinėmis asamblėjomis išlaikymas naujajame susitarime ir ši sąlyga buvo laikoma *conditio sine qua non* norint gauti Parlamento pritarimą.

Parlamentas taip pat išplėtojo įvairių formų parlamentinį bendradarbiavimą su Afrikos Sąjunga, 2009 m. įsteigdamas [Delegaciją ryšiams su Panafrikos Parlamentu](#). Parlamentiniai aukščiausiojo lygio susitikimai paprastai rengiami kartu su tarpvyriausybiniiais aukščiausiojo lygio susitikimais ir parlamentiniai aukščiausiojo lygio susitikimai kiekvieno tarpvyriausybinių aukščiausiojo lygio susitikimo pradžioje paskelbia bendrą deklaraciją tiesiogiai valstybių ar vyriausybių vadovams.

Taip pat palaikomi privilegijuoti parlamentiniai santykiai su [Pietų Afrika](#), kuriuos 2007 m. sustiprino [ES ir Pietų Afrikos strateginė partnerystė](#) - vienintelė dvišalė strateginė ES partnerystė su Afrikos šalimi. Tai taip pat atspindi speciali nuolatinė Parlamento [Delegacija ryšiams su Pietų Afrika](#).

Christian Meseth
10/2023

5.6.7. PIETŲ AZIJA

Indijos ir Ramiojo vandenynų regionas sparčiai vystosi ir tampa svarbiausiu geostrateginiu regionu, kuriame gyvena daugiau kaip 50 proc. pasaulio gyventojų. Du trečdaliai pasaulio prekybos konteneriais vyksta per Indijos ir Ramiojo vandenynų regioną, jo jūrų keliai yra pagrindiniai prekybos ir energijos tiekimo maršrutai. 2021 m. rugsėjo mėn. priimta [ES strategija dėl bendradarbiavimo Indijos ir Ramiojo vandenynų regione](#), kuria siekiama padidinti ES dalyvavimą regione, megzti partnerystes, stiprinti taisyklėmis grindžiamą tarptautinę tvarką ir spręsti pasaulinius uždavinius. ES koreguoja savo dabartines priemones siekdama [strateginio savarankiškumo](#). 2022 m. kovo mėn. Taryba oficialiai patvirtino [ES saugumo ir gynybos strateginį kelrodį](#), pagal kurį skatinama atvira ir taisyklėmis grindžiama regioninio saugumo struktūra, įskaitant saugius jūrų susisiekimo maršrutus, pajėgumų stiprinimą ir didesnę karinio jūrų laivyno pajėgų aktyvumą Indijos ir Ramiojo vandenynų regione. ES užmezga glaudesnius ryšius su Pietų Azijos šalimis, jose aktyviai veikia ekonomikos srityje ir yra svarbia paramos vystymuisi ir pagalbos teikėja. ES siekia stiprinti institucijas, puoselėti demokratiją, gerą valdymą ir žmogaus teises, jai taip pat susirūpinimą kelia saugumo padėtis, pvz., Kašmyro konfliktas ir padėtis Afganistane. Europos Parlamentas remia ES pagalbą kovojant su COVID-19 krize ir jos poveikiu regione, kai teikiama tikslinė parama pažeidžiamiausioms gyventojų grupėms.

Šioje faktų suvestinėje aprašomas Pietų Azijos regionas. Taip pat žr. faktų apie Rytų Aziją ([5.6.8](#)) ir apie Pietryčių Aziją ([5.6.9](#)) suvestines.

TEISINIS PAGRINDAS

- Europos Sąjungos sutarties V antraštinė dalis (ES išorės veiksmai);
- Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 206–207 (prekyba) ir 216–219 (tarptautiniai susitarimai) straipsniai;
- partnerystės ir bendradarbiavimo susitarimai (dvišaliai santykiai).

PIETŲ AZIJOS REGIONINIO BENDRADARBIAVIMO ASOCIACIJA (SAARC)

ES skatina regioninę integraciją ir remia Pietų Azijos regioninio bendradarbiavimo asociaciją (SAARC). SAARC šalys narės yra Afganistanas, Bangladešas, Butanas, Indija, Maldyvai, Nepalas, Pakistanas ir Šri Lanka. ES, Kinija, Iranas, Japonija, Pietų Korėja, Mauricijus, Mianmaras ir JAV turi stebėtojo statusą. Dėl vidaus nesutarimų, visų pirma tarp Indijos ir Pakistano, SAARC darbas sustojo.

ES ir Pietų Azijos šalių vystomasis bendradarbiavimas apima finansinę ir techninę pagalbą bei ekonominį bendradarbiavimą. Prioritetai yra užtikrinti regioninį stabilumą, skurdo mažinimą, žmogaus teises, darnų vystymąsi, gerą valdymą ir darbuotojų teises. ES ir SAARC bendradarbiavimo siekiai – skatinti standartų derinimą ir sudaryti palankias sąlygas prekybai, taip pat didinti informuotumą apie regioninio bendradarbiavimo naudą.

INDIJA

2004 m. įsteigta ES ir Indijos strateginė partnerystė skatina politinį dialogą ir bendradarbiavimą, ekonominių santykių plėtrą, prekybą ir investicijas, taip pat žmonių tarpusavio mainų stiprinimą. [2018 m. gruodžio 10 d. ES Taryba priėmė išvadas](#) dėl glaudesnio ir platesnio bendradarbiavimo su Indija ateinančiais metais skatinant taiką ir saugumą.

ES yra trečia pagal dydį Indijos prekybos partnerė – 2021 m. jos prekybos prekėmis vertė sudarė 88 mlrd. EUR (10,8 proc. visos Indijos prekybos vertės) ir prekybos balansas siekė maždaug 4,3 mlrd. EUR Indijos naudai. ES yra didžiausia užsienio investuotoja Indijoje, o užsienio investicijų srautai į šalį per pastarąjį dešimtmetį padidėjo nuo 8 proc. iki 18 proc. 2021 m. ES sukauptosios tiesioginės užsienio investicijos Indijoje siekė maždaug 80 mlrd. EUR. Indijoje veikia apie 6 000 Europos įmonių, kurios įvairiuose sektoriuose tiesiogiai sukuria 1,7 mln. darbo vietų, o netiesiogiai – 5 mln. darbo vietų. Šiuo metu Indijai taikomi vienašaliai lengvatiniai muitų tarifai pagal ES bendrąją lengvatų sistemą (BLS), pagal kurią vienašalės prekybos lengvatos siejamos su pagarba žmogaus ir darbuotojų teisėms.

Pastaraisiais metais [Indija tampa vis aktyvesnė tarptautinėje arenoje](#). Ji vis labiau suinteresuota gerinti savo prekybos santykius su ES, kurie šiuo metu iš esmės atitinka Pasaulio prekybos organizacijos taisykles. ES strategiškai svarbu gerinti Indijos ir ES dvišalius santykius prekybos ir investicijų srityse, taip pat stiprinti ekonominius ir geopolitinius ryšius didėjant Indijos ir Ramiojo vandenynų regiono svarbai. Šiuo metu ES ir Indijos prekybos santykiams svarbios sritys yra žemės ūkis, paslaugos, skaitmeninė prekyba, patentų apsauga, aplinka ir darbuotojų teisės.

[2021 m. gegužės mėn. surengtas 16-asis ES ir Indijos aukščiausiojo lygio susitikimas](#). Pagrindinis rezultatas – įsipareigojimas atnaujinti anksčiau sustabdytas derybas dėl laisvosios prekybos susitarimo (LPS) ir pradėti derybas dėl investicijų apsaugos susitarimo ir susitarimo dėl geografinių nuorodų. Pirmasis vyriausiųjų derybininkų susitikimas įvyko 2022 m. kovo 16 d. Abi šalys susitarė neapsiriboti dabartiniais PPO įsipareigojimais dėl prekybos prekėmis ir paslaugomis. Komisija taip pat nurodė, kad bendras prekybos prekėmis tikslas turėtų būti pasiekti daugiau kaip 94 proc. liberalizavimo per septynerius metus nuo LPS įsigaliojimo.

2021 m. gegužės mėn. taip pat pradėta įgyvendinti ES ir Indijos partnerystės sujungiamumo srityje siekiant remti atsparų ir tvarų sujungiamumą. Šie žingsniai yra svarbūs vyraujant įtampai santykiuose su Kinija. Po Aukščiausiojo Teismo sprendimo Indija taip pat peržiūri savo duomenų apsaugos teisės aktus, siekdama kuo didesnio panašumo į ES reglamentavimą. Likus kelioms dienoms iki 16-ojo ES ir Indijos aukščiausiojo lygio susitikimo ES ir Indija paskelbė Strategiją dėl Indijos ir Ramiojo vandenynų regiono, pabrėždamos daugiašalę taisyklėmis grindžiamą tarptautinę tvarką regione, visų pirma siekdamas pademonstruoti galią Kinijos atžvilgiu. Indija įsipareigojo užtikrinti saugią kibernetinę erdvę ir didinti jūrų saugumą, kad būtų apsaugoti gyvybiškai svarbūs jūrų koridoriai.

Dėdamos pastangas suderinti strateginius aspektus, 2021 m. gegužės mėn. ES ir Indija [paskelbė bendrą pareiškimą](#), kuriame dar kartą patvirtino savo bendrus įsipareigojimus. 2021 m. rugsėjo mėn. ES paskelbė savo bendradarbiavimo Indijos ir Ramiojo vandenynų regione strategiją, kurioje Indija atliks svarbų vaidmenį, be kita ko, bus spartinamas sujungiamumo partnerystės įgyvendinimas, ES padės Indijai

sukurti tinkamą reguliavimo aplinką ir sudarys palankesnes sąlygas sutelkti reikiamą finansavimą, kad būtų pagerintas susisiekimasis vietoje tarp Europos bei Indijos ir Ramiojo vandenynų regiono.

Europos Komisijos pirmininkė Ursula von der Leyen ir Indijos ministras pirmininkas Narendra Modi [per savo susitikimą 2022 m. balandžio mėn. įsteigė ES ir Indijos prekybos ir technologijų tarybą](#). Tai yra strateginio koordinavimo mechanizmas, kuriuo siekiama palengvinti bendradarbiavimą prekybos, patikimų technologijų ir saugumo srityse.

Parlamento Tarptautinės prekybos komiteto delegacija 2022 m. balandžio mėn. vyko į Indiją, kad įvertintų derybas dėl LPS.

[2022 m. birželio mėn. Europos Parlamentas priėmė rezoliuciją dėl ES ir saugumo iššūkių Indijos ir Ramiojo vandenyno regione](#), kurioje palankiai įvertino įsipareigojimus stiprinti ES ir Indijos bendradarbiavimą saugumo ir gynybos srityje ir pabrėžė, kad Indija yra viena iš pagrindinių partnerių jūrų saugumo srityje Indijos ir Ramiojo vandenynų regione. Toje pačioje rezoliucijoje Parlamentas apgailestavo dėl to, kad Indija atvirai nepasmerkė Rusijos invazijos į Ukrainą.

[2022 m. liepos mėn. Europos Parlamentas priėmė rezoliuciją dėl būsimo ES ir Indijos bendradarbiavimo prekybos ir investicijų srityje](#), kurioje palankiai įvertino įsipareigojimą dirbti siekiant sudaryti plataus užmojo, vertybėmis grindžiamą, subalansuotą, visapusišką ir abipusiai naudingą ES ir Indijos prekybos susitarimą.

Pagal programą „Europos horizontas“ (2021–2027 m.) taip pat stiprinamas Indijos ir ES bendradarbiavimas mokslo, technologijų ir inovacijų srityse. Dabartine Indijos švietimo politika siekiama plėtoti daugiau tarptautinių partnerystių su Europos universitetais, kad būtų bendradarbiaujama įgyvendinant programos „Europos Horizontas“ programas.

ES išreiškė solidarumą su Indija dėl COVID-19 sveikatos krizės ir pagal civilinės saugos mechanizmą išmokėjo 100 mlrd. EUR sumą, kartu skirdama būtiniausių vaistų ir medicinos įrangos.

Indijos septynių etapų visuotiniuose rinkimuose, kurie vyko 2019 m. gegužės mėn., balsavimo teisę turėjo per 900 mln. žmonių. Rinkimus laimėjo Narendros Modi induistų nacionalistinė partija „Bharatiya Janata Party“ (BJP), gavusi 303 Indijos Parlamento Žemųjų Rūmų (Lok Sabha) vietas iš 545-ių – tai daugiausia gautų vietų parlamento istorijoje. Indijos nacionalinė kongreso partija ir jos sąjungininkai pralaimėjo. 2022 m. liepos mėn. BJP partijos kandidatas Droupadi Murmu per netiesioginius rinkimus buvo išrinktas Indijos prezidentu. Kitus visuotinius parlamento rinkimus numatyta surengti 2024 m. BJP partija gavo daug balsų ne tik tradiciškai ją visada remiančiame šiaurinės Indijos regione, jos populiarumas padidėjo šiaurės rytų valstijose ir ji iškovavo vietų parlamente Vakarų Bengalijoje. BJP partijos pasiekimai istoriškai mažiau ją remiančiose pietinėse teritorijose buvo ne tokie įspūdingi. Utar Pradeše BJP partijos vadovaujama vyriausybė buvo perrinkta mažesne balsų dauguma.

Indija vykdo politines ir ekonomines reformas, kuriomis pirmiausia siekiama modernizuoti administraciją, užtikrinti gerą valdymą, vykdam demonstrizavimo ir skaidrumo programas siekiant kovoti su korupcija, spręsti socialines problemas, plėtoti ekonomiką pasinaudojant iniciatyvomis „Make in India“ ir „Invest India“ ir nustatyti visoje šalyje taikomą prekių ir paslaugų mokestį.

Indija, kaip ir jos kaimyninės šalys Pakistanas ir Kinija, yra branduolinį ginklą turinti valstybė. Joje esama saugumo ir terorizmo problemų, vyksta ginkluoti susirėmimai pasienyje su Pakistanu, ypač autonominėje Džamu ir Kašmyro valstijoje, ir kiek rečiau – pasienyje su Kinija. 2019 m. rugpjūčio mėn. Indijos vyriausybė panaikino specialų Džamu ir Kašmyro statusą. Dėl tokio sprendimo prasidėjo smurtiniai protestai ir kilo grėsmė politiniam stabilumui regione. Indijos kastų sistema yra viena seniausių socialinių klasių organizacijų formų pasaulyje, kelianti susirūpinimą dėl nuolatinės diskriminacijos dėl kastos. Be to, ši šalis – tai tautų ir kalbų mozaika, daugelyje jos valstijų juntama įtampa ir gaunama pranešimų apie žmogaus teisių pažeidimus bei moterų ir vaikų teisių pažeidimus.

Žmogaus teisių klausimai Indijoje tebekelia susirūpinimą. 2021 m. balandžio 29 d. Europos Parlamentas priėmė [rekomentaciją](#) dėl ES ir Indijos santykių, kurioje kalbama apie susirinkimų laisvę, atsižvelgiant į įnirtingus ūkininkų protestus, vykstančius nuo 2020 m. pabaigos.

[Tarptautinės darbo organizacijos \(TDO\) duomenimis, vaikų darbas](#) yra plačiai paplitęs Indijoje, nepaisant to, kad ministras pirmininkas N. Modi patvirtino keletą priemonių, draudžiančių jaunesniems nei 14 metų vaikams atlikti pavojingas užduotis, ir įstatymus pažeidžiantiems darbdaviams nustatė griežtas sankcijas. Apskaičiuota, kad 2020 m. Indijoje dirbo 33 mln. vaikų, o 56 proc. dirbančių paauglių nebesimoko.

2020 m. šiaurinė Indijos Utar Pradešo provincija priėmė draudimo keisti religiją įstatymą siekiant kovoti prieš prievartinį ir apgaulingą religijos keitimą, jame numatytos laisvės atėmimo bausmės. Kritikai jį pasmerkė kaip griežtų pažiūrų hinduistų grupių sąmokslą siekiant suvaržyti religines mažumas. Pagal šį įstatymą jau vykdomi areštai.

PAKISTANAS

ES ir Pakistano santykiai užmegzti 1962 m., o šiuo metu jie grindžiami 2004 m. bendradarbiavimo susitarimu. ES, kaip didžiausia paramos vystymuisi ir pagalbos teikėja, remia demokratijos skatinimą ir institucijų kūrimą Pakistane.

Pakistanas yra šalis, kuri plačiai naudojami ES vienašalėmis prekybos lengvatomis pagal BLS+ sistemą, kurią vėl pradėta taikyti 2014 m. Vykdamas šį procesą Parlamento Tarptautinės prekybos komitetas stebi, kaip laikomasi BLS+ reikalavimų. Pakistano BLS+ statusas galėtų būti peržiūrėtas, nes jis susijęs su tokiais įsipareigojimais kaip žmogaus teisių ir religijos laisvės užtikrinimas.

ES yra antra pagal svarbą Pakistano prekybos partnerė po Kinijos, 2020 m. ES teko 14,3 proc. visos Pakistano prekybos ir 28 proc. viso Pakistano eksporto. 2020 m. Pakistanas buvo 42-as pagal dydį ES prekybos prekėmis partneris, su juo buvo vykdoma 0,3 proc. ES prekybos. 2020 m. partnerių abipusės prekybos prekėmis vertė siekė 9,3 mlrd. EUR. Pagal Pakistano ir ES prekybos balansą Pakistanas turėjo 1,7 mlrd. EUR prekybos perteklių.

ES yra svarbi paramos vystymuisi ir humanitarinės pagalbos Pakistanui teikėja. Finansavimo, 2014–2020 m. teikto pagal Vystomojo bendradarbiavimo priemonę, suma sudarė 653 mln. EUR. Pakistaną smarkiai paveikė COVID-19 pandemija, o ES skyrė 150 mln. EUR ekstremaliosios sveikatos situacijos problemai spręsti. Pagal [2021–2027 m. orientacinę daugiametę programą](#) Pakistanui numatyta skirti 265 mln. EUR trijose prioritetinėse srityse: ekologiško integracinio augimo, žmogiškojo kapitalo ir valdymo / teisinės valstybės. Nors tai yra mažesnė suma nei ankstesniu

laikotarpiu, tai tebėra reikšmingas indėlis. Finansavimas tikriausiai bus teikiamas kaip parama biudžetui. ES pripažino, kad Pakistanas susiduria su sunkumais priimdamas daugiau kaip tris milijonus pabėgėlių, ir yra pasirengusi apsvarstyti galimybę teikti papildomą paramą, be kita ko, savanoriškam pabėgėlių sugrįžimui į Afganistaną.

[2021 m. birželio 16 d. surengtas 16-asis ES ir Pakistano jungtinės komisijos posėdis.](#)

Jame aptartas visapusiškas ir veiksmingas 2019 m. ES ir Pakistano strateginio bendradarbiavimo plano įgyvendinimas, COVID-19 pandemijos socialinis ir ekonominis poveikis ir Pakistano pastangos siekiant užtikrinti tvarų ekonomikos atsigavimą. Jame taip pat pasikeista nuomonėmis apie klimato kaitą, sujungiamumą ir skaitmeninimą, taip pat bendradarbiavimą švietimo, kultūros, mokslo ir technologijų srityse. ES palankiai įvertino tai, kad per pastaruosius du dešimtmečius Pakistanas priėmė milijonus Afganistano pabėgėlių. ES užtikrino, kad bendradarbiaus su Pakistanu ir tęs darbą siekiant ilgalaikio sprendimo, be kita ko, padėdama ir skatindama saugų ir orų Afganistano pabėgėlių grįžimą į tėvynę.

2021 m. balandžio 27 d. rezoliucijoje Parlamentą paragino Komisiją iš naujo įvertinti Pakistano tinkamumą dalyvauti BLS+ priemonėje, atsižvelgiant į blogėjančią žmogaus teisių padėtį. Parlamentą stebi Komisijos ir Europos išorės veiksnių tarnybos (EIVT) veiksmus, kuriais daromas spaudimas ministro pirmininko Shehbazo Sharifo vyriausybei spręsti žmogaus teisių klausimus, įskaitant šventvagystės įstatymus, pagal kuriuos skiriamos griežtos bausmės, be kita ko, mirties bausmė. Pakistano valdžios institucijos ėmėsi reformų, kad pagerintų padėtį gero valdymo ir laisvių srityje, ir pateikė pasiūlymų stiprinti šalies baudžiamojo teisingumo sistemą, o Pakistano karo teismai nuo 2019 m. kovo mėn. nebeturi jurisdikcijos civilių gyventojų atžvilgiu.

[2022 m. kovo mėn. įvyko 13-asis ES ir Pakistano tarpparlamentinis susitikimas.](#)

Diskusijose daugiausia dėmesio skirta politiniams įvykiams Pakistane, Rusijos agresijai prieš Ukrainą, prekybai, BLS+ ir žmogaus teisėms. Tarpparlamentinio susitikimo nuomone, labai svarbu, kad abiejų šalių parlamentų nariai vertintų pažangą ir vykdytų parlamentinį tikrinimą bei teiktų gaires dvišalių santykių srityje.

[2022 m. birželio mėn. ES stebėsenos misija įvertino, ar veiksmingai įgyvendinamos 27 tarptautinės konvencijos](#) – privalomas reikalavimas išlaikyti BLS+ statusą, kuris yra labai naudingas Pakistanui. Nuo tada, kai 2014 m. šalis prisijungė prie BLS+, įmonių eksportas į ES rinką padidėjo 65 proc. Europos bendroji rinka, kurioje yra daugiau kaip 440 mln. vartotojų, yra svarbiausia Pakistano rinka. Misijos išvados bus įtrauktos į kitą BLS ataskaitą, kuri 2022 m. pabaigoje turi būti pateikta Parlamentui ir Tarybai.

Pakistano vaidmuo Afganistano taikos procese buvo itin svarbus padedant užtikrinti 2020 m. vasario mėn. JAV ir Talibano susitarimą, pagal kurį Vašingtonas sutiko atšaukti visas JAV ir NATO karines pajėgas iš Afganistano. Pakistano geostrateginis vaidmuo Indijos ir Ramiojo vandenynų regione turėtų didėti, ypač po to, kai 2021 m. rugpjūčio mėn. Afganistano valdymą perėmė Talibanas. Stabilus, demokratiškas ir klestintis Pakistanas yra itin svarbus ES ir, kaip viena iš pagrindinių ryšių su Talibanu palaikytojų ir pagrindinė Afganistano pabėgėlių paskirties vieta, šalis keičia savo įvaizdį tarptautiniu mastu. Pakistano politikoje vyrauja sąmyšis. Kariuomenė vis dar dalyvauja vidaus ir išorės politikoje ir jai suteikti platūs įgaliojimai saugumo ir kovos su terorizmu srityse. 2022 m. balandžio mėn., po to, kai 2022 m. kovo mėn. buvo balsuojama dėl nepasitikėjimo, buvo suformuota nauja vyriausybė, todėl ministras pirmininkas Imran Khan buvo pašalintas. Naujuoju ministru pirmininku išrinktas Pakistano musulmonų lygos (Nawaz, PML-N) lyderis Shahbaz Sharif, ilgiausiai dirbusio buvusio ministro

pirmininko Nawazo Sharifo brolis. Kiti visuotiniai rinkimai turi būti surengti 2023 m. viduryje.

2022 m. rugsėjo mėn. Islamabado Aukštasis teismas pareiškė kaltinimus korupcija kadenciją baigiančiam ministrui pirmininkui Imranui Khanui po to, kai teisėjai atmetė jo paaiškinimus. I. Khan taip pat kaltinamas kitame Kovos su terorizmu teisme, nes jam pateikti kaltinimai yra susiję su tuo, kas, pasak policijos, kelia grėsmę Islamabado policijos vadovui ir teisėjoms moterims. I. Khanui taip pat pareikšti kaltinimai dėl kurstymo maištauti už tariamą maišto karinėse pajėgose kurstymą. Nuo tada, kai buvo pašalintas iš valdžios, I. Khan garsiai kritikuoja vyriausybę ir šalies kariuomenę ir toliau tikisi daugelio Pakistano rinkėjų paramos.

AFGANISTANAS

2017 m. vasario 18 d. pasirašytas ES ir Afganistano bendradarbiavimo partnerystės ir vystymosi srityje susitarimas. Europos Parlamentas jį patvirtino 2019 m. kovo 13 d. Santykiai su ES pritaikyti prie karo ir pokario padėties. Europos Parlamentui dedant daug pastangų Afganistanas buvo iš dalies palaiapsniui įtraukiamas įgyvendinant ES Vidurinės Azijos strategiją. Afganistanas buvo didžiausias ES vystymosi finansavimo Azijoje gavėjas ir jam taip pat buvo naudingas palankiausias ES prekybos režimas – sistema „Viskas, išskyrus ginklus“. 2014–2020 m. laikotarpiui ES numatė skirti Afganistanui 1,4 mlrd. EUR. 2020 m. lapkričio mėn. Ženevoje įvykusioje konferencijoje Afganistano klausimais „Taika, gerovė ir savarankiškumas“ ES įsipareigojo 2021–2025 m. skirti 1,2 mlrd. EUR ilgalaikės ir neatidėliotinos pagalbos.

Paskutiniai prezidento rinkimai įvyko 2019 m. rugsėjo mėn., juose Ashraf Ghani surinko balsų daugumą (50,64 proc.) ir nugalėjo Abdullahą Abdullahą (39,52 proc.). 2020 m. vasario 29 d. Dohoje JAV ir Talibanas pasirašė Afganistano ir JAV bendrą pareiškimą dėl taikos – dvišalį [taikos susitarimą](#), kuriame Afganistano vyriausybė nedalyvavo. JAV ir NATO įsipareigojo palaiapsniui išvesti savo kariuomenę ir paleisti kalinius. JAV taip pat įsipareigojo imtis diplomatinių veiksmų su kitomis JT Saugumo Tarybos narėmis ir Afganistanu, kad Talibano nariai būtų išbraukti iš JT sankcijų sąrašo.

2020 m. rugsėjo mėn. Dohoje pradėtos Afganistano vyriausybės ir Talibano taikos derybos, kurių tikslas buvo sudaryti sąlygas visapusiškam ugnies nutraukimui ir politiniam konflikto sprendimui. 2021 m. Dohoje, Maskvoje ir Stambule įvyko kelios taikos konferencijos, tačiau teigiamų rezultatų nepasiekta. Derybos atsidūrė aklavietėje ir padėtį dar labiau pablogino vidaus nesutarimai vyriausybėje, COVID-19 pandemijos poveikis ir blogėjanti humanitarinė padėtis.

Nuo 2021 m. gegužės mėn. Talibanas greitai periminėjo vis naujų teritorijų kontrolę. Dėl nedidelio Afganistano saugumo pajėgų [pasipriešinimo](#) Talibanui pavyko perimti šalies kontrolę per mažiau nei keturis mėnesius. 2021 m. rugpjūčio 15 d., praėjus keletui valandų po to, kai prezidentas A. Ghani pabėgo iš šalies į Dubajų, Talibanas paskelbė, kad užėmė Kabulą. Priešingai ankstesniems pažadams, kad naujoji vyriausybė bus įtrauki, 2021 m. rugsėjo 7 d. Talibanas paskelbė vien iš vyrų sudarytą laikinąją vyriausybę. Nuo tada Talibanas nuolat šiurkščiai pažeidinėja žmogaus teises, visų pirma moterų, mergaičių ir mažumų žmogaus teises.

2021 m. rugpjūčio 30 d. JAV ir NATO užbaigė pasitraukimą iš Afganistano. Tai įvyko anksčiau nei tikėtasi pagal bendrų veiksmų principą (angl. „in together, out together“). Taip buvo užbaigtas karas Afganistane, vykęs 2001–2021 m., tačiau šalis liko apimta

humanitarinio chaoso. Susirūpinimas dėl saugumo padėties Afganistane padidėjo išvedus JAV ir NATO karines pajėgas.

Talibano ryšiai su „Al-Qaida“ ir vadinamąja Islamo valstybe yra dviprasmiški, o tarp šalies miesto ir kaimo bendruomenių esama susiskaldymo. Jauni Afganistano miesto gyventojai norėtų toliau gyventi palyginti atviroje visuomenėje, su kuria jie yra susipažinę, o tautinės tadžikų, uzbekų ir hazarų mažumos nenori, kad jiems vadovautų Talibanas.

Talibanui perėmus valdymą ir labai susirūpinusi dėl represijų prieš Afganistano saugumo personalą ir ES ambasadose dirbančius žmones, ES įsteigė specialią krizių grupę, kurioje dirba daugiau kaip 100 darbuotojų. 2021 m. rugpjūčio mėn. grupė teikė paramą evakuojant iš Kabulo daugiau kaip 17 500 žmonių, įskaitant 4 100 ES piliečių ir 13 400 Afganistano piliečių. ES delegacija sugebėjo evakuoti visus savo darbuotojus.

Afganistanui, kaip vienai iš labiausiai nuo pagalbos priklausomų šalių, gresia humanitarinė katastrofa – pusė šalies gyventojų negali patenkinti pagrindinių savo poreikių, pavyzdžiui, gauti maisto, vandens ir vaistų. Humanitarinė padėtis pablogėjo, nes yra daugiau kaip trys milijonai šalies viduje perkeltų asmenų, o Pakistane ir Irane yra daugiau kaip du milijonai pabėgėlių ir prieglobsčio prašytojų. 2021 m. rugsėjo 13 d. Ženevoje įvykusioje JT konferencijoje Afganistano klausimais įsipareigota skirti 1,2 mln. USD, iš kurių 677 mln. USD įsipareigojo skirti ES ir jos valstybės narės. 2021 m. spalio 12 d. G20 aukščiausiojo lygio susitikime Komisijos pirmininkė Ursula von der Leyen paskelbė apie 1 mlrd. EUR dydžio paramos Afganistanui paketą. Padėtis tebėra dramatiška ir ją pablogino pastarojo meto žemės drebėjimai ir 2022 m. potvyniai, po kurių Europos Komisija skyrė 1 mln. EUR humanitarinį finansavimą būtiniausiems poreikiams patenkinti. ES bendradarbiauja su Talibanu tokiais praktiniais klausimais kaip evakuacija ir humanitarinės operacijos, koordinuodama savo ryšius per delegaciją Kabule, kuriai vadovauja EIVT.

ES yra labai susirūpinusi dėl to, kad atkurtas Islamo Emyratas su radikalia šariato teisine sistema. Tai kelia rimtų klausimų dėl būsimo ES bendradarbiavimo su Afganistanu, kuris priklauso nuo to, kaip bus galima išsaugoti pastarųjų 20 metų pasiekimus. Ypatingas dėmesys turi būti skiriamas galimam tarptautinio terorizmo ir migracijos išaugimui ir prekybos narkotikais didėjimui.

2021 m. rugsėjo 3 d. ES užsienio reikalų ministrai susitarė, kad ES nepripažins Talibano, bet palaikys su juo santykius. Šių santykių mastas priklausys nuo naujosios Afganistano vyriausybės elgesio, įsipareigojimo, kad Afganistanas netaps terorizmo baze, pagarbos žmogaus teisėms, visų pirma moterų teisėms, teisei valstybei ir žiniasklaidos laisvei. Be to, bendradarbiavimas priklausys nuo įtraukios pereinamojo laikotarpio vyriausybės sukūrimo, laisvo humanitarinės pagalbos darbuotojų patekimo į šalį užtikrinimo ir Talibano įsipareigojimo leisti užsienio piliečiams ir afganistaniečiams išvykti iš šalies.

Talibanui perėmus valdžią, 2021 m. pabaigoje ir 2022 m. Afganistane vėl buvo nustatyti įvairūs apribojimai moterims. Taikomos taisyklės dėl drabužių ir priimti įstatymai, pagal kuriuos moterims draudžiama patekti į viešąsias erdves be vyro globėjo. Nors 2022 m. vasario mėn. kai kuriuose valstybiniuose universitetuose vėl pradėjo studijuoti tiek vyrai, tiek moterys, o 2022 m. kovo mėn. mokyklose vėl prasidėjo nauji mokslo metai, Talibanas atšaukė ankstesnį pažadą leisti mergaitėms lankyti vidurinę mokyklą. Tai turi įtakos maždaug 1,1 mln. mokinių. Pasaulio banko duomenimis, per pastarąjį dešimtmetį moterų dalyvavimas darbo rinkoje padidėjo nuo 15 proc. iki 22 proc. Tačiau

Talibanui perėmus valdžią jis sumažėjo, nes Talibanas sugrįžęs prie valdžios vairo nustatė daugiau apribojimų moterų veiklai už namų ribų.

Parlamentas rėmė įtraukias Afganistano vidaus derybas, kurios yra būtina sąlyga siekiant užbaigti keturis dešimtmečius trukusį mirties ir naikino laikotarpį, ir primygtinai reikalauja įtraukti į jas visas politines gruputes ir pilietinę visuomenę. Nuo 2020 m. rudens Parlamentas ne kartą pasmerkė smurto proveržį ir [2021 m. birželio mėn. rezoliucijoje dėl padėties Afganistane](#) išreiškė susirūpinimą dėl karinių pajėgų išvedimo pasekmių ir paragino priimti išsamią būsimo ES bendradarbiavimo su Afganistanu strategiją. 2021 m. liepos mėn., likus mėnesiui iki Talibano įvykdyto valdžios perėmimo, Europos Parlamento delegacija ryšiams su Afganistanu (D-AF) surengė 6-ąją ES ir Afganistano tarpparlamentinį susitikimą su Afganistano Nacionalinės Asamblėjos atstovais. Posėdyje surengtos dvi podiumo diskusijos – viena dėl taikos proceso ir padėties Afganistane po užsienio pajėgų išvedimo, o kita – dėl moterų vaidmens taikos procese ir būsimų santykių su ES.

[2021 m. rugsėjo mėn. Parlamentas priėmė rezoliuciją dėl padėties Afganistane](#), kurioje apgailestavo dėl Talibano įvykdyto smurtinio valdžios perėmimo. Parlamentas išreiškė didelį susirūpinimą dėl ateities ir pritarė ES sprendimui nepripažinti Talibano vyriausybės. Jis taip pat pripažino, kad operatyvinis bendradarbiavimas su Talibano vyriausybe bus būtinas logistiniams, veiklos ir humanitariniams tikslams, ir paragino sudaryti palankesnes sąlygas tolesniam ES piliečių ir afganų, kuriems gresia pavojus, evakuacijai ir toliau didinti humanitarinę pagalbą. Parlamentas, ypač Delegacija ryšiams su Afganistanu, išreiškė susirūpinimą dėl humanitarinės, ekonominės ir pabėgėlių krizės, dėl kurios reikia humanitarinių koridorių ir taikyti strateginį požiūrį viso regiono atžvilgiu, įskaitant Pakistaną, Iraną ir Vidurinę Aziją.

2022 m. vasario mėn. aukšto lygio konferencijoje „Afganistano moterų dienos“ Parlamentas surengė keletą renginių. 2022 m. kovo 10 d. surengtas virtualus Afganistano moterų lyderių forumas, prie kurio prisijungė beveik 50 Afganistano moterų lyderių iš Afganistano ir kitų pasaulio šalių.

ES paskelbė daug moterų teisėms palankių deklaracijų, pavyzdžiui, 2022 m. kovo mėn. Komisijos pirmininko pavaduotojo ir Sąjungos vyriausiojo įgaliotinio užsienio reikalams ir saugumo politikai Josepo Borrellio pareiškimą, kuriame raginama nedelsiant vėl leisti mergaitėms lankyti vidurines mokyklas. Šis raginimas buvo pakartotas G7 užsienio reikalų ministrų pareiškime. [2022 m. balandžio mėn. Parlamentas priėmė rezoliuciją dėl padėties Afganistane, ypač moterų teisių padėties](#). Joje smerkiamas Talibano sprendimas pratęsti draudimą mergaitėms lankyti mokyklą nuo septintos klasės ir apgailestaujama dėl nuolatinio noro pašalinti moteris iš visuomeninio gyvenimo ir panaikinti jų pagrindines teises, įskaitant teisę į mokslą, darbą, judėjimo laisvę ir sveikatos priežiūrą.

ES toliau bendradarbiauja su Talibanu, kaip pabrėžta [2022 m. rugpjūčio mėn. EIVT pareiškime](#) dėl padėties praėjus vieniems metams po Talibano įvykdyto valdžios perėmimo, kuriame pabrėžiamas ES įsipareigojimas Afganistano žmonėms.

BANGLADEŠAS

ES ir Bangladešo santykiai užmegzti 1973 m. 2001 m. bendradarbiavimo susitarimo sritys – ekonominis vystymasis, žmogaus teisės, geras valdymas ir aplinka. Kaip vienai iš mažiausiai išsivysčiusių šalių, Bangladešui taikoma Europos Sąjungos sistema „Viskas, išskyrus ginklus“, pagal kurią taikomas didžiausio palankumo prekybos

režimas pagal ES BLS. Tikimasi, kad iki 2026 m. Bangladešas neteks mažiausiai išsivysčiusios šalies statuso. Pasibaigus pereinamajam laikotarpiui šalis nebegalėtų naudotis režimu „Viskas, išskyrus ginklus“.

ES įsipareigojo pagal 2014–2020 m. daugiametę orientacinę programą skirti iki 690 mln. EUR. Ji pabrėžė, kad Bangladešui reikia vykdyti politines reformas siekiant pagerinti verslo aplinką ir pritraukti daugiau prekybos ir investicijų. 2019 m. liepos mėn. ES pradėjo Bangladeše įgyvendinti dvi programas, kuriomis siekiama finansų valdymo ir nacionalinės socialinės apsaugos reformų. Pagal Europos komandos atsaką į COVID-19 ES skyrė 113 mln. EUR Bangladešo drabužių ir odos į eksportą orientuotų pramonės šakų darbuotojų pragyvenimo šaltiniams apsaugoti. 2021–2027 m. laikotarpio ES programavimas suderintas su 8-uju 2020–2025 m. apimančiu penkmečio planu.

Bangladeše yra parlamentinė demokratija ir ten pasikeisdamos valdo dvi partijos – „Awami lyga“ (AL) ir Bangladešo nacionalistinė partija. 2018 m. gruodžio mėn. vykusiuose rinkimuose daugiau balsų gavo „Awami lyga“. Bangladešas yra viena iš nedaugelio šalių, pasiekusių Tūkstantmečio vystymosi tikslus. Tačiau ir toliau rimtų problemų kelia darbuotojų teisės ir darbo sąlygos, ypač Dakos apylinkių pramoniniuose rajonuose, kuriuose gaminami gatavi drabužiai. COVID-19 protrūkis padarė didelį poveikį ekonominiam ir politiniam stabilumui. Partija AL yra valdžioje trečią iš eilės kadenciją, kuri baigsis 2023 m. Numatoma, kad Bangladešo bendrasis vidaus produktas (BVP) 2022 m. sumažės dėl krizės po Rusijos invazijos į Ukrainą, padidėjusių žaliavų kainų ir infliacijos. Todėl šalis paprašė Tarptautinio valiutos fondo (TVF) finansinės pagalbos. Bangladešo drabužių eksportas pastaraisiais metais išaugo. Bangladeše dažnai įvyksta nelaimingi atsitikimai ir gaisrai gamylose ir kitose darbo vietose, per kuriuos pastarąjį dešimtmetį žuvo net 1 310 darbuotojų ir buvo sužeisti 3 883 darbuotojai.

Nuo 2017 m. rugpjūčio mėn. per 800 000 rohinjų, siekdami išvengti persekiojimų Mianmare, pabėgo į Bangladešą. ES atidžiai stebėjo rohinjų pabėgėlių krizę ir išmokėjo daugiau kaip pusę iš 280 mln. EUR, kurie buvo skirti po 2017 m. spalio mėn. įvykusios JT paramos teikėjų konferencijos. ES humanitarinei pagalbai, daugiausia rohinjų pabėgėliams Koks Bazare paremti, iš pradžių skyrė daugiau kaip 150 mln. EUR, o 2018 m. – 41 mln. EUR, 2019 m. – 35 mln. EUR ir 2020 m. – 31 mln. EUR. 2021 m. vasario 23 d. ES paskelbė apie tolesnį [39 mln. EUR humanitarinės pagalbos skyrimą](#) Bangladešui ir Mianmarui. Šiomis lėšomis siekiama patenkinti nuo konfliktų nukentėjusių ir perkeltųjų bendruomenių, visų pirma rohinjų, kurių padėtis per COVID-19 pandemiją pablogėjo, poreikius. Atsižvelgiant į įvykius Mianmare, mažai tikėtina, kad rohinjų pabėgėliai norės grįžti savo noru. Rohinjų krizė yra svarbus vidaus klausimas rengiantis 2023 m. rinkimams Bangladeše. Bangladešo vyriausybė deda pastangas repatrijuoti rohinjus, tačiau jų grįžimui vis dar trukdo sąlygos Mianmare.

ŠRI LANKA

ES ir Šri Lankos santykių pradžia – 1975 m., kai buvo pasirašytas bendradarbiavimo susitarimas, kuris 1995 m. buvo atnaujintas bendradarbiavimo partnerystės ir vystymosi srityje susitarimu. Siekiant paskatinti politines reformas ir tarptautinių konvencijų dėl žmogaus teisių, darbuotojų teisių, aplinkos apsaugos ir gero valdymo laikymąsi 2017 m. gegužės mėn. suteikta galimybė Šri Lankos eksportui patekti į ES pagal BLS+ sistemą.

Europos Parlamentas atidžiai stebi Šri Lankos pažangą, padarytą užtikrinant veiksmingą atitiktį BLS + kriterijams. Labai pakenkta perspektyvoms pasiekti pereinamojo laikotarpio teisingumo ir nacionalinio susitaikymo, o tai yra dvi pagrindinės Europos Parlamento sąlygos, susijusios su Šri Lankos atitiktimi BLS+.

Pastarąjį dešimtmetį ES Šri Lankai skyrė 760 mln. EUR siekiančią paramą vystymuisi. ES yra antra pagal dydį Šri Lankos prekybos partnerė (po Kinijos) ir antroji pagal svarbą Šri Lankos eksporto paskirties vieta. Abipusės prekybos vertė 2020 m. sudarė 3 mlrd. EUR, o pagal prekybos balansą Šri Lankos perviršis siekė 1,2 mlrd. EUR.

2019 m. vasario mėn. Briuselyje ES ir Šri Lanka surengė [24-ąją Jungtinės komisijos posėdį](#). Šri Lanka pateikė naujausią informaciją apie pažangą susitaikymo srityje ir apie savo nepriklausomas institucijas, visų pirma apie Dingusių asmenų biurą, Reparacijų tarnybą, Nacionalinės vienybės ir susitaikymo biurą ir Šri Lankos žmogaus teisių komisiją. ES primygtinai paragino Šri Lanką toliau bendradarbiauti ir palaikyti ryšius su Žmogaus teisių taryba ir jos mechanizmais. Jungtinė komisija įvertino 2022 m. sausio mėn. įvykusio Darbo grupės prekybos ir ekonominio bendradarbiavimo klausimais išvadas. Šri Lanka palankiai įvertino vertingą BLS+ sistemos indėlį į šalies darnų vystymąsi. Abi šalys peržiūrėjo, kaip Šri Lanka laikosi 27 tarptautinių konvencijų, susijusių su žmogaus teisėmis, darbuotojų teisėmis, aplinkos apsauga ir geru valdymu, kurioms taikoma BLS+ sistema. Jungtinė komisija taip pat aptarė Darbo grupės vystomojo bendradarbiavimo klausimais, kuri 2022 m. vasario 2 d. susitiko aptarti 2021–2027 m. ES orientacinės daugiametės programos prioritetus, išvadas.

Šri Lanka nukentėjo nuo 1983–2009 m. vykusio pilietinio karo tarp vyriausybės, kurioje vyrauja sinhalai, ir Tamil Eelamo išlaisvinimo tigrų. 2019 m. lapkričio mėn. prezidento rinkimus laimėjo Gotabaya Rajapaksa ir naujuoju ministru pirmininku paskyrė savo brolių, buvusį prezidentą Mahindą Rajapaksa. 2020 m. rugpjūčio mėn. vykusius parlamento rinkimus įtikinama balsų persvara laimėjo prezidento partijos aljansas (Šri Lankos liaudies laisvės aljansas). Mahinda Rajapaksa prisiekė broliui Gotabayai Rajapakasai. 2020 m. rugsėjo mėn. priimtas prieštarai vertinamas 20-asis iš dalies pakeistas įstatymas, kuriuo sustiprinami prezidento vykdomieji įgaliojimai ir susilpninamas ministro pirmininko ir parlamento vaidmuo.

Dėl didžiausios šalies kada nors patirtos ekonomikos krizės 2022 m. vyko masinės demonstracijos. Didelės prekių kainos ir pagrindinių prekių bei energijos trūkumas sukėlė precedento neturinčias riaušes. Protestai prasidėjo 2022 m. balandžio mėn., kai šimtai tūkstančių žmonių dalyvavo iš esmės taikiuose protestuose, kuriuose buvo reikalaujama prezidento R. Rajapaksos atsistatydinimo. 2022 m. liepos mėn. tūkstančiai žmonių nusiaubė jo oficialią rezidenciją, o prezidentas kariniu lėktuvu pabėgo iš pradžių į Maldivus, o vėliau – į Singapūrą. Prezidentas Gotabaya Rajapaksa ir ministras pirmininkas Mahinda Rajapaksa atsistatydino.

2022 m. liepos 20 d. naujuoju prezidentu išrinktas Ranil Wickremesinghe. 2022 m. liepos 22 d. jis paskyrė Dinesh Gunawardena naujuoju ministru pirmininku. Nuo tada, kai R. Wickremesinghe tapo prezidentu, žmogaus teisių grupės apkaltino vyriausybę susidorojus su protestuotojais. Per pastarąsias savaites policija sulaukė dešimtis protestuotojų ir nuo to laiko dauguma jų buvo paleisti už užstatą.

Šri Lanka pirmą kartą per savo istoriją neįvykdė savo skolos įsipareigojimų ir su TVF susitarė dėl naujos programos makroekonominiam stabilumui ir skolos tvarumui remti. Buvęs prezidentas Gotabaya Rajapaksa grįžo į šalį. Šri Lankos gyventojai kaltina jo vyriausybę dėl didžiausios istorijoje kilusios šalies ekonomikos krizės. Išsekus užsienio

valiutos atsargoms labai trūko maisto ir kuro. 2022 m. rugsėjo mėn. Šri Lankos vyriausybė pasiekė preliminarų susitarimą su TVF dėl 2,9 mlrd. USD paskolos. Tai priklausytų nuo daugelio sąlygų, įskaitant fiskalines reformas ir Šri Lankos 51 mlrd. USD skolos restruktūrizavimą su kreditoriais. Vyriausybė taip pat susiduria su sunkumais įtikindama žmones dėl pagrindinių viešojo sektoriaus paslaugų privatizavimo, kuris yra jos pastangų didinti pajamas dalis.

NEPALAS

ES ir Nepalo santykiai užmegzti 1973 m., o jų pagrindas – 1996 m. bendradarbiavimo susitarimas. Beveik ketvirtadalis gyventojų gyvena iš mažiau nei dviejų JAV dolerių per dieną, todėl 25 proc. Nepalo biudžeto sudaro išorės pagalba. ES yra viena iš didžiausių paramos Nepalo vystymuisi teikėjų ir 2014–2020 m. laikotarpiui trigubai padidino savo teikiamą paramą vystymuisi (iki 360 mln. EUR). ES taip pat pakartojo, jog svarbu, kad Nepalas daugiau naudotųsi prekybos lengvatomis, kurios jam suteikiamos pagal „Viskas, išskyrus ginklus“ sistemą.

[Paskutinis ES ir Nepalo jungtinės komisijos posėdis vyko 2021 m. lapkričio mėn.](#) Šiame posėdyje Nepalo ir ES Vystomojo bendradarbiavimo pakomitetas aptarė nuolatinį šalių bendradarbiavimą. Kaip ir pagal Nepalo [2019–2024 m. nacionalinį plėtros planą](#), ES šiuo metu remia Nepalą pagal naująją 2021–2027 m. orientacinę daugiametę programą, kurioje nustatytos trys prioritetinės bendradarbiavimo sritys: integracinis ekologiškas augimas, žmogiškojo kapitalo vystymas ir geras valdymas. Šios prioritetinės sritys taip pat suderintos su visuotinėmis ES strategijomis, pavyzdžiui, [Strategija dėl bendradarbiavimo Indijos ir Ramiojo vandenynų regione](#), [Visuotinė ekonomikos gaivinimo iniciatyva](#) ir [2021–2025 m. veiksmų planu dėl lyčių lygybės ir moterų įgalėjimo išorės santykių srityje \(LLVP III\)](#). 2021–2024 m. iš viso skirta 209 mln. EUR suma.

2020 m. balandžio mėn. ES parengė 75 mln. EUR vertės paramos Nepalui priemonių rinkinį, skirtą COVID-19 poveikiui švelninti ir Nepalo ekonomikai bei darbo jėgos paklausai skatinti, taip prisidedant prie namų ūkių pajamų augimo šalyje, kurioje esama didelės aukštesniųjų ir žemesniųjų kastų bei marginalizuotų bendruomenių, pavyzdžiui, madhesių, nelygybės.

2020 m. sausio 23 d. Nepale įvyko rinkimai į Nacionalinę Asamblėją. Valdančioji Nepalo komunistų partija užsitikrino 16 vietų, o Rastriya Janata partija (RJP-N) laimėjo 2 vietas. Nuo 2020 m. gruodžio mėn., kai prezidentas, remdamasis ministro pirmininko rekomendacija, paleido parlamentą siekiant surengti išankstinius rinkimus, Nepale vyrauja politinis nepastovumas. Aukščiausiasis Teismas atnaujino parlamento įgaliojimus 2021 m. vasario mėn., tačiau 2021 m. gegužės mėn. vyriausybei pareikštas nepasitikėjimas. Politinė sumaištis tęsėsi ir 2022 m., kai parlamentas buvo paleistas, o vėliau vėl grąžintas į valdžią Aukščiausiojo Teismo, prasidėjo didelio politinio nestabilumo laikotarpis. Visuotiniai rinkimai turėjo vykti 2022 m. lapkričio 20 d.

Aukštos pasaulinės naftos ir prekių kainos 2022 m. turėjo įtakos vartotojų kainoms Nepale, dėl to kyla pavojus politiniam stabilumui, nes tai gali lemti neramumus ir protestus, įskaitant poreikį atkurti induistų monarchiją. Tai daryti ragina induistų partija „Prajatantra“, kuri galėtų pagerinti savo perspektyvas per 2022 m. lapkričio mėn. vyksiančius visuotinius rinkimus. Dėl mišrios Nepalo rinkimų sistemos, pagal kurią mažoritarinė sistema derinama su proporciniu atstovavimu, sunku užsitikrinti

daugumos mandatą. Todėl politinės partijos tikriausiai turės sudaryti koaliciją ir susitarimus dėl valdžios pasidalijimo, kaip įprasta Nepale.

Dėl įtakos šalyje konkuruoja Kinija ir Indija. Pagrindiniai uždaviniai – rasti taikią išeitį iš politinės aklavietės reformuojant konstituciją, tai yra, ją iš dalies pakeičiant taip, kad būtų atsižvelgta į dalitų ir kitų etninių mažumų, visų pirma Terajuje gyvenančių madhesių, interesus, ir užtikrinti užsienyje gyvenančių Nepalo piliečių migrantų teises.

Vyriausybei nepavyko užtikrinti pereinamojo laikotarpio teisingumo per pilietinį karą nuo žmogaus teisių pažeidimų nukentėjusiesiems asmenims. 2020 m. balandžio mėn. Aukščiausiasis Teismas rekomendavo iš dalies pakeisti Nepalo Tiesos ir susitaikymo komisijos įgaliojimus, kad būtų užkirstas kelias nebaudžiamumui. 2014 m. teisėkūros procedūra priimtu aktu įsteigtos [Tiesos ir susitaikymo komisijos](#) veikla iki šiol yra nesėkminga, todėl išlieka nebaudžiamumo atmosfera. Už tokius nusikaltimus, kaip kankinimas, seksualinis smurtas ir netinkamas elgesys suteikiama amnestija. 2014 m. vyriausybė taip pat įsteigė [Asmenų priverstinio dingimo komisiją](#), kurios tikslas – ištirti priverstinį žmonių dingimą ginkluoto konflikto metu ir taikos susitarimo dvasia informuoti visuomenę apie tai, kas įvyko. 2015 m. vasario mėn. Aukščiausiasis Teismas nurodė iš dalies pakeisti aktą, tačiau vyriausybė paprašė panaikinti šį sprendimą. 2020 m. balandžio 26 d. Aukščiausiasis Teismas atmetė šią peticiją ir dar kartą patvirtino teisingų pereinamojo laikotarpio teisingumo mechanizmų svarbą. Žmogaus teisių organizacijos palankiai įvertino 2020 m. balandžio mėn. Nepalo Aukščiausiojo Teismo sprendimą dėl poreikio iš dalies pakeisti pereinamojo laikotarpio įstatymą dėl teisingumo. 2022 m. liepos mėn. [vyriausybė pateikė įstatymo projektą, kuriuo iš dalies keičiami galiojantys įstatymai](#), tačiau organizacijos „Amnesty International“ ir „Human Rights Watch“ nemano, kad siūlomas įstatymas atitinka Aukščiausiojo Teismo sprendimą ir dėl jo vis dar būtų sunku arba neįmanoma pažeidėjus patraukti baudžiamojon atsakomybėn.

Parlamento delegacija ryšiams su Pietų Azijos šalimis 2022 m. rugsėjo mėn. lankėsi Butane, kad įvertintų Nepalo santykius su ES, kuri yra pagrindinė bendradarbiavimo pagalbos teikėja. Kadangi Nepalas iki 2026 m. gali netekti mažiausiai išsivysčiusios šalies statuso, Parlamentas palankiai įvertino tai, kad Nepalas jau ratifikavo daugumą iš 27 pagrindinių konvencijų, kurių reikia norint pateikti paraišką dėl BLS+.

BUTANAS

Šimtmečius nuo išorės pasaulio izoliuotas Butanas šiuo metu prisitaiko prie globalizacijos ir stiprina savo ekonomiką, kartu išsaugodamas savo senovines tradicijas. Butanas taikiai perėjo prie parlamentinės demokratijos pagal 2008 m. priimtą konstituciją, kuria užtikrinamas valdžių padalijimas konstitucinėje monarchijoje. Pripažindama, kad susirūpinimą kelia tai, jog dėl Butano geografinės padėties jam nuolat gresia suvereniteto praradimas, ES remia visišką Butano savarankiškumą nuo jo galingų kaimynių – Indijos ir Kinijos – ir yra įsitikinusi, kad šaliai turi būti užtikrintos galimybės pačiai parengti savo saugumo ir užsienio politiką.

2014–2020 m. ES daugiametėje orientacinėje programoje paramai Butanui skirta 49,3 mln. EUR. Nuo 1982 m. ES aktyviai veikia Butane, siekdama sumažinti skurdą, skatinti demokratizaciją, gerą valdymą ir remti tvarų žemės ūkį bei atsinaujinančių gamtos išteklių naudojimą. 2018 m. gegužės 24 d. pradėtas įgyvendinti paramos ES ir Butano prekybai projektas, kuriuo siekiama didesnės pridėtinės vertės, rinkos sąsajų bei prekybos ir investicijų reglamentavimo sistemos.

2017–2022 m. skirta apie 21,5 mln. EUR tvariam žemės ūkiui, miškininkystei ir kovai su klimato kaita remti. Be to, reaguodama į COVID-19 pandemijos metu kilusius poreikius, 2020 m. ES skyrė papildomus 4,5 mln. EUR.

Butanas toliau remiamas pagal dabartinę 2021–2027 m. orientacinę daugiametę programą ir ji yra suderinta su 12-uju 2018–2023 penkmečio planu, daugiausia dėmesio skiriant trims prioritetinėms sritims: klimato kaitai ir ekologiškam augimui siekiant atsparaus Butano; geram valdymui siekiant įtraukaus socialinio ir ekonominio vystymosi; ir skaitmeninei pertvarkai – pokyčių švietimo ir viešųjų paslaugų srityje varomajai jėgai. Pradiniu 2021–2024 m. laikotarpiu iš viso skirta 31 mln. EUR suma.

[2022 m. vasario mėn. Briuselyje ES ir Butanas surengė 10-ąsias oficialias konsultacijas](#), kuriose apžvelgė vykstantį bendradarbiavimą. Butanas pristatė pagrindinę veiklą, kurios jis ėmėsi siekdamas užtikrinti sklandų ir sėkmingą laipsnišką išėjimą iš mažiausiai išsivysčiusių šalių kategorijos, kurios numatyta atsisakyti 2023 m. ES ir Butanas išreiškė pasitenkinimą tuo, kad buvo ratifikuotas Butano ir Europos investicijų banko (EIB) pagrindų susitarimas, kuriuo siekiama sudaryti sąlygas lengvatiniam EIB finansavimui vystymosi projektams Butane. ES pakartojo remianti Butano vystymosi planus ir pasiūlė suteikti Butanui palankesnes sąlygas patekti į ES rinkas pagal BLS+, kai tik Butanas įvykdys būtinas sąlygas. ES pristatė 2021 m. gruodžio mėn. pradėtą naują ES didelių investicijų į infrastruktūros plėtrą visame pasaulyje planą – strategiją „Global Gateway“ ir atnaujintą 2018 m. ES strategiją dėl glaudesnių Europos ir Azijos sąsajų. Planas geografiškai taikomas visame pasaulyje ir jame nustatytas tikslas iki 2027 m. investuoti 300 mlrd. EUR. ES gyrė Himalajų šalį už jos veiksmus, kuriais siekiama užtikrinti tvarų, mažo anglies dioksido kiekio technologijų ir klimato kaitos poveikiui atsparų vystymąsi. ES taip pat pažymėjo, kad Butanas ėmėsi svarbių veiksmų vaikų ir moterų teisėms apsaugoti ir lyčių lygybei skatinti. Visų pirma, 2020 m. gruodžio mėn. Butano parlamentas dekriminalizavo homoseksualumą.

Butanas yra naujos demokratijos šalis, kuriai vadovauja karališka šeima ir kurioje reikia stiprinti demokratinį procesą. Butano izoliacija ir pažeidžiamumo jausmas padėjo suformuoti išskirtinį nacionalinį identitetą, pagrįstą jo religijos, aplinkos ir kultūros išsaugojimu. Šalies kultūros apsauga laikoma esminiu dalyku. Butano kultūros paveldas išreiškiamas per bendrosios nacionalinės laimės koncepciją ir atitinka jo budistinę dvasinę kultūrą. Bendrosios nacionalinės laimės koncepcija propaguoja taikos, nesmurtines, užuojautos ir tolerancijos vertybes. 2008 m. Konstitucijoje įtvirtinta bendrosios nacionalinės laimės koncepcija yra vystymosi filosofija, pagal kurią vertinamas šalies ekonominio išsivystymo lygis kartu su gyventojų gerove ir laime. [Bendrosios nacionalinės laimės koncepcija buvo pripažinta 2011 m. JT rezoliucijoje](#) ir ją sudaro kelios sritys: psichologinė gerovė, gyvenimo lygis, geras valdymas, sveikata, švietimas, bendruomenių gyvybingumas, kultūrų įvairovė, laiko sąnaudos, ekologinė įvairovė ir atsparumas. Parlamentas remia Butano aplinkosaugos politiką, kuria siekiama išsaugoti klimato kaitos požiūriu labai pažeidžiamą šalies biologinę įvairovę ir užkirsti kelią visų formų ekologinės būklės blogėjimui pagal bendrosios nacionalinės laimės koncepciją.

Parlamento delegacija ryšiams su Pietų Azijos šalimis 2022 m. rugsėjo mėn. lankėsi Butane, kad įvertintų šalies socialinį ir ekonominį vystymąsi, nes ji iki 2023 m. gruodžio mėn. neteks mažiausiai išsivysčiusios šalies statuso. Tai reiškia, kad Butanas nebegalės naudotis ES režimu „Viskas, išskyrus ginklus“. Butanas svarsto galimybę

teikti paraišką dėl BLS+, tačiau mažai tikėtina, kad Butanas galės laiku pasirašyti ir ratifikuoti visas 27 būtinas pagrindines tarptautines konvencijas.

MALDYVAI

Nors su Maldyvais dar nesudarytas oficialus bendradarbiavimo susitarimas, ES teikia bendradarbiavimo paramą kaimo bendruomenėms, taip pat turizmo ir klimato kaitos švelninimo priemonėms. 2018 m. liepos mėn. ES Užsienio reikalų taryba patvirtino tikslinių ribojamųjų priemonių asmenims ir subjektams, atsakingiems už kenkiamą teisinei valstybei ar trukdymą įtraukiam politiniam sprendimui Maldyvuose, tai pat atsakingiems už šiurkščius žmogaus teisių pažeidimus, sistemą. 2021 m. balandžio mėn. ES Taryba nusprendė pradėti derybas dėl ES ir Maldyvų partnerystės ir bendradarbiavimo susitarimo, kuris yra svarbus dvišalių santykių su Maldyvais etapas. 2021 m. rugsėjo mėn. Briuselyje įvyko antrasis ES ir Maldyvų vyresniųjų pareigūnų susitikimas siekiant sustiprinti jų santykius, be kita ko, bendradarbiavimą Indijos ir Ramiojo vandenynų regione.

Maldyvai yra jautrūs klimato kaitai, juos veikia kylantis jūros lygis ir vykstanti pakrančių erozija, o tai kelia rimtą grėsmę šalies gyvybingumui. Maldyvų parlamentas planuoja priimti savo pirmąjį Klimato aktą, kuriame bus nustatytos taršos ribos, ir patvirtinti priemonės, skirtas aplinkai apsaugoti ir padėti ją atkurti. Pastarųjų 20 metų duomenys rodo, kad sostinėje Malé jūros lygis per metus pakyla beveik keturiais milimetrais, ir numatoma, kad iki 2100 m. jis pakils apie 40–50 cm. Tai sukels paplūdimių eroziją, potvynius, padidėjusį požeminio vandens druskėjimą ir nenusipėjimą orą, kuris jau dabar lemia potvynius ir sausras. Atsižvelgiant į tai, kad 80 proc. Maldyvų gyventojų gyvena ne toliau kaip 100 metrų atstumu nuo jūros, fizinis šių pokyčių poveikis kelia egzistencinę grėsmę.

Šalyje taip pat didelis jaunimo nedarbas, esama gaujų smurto ir priklausomybės nuo narkotikų problemų. Nuo to laiko, kai 2018 m. rugsėjo mėn. buvęs prezidentas Abdulla Yameen Abdul Gayoom pralaimėjo opozicijos lyderiui Mohamedui Solihui, kyla vis daugiau politinių ir socialinių neramumų. 2019 m. balandžio mėn. Maldyvuose surengti parlamento rinkimai. Rezultatas – įtikinama Mohamedo Soliho vadovaujamos Maldyvų demokratinės partijos, laimėjusios 65 iš 87 vietų parlamente (Medžlise), pergalė. 2021 m. gegužės mėn. buvęs prezidentas Mohammed Nasheed, artimas prezidento M. Soliho draugas ir parlamento pirmininkas, buvo smarkiai sužeistas per sprogdinimą. Parlamentas rėmė Maldyvų demokratijos stiprinimo procesą. Prezidentas Ibrahim Mohamed Solih 2023 m. kandidatuos rinkimuose su platforma, kurioje dalyvauja dvi atskiros valdančiosios Maldyvų demokratų partijos frakcijos. Šiuo metu vyriausybė deda pastangas stiprinti ekonomiką, ypač turizmo sektorių, ir gerinti santykius su Indija infrastruktūros ir finansinės paramos srityje.

Maldyvams, kurie nuo 2011 m. nebepriklauso mažiausiai išsivysčiusių šalių kategorijai, 2013 m. buvo suteiktas didesnes nei vidutinės pajamas gaunančios šalies statusas. Ekonomika daugiausia grindžiama turizmu ir žuvininkyste. ES yra ketvirta pagal dydį Maldyvų prekybos partnerė, 2019 m. ši prekyba sudarė 10 proc. visos Maldyvų prekybos prekėmis.

Kadangi turizmas sukuria 70 proc. BVP, Maldyvų ekonomikai didelę žalą padarė COVID-19 pandemija. 2020 m. balandžio mėn. ES skyrė 3 mln. EUR, remdama priemonės, kuriomis švelninamas didelis neigiamas COVID-19 poveikis turizmo

sektoriui. EIB paskelbė apie suteikiamą 20 mln. EUR paskolą ekonomikos gaivinimo priemonėms remti.

2021 m. rugpjūčio mėn. ES sutiko suteikti 2 mln. EUR nemokamą pagalbą viešbučių ir turistinių kelionių laivu turizmo sektoriams Maldyvuose plėtoti pagal projektą „ES parama atspariam MVĮ (mažųjų ir vidutinių įmonių) turizmo pramonės atsigavimui Maldyvuose“. Ši pagalba teikiama siekiant padėti Maldyvų turizmo sektoriaus MVĮ kurti atsparią ekonomiką po COVID-19 pandemijos sukeltų sunkumų.

Jorge Soutullo / Stefania Gazzina / Walter Masur / Cristina Stanculescu
10/2022

5.6.8. RYTŲ AZIJA

Indijos ir Ramiojo vandenynų regionas sparčiai keičiasi ir, kadangi jame gyvena daugiau kaip 50 proc. pasaulio gyventojų, jis tampa itin svarbiu geostrateginiu regionu. Du trečdaliai pasaulio prekybos konteneriais vyksta per Indijos ir Ramiojo vandenynų regioną, jo jūrų keliai yra pagrindiniai prekybos ir energijos tiekimo maršrutai. 2021 m. rugsėjo mėn. priimta [ES strategija dėl bendradarbiavimo Indijos ir Ramiojo vandenynų regione](#), kuria siekiama padidinti ES dalyvavimą, megzti partnerystes, sustiprinti taisyklėmis grindžiamą tarptautinę tvarką ir spręsti pasaulinius uždavinius. Sąjunga koreguoja savo dabartines priemones, kad būtų galima sustiprinti ES [strateginį savarankiškumą](#). 2022 m. kovo mėn. Taryba oficialiai patvirtino [ES saugumo ir gynybos strateginį kelrodį](#), pagal kurį skatinama atvira ir taisyklėmis grindžiama regioninio saugumo struktūra, įskaitant saugius jūrų maršrutus, pajėgumų stiprinimą ir didesnę karinio laivyno pajėgų aktyvumą Indijos ir Ramiojo vandenynų regione. Regione kyla opių saugumo klausimų, kaip antai, Šiaurės Korėjos keliama branduolinė problema, ginčai dėl Rytų Kinijos ir Pietų Kinijos jūrų ir Taivano klausimas. Rytų Azijoje ES aktyviai veikia ekonomikos srityje ir ten skatina sąžiningą prekybą, daugiašališkumą, institucijų stiprinimą, demokratiją, gerą valdymą ir žmogaus teises.

Šioje faktų suvestinėje aprašomas Rytų Azijos regionas. Taip pat žr. faktų apie Pietų Aziją ([5.6.7](#)) ir apie Pietryčių Aziją ([5.6.9](#)) suvestines.

TEISINIS PAGRINDAS

- Europos Sąjungos sutarties V antraštinė dalis (ES išorės veiksmai);
- Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 206–207 straipsniai (prekyba) ir 216–219 straipsniai (tarptautiniai susitarimai);
- partnerystės ir bendradarbiavimo susitarimai (dvišaliai santykiai).

RYTŲ AZIJA

A. Kinija

ES ir Kinija oficialius diplomatinius ryšius užmezgė 1975 m. Tie santykiai buvo sustabdyti, kai 1989 m. karinės pajėgos žiauriai numalšino Tiananmenio aikštėje vykusius protestus. Santykius ES atnaujino tik 1994 m., tačiau 1989 m. nustatytas ginklų embargas tebegalioja.

Vadovaujant prezidentui Xi Jinpingui, Kinijos politinė padėtis nuo 2012 m. labai pasikeitė. 2018 m. buvo patvirtinta persvarstyta konstitucija, pagal kurią Xi Jinpingui sudaromos sąlygos neribotą laiką eiti Kinijos komunistų partijos generalinio sekretoriaus bei valstybės ir kariuomenės vadovo pareigas. Kinijos užsienio politikoje pradėta laikytis agresyvesnio ir labiau prievartinio požiūrio ir ši šalis turi didžiausią pasaulyje aktyvių karinių pajėgų rezervą. 2021 m. Kinijos karinis biudžetas buvo, po Jungtinių Amerikos Valstijų, antras pagal dydį pasaulyje ir, siekdamas apie 293 mlrd. USD, sudarė maždaug 14 proc. viso pasaulio biudžeto. 2022 m. birželio 17 d. Kinija oficialia pradėjo eksploatuoti savo trečiąjį lėktuvnešį „Fudzianas“ (pavadinimas nurodo į prieš Taivaną esančią provinciją) ir tai yra dalis jos nuolat dedamų pastangų iki 2027 m.

sukurti visapusiškai modernias pajėgas, kurios galėtų konkuruoti su JAV karinėmis pajėgomis. Kinijoje taip pat statomas ketvirtasis lėktuvnešis ir pranešama, kad jis gali būti branduolinis. Kinijos karinio laivyno pajėgos karo laivus stato greičiau nei visos kitos valstybės kartu. Kinija plečia ir didina savo karines pajėgas Pietų Kinijos jūroje, Taivano sąsiauryje ir Malakos sąsiauryje, kurie yra nepaprastai svarbūs tarptautinei prekybai ir ypač Kinijos prekybai.

Iš [ES ir Kinijos bendros 2020 m. strateginės bendradarbiavimo darbotvarkės](#) matyti, kad ES ir Kinijos ekonominė ir geopolitinė tarpusavio priklausomybė didėja. Pagal šią darbotvarkę stiprinamas ir plečiamas bendradarbiavimas įvairiose srityse, pavyzdžiui, užsienio ir saugumo politikos, ekonominio vystymosi, pasaulinio valdymo srityse, taip pat daugiašalis bendradarbiavimas prekybos ir investicijų, socialinėje, aplinkosaugos ir kitose srityse, įskaitant tiesioginius žmonių ryšius. Tačiau 2022 m. ES ir Kinijos dvišaliai santykiai pablogėjo, visų pirma dėl Kinijos pozicijos Rusijos agresijos Ukrainoje atžvilgiu, dėl jos atsakomųjų priemonių į ES sankcijas žmogaus teisių srityje ir pastarojo meto jos ekonominės prievartos bei agresijos Taivano sąsiauryje.

Kinijos pozicija Rusijos agresijos prieš Ukrainą klausimu lėmė dar didesnę įtampą tarp Vakarų sąjungininkių ir Kinijos. Nors Kinija nepritarė pačiam karui, jos neutralumas Rusijos atžvilgiu yra pavyzdys kitoms Azijos šalims. Kinija neprisijungė prie sankcijų Rusijai, o Kinijos ir Rusijos karinis bendradarbiavimas po Rusijos invazijos į Ukrainą sustiprėjo, nes Kinija nusprendė tyliai remti Putiną. Nors Kinija ir Rusija nėra sudariusios oficialaus karinio susitarimo, abi šalys padidino ginklų pardavimą ir bendras karines pratybas. 2022 m. rugsėjo mėn. Kinija dalyvavo pratybose „Vostok 22“ rytinėje Rusijos pakrantėje, kurios apėmė 50 000 karių ir 5 000 karinės įrangos vienetų.

NATO savo [10 metų strateginėje koncepcijoje, kuri buvo priimta 2022 m. birželio mėn. Madride](#), pirmą kartą nurodė, kad Kinija laikoma iššūkiu. Strateginėje koncepcijoje pripažįstama, kad Kinija kelia vis didesnę grėsmę, atsižvelgiant į jos augančią ekonominę ir karinę įtaką bei didėjančią agresyvumą Indijos ir Ramiojo vandenynų regione, be kita ko, naudojant piktavališkas hibridines bei kibernetines operacijas, taip pat konfrontacinę retoriką, ir į tai, kad ji skleidžia dezinformaciją, kad pakenktų taisyklėmis grindžiamai tarptautinei tvarkai, be kita ko, kosmoso, kibernetinėje ir jūrų srityse.

Kinija nuolat pažeidžia Taivano vandenų ribas ir oro erdvę (šių pažeidimų skaičius išaugo 2022 m. vasarą) ir Pietų Kinijos jūroje stato dirbtines salas bei karinius įrenginius. ES skatina pasaulinio valdymo ir daugiašalio bendradarbiavimo požiūrį sprendžiant ginčą dėl Pietų Kinijos jūros, nesikišant į teritorines pretenzijas, didžiausia problema laikant laivybos ir skrydžių laisvę. ES ragina ginčo šalis ieškoti taikių, derybomis grindžiamų sprendimų ir laikytis tarptautinės teisės, paisant [Jungtinių Tautų jūrų teisės konvencijos \(UNCLOS\)](#). Pietų Kinijos jūra yra nepaprastai svarbi ekonominiu ir strateginiu požiūriu: joje vyksta apie trečdalis pasaulio laivybos eismo ir yra gausių žvejybos bei energijos išteklių. Kinija tvirtina, kad jai priklauso maždaug 90 proc. Pietų Kinijos jūros teritorijos pagal „devynių brūkšnių liniją“.

Kinija yra ES ekonominė konkurentė ir net sisteminė varžovė, turinti didėjančią politinę įtaką, keičiančią tarptautines valdymo struktūras. Kinijos iniciatyva „Viena juosta, vienas kelias“ įgyvendinama visame pasaulyje, propaguojant Kinijai būdingą globalizaciją, pvz., neskaidrų sutarčių sudarymą, Kinijos darbo standartus ir skolos politiką. Kinija siekia tapti pasaulio lydere aukštųjų technologijų pramonės ir

skaitmeninių technologijų, įskaitant dirbtinį intelektą bei 5G, srityse. Kinija sistemingai kuria įtakos strategijas, vykdydama dezinformacijos kampanijas.

2020 m. gruodžio 30 d. ES ir Kinijos vadovų susitikime daugiausia dėmesio skirta derybų dėl visapusiško susitarimo dėl investicijų sudarymui. ES kritiškai įvertino derybų procesą ir esamą disbalansą bei abipusiškumo trūkumą daugelyje sričių, visų pirma prekybos ir investicijų santykių srityse. Visapusišką susitarimą dėl investicijų turi ratifikuoti Parlamentas, kuris iki šiol jo nepatvirtino atsižvelgdamas į Kinijos poziciją dėl Rusijos agresijos Ukrainoje, jos karingumą Taivano atžvilgiu ir sankcijas, kurias 2021 m. kovo mėn. ji nustatė penkiems EP nariams ir keturiems Europos subjektams, atsakydama į Tarybos Kinijai pritaikytas sankcijas reaguojant į plataus masto savavališką uigūrų sulaikymą Sindziange.

2022 m. balandžio mėn. įvyko 23-iasis ES ir Kinijos aukščiausiojo lygio susitikimas. ES ir Kinija išsamiai aptarė Rusijos agresiją prieš Ukrainą. ES paragino Kiniją remti pastangas nedelsiant nutraukti kraujo praliejimą Ukrainoje – tai atitinka Kinijos, kaip nuolatinės JT Saugumo Tarybos narės, vaidmenį pasaulyje ir jos išskirtinius glaudžius santykius su Rusija. Kitas diskusijų klausimas buvo atsigavimas po COVID-19 pandemijos, kuris yra bendras prioritetas. ES patvirtino esanti pasirengusi bendradarbiauti su Kinija ir kitomis Pasaulio sveikatos organizacijos valstybėmis narėmis dėl naujo susitarimo dėl pandemijų prevencijos, parengtiems joms ir reagavimo į jas. Taip pat buvo aptarti klimato kaitos ir ekonominio bendradarbiavimo klausimai. ES dar kartą patvirtino savo įsipareigojimą dėl „vienos Kinijos“ politikos, kartu pareiškėdama susirūpinimą dėl padidėjusios įtampos abipus sąsiaurio.

2022 m. liepos mėn. įvyko devintasis ES ir Kinijos aukšto lygio dialogas ekonomikos ir prekybos klausimais, kuriame daugiausia dėmesio skirta pasauliniams ekonominiams iššūkiams, COVID-19 sukeltiems tiekimo grandinių sutrikimams ir Rusijos invazijos į Ukrainą poveikiui, pavyzdžiui, maisto, energijos ir finansų rinkoms.

ES ir Kinija – svarbios prekybos partnerės. 2021 m. Kinija buvo trečia pagal dydį ES prekių eksporto paskirties šalis (10,2 proc.) ir pagrindinis ES prekių importo šaltinis (22,4 proc.). 2019 m. ES importas iš Kinijos iš viso siekė 363 mlrd. EUR, o 2021 m. – 472 mlrd. EUR. 2019 m. ES eksportas į Kiniją siekė maždaug 198 mlrd. EUR, o 2021 m. – 223 mlrd. EUR. Tai reiškia, kad per dieną importuojama prekių už maždaug 1,3 mlrd. EUR ir eksportuojama prekių už 600 mln. EUR, taigi ES ir Kinijos prekybos vertė iš viso per dieną siekia 1,9 mlrd. EUR sumą.

Parlamentas yra labai susirūpinęs dėl žmogaus teisių padėties Kinijoje ir yra atkreipęs dėmesį į Kinijoje vykdomus žmogaus teisių pažeidimus, įskaitant savavališką kalinimą, darbo stovyklas ir mirties bausmę. Parlamentas priėmė rezoliucijas, kuriose pasmerkė Kinijos vykdomą politinės opozicijos ir demokratiją remiančių aktyvistų Honkonge slopinimą, išreiškė susirūpinimą dėl Honkongui taikomo nacionalinio saugumo įstatymo ir paragino ES ginti Honkongo aukšto lygio autonomiją.

Parlamentas taip pat išreiškė susirūpinimą dėl Sindziango ir uigūrų padėties, pasmerkdamas priverstinį darbą bei uigūrų mažumų išnaudojimą. Parlamentas taip pat priėmė rezoliucijas dėl Tibeto, konkrečiau, dėl religinių ir etninių mažumų padėties.

Pastarojo meto Parlamento rezoliucijos dėl Kinijos:

- [2021 m. gegužės 20 d. rezoliucija dėl Kinijos atsakomųjų sankcijų, taikomų ES subjektams ir Europos Parlamento nariams bei nacionalinių parlamentų nariams;](#)
- [2021 m. rugsėjo 16 d. rezoliucija dėl naujos ES ir Kinijos strategijos;](#)

- [2022 m. sausio 20 d. rezoliucija dėl pagrindinių laisvių pažeidimų Honkonge;](#)
- [2022 m. gegužės 5 d. rezoliucija dėl pranešimų apie tebevykdomą žmogaus organų ėmimą persodinimui Kinijoje;](#)
- [2022 m. birželio 9 d. rezoliucija dėl žmogaus teisių padėties Sindziange, įskaitant Sindziango policijos bylas;](#)
- [2022 m. liepos 7 d. rezoliucija dėl kardinolo J. Zeno ir pagalbos fondo „612“ patikėtinių suėmimo Honkonge.](#)

B. Taivanas

ES yra įsipareigojusi paisyti „Vienos Kinijos“ politikos, pagal kurią Taivaną traktuoja kaip atskirą muitų teritoriją, bet ne kaip suverenią valstybę, pripažįsta Taivaną kaip ekonominį ir komercinį subjektą ir remia Taivano dalyvavimą daugiašaliuose fornuose. ES remia taikų Taivano ir Kinijos konfliktų sprendimą ir prieštarauja jėgos naudojimui ar grasinimui ją panaudoti. ES su Taivanu vykdo gerai struktūruotą dialogą ekonomikos ir prekybos klausimais automobilių pramonės, vaistų, kosmetikos ir medicinos priemonių sektoriuose. 2021 m. Taivanas buvo 12-as pagal dydį ES prekybos partneris, o ES buvo penkta pagal dydį Taivano prekybos partnerė po Kinijos, Jungtinių Amerikos Valstijų, Honkongo ir Japonijos. Pietryčių Azijos valstybių asociacija (ASEAN) taip pat buvo viena svarbiausių Taivano prekybos partnerių. 2021 m. bendra ES ir Taivano prekybos prekėmis vertė buvo apie 64 mlrd. EUR, o ES prekybos deficitas siekė 7,1 mlrd. EUR. 2020–2021 m. ES ir Taivano dvišalė prekyba išaugo 17,8 proc. 2021 m. ES eksportas į Taivaną siekė 28,41 mlrd. EUR, o ES importas iš Taivano – 35,57 mlrd. EUR.

ES ir Taivanas taip pat kasmet rengia konsultacijas įvairiais su prekyba nesusijusiais klausimais. Trečiosios Taivano ir ES konsultacijos darbo klausimais ir ketvirtosios Taivano ir ES konsultacijos žmogaus teisių klausimais įvyko atitinkamai 2021 m. vasario ir liepos mėn. Abi šalys yra įsipareigojusios propaguoti ir ginti žmogaus teises bei demokratijos principus, taip pat teisinės valstybės principą. Metinėse konsultacijose taip pat aptariamos įvairios temos, pavyzdžiui, darbuotojų migrantų, ypač namų ūkio ir žvejybos pramonės darbuotojų teisės, mirties bausmė, lyčių lygybė ir vienodos LGBTQIA+ asmenų sąlygos. Be to, 2021 m. gegužės mėn. surengtas inauguracinis ES ir Taivano bendradarbiavimo darbuotojų saugos ir sveikatos srityje susitikimas, o antrasis – 2022 m. gegužės mėn., kuriuose abi šalys aptarė kancerogenų rizikos darbo vietoje valdymą ir ketvirtosios pramonės revoliucijos saugos valdymą.

2020 m. sausio mėn. Taivane įvyko prezidento rinkimai ir Demokratinės pažangos partijos lyderis Tsai Ing-wen, surinkęs 57,1 proc. balsų, buvo išrinktas antrai kadencijai, o Han Kuo-yu, priklausantis Kinijos nacionalistų partijai („Kuomintang“), surinko 38,6 proc. balsų. Nepriklausomybė nuo žemyninės Kinijos – pagrindinė Taivano politikos tema, kai Kinija Taivanui daro diplomatinį, ekonominį, karinį ir psichologinį spaudimą.

Įtampa abipus sąsiaurio išaugo po to, kai 2016 m. Taivano prezidento rinkimus laimėjo Tsai Ing-wen. Kinija ėmėsi agresyvių veiksmų, padidindama bombonešių, naikintuvų ir stebėjimo orlaivių patruliavimo aplink Taivaną dažnumą ir mastą. Nuo 2022 m. gegužės 31 d. Taivanas pranešė apie 465 įsibrovimus, t. y. beveik 50 proc. daugiau nei 2021 m. Be to, 2022 m. Taivanas pranešė apie beveik penkis milijonus kibernetinių išpuolių, kuriuos per dieną įvykdo Kinija, nukreiptus prieš jo vyriausybines agentūras, puslaidininkių įmones ir finansų įstaigas. Parlamentas ne kartą ragino

vykdyti glaudesnę dvišalę ES ir Taivano bendradarbiavimą tokiose srityse, kaip prekyba, moksliniai tyrimai, kultūra, švietimas, klimato kaita ir aplinkos apsauga, ir yra pareiškęs, jog pritartų deryboms dėl ES ir Taivano dvišalio investicijų susitarimo. [2021 m. rugsėjo mėn. Parlamentas priėmė rezoliuciją](#), kurioje raginama daryti pažangą rengiant ES investicijų susitarimą su Taivanu. Parlamentas taip pat pritarė naudingam Taivano dalyvavimui tarptautinėse organizacijose, pvz., Pasaulio sveikatos organizacijoje ir Tarptautinėje civilinės aviacijos organizacijoje. Parlamentas taip pat ne kartą ragino Kiniją susilaikyti nuo karinių provokacijų, nukreiptų prieš Taivaną, pabrėždamas, kad visi tarp sąsiaurio šalių vykstantys ginčai turėtų būti sprendžiami taikiomis priemonėmis, remiantis tarptautine teise.

Taivas yra nepaprastai svarbus ES kaip pagrindinių aukštųjų technologijų sektorių, visų pirma puslaidininkių, pasaulinis tiekėjas. Užsienio reikalų komiteto iniciatyva 2021 m. spalio mėn. Parlamentas priėmė konkrečią [rekomendaciją dėl ES ir Taivano santykių](#), kurioje raginama skubiai pradėti rengti dvišalį investicijų susitarimą su Taivano valdžios institucijomis, kad būtų stiprinami dvišaliai ekonominiai ryšiai. Parlamentas pritaria tam, kad Taivas būtų įtrauktas į ES strategiją dėl Indijos ir Ramiojo vandenynų regiono, ir skatina dialogą bei bendradarbiavimą su Taivanu visuose pramonės sektoriuose ir tiekimo grandinėse, visų pirma strategiškai svarbiose pramonės srityse, pavyzdžiui, puslaidininkių technologijų (Taivas pagamina du trečdalius pasaulio puslaidininkių ir 90 proc. aukštos kokybės puslaidininkių).

[Specialusis komitetas užsienio šalių kišimosi į visus demokratinius procesus klausimais \(INGE\) 2021 m. lapkričio 3–5 d. lankėsi Taipėjuje](#) – tai buvo pirmasis oficialus Parlamento vizitas Taivane. INGE komitetas siekė pasimokyti iš Taivano patirties kovojant su kišimosi ir manipuliavimo kampanijomis ir aptarė Taivano novatorišką kovos su dezinformacijos kampanijomis bei kitų rūšių hibridiniais išpuoliais sistemą.

JAV Atstovų Rūmų pirmininkės Nancy Pelosi vizitas Taivane 2022 m. rugpjūčio mėn. buvo aukščiausio lygio JAV vyriausybės atstovo vizitas į Taivaną per 25 metus. Po to šalyje apsilankė daug kitų Vakarų aukšto lygio atstovų. Kinija šiuos vizitus į salą laikė kišimusi į jos reikalus ir Taivano suvereniteto *de facto* pripažinimu. Pekinas reagavo surengdamas precedento neturinčias plataus masto karines pratybas septyniuose nurodytose teritorijose, išsidėsčiusiose aplink Taivaną, per kurias panaudojo iki 11 balistinių raketų, iš kurių bent penkios praskriejo virš Taivano, todėl šios pratybos buvo virtuali Taivano jūrų ir oro erdvės blokada. Penkios Kinijos balistinės raketos nusileido Japonijos išskirtinėje ekonominėje zonoje, o plataus masto karinės pratybos buvo vykdomos kartu su intensyviais kibernetiniais išpuoliais prieš Taivaną.

Komisijos atstovas spaudai pareiškė, kad ES yra suinteresuota Taivano sąsiauryje išsaugoti taiką ir esamą padėtį. Įtampa turėtų būti šalinama dialogo būdu ir turėtų būti išlaikyti tinkami komunikacijos kanalai, kad būtų sumažinta apsiskaičiavimo rizika.

2022 m. rugsėjo mėn. Parlamentas priėmė rezoliuciją [dėl padėties Taivano sąsiauryje](#), kurioje kritikuojamas Kinijos karinis eskalavimas ir atmetama Kinijos ekonominė prievarta. Parlamentas palankiai įvertino Lietuvos ketinimą atidaryti prekybos atstovybę Taipėjuje ir paragino kitas valstybes nares sekti šiuo pavyzdžiu ir stiprinti savo santykius su Taivanu.

C. Honkongas

ES mano, kad Honkongo aukšto lygio autonomija yra nepaprastai svarbi ir kad ji turi būti išsaugota laikantis Pagrindinio įstatymo ir tarptautinių įsipareigojimų. Honkongo vystymuisi ir toliau būtina užtikrinti pagarbą pagrindinėms teisėms ir laisvėms, taip

pat teismų nepriklausomumą. ES ir Honkongo santykiai apima prekybą, ekonomikos vystymąsi, muitinių bendradarbiavimą, inovacijas ir technologijas, konkurenciją, maisto saugą, aplinką ir švietimą. ES yra antra pagal dydį Honkongo prekybos partnerė po žemyninės Kinijos. 2021 m. Honkonge veikė bent 1 614 ES įmonių ir daugelis jų naudojami Honkongu kaip regionine būstine. Dvišalė prekyba prekėmis iš viso sudarė 30,5 mlrd. EUR, t. y. 2,5 proc. daugiau, palyginti su 2020 m. ES prekių į Honkongą buvo eksportuojama už 23,5 mlrd. EUR, o prekių iš Honkongo importuojama už 7 mlrd. EUR, taigi prekybos perteklius siekė 16,5 mlrd. EUR. 2021 m. ES buvo trečia pagal dydį Honkongo prekybos prekėmis partnerė po žemyninės Kinijos.

Dėl padarytos pažangos gero administravimo srityje 2019 m. kovo mėn. ES išbraukė Honkongą iš [mokesčių tikslais nebendradarbiaujančių jurisdikciją turinčių subjektų sąrašo](#). ES yra rimtai susirūpinusi dėl 2020 m. birželio 30 d. Kinijos nustatyto nacionalinio saugumo įstatymo. Komisijos pirmininko pavaduotojas ir Sąjungos vyriausiasis įgaliotinis užsienio reikalams ir saugumo politikai (pirmininko pavaduotojas ir vyriausiasis įgaliotinis) išreiškė susirūpinimą dėl nacionalinio saugumo įstatymo atitikties Honkongo Pagrindiniam įstatymui, 1984 m. Kinijos ir Jungtinės Karalystės bendrai deklaratijai ir Kinijos tarptautiniams įsipareigojimams. Nacionaliniu saugumo įstatymu buvo pasinaudota siekiant numalšinti Honkongo demokratinį judėjimą, nes bet koks nuomonės reiškinys, kuris buvo laikomas prieštaraujančiu vyriausybės politikai, galėjo baigtis suėmimu ir įkalinimu. Kitas nerimą keliantis aspektas yra įstatymo ekstrateritorinis taikymas.

2020 m. liepos mėn. ES ir jos valstybės narės pakartojo pritariančios Honkongo aukšto lygio autonomijai pagal principą „viena šalis – dvi sistemos“, ir sykiu nustatė suderintą priemonių rinkinį tokiose srityse, kaip prieglobsčio, migracijos, vizų ir gyvenimo šalyje politikos, o ypač valstybių narių ekstradicijos tvarkos. Į rinkinį įtrauktos nuostatos dėl specialios didesnės rizikos įrangos ir technologijų eksporto galutiniam naudojimui Honkonge, stipendijų ir akademinų mainų, kuriuose dalyvauja Honkongo studentai, taip pat dėl paramos pilietinei visuomenei. Vyriausybė atidėjo 2020 m. 7-osios kadencijos Honkongo įstatymų Leidžiamosios Tarybos rinkimus, savo sprendimą pateisindama COVID-19 plitimu. Rinkimai įvyko 2021 m. gruodžio mėn. ir, nenuostabu, laimėjo Kiniją palaikantys kandidatai. Pirmininko pavaduotojas ir vyriausiasis įgaliotinis Josep Borrell pareiškė, kad ES mano, jog šie rinkimai kartu su nuolatiniu spaudimu pilietinei visuomenei yra dar vienas žingsnis siekiant panaikinti principą „viena šalis – dvi sistemos“. Be to, 2022 m. gegužės mėn. 1 500 rinkimų komiteto narių balsavo už vieną kandidatą – John Lee Ka-chiu, kuris tapo vykdomuoju direktoriumi. Už J. Lee balsavo 99 proc. rinkėjų, palyginti su 66 proc., balsavusių už jo pirmtakę Carrie Lam, kuri nuo 2017 m. vadovavo Honkongui.

Parlamentas [2017 m. gruodžio 13 d. rekomendacijoje](#), praėjus 20-iai metų po Ypatingojo Administracinio Kinijos Regiono Honkongo sukūrimo, pabrėžė, kad siekiant toliau stiprinti santykius su ES yra labai svarbu laikytis Pagrindinio įstatymo. Parlamentas pasmerkė nuolatinį Kinijos kišimąsi į Honkongo vidaus reikalus, dėl kurio gali kilti pavojus principo „viena šalis – dvi sistemos“ ilgalaikiam perspektyvumui. [2020 m. birželio rezoliucijoje](#) Parlamentas vienašališkai nacionalinio saugumo įstatymo priėmimą vadino visapusišku pasikėsiniu į Honkongo autonomiją, teisinės valstybės principą ir pagrindines laisves. Kinija privalo laikytis Bendros deklaratijos, kurią Jungtinės Tautos įregistravo kaip teisiškai privalomą sutartį, kad būtų išsaugota aukšto lygio Honkongo autonomija, jo teisės bei laisvės.

[2021 m. sausio mėn. rezoliucijoje](#) dėl represijų prieš demokratinę opoziciją Honkonge Parlamentas ragino nedelsiant ir besąlygiškai paleisti asmenis, suimtus Honkonge per pirmąsias dvi 2021 m. savaites, ir visus asmenis, kurie anksčiau buvo sulaikyti remiantis kaltinimais pagal nacionalinio saugumo įstatymą. Parlamentas paragino valdžios institucijas gerbti Honkongo teisinės valstybės principus, žmogaus teises, demokratijos principus ir aukšto lygio autonomiją ir nedelsiant susilaikyti nuo tolesnio nacionalinio saugumo įstatymo taikymo siekiant panaikinti teisę į saviraiškos, taikių susirinkimų ir asociacijų laisvę.

2021 m. liepos mėn. Parlamentas priėmė [rezoliuciją dėl Honkongo, ypač laikraščio „Apple Daily“ atvejo](#), kurioje pasmerkė saviraiškos laisvės apribojimus ir paragino Honkongo valdžios institucijas nedelsiant ir besąlygiškai paleisti visus žurnalistus bei kitus aktyvistus, sulaikytus pagal nacionalinio saugumo įstatymą, ir panaikinti visus jiems taikomus kaltinimus.

2022 m. sausio mėn. Parlamentas priėmė dar vieną [rezoliuciją dėl pagrindinių laisvių pažeidimų Honkonge](#), kurioje griežtai pasmerkė tiksliniai išpuolius prieš įvairią opoziciją: NVO, žiniasklaidos priemones ir civilius gyventojus. Rezoliucijoje siūloma Honkongo gyventojams, kurie kenčia nuo Kinijos prievartos, suteikti akademinį galimybių dėl humanitarinių priežasčių.

D. Japonija

ES ir Japonija yra strateginės partnerės nuo 2003 m., jos pripažįsta tas pačias pagrindines vertybes, pavyzdžiui, gerbia žmogaus teises, laikosi demokratijos ir teisinės valstybės principų, taip pat yra tvirtai įsipareigojusios siekti darnaus vystymosi, remti daugiašališkumą ir taisyklėmis grindžiamą Pasaulio prekybos organizacijos (PPO) sistemą. Japonija yra įsipareigojusi veiksmingai įgyvendinti Paryžiaus susitarimo tikslus dėl kovos su klimato kaita ir kitus daugiašalius aplinkos apsaugos susitarimus. Tačiau kai kurie klausimai Europos Sąjungai kelia susirūpinimą: Japonijoje taikoma mirties bausmė, vykdoma banginių medžioklė ir tėvai grobia ES vaikus.

2019 m. vasario mėn., pradėjus laikinai įgyvendinti strateginės partnerystės susitarimą ir įsigaliojus ekonominės partnerystės susitarimui (EPS), ES ir Japonijos dvišaliai strateginiai santykiai perkelti į aukštesnį lygį. EPS yra svarbiausias ES kada nors sudarytas dvišalis prekybos susitarimas, nes jis apima beveik trečdalį pasaulio bendrojo vidaus produkto (BVP), beveik 40 proc. pasaulio prekybos ir daugiau kaip 600 mln. žmonių. Į ekonominės partnerystės susitarimą, be kita ko, įtraukti prekybos prekėmis ir prekybos paslaugomis įsipareigojimai ir nustatyta sistema, kuria skatinamos dvišalės investicijos. Jame taip pat nustatyti plataus užmojo darnaus vystymosi tikslai ir pirmą kartą įtrauktas konkretus įsipareigojimas laikytis Paryžiaus susitarimo dėl klimato kaitos. 2020 m. birželio 22 d. ES ir Japonija pasirašė [susitarimą dėl civilinės aviacijos saugos](#). Dvišaliuose santykiuose vis dar neišspręstas bevizio režimo ES piliečiams keliaujant į Japoniją abipusiškumo klausimas, nes Japonijos piliečiams taikomas bevizis režimas keliaujant į ES.

Japonija yra antra pagal dydį ES prekybos partnerė Azijoje (po Kinijos) ir bendra prekybos vertė 2020 m. siekė 109 mlrd. EUR. 2020 m. ES eksportas į Japoniją sudarė 54,9 mlrd. EUR. ES turėjo 0,5 mlrd. EUR vertės prekybos prekėmis perteklių. Prekybos paslaugomis srityje – 2018 m. iš ES į Japoniją eksportuota paslaugų už 35 mlrd. EUR, o iš Japonijos jų importuota už 18 mlrd. EUR, taigi ES turėjo 16,3 mlrd. EUR prekybos paslaugomis perteklių.

Abi šalys ir toliau pasiryžusios stiprinti investicinius santykius ir tuo tikslu ateityje sudaryti atskirą investicijų susitarimą, į kurį būtų įtraukti investuotojų ir (arba) investicijų apsaugos standartai bei ginčų sprendimo mechanizmas. 2018 m. liepos mėn. ES ir Japonija baigė derybas dėl tinkamo duomenų apsaugos lygio ir 2019 m. sausio mėn. priėmė sprendimus pripažinti viena kitos duomenų apsaugos sistemas lygiavertėmis, sukuriant didžiausią pasaulyje saugių duomenų srautų erdvę.

Dėl COVID-19 vietoj numatyto 2020 m. ES ir Japonijos aukščiausiojo lygio susitikimo Tokijuje 2020 m. gegužės 26 d. buvo surengtas ES ir Japonijos vadovų susitikimas. Vadovai dar kartą patvirtino savo įsipareigojimą sutelkti pastangas kovojant su COVID-19 pandemijos padariniais ir bendradarbiauti kuriant vakcinas. ES ir Japonija, dalyvaudamos G7, taip pat įsipareigojo siekti paspartinti pasaulio ekonomikos atsigavimą. Jos taip pat įsipareigojo bendradarbiauti klimato kaitos ir mokslinių tyrimų srityse, Žaliąjį kursą ir skaitmeninę darbotvarkę laikydamos tolesnio bendradarbiavimo stiprinimo priemonėmis. ES ir Japonija dar kartą patvirtino bendradarbiaujančios taikos ir saugumo srityse, taip pat kovos su dezinformacijos kampanijomis srityje.

2021 m. sausio 25 d. Europos Sąjungos Taryba surengė diskusiją su Japonijos užsienio reikalų ministru Toshimitsu Motegi dėl atitinkamų požiūrių į Indijos ir Ramiojo vandenynų regioną ir susitarė, kad aktyvesnė ES veikla regione ir tvirtesnis bendradarbiavimas su Japonija bei kitais panašiai mažančiais partneriais būtų naudingi. Abi pusės buvo suinteresuotos skatinti bendradarbiavimą junglumo, jūrų saugumo, aplinkos ir klimato kaitos, prekybos ir investicijų, skaitmeninių klausimų srityse, skatinti daugiašališkumą ir laikytis taisyklėmis grindžiamos tarptautinės tvarkos.

2022 m. gegužės mėn. Tokijuje surengtas 28-asis ES ir Japonijos aukščiausiojo lygio susitikimas siekiant dar kartą patvirtinti šalių įsipareigojimus pagal ES ir Japonijos EPS ir strateginės partnerystės susitarimą, grindžiamus bendrais interesais ir bendromis laisvės, pagarbos žmogaus teisėms, demokratijos, teisinės valstybės, atviros, laisvos ir sąžiningos prekybos, veiksmingo daugiašališkumo bei taisyklėmis grindžiamos tarptautinės tvarkos vertybėmis. ES ir Japonijos vadovai pareikalavo, kad Rusija nedelsdama nutrauktų karinę agresiją prieš Ukrainą ir besąlygiškai atitrauktų visas savo pajėgas bei visapusiškai gerbtų Ukrainos teritorinį vientisumą, suverenitetą ir nepriklausomybę pagal jos tarptautiniu mastu pripažintas sienas. Vadovai, bendradarbiaudami su G7 ir kitomis bendramintėmis šalimis, parėmė Ukrainą nustatydami papildomas sankcijas Rusijai. Europos Vadovų Tarybos pirmininkas Charles Michel pasakė, kad Japonija yra artimiausia ES strateginė partnerė Indijos ir Ramiojo vandenynų regione ir kad Rusijos karas prieš Ukrainą parodė, jog glaudesnis bendradarbiavimas – gyvybiškai būtinas. ES ir Japonija taip pat patvirtino bendrą pareiškimą ir užmezgė skaitmeninę partnerystę, siekdamas skatinti bendradarbiavimą ir padėti užtikrinti sėkmingą skaitmeninę pertvarką, kuria būtų pasiekti solidarumo, klestėjimo ir darnumo tikslai. Vadovai taip pat aptarė, kaip reikėtų bendradarbiauti, kad būtų išlaikytos stabilios pasaulinės energijos rinkos ir padedama užtikrinti energijos tiekimo šaltinių įvairinimą bei tiekimo saugumą. Saugumo ir gynybos srityje ES ir Japonija įsipareigojo toliau intensyvinti glaudžias konsultacijas, be kita ko, ginklų neplatavimo ir nusiginklavimo bei kovos su hibridinėmis grėsmėmis klausimais. ES ir Japonija tęs 2021 m. aukščiausiojo lygio susitikime pradėtą ES ir Japonijos žaliojo aljanso įgyvendinimą. Jos dar kartą patvirtino, kad svarbu bendradarbiauti tokiose srityse kaip švaresnis vandenilis, branduolinė sauga, atsinaujinančiųjų išteklių energija ir anglies perdirkimas.

Europos Parlamentas ir Japonijos Parlamentas stiprina savo tarpparlamentinį dialogą, nes tai yra neatsiejama ES ir Japonijos dvišalių strateginių santykių plėtojimo dalis. Todėl 2018 m. gruodžio mėn. Parlamentas priėmė dvi rezoliucijas: [pridedama rezoliucija dėl ES ir Japonijos strateginės partnerystės susitarimo sudarymo](#) ir [pridedama rezoliucija dėl ES ir Japonijos ekonominės partnerystės susitarimo sudarymo](#). 2020 m. liepos mėn. Parlamentas priėmė [rezoliuciją](#) dėl tarptautinio ir vidaus tėvų vykdomo ES vaikų grobimo Japonijoje, atkreipdamas dėmesį į vaikus, nukentėjusių dėl tėvų vykdomo vaikų grobimo Japonijoje, padėtį, ir pabrėždamas, kad atitinkami įstatymai ir teismų sprendimai nevykdomi. Kitos neseniai priimtos svarbios rezoliucijos dėl santykių su Japonija yra 2021 m. sausio 21 d. rezoliucija dėl [glaudesnių sąsajų ir ES ir Azijos santykių](#), 2022 m. birželio 7 d. rezoliucija dėl [ES ir saugumo iššūkių Indijos ir Ramiojo vandenyno regione](#) ir 2022 m. liepos 5 d. rezoliucija dėl [Indijos ir Ramiojo vandenyno strategijos prekybos ir investicijų srityje](#).

Atsistatydinus ilgiausiai pareigas ėjusiam Japonijos ministrui pirmininkui Shinzo Abe, naujasis ministras pirmininkas Yoshihide Suga pradėjo eiti pareigas 2020 m. rugsėjo mėn., o 2021 m. spalio mėn. pradžioje jį pakeitė Fumio Kishida. 2021 m. spalio 31 d. Japonijoje įvyko visuotiniai rinkimai, per kuriuos ketverių metų kadencijai buvo renkami Atstovų Rūmų nariai. Valdančioji liberalų demokratų partija (LDP), nors ir prarado kelias vietas, išlaikė tvirtą daugumą.

Japoniją ir pasaulį giliai sukrėtė buvusio ministro pirmininko Shinzo Abe nužudymas 2022 m. liepos 8 d. Naroje, kur jis vykdė 2022 m. rinkimų į Japonijos Patarėjų Rūmus kampaniją. Rinkimai, per kuriuos šešerių metų kadencijai buvo išrinkti pusė aukštųjų rūmų narių, įvyko po dviejų dienų 2022 m. liepos 10 d. LDP šiek tiek padidino savo vietų skaičių ir pasiekė naują rekordą – į 28 proc. vietų išrinktos moterys.

E. Pietų Korėja (Korėjos Respublika)

ES ir Pietų Korėjos santykių pradžia – 1997 m., kai buvo sudarytas susitarimas dėl bendradarbiavimo ir administracinės savitarpio pagalbos muitinės veiklos srityje.

Pietų Korėja yra viena iš dešimties svarbiausių ES strateginių partnerių ir ES ir Pietų Korėjos strateginė partnerystė grindžiama trimis pagrindiniais ramsčiais, pagrįstais trimis pagrindiniais susitarimais:

- nuo 2014 m. birželio mėn. galiojančiu [ES ir Pietų Korėjos bendruoju susitarimu](#), kuriuo nustatoma bendra strateginės partnerystės ir visapusiško dvišalio bendradarbiavimo struktūra. Jungtinis komitetas užtikrina ir stebi jo įgyvendinimą;
- [ES ir Pietų Korėjos laisvosios prekybos susitarimu \(LPS\)](#), kuris ratifikuotas 2015 m. gruodžio mėn. Pietų Korėja buvo pirmoji Azijos šalis, pasirašiusi LPS su ES, ir šis LPS yra vienas iš plačiausio užmojo ES prekybos susitarimų, apimantis daugiau nei bet kurie ankstesni susitarimai. Šiuo LPS siekiama pašalinti dvišalės prekybos kliūtis, sukurti išplėstą ir saugią prekių bei paslaugų rinką, taip pat stabilią aplinką investicijoms;
- nuo 2016 m. galiojančiu [ES ir Pietų Korėjos susitarimu dėl dalyvavimo krizių valdyme bendrųjų sąlygų](#), kuriuo sustiprinama strateginė partnerystė saugumo klausimais, suteikiant Pietų Korėjai galimybę dalyvauti ES civilinio ir karinio pobūdžio krizių valdymo operacijose. Susitarimu dėl dalyvavimo bendrųjų sąlygų taip pat sudaromos palankesnės sąlygos Pietų Korėjos dalyvavimui ES bendros saugumo ir gynybos politikos (BSGP) misijose ir operacijose, siekiant padidinti reagavimo į krizes veiksmingumą.

2022 m. birželio mėn. Seule įvyko 18-asis ES ir Pietų Korėjos jungtinio komiteto posėdis. Komitetas pasmerkė Rusijos invaziją į Ukrainą ir sutarė, kad Rusija turi gerbti Ukrainos teritorinį vientisumą, suverenitetą ir nepriklausomybę pagal jos tarptautiniu mastu pripažintas sienas. ES ir Pietų Korėja taip pat įsipareigojo suvienyti jėgas stiprinant Paryžiaus susitarimo įgyvendinimą, be kita ko, rengiantis Šarm aš Šeiche įvyksiančiai konferencijai COP27, ir skatinti priimti itin plataus užmojo Pasaulinę biologinės įvairovės strategiją po 2020 m., rengiantis Monrealyje įvyksiančiai konferencijai COP15, kuri būtų remiama perėjimu prie žiedinės ekonomikos ir švarios energijos. Jos taip pat nagrinėjo ES ir Korėjos Respublikos žaliosios partnerystės sukūrimo perspektyvas.

2021 m. gegužės mėn. Pietų Korėja Seule surengė 2021 m. P4G (aplinkos apsaugos) aukščiausiojo lygio susitikimą, per kurį paskelbta Seulo deklaracija, kurioje pasisakoma už pastangas siekti, kad pasaulio temperatūros kilimas, palyginti su ikipramoninio laikotarpio temperatūra, būtų mažesnis nei 2 °C, o ne 1,5 °C. Vadovai paragino didinti nacionalines išlaidas šiltnamio efektą sukeliančių dujų kiekiui mažinti, spartinti pastangas atsisakyti neatsinaujinančių energijos šaltinių ir bendradarbiauti sprendžiant plastiko atliekų jūrų ekosistemose klausimą.

Nuo 2011 m. dvišalė prekyba toliau augo, net ir COVID-19 pandemijos metu, ir 2020 m. pasiekė beveik 90 mlrd. EUR lygį. Per 2010–2020 m. laikotarpį visa prekyba prekėmis išaugo 45,9 proc. 2020 m. ES buvo trečias pagal dydį Pietų Korėjos importo šaltinis (11,8 proc.) ir ketvirta pagal dydį eksporto paskirties šalis (9,3 proc.). Tačiau kai kuriose srityse tebėra problemų ir ES ragina Pietų Korėją pašalinti nuolat kylančias kliūtis ES gyvūninių produktų importui ir ratifikuoti dar nepriimtą Tarptautinės darbo organizacijos (TDO) konvenciją Nr. 105 dėl priverstinio darbo.

Pietų Korėjos mokslo ir technologijų sektorius yra vienas pažangiausių pasaulyje. Šiame sektoriuje siekiama sutelkti dėmesį į inovacijas ir esama įspūdingų pasiekimų robotikos ir dirbtinio intelekto srityje – tokie pasiekimai atveria naujų galimybių didinti bendradarbiavimą su ES mokslo ir technologijų srityse. Jau vyksta glaudus bendradarbiavimas kibernetinių grėsmių srityje, nes Pietų Korėjos ekonomika labai suskaitmeninta ir šalis rengia nacionalinę kibernetinio saugumo strategiją, atsižvelgdama į patirtus įsilaužimus ir išpuolius, dėl kurių nukentėjo milijonai žmonių ir oficialios interneto svetainės. Dėl didžiosios dalies didelio masto kibernetinių išpuolių organizavimo kaltinama Šiaurės Korėja (KILDR). 2020 m. lapkričio mėn. ES ir Pietų Korėja surengė šeštąjį dialogą kibernetikos klausimais, kurio rezultatas – bendra parama veiksmų programos sukūrimui. Programa padės skatinti atsakingą elgesį kibernetinėje erdvėje ir Jungtinių Tautų struktūrose spręsti kibernetinius klausimus, susijusius su tarptautiniu saugumu. 2022 m. kovo mėn. vykusius prezidento rinkimus labai nedideliu balsų skirtumu laimėjo konservatorius Yoon Suk-yeol. Prezidentas Yoon šią nedidelę pergalę prieš Demokratų partijos kandidatą Lee Jae-myung užsitikrino žadėdamas kovoti su klasių nelygybe. Aštuntieji vietos rinkimai įvyko 2022 m. birželio mėn. ir sutapo su papildomais rinkimais į laisvas Nacionalinio Susirinkimo vietas. Tai buvo pirmieji visos šalies rinkimai vadovaujant prezidentui Yoon Suk-yeolui po to, kai jis pradėjo eiti pareigas 2022 m. gegužės 10 d. Prezidento Yoon Suk-yeolo valdančioji partija laimėjo 12-a iš 17-os didžiųjų miestų merų ir provincijų gubernatorių rinkimų, o tai dar labiau padidino konservatyvią Yoon Suk-yeolo įtaką praėjus mažiau nei trims mėnesiams nuo jo pergalės prezidento rinkimuose.

2021 m. balandžio mėn. Pietų Korėja baigė ratifikuoti tris pagrindines TDO konvencijas: Konvenciją dėl asociacijų laisvės ir teisės jungtis į organizacijas gynimo, Konvenciją dėl teisės jungtis į organizacijas ir vesti kolektyvines derybas bei Konvenciją dėl priverstinio ar privalomojo darbo, tačiau vis dar turi būti ratifikuota Konvencija dėl priverstinio darbo panaikinimo.

Pietų Korėja teigia, kad Japonija vis dar turi atlyginti šaliai už Antrojo pasaulinio karo metu padarytą žalą. Santykiai tebėra įtempti nepaisant pastangų atkurti ryšius pagal 1965 m. sutartį. Itin daug ginčų kelia klausimas, susijęs su „paguodos moterimis“ (moterys, kurios buvo sekso vergės 1932–1945 m.). Pietų Korėja taip pat išreiškė susirūpinimą dėl Japonijos planų iš Fukušimos elektrinės atgal į Ramųjį vandenyną išleisti užterštą vandenį, o tai neigiamai paveiks jūrų gyvūniją, taigi ir žvejybos pramonę. Prezidento Yoon Suk-yeolo užsienio politika apima suartėjimą su Japonija siekiant išspręsti dabartinius ginčus ir pašalinti prekybos kliūtis. Prezidentui Yoon Suk-yeolui nusprendus sustiprinti atgrasymo veiksmus, Pietų Korėja ir Jungtinės Amerikos Valstijos 2022 m. rugpjūčio mėn. atnaujino bendras karines pratybas, kurios kelerius metus nevyko dėl COVID-19 pandemijos. Anksčiau, 2022 m. pavasarį, Jungtinės Valstijos, Pietų Korėja ir Japonija dalyvavo balistinės priešraketinės gynybos pratybose prie Havajų krantų, parodydamos, kad Seulo ir Tokijo santykiai pagerėjo.

Parlamentas yra labai susirūpinęs dėl Šiaurės Korėjos ir Pietų Korėjos tarpusavio santykių. 2018 m. balandžio–rugsėjo mėn. įvyko trys Šiaurės Korėjos ir Pietų Korėjos aukščiausiojo lygio susitikimai branduolinio ginklo atsisakymo klausimu, tačiau dialogas ir bendradarbiavimas užstrigo 2019 m. po JAV ir Šiaurės Korėjos aukščiausiojo lygio susitikimo Hanojuje ir dar labiau pablogėjo 2019 m. rugpjūčio mėn. po bendrų JAV ir Pietų Korėjos karinių pratybų. Įtampa pasiekė kulminaciją, kai 2020 m. kovo mėn. Šiaurės Korėja pradėjo naudoti trumpojo nuotolio raketas ir 2020 m. birželio mėn. dviejų Korėjų ryšių biure Kesonge įvyko sprogimas bei Šiaurės Korėjos teritorijoje mirė Pietų Korėjos pilietis. 2022 m. rugpjūčio 15 d. Pietų Korėjos prezidentas Yoon Suk-yeol paskelbė, kad jis Pchenjanui pasiūlys didelio masto pagalbos paketą, jei pastarasis atsisakys branduolinio ginklo: Šiaurės Korėjos ekonomika iš esmės pagerėtų, jei šalis pradėtų tikrą ir esminį branduolinio ginklo atsisakymo procesą. ES remia diplomatinį Korėjos branduolinės krizės sprendimą ir ketina toliau laikytis savo kritiniu požiūriu paremto bendradarbiavimo strategijos. Parlamentas yra vienintelė ES institucija, palaikanti oficialius diplomatinis santykius su Šiaurės Korėja.

F. Šiaurės Korėja (Korėjos Liaudies Demokratinė Respublika)

Šiaurės Korėjos atžvilgiu ES laikosi kritiniu požiūriu paremtu bendradarbiavimo politikos, kurią vykdančias spaudimas sankcijų forma ir kitos priemonės, tačiau ryšių kanalai veikia. Dvišaliai santykiai yra riboti ir nėra jokių galiojančių dvišalių politinių ar prekybos sutarčių. ES vystomasis bendradarbiavimas visų pirma yra susijęs su siekiu užtikrinti aprūpinimą maistu ir gali būti vykdomas tik atsižvelgiant į politines aplinkybes, JT sankcijas ir kitus apribojimus (tai netaikoma humanitarinei pagalbai). ES nėra numačiusi dvišalės paramos vystymuisi programos su Šiaurės Korėja. Pchenjane veikia šešios ES valstybių narių ambasados ir Prancūzijos kultūrinio bendradarbiavimo biuras. Daug ES valstybių narių yra akreditavusios Šiaurės Korėjai Seule gyvenančius savo ambasadorius. 2020 m. sausio mėn. Šiaurės Korėjai uždarius sienas kilo sunkumų keisti rotuojančius darbuotojus – jiems buvo sunku išvykti iš šalies ir į ją atvykti, todėl buvo sumažintas diplomatinė atstovų skaičius.

ES sankcijos Šiaurės Korėjai, nustatytos reaguojant į šalies branduolinio ginklo ir balistinių raketų kūrimo veiklą, yra griežtesnės už visoms kitoms šalims taikomas sankcijas. ES yra įgyvendinusi visas atitinkamas JT Saugumo Tarybos rezoliucijas ir nustačiusi savo pačios autonominių sankcijų režimą, kuriuo papildomos ir sustiprinamos JT sankcijos. 2020 m. rugsėjo mėn. ES surengė ketvirtąjį požiūrį į ES nepriklausančias šalis raunda, ragindama jas visapusiškai įgyvendinti JT Saugumo Tarybos rezoliucijas. 2021 m. kovo 22 d. [ES pirmą kartą paskelbė apie su žmogaus teisėmis susijusias sankcijas Šiaurės Korėjai](#) pagal ES visuotinių sankcijų už žmogaus teisių pažeidimus režimą. Į sąrašą įtraukti du ministrai ir Centrinė prokuratūra, atsakinga už pagalbą vykdant represinę veiklą.

2017 m. Šiaurės Korėja suintensyvino savo branduolinę programą, dėl to išaugo įtampa su Jungtinėmis Amerikos Valstijomis ir Pietų Korėja. Nors JAV laikėsi kuo didesnio spaudimo darymo politikos, buvęs Pietų Korėjos prezidentas Moon Jae-in siekė deeskalacijos ir 2018 m. tris kartus susitiko su Šiaurės Korėjos lyderiu Kim Jong-unu. Tačiau po nesėkmingo 2019 m. prezidento D. Trumpo ir Kim Jong-uno aukščiausiojo lygio susitikimo Hanojuje įtampa ir nepasitikėjimas dar labiau išaugo. Nuo 2021 m. liepos mėn. Tarptautinė atominės energijos agentūra praneša apie suintensyvėjusią branduolinę veiklą Njongbjono branduolinių tyrimų centre, kuriame veikia penkių megavatų eksperimentinis reaktorius. 2021 m. rugpjūčio mėn. Šiaurės Korėja pasmerkė Jungtinių Amerikos Valstijų ir Pietų Korėjos bendras karines pratybas ir paskelbė, kad ji pratęs savo branduolinę programą, jei Jungtinės Valstijos nenutrauks savo sankcijų politikos. Nuo 2021 m. rugsėjo mėn. Šiaurės Korėja atlieka naujų tolimojo nuotolio sparnuotųjų raketų, kurios gali skristi žemiau ir labai plokščia trajektorija, todėl jas sunku perimti, bandymus. 2022 m. ji atliko didžiausius balistinių raketų bandymus, iš kurių matyti, kad jos tarpžemyninės raketos galėtų pasiekti Jungtines Valstijas. Įtampa išaugo 2022 m. kovo mėn., kai Šiaurės Korėja paleido naujos rūšies tarpžemyninę balistinę raketą „Hwasong-17“ – didžiausią iki šiol paleistą raketą, – kurios skrydžio aukštis, siekiantis 6 000 km, yra didesnis nei bet kurios anksčiau išbandytos tarpžemyninės balistinės raketos. Šiaurės Korėjos lyderis Kim Jong-un pasakė kalbą, kurioje pareiškė, kad 2022 m. bus atlikta daugiau branduolinių bandymų. Pietų Korėja stiprina savo gynybos pajėgumus ir karinį bendradarbiavimą su Jungtinėmis Valstijomis, be kita ko, dalyvaudama didelio masto bendrose karinėse pratybose ir dislokuodama papildomas JAV priešraketinės gynybos sistemas. Šiaurės Korėjos strategija – priversti Jungtines Valstijas atnaujinti derybas dėl sankcijų ir humanitarinės pagalbos. Įtampa turėjo įtakos dviejų Korėjų tarpusavio santykiams ir padidino regioninio saugumo riziką. 2022 m. vėl pradėti Šiaurės Korėjos raketų bandymai ir Rusijos invazija į Ukrainą yra didelis iššūkis Pietų Korėjos prezidentui Yoon Seok-yeolui, kuris laikosi griežto požiūrio.

ES pasmerkė raketų paleidimą ir paragino Šiaurės Korėją laikytis savo įsipareigojimų pagal JT Saugumo Tarybos rezoliucijas bei susilaikyti nuo visų veiksmų, kuriais kenkiama diplomatijos ir dialogo aplinkai. ES yra įsipareigojusi siekti branduolinio ginklo atsisakymo. Kol Šiaurės Korėja neįvykdys savo įsipareigojimų pagal JT Saugumo Tarybos rezoliucijas, ES toliau griežtai įgyvendins sankcijas ir skatins tarptautinę bendruomenę daryti tą patį. Europos Parlamentas priėmė keletą rezoliucijų, kuriose pasmerkė Šiaurės Korėjos branduolinę ir raketų programas, ir išreiškė didelį susirūpinimą dėl šalyje blogėjančios žmogaus teisių padėties.

2022 m. rugsėjo mėn. Šiaurės Korėjos Aukščiausiasis Liaudies Susirinkimas priėmė įstatymą, pagal kurį šalies kaip branduolinės valstybės statusas negali būti panaikintas ir, jei nustatomas gresiantis išpuolis, leidžiama suduoti prevencinį branduolinį smūgį.

Jorge Soutullo / Samuel Cantell / Stefania Gazzina / Airis Meier
10/2022

5.6.9. PIETRYČIŲ AZIJA

Indijos ir Ramiojo vandenynų regionas sparčiai keičiasi ir, kadangi jame gyvena daugiau kaip 50 proc. pasaulio gyventojų, jis tampa itin svarbiu geostrateginiu regionu. Du trečdaliai pasaulio prekybos konteineriais vyksta per Indijos ir Ramiojo vandenynų regioną, jo jūrų keliai yra svarbūs prekybos ir energijos tiekimo maršrutai. 2021 m. rugsėjo mėn. priimta ES strategija dėl bendradarbiavimo Indijos ir Ramiojo vandenynų regione, kuria siekiama padidinti ES dalyvavimą ir megzti partnerystes, kad būtų stiprinama taisyklėmis grindžiama tarptautinė tvarka ir įveikti pasauliniai iššūkiai. Sąjunga koreguoja savo dabartines priemones, kad būtų galima sustiprinti [ES strateginį savarankiškumą](#). 2022 m. kovo mėn. Taryba oficialiai patvirtino [ES saugumo ir gynybos strateginis kelrodį](#), pagal kurį skatinama atvira ir taisyklėmis grindžiama regioninio saugumo struktūra, įskaitant saugius jūrų maršrutus, pajėgumų stiprinimą ir didesnę karinio laivyno pajėgų aktyvumą Indijos ir Ramiojo vandenynų regione.

ES plėtoja glaudesnius ryšius su Pietryčių Azijos šalimis ir remia regioninę integraciją su Pietryčių Azijos valstybių asociacija (ASEAN). Regione esama susirūpinimą keliančių geostrateginių problemų (kaip antai ginčas dėl Pietų Kinijos jūros ir Taivano klausimas) ir susirūpinimą keliančių aplinkosaugos klausimų, visų pirma, Mekongo subregione. ES yra stipri ekonominė veikėja Pietryčių Azijoje ir svarbi paramos vystymuisi teikėja, ji skatina stiprinti institucijas, puoselėti demokratiją, gerą valdymą ir žmogaus teises. Siekdama padėti kovoti su COVID-19 pandemija ir švelninti jos socialinį bei ekonominį poveikį regione, ES sutelkė daugiau kaip 800 mln. EUR.

Šioje informacijos suvestinėje aprašomas Pietryčių Azijos regionas. Taip pat žr. faktų apie Pietų Aziją ([5.6.7](#)) ir apie Rytų Aziją ([5.6.8](#)) suvestines.

TEISINIS PAGRINDAS

- Europos Sąjungos sutarties V antraštinė dalis (ES išorės veiksmai);
- Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 206–207 straipsniai (prekyba) ir 216–219 straipsniai (tarptautiniai susitarimai);
- partnerystės ir bendradarbiavimo susitarimai (dvišaliai santykiai).

A. Pietryčių Azijos valstybių asociacija (ASEAN)

1976 m. vasario mėn. Balyje vykusiame pirmajame ASEAN aukščiausiojo lygio susitikime dalyvavo Indonezija, Malaizija, Filipinai, Singapūras ir Tailandas. Vėliau prie asociacijos prisijungė Brunėjus, Vietnamas, Laosas, Kambodža ir Mianmaras. ASEAN laikosi griežtos nesikišimo į savo narių vidaus reikalus politikos.

Sudėtingomis geopolitinėmis aplinkybėmis ES ir ASEAN yra vienodo požiūrio besilaikančios ir taisyklėmis grindžiamo daugiašališkumo principu pasitikinčios partnerės. Per [45 bendradarbiavimo metus](#) ASEAN ir ES sukūrė tvirtus tarpusavio santykius, daugiausia prekybos ir ekonominių santykių srityje, ir dabar yra strateginės partnerės. ES yra antroji pagal dydį ASEAN partnerė, kuriai tenka 13 proc. visos ASEAN pasaulinės prekybos. ASEAN yra trečioji pagal dydį ES partnerė už Europos

ribų (po JAV ir Kinijos). Svarbiausias tikslas, kurio ir toliau siekia ES, – sudaryti ES ir ASEAN regionų laisvosios prekybos susitarimus (LPS).

Per paskutinį ES ir ASEAN ministrų susitikimą, įvykusį 2021 m. liepos mėn., priimtas susitarimas plėtoti strateginę partnerystę, kaip susitarta 2020 m. gruodžio mėn. Dabar abu blokai įsipareigoja rengti reguliarius aukščiausiojo lygio susitikimus vadovų lygiu, kad sustiprintų savo bendradarbiavimą ekonomikos ir saugumo srityse ir pagerintų santykius tokiose srityse kaip junglumas ir vystymasis. ES ir ASEAN įsipareigojo dėti daugiau pastangų, kad būtų sukurta praktinė tarpregioninių laisvosios prekybos susitarimų sistema. Abi šalys nagrinėja galimą junglumo partnerystę, atsižvelgdamos į ES strategiją dėl glaudesnių Europos ir Azijos sąsajų ir į 2025 m. pagrindinį ASEAN sujungiamumo planą. Abi šalys taip pat susitarė įsteigti bendrą darbo grupę, kuri spręstų problemas, susijusias su darnaus vystymosi tikslų siekimu aliejaus, visų pirma alyvpalmių aliejaus, sektoriuje. 29-asis ES ir ASEAN jungtinio bendradarbiavimo komiteto posėdis įvyko 2022 m. vasario mėn. Abi šalys pabrėžė, kad ASEAN ir ES atlieka svarbų vaidmenį sprendžiant regioninius ir pasaulinius klausimus, apžvelgė 2018–2022 m. ES ir ASEAN veiksmų plano ketvirtuosius įgyvendinimo metus (pagal jį 88 proc. veiklos kryptčių yra įgyvendinta arba imamasi su tuo susijusių veiksmų), ir nurodė, jog tikisi, kad kitas veiksmų planas (2023–2027 m.) bus užbaigtas laiku.

17-osios ASEAN ekonomikos ministrų ir ES už prekybą atsakingo Komisijos nario konsultacijos įvyko 2021 m. rugsėjo 14 d. Abi šalys patvirtino 2021–2022 m. ASEAN ir ES prekybos ir investicijų programą, dar kartą patvirtino savo įsipareigojimą stiprinti ekonominį bendradarbiavimą ir suformulavo būsimo ASEAN ir ES laisvosios prekybos susitarimo metmenis.

Pradėjus įgyvendinti naująją ES ir ASEAN strateginę partnerystę, ES siekia toliau skatinti parlamentinį santykių aspektą, pvz., remia labiau struktūrizuotus mainus ir propaguoja Europos Parlamento ir ASEAN parlamentinę asamblėją (AIPA), kad būtų galima užtikrinti demokratinę atskaitomybę ir sukurti daugiašalių mainų forumą, siekiant spręsti pasaulinius klausimus. 2021 m. birželio 14 d. Delegacija ryšiams su Pietryčių Azijos šalimis ir Pietryčių Azijos valstybių asociacija surengė susitikimą, siekdama pasikeisti nuomonėmis su ASEAN šalimis ir Europos išorės veiksmų tarnyba dėl ES ir ASEAN strateginės partnerystės ir ES strategijos dėl Indijos ir Ramiojo vandenynų regiono. 2021 m. birželio 22 d. surengtas inauguracinis tarpregioninis EP ir AIPA parlamentinis dialogas siekiant aptarti ES ir ASEAN prekybos santykių ateitį ir COVID-19 pandemijos poveikį.

2020 m. lapkričio mėn. pasirašytas [Regioninės išsamios ekonominės partnerystės \(RCEP\)](#) susitarimas įsigaliojo 2022 m. sausio mėn. RCEP, kuriame dalyvauja 10 ASEAN valstybių ir penkios Azijos ir Ramiojo vandenyno regiono bloko partnerės, yra didžiausias pasaulyje laisvosios prekybos susitarimas, apimantis daugiau kaip pusę pasaulinio eksporto ir beveik trečdalį pasaulio bendrojo vidaus produkto (BVP). Laisvosios prekybos susitarimas apima daugumą ekonomikos sektorių ir numatoma, kad apie 90 proc. prekių prekyba bus vykdoma netaikant muitų tarifų. Daugumai šių prekių ši lengvata jau taikoma pagal esamus narių susitarimus. Laikotarpis, kol bus sumažinti tarifai, gali užtrukti iki 20 metų. Kambodžai, Laosui ir Mianmarui nustatyti ilgesni pereinamieji laikotarpiai. Jautriuose sektoriuose, pavyzdžiui, žemės ūkio, muitų tarifai dažniausiai nemažinami. RCEP narėms turėtų būti naudingos bendros taisyklės dėl kilmės, eksporto kvotų panaikinimas, supaprastintos muitinės procedūros ir lengvesnės tarpvalstybinės galimybės patekti į prekybos zonas. Tikėtina,

kad pagrindinės augimo sritys bus žaliavų, mašinų, motorinių transporto priemonių ir vartojimo prekių sektoriai.

B. Azijos ir Europos susitikimas (ASEM) ir Azijos ir Europos parlamentinės partnerystės (ASEP) susitikimas

ASEM tikslas – stiprinti ES ir Azijos ekonominį bendradarbiavimą, politinį dialogą ir intensyviau skatinti žmonių tarpusavio ryšius. Partneriai neseniai pabrėžė, kad reikia imtis efektyvių ir skubių veiksmų klimato kaitos, su saugumu susijusio bendradarbiavimo, prekybos ir žmogaus teisių srityse.

13-asis ASEM aukščiausiojo lygio susitikimas (ASEM 13) ir 11-asis Azijos ir Europos parlamentinės partnerystės susitikimas (ASEP-11) buvo surengti 2021 m. lapkričio mėn. Kambodžoje. ASEM 13 tikslas – stiprinti daugiašališkumą bendrojo augimo labui, daugiausia dėmesio skiriant tam, kaip įveikti pasaulinius iššūkius, pavyzdžiui, susijusius su klimato kaita, darniu vystymusi ir terorizmu, ir gerinti daugiašalę prekybos sistemą. ASEP-11 surengtas atsižvelgiant į minėtus klausimus kaip vienas iš gretutinių ASEM 13 renginių, jo tema – parlamentinės partnerystės taikos ir darnaus vystymosi labui stiprinimas laikotarpiu po COVID-19.

C. Indonezija

Indonezija tampa vis svarbesne ES partnere, ji yra G 20 narė, trečioji pagal dydį demokratinė valstybė pasaulyje ir didžiausia šalis, kurios gyventojų daugumą sudaro musulmonai. ES ir Indonezijos santykiai grindžiami 2014 m. partnerystės ir bendradarbiavimo susitarimu. 2021 m. birželio mėn. ES ir Indonezijos jungtinio komiteto posėdis – tai žingsnis į priekį vykdant dvišalį bendradarbiavimą pagal partnerystės ir bendradarbiavimo susitarimą. Vadovai pabrėžė, kad svarbu stiprinti ir įgyvendinti bendras tarptautinės bendruomenės darbotvarkes bendradarbiaujant Indijos ir Ramiojo vandenynų regione, ir akcentavo savo įsipareigojimą kovoti su klimato kaita ir įgyvendinti bendrą žaliają darbotvarkę.

[Indonezija ir ES surengė 2022 m. liepos mėn. šeštąjį jungtinio komiteto posėdį](#) Balyje siekdamas peržiūrėti dvišalius santykius. Jos palankiai įvertino jų atitinkamų COVID-19 vakcinų sertifikatų tarpusavio pripažinimą nuo 2022 m. gegužės mėn. Anksčiau, t. y. [2021 m. lapkričio mėn. buvo surengtas šeštasis dialogas saugumo politikos klausimais](#), o 2022 m. kovo mėn. – šeštasis politinis dialogas. Indonezija išreiškė susidomėjimą geresnėmis judumo atvykstant į ES galimybėmis – Šengeno vizų režimo liberalizavimu Indonezijos verslo ir turistiniams vizitams. Indonezija ir ES dar kartą patvirtino savo įsipareigojimą remti Ukrainos suverenitetą, nepriklausomybę ir teritorinį vientisumą ir išreiškė apgailėstą dėl Rusijos agresijos. Abi šalys palankiai įvertino Prezidento Joko Widodo vizitą į Kyjivą ir Maskvą ir pritarė [Iniciatyvai dėl saugaus grūdų ir maisto produktų išvežimo iš Ukrainos uostų](#), dėl kurios 2022 m. liepos mėn. susitarė Rusija, Ukraina, Turkija ir JT. Jos atnaujino savo įsipareigojimą stiprinti daugiašališkumo dvasią ir laikytis tarptautinės teisės, kad būtų skatinama taika ir stabilumas. Abi šalys susitarė siekti abipuse nauda grindžiamos partnerystės, apimančios bendradarbiavimą saugumo srityje, įskaitant jūrų saugumą, taikos palaikymo operacijas, kibernetinį saugumą ir kovą su terorizmu.

Indonezija paragino toliau keistis žiniomis ir konsultuotis dėl bendradarbiavimo saugumo ir gynybos srityje įgyvendinant ES programas „Bendradarbiavimo saugumo srityje Azijoje ir su Azija didinimas“ (ESIWA) ir „Indijos ir Ramiojo vandenynų svarbiausi jūriniai keliai“ (CRIMARIO). Abi šalys palankiai įvertino būsimų bendrų karinio jūrų laivyno pratybų planavimą ir tai, kad Indonezijos gynybos universitetas prisijungė prie

ES gynybos ir saugumo koledžo tinklo kaip asocijuotasis narys. 2022 m. liepos mėn. jungtinis komitetas taip pat atkreipė dėmesį į 2022 m. balandžio mėn. įvykusį Prekybos ir investicijų darbo grupės posėdį, kuriame aptarta dvišalė prekyba ir investicijos, ir patvirtino įsipareigojimą paspartinti darbą, susijusį su [vykstančiomis derybomis dėl Indonezijos ir ES išsamaus ekonominės partnerystės susitarimo](#).

2021 m. birželio mėn. Pasaulio prekybos organizacija (PPO) [paskelbė dokumentą](#) dėl ES ir Indonezijos ginčo dėl biodegalų ir alyvpalmių aliejaus. 2019 m. gruodžio mėn. Indonezija PPO pateikė ieškinį prieš ES dėl tam tikrų priemonių, susijusių su alyvpalmių aliejumi ir alyvpalmių aliejaus pagrindu gaminamų biodegalų, teigdama, kad ES apribojimai, susiję su alyvpalmių aliejaus pagrindu gaminamais biodegalais, yra neteisingi ir diskriminaciniai, ir paprašė PPO konsultacijų dėl ginčo. Konsultacijos dėl priemonių surengtos 2020 m. vasario 19 d., tačiau per jas nepavyko išspręsti ginčo, todėl 2020 m. kovo mėn. Indonezija paprašė PPO ginčų sprendimo tarybos sudaryti kolegiją šiam klausimui nagrinėti. PPO sprendimas dar nepriimtas ir spėjama, kad jis bus priimtas iki 2022 m. pabaigos. Be to, Rusijos invazija į Ukrainą lėmė pasaulinį valgomojo aliejaus trūkumą, tai gali padėti Indonezijai atgauti alyvpalmių aliejaus rinkos dalį ES. Nepaisant PPO sprendimo rezultatų, ES nori stiprinti savo autoritetą ir pasirašyti naujus susitarimus, be kita ko, dėl [karo Ukrainoje sukeltos energetikos krizės](#), ir esama spekuliacijų, kad ateinančiais metais ES gali išaugti alyvpalmių aliejaus importas.

ES yra trečioji pagal dydį Indonezijos prekybos partnerė, kurios bendra prekybos prekėmis apimtis 2020 metais sudarė 20,6 mlrd. EUR, o perteklius Indonezijos naudai siekė 6,2 mlrd. EUR. ES sukauptos tiesioginės užsienio investicijos (TUI) Indonezijoje siekė 25,8 mlrd. EUR.

2020 m. balandžio mėn. Indonezijoje vienu metu vyko prezidento, parlamento ir regioniniai rinkimai. Joko Widodo (vadinamas Jokowi, Indonezijos demokratų partija) grįžo antrai kadencijai, bet vadovauti ir išlaikyti didelį populiarumą nebuvo lengva dėl COVID-19 krizės. Administracija, pasitelkdama užsienio ir privačias investicijas, pirmenybę teikia infrastruktūros plėtrai. Tačiau formuojant politiką daugiausia dėmesio skiriama atsigavimui po COVID-19 pandemijos.

Kiti prezidento rinkimai turi įvykti 2024 m. Labai tikėtina, kad prezidentas Jokowi kandidatuos trečią kadenciją. Praėjusiais metais būta keletu ministrų kabineto pertvarkymų.

Kai prezidentas Joko Widodo paskelbė apie savo ketinimą statyti naują sostinę, jis pažadėjo, kad bus sukurtas žalias ir aukštųjų technologijų metropolis. 30 mlrd. EUR vertės projekto ateitis priklausys nuo 2024 m. vasario mėn. rinkimų. Numatoma, kad Nusantara statyba tęsis iki 2045 m. Ši data sutampa su Indonezijos nepriklausomybės šimtosiomis metinėmis. Jis bus statoma Borneo, o tai reiškia dideles su aplinka susijusias išlaidas regione, žinomame dėl didžiulių atogrąžų miškų ir laukinės gamtos, įskaitant orangutanus ir didnosas. Vyriausybė pažadėjo persikirstyti turtą ir skatinti vystymąsi kitose Indonezijos dalyse.

Šiais metais G20 pirmininkauja Indonezija. Daug dėmesio skiriama G20 šalių nesutarimui dėl Rusijos teisę turėti vietą prie G20 stalo. Į 2022 m. lapkričio mėn. vykusį Balio aukščiausiojo lygio susitikimą buvo pakviesta Rusija ir Ukraina. Tačiau prezidentas V. Putinas nedalyvavo, o prezidentas V. Zelenskis dalyvavo pasinaudodamas vaizdo ryšiu.

[2019 m. spalio mėn. Parlamentas priėmė rezoliuciją dėl siūlomo naujojo Indonezijos baudžiamojo kodekso](#) ir joje išreiškė susirūpinimą dėl kodekso nuostatų dėl šventvagystės ir neištikimybės, taip pat dėl to, kad naujasis kodeksas galėtų būti naudojamas prieš mažumas ir sudarys sąlygas diskriminacijai dėl lyties, religijos ir seksualinės orientacijos. Dėl siūlomo naujo kodekso šalyje prasidėjo demonstracijos. Parlamentas palankiai įvertino prezidento J. Widodo sprendimą atidėti tokio kodekso priėmimą – toks sprendimas buvo priimtas po visą šalį apėmusių didelio masto protestų, kuriuose dalyvavo tūkstančiai žmonių.

D. Mianmaras

Nuo tada, kai 2015 m. Mianmaras pradėjo atkurti demokratiją ir atsiverti pasauliui, ES yra aktyviai perėjimą prie demokratijos palaikanti partnerė, esanti pirmose tarptautinės bendruomenės gretose atkuriant bendradarbiavimą su šia valstybe. Dėl dešimtmečius trukusios tarptautinės izoliacijos ir sankcijų nebuvo sudaryta jokie oficialaus pagrindų susitarimo.

Pagal Mianmaro Konstituciją, kurią parengė karinė vyriausybė ir kuri buvo priimta 2008 m. referendume, apriboti civilinės vyriausybės veiksmai ir suteikta išskirtinė valdžia kariuomenei, be kita ko, jai skirta 25 proc. vietų parlamente ir ji kontroliuoja pagrindines už saugumą ir teritorinį administravimą atsakingas ministerijas. Mianmare iki šiol vyksta 1948 m. prasidėjęs pilietinis karas. 2015 m. spalio mėn. susitarta dėl paliaubų, tačiau kai kurios etninių sukilėlių grupuotės jų nepasirašė. Po 2015 m. rinkimų, po kurių Aung San Suu Kyi pradėjo eiti valstybės patarėjos, užsienio reikalų ministrės ir prezidento kanceliarijos ministrės pareigas, demokratinės reformos vykdytos toliau. Paskutiniai visuotiniai rinkimai vyko 2020 m. lapkričio 8 d. Aung San Suu Kyi valdančioji Nacionalinė demokratijos lyga (NLD) laimėjo pakankamai vietų parlamente, kad sudarytų vyriausybę.

Visgi 2021 m. vasario mėn. karinės pajėgos, reaguodamos į įtariamą sukčiavimą rinkimuose, įvykdė perversmą, užgrobė valdžią ir sulaukė Aung San Suu Kyi, prezidentą U Winą Myintą ir kitus svarbius NLD veikėjus. Kariuomenės vadas generolas Min Aung Hlaing buvo paskirtas karinės chuntos vadovu. Aung San Suu Kyi ir kitiems pagrindiniams NLD lyderiams buvo pateikti kaltinimai. Dėl šių įvykių kilo demokratijos palaikymo protestai, per susirėmimus su kariuomene žuvo žmonių ir buvo sunkiai sužeistų.

ES kartu su kitais tarptautiniais subjektais paskelbė daug pareiškimų dėl Mianmaro ir nustatė sankcijas chuntai ir kariškiams priklausantiems subjektams. 2021 m. vasario mėn. [Taryba priėmė išvadas](#), kuriose pasmerkė karinį perversmą ir paragino deeskaluoti krizę, nutraukti nepaprastąją padėtį, atkurti teisėtą vyriausybę ir nedelsiant paleisti asmenis, kurie buvo sulaikyti arba areštuoti dėl perversmo. 2021 m. kovo, balandžio ir birželio mėn. Taryba už karinį perversmą atsakingiems asmenims nustatė sankcijas ir išplėtė sankcijų taikymą karinių pajėgų kontroliuojamoms bendrovėms ir subjektams.

2021 m. balandžio mėn. Komisijos pirmininko pavaduotojas ir Sąjungos vyriausiasis įgaliotinis užsienio reikalams ir saugumo politikai [paskelbė deklaraciją](#) dėl [penkis punktus apimančio bendro sutarimo](#), pasiekto Indonezijoje įvykusiame ASEAN vadovų susitikime, pareiškiant paramą ASEAN specialiajam pasiuntiniui. 2021 m. spalio mėn. Komisijos pirmininko pavaduotojas ir Sąjungos vyriausiasis įgaliotinis paragino Mianmarą konstruktyviai bendradarbiauti su ASEAN. Tačiau Mianmaras paskelbė pranešimą spaudai, kuriame atmetas ASEAN specialiojo pasiuntinio prašymas

susitikti su Aung San Suu Kyi. 2022 m. vasario mėn. Taryba patvirtino [ketvirtąjį sankcijų rinkinį](#), skirtą aukšto rango „Tatmadaw“ (kariniams) nariams ir subjektams, įskaitant įmones „Myanma Oil“ ir „Gas Enterprise“.

2020 m. abiejų partnerių bendra prekybos apimtis siekė 3,1 mlrd. EUR. Mianmarui, kaip mažiausiai išsivysčiusiai šaliai, taikoma prekybos iniciatyva „Viskas, išskyrus ginklus“ (VIG) pagal bendrąją lengvatinių muitų tarifų sistemą (BLS). Šiuo metu Mianmarui taikoma procedūra, vadinama tvirtesniu bendradarbiavimu, kuria užtikrinama, kad Mianmaras atitiktų pagrindinius BLS reglamento reikalavimus. 2014–2020 m. laikotarpiui ES Mianmarui skyrė 688 mln. EUR. Nepaisant neseniai įvykusio perversmo, Komisija iki šiol nenorėjo, kad Mianmarui būtų nustatyti prekybos apribojimai, nes jie turėtų pasekmių Mianmaro gyventojams ir darytų ribotą poveikį kariuomenei. [2021–2027 m. ES daugiametė orientacinė programa](#) grindžiama konkrečiais Mianmaro prioritetais: valdymas, teisinė valstybė, darnus augimas, pagalba perkeltiesiems asmenims, žaliasis kursas ir skaitmeninė darbotvarkė.

Šalyje po 2021 m. vasario mėn. karinio perversmo užfiksuotas [nerimą keliantis mirties nuosprendžių skaičiaus padidėjimas](#), visgi manoma, kad nebuvo įvykdyta nė viena mirties bausmė iki 2022 m. liepos mėn., kai Mianmaro karinė chunta pranešė apie keturių vyrų, kuriems pareikšti kaltinimai pagal 2014 m. Mianmaro Kovos su terorizmu įstatymą, egzekucijas.

Remiantis [JT duomenimis, nuo 2022 m. gegužės mėn. šalies viduje perkeltų asmenų skaičius pasiekė milijoną](#). Remiantis naujausiais duomenimis, manoma, kad po perversmo kariuomenė nužudė daugiau kaip 1 900 žmonių.

Mianmaras taip pat turi suvaldyti didėjančią įtampą tarp bendruomenių. 2020 m. rugpjūčio mėn. atnaujinti Sąjungos taikos konferencijos arba vadinamosios 21-ojo amžiaus Panglono konferencijos susitikimai – surengtas ketvirtasis susitikimas. Konferencijos tikslas – išspręsti karinių ir etninių sukilėlių grupių konfliktus, transformuojant visos šalies susitarimą dėl paliaubų į ilgalaikį susitarimą.

Pagal [2021 m. demokratijos indeksą](#) Mianmaras užėmė 166 vietą iš 167 šalių. Esama didelių žmogaus teisių problemų, visų pirma persekiojama rohinjų mažuma Rachinų valstijoje. Nuo 2017 m. rugpjūčio mėn. daugiau kaip 800 000 rohinjų, siekdami išvengti persekiojimų Mianmare, pabėgo į Bangladešą. 2019 m. rugpjūčio mėn. tūkstančiai pabėgėlių dėl su saugumu susijusių priežasčių atmetė Bangladešo, Mianmaro ir JT bandymus grąžinti juos į tėvynę. [Parlamentas savo 2019 m. rugsėjo mėn. rezoliucijoje pasmerkė rohinjų žmogaus teisių pažeidimus](#). 2021 m. vasario mėn. Parlamentas [priėmė rezoliuciją](#), kurioje griežtai pasmerkė karinį perversmą ir žmogaus teisių pažeidimus ir paragino chuntą atkurti civilinę vyriausybę ir nedelsiant paleisti visus sulaikytus asmenis.

2021 m. spalio mėn. Parlamentas [priėmė rezoliuciją](#), kurioje pasmerkė žmogaus teisių pažeidimus, tebesitęsiančią etninių mažumų diskriminaciją ir chuntos smurtą prieš savo piliečius, taip pat karinį išpuolį prieš medicinos specialistus ir įstaigas. Parlamentas taip pat paragino Mianmarą bendradarbiauti su ASEAN specialiuoju pasiuntiniu ir paragino Tarybą toliau taikyti tikslines sankcijas asmenims, atsakingiems už 2021 m. vasario mėn. karinį perversmą.

2022 m. kovo mėn., [praėjus vieniems metams po perversmo, Parlamentas priėmė rezoliuciją dėl Mianmaro](#), kurioje dar kartą patvirtino savo poziciją dėl Mianmaro. ES papildomai skyrė 1 mln. EUR JT Mianmarui skirtam nepriklausomam tyrimo

mechanizmui – grupei, kurią 2018 m. įsteigė JT Žmogaus teisių taryba, kad surinktų įrodymus apie žmogaus teisių pažeidimus.

E. Filipinai

2011 m. ES ir Filipinai pasirašė partnerystės ir bendradarbiavimo susitarimą (PBS), jis įsigaliojo 2018 m. kovo mėn. [Pirmasis jungtinis komitetas](#) surengė susitikimą Briuselyje 2020 m. sausio 28 d. ir įsteigė specializuotus pakomitečius, taip Filipinams ir ES sudarytos galimybės visapusiškai išnaudoti bendradarbiavimo potencialą siekiant dvišalius santykius pakylėti aukštesnį lygį ir stiprinti ryšius. Be to, nuo 2021 m. rugpjūčio mėn. Filipinai yra atsakingi už ASEAN dialogo santykių su ES koordinavimą, šias pareigas jie eis iki 2024 m.

Antrasis jungtinis komiteto posėdis surengtas 2022 m. balandžio mėn. siekiant peržiūrėti vykdomą dvišalį bendradarbiavimą pagal partnerystės ir bendradarbiavimo susitarimą. Kalbant apie regioninio saugumo pokyčius, pavyzdžiui, ginčą dėl Pietų Kinijos jūros, ES ir Filipinai susitarė, kad reikia rasti taikų ir įtraukų konfliktų sprendimą, kartu laikantis tarptautinės teisės principų ir JT Chartijos. Abi delegacijos aptarė atitinkamų rezoliucijų priėmimą Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos specialiojoje nepaprastojoje sesijoje dėl Ukrainos ir Žmogaus teisių taryboje, kuriose pasmerkta Rusijos agresija prieš Ukrainą.

ES yra svarbi paramos Filipinams teikėja, skyrusi 325 mln. EUR 2014–2020 m. laikotarpiui. Prioritetinės tokios paramos sritys – teisinė valstybė ir integracinis augimas. Pagal [2021–2027 m. ES daugiametę orientacinę programą](#) toliau tęsiamas bendras ES vystomasis bendradarbiavimas. ES ir Filipinų dvišalės prekybos prekėmis apimtis 2020 m. siekė 12,3 mlrd. EUR, ir ES yra ketvirtoji pagal dydį Filipinų prekybos partnerė, kuriai 2020 m. teko 8,4 proc. visos šalies prekybos. Derybos dėl ES ir Filipinų laisvosios prekybos susitarimo pradėtos 2015 m. gruodžio mėn., o pirmasis jų raundas vyko 2016 m. gegužės mėn. Derybose aptariami įvairūs klausimai, be kita ko, tarifai, netarifinės prekybos kliūtys, prekyba paslaugomis ir investicijos, taip pat viešųjų pirkimų prekybos aspektai, intelektinė nuosavybė, konkurencija ir darnus vystymasis.

2016 m. Rodrigo Duterte laimėjo prezidento rinkimus ir patvirtino prieštaringas kovos su prekyba narkotikais priemones, be kita ko, nurodymus „šauti siekiant nužudyti“, dėl to padaryta sunkių žmogaus teisių pažeidimų. R. Duterte pakeitė Filipinų užsienio politikos kryptį ir kūrė naują aljansą su Rusija ir Kinija, nepaisydamas ginčo dėl Pietų Kinijos jūros ir to, kad Filipinai yra viena iš pretenzijas šiame ginče reiškiančių ASEAN valstybių. ES rėmė Mindanao taikos procesą ir palankiai įvertino 2019 m. pradžioje taikiai vykdytą referendumą.

ES vis didesnę susirūpinimą kelia žmogaus teisių pažeidimai, visų pirma neteisminės egzekucijos, susijusios su „karu su narkotikais“ ir 2020 m. liepos mėn. priimtu Kovos su terorizmu įstatymu. Kadangi Filipinai nuo 2014 m. gruodžio mėn. naudojami ES bendrosios lengvatų sistemos (BLS +) teikiamomis prekybos lengvatomis, ES priminė Filipinams jų įsipareigojimą ratifikuoti ir įgyvendinti 27 pagrindines tarptautines konvencijas dėl žmogaus ir darbuotojų teisių, kaip nustatyta BLS + susitarime.

2020 m. rugsėjo mėn. rezoliucijoje Parlamentas primygtinai paragino ES ir valstybes nares nedelsiant inicijuoti procedūrinius veiksmus, dėl kurių galėtų būti laikinai panaikintos BLS+ lengvatos. Kol kas tolesnių veiksmų dėl šio prašymo nebuvo imtasi.

2022 m. gegužės mėn. įvyko šalies prezidento rinkimai. Naujasis Filipinų prezidentas yra Ferdinandas „Bongbong“ Marcos, o prezidento pavaduotoja Sara Duterte yra

kadenciją baigusio vadovo dukra. 2022 m. birželio 30 d. inauguracinėje kalboje prezidentas Ferdinand Marcos pažadėjo teikti pirmenybę artimiausio laikotarpio politikos tikslams žemės ūkio, infrastruktūros ir investicijų srityse. Be to, tikėtina, kad Japonijos ir Kinijos konkurencija, remiant plataus užmojo naujų geležinkelių planus, didės. Priešingai nei R. Duterte, F. Marcos ketina siekti labiau subalansuotos diplomatijos tarp Pekino ir Vašingtono. Tikimasi, kad prezidentas Ferdinand Marcos dalyvaus 2022 m. gruodžio mėn. Briuselyje vyksiančiame ES ir ASEAN aukščiausiojo lygio susitikime.

[2022 m. vasario mėn. Parlamentas priėmė rezoliuciją](#), kurioje griežtai pasmerkė tūkstančius neteisminių egzekucijų ir kitus sunkius žmogaus teisių pažeidimus, susijusius su prezidento Rodrigo Duterte karu su narkotikais. Nariai taip pat pasmerkė visus bauginimus ir smurtą prieš asmenis, norinčius pareikšti įtarimus dėl tokių pažeidimų šalyje. ASEAN parlamentarų narių už žmogaus teises tinklas ([ASEAN Parliamentarians for Human Rights](#)) taip pat paragino nedelsiant ir besąlygiškai paleisti Filipinų senatorę Leilą De Lima, vieną iš buvusio prezidento R. Duterte kritikų.

F. Vietnamas

ES ir Vietnamo santykiai grindžiami 2016 m. patvirtintu partnerystės ir bendradarbiavimo susitarimu. 2014–2020 m. laikotarpiu iš viso skirta 400 mln. EUR, daugiausia dėmesio teikiant geram valdymui, energetikai ir klimato kaitai, ypač Mekongo deltoje. [2021–2027 m. ES orientacinėje daugiametėje programoje](#) aptariami esminiai Vietnamui klausimai ir veiksmai šaliai svarbiose srityse.

2019 m. birželio mėn. ES ir Vietnamas pasirašė laisvosios prekybos susitarimą (LPS) ir investicijų apsaugos susitarimą (IPA). Vėliau, t. y. 2020 m. vasario mėn. Parlamentas pritarė šiems dviem susitarimams, ir laisvosios prekybos susitarimas įsigaliojo 2020 m. rugpjūčio mėn. Laisvosios prekybos susitarime numatoma nedelsiant panaikinti 65 proc. muitų tarifų, taikomų ES eksportui į Vietnamą, ir 71 proc. tokių muitų tarifų, taikomų importui iš Vietnamo. Europos Parlamento Tarptautinės prekybos komitetas stebi laisvosios prekybos susitarimo įgyvendinimą. Investicijų apsaugos susitarimas įsigalios, kai jį ratifikuos visos ES valstybės narės.

2020 m. ES ir Vietnamo prekybos prekėmis vertė siekė 43,2 mlrd. EUR, o ES sukauptos tiesioginės užsienio investicijos Vietname 2019 m. siekė 6,1 mlrd. EUR.

2019 m. spalio mėn. ES ir Vietnamas pasirašė susitarimą dėl dalyvavimo bendrųjų sąlygų, kad būtų nustatytas Vietnamo dalyvavimo ES krizės valdymo operacijose teisinis pagrindas.

Bendra žmogaus teisių padėtis Vietname blogėja – šią tendenciją dar labiau paskatino COVID-19 pandemija. Tas pats pasakytina ir apie saviraiškos laisvę šalyje, nes šalyje vis dažniau susidorojama su disidentais ir daugėja sulaikymų už „antivalstybinę“ veiklą. 2020 m. dešimtys asmenų buvo patraukti baudžiamojon atsakomybėn už aktyvią veiklą, buvo suimta žurnalistų ir buvo padidintos laisvės atėmimo bausmės pagal nacionalinius saugumo įstatymus. Vietnamas yra politinės laisvės neturinti vienpartinė komunistinė valstybė. 2021 m. gegužės mėn. COVID-19 pandemijos metu šalyje surengti 15-osios Nacionalinės Asamblėjos ir vietos lygmens liaudies tarybų rinkimai. Rinkimus laimėjo Vietnamo komunistų partija, ji vykdė visapusišką žiniasklaidos ir rinkimų proceso kontrolę, o rinkimų neprižiūrėjo jokia nepriklausoma agentūra. Rinkimų procesas buvo visiškai kontroliuojamas valstybės, per jį pašalinti 64 iš 75 savo kandidatūrą pačių išsikėlusius kandidatų, o du nepriklausomi kandidatai suimti.

Vietnamas yra vienas iš sėkmingiausių nuo žlugusios komunistinės sistemos prie atviros ir rinką orientuotos ekonomikos perėjusių šalių pavyzdžių. Tai viena iš sparčiausiai augančių ASEAN regiono šalių, 2010–2020 m. laikotarpiu užregistruotas vidutinis augimo lygis – beveik 7 proc. BVP.

2021 m. sausio mėn. [Parlamentas priėmė rezoliuciją](#) dėl Vietnamo, kurioje raginama nedelsiant ir besąlygiškai paleisti visus žmogaus teisių gynėjus ir žurnalistus ir smerkiamas piktnaudžiavimas represinėmis teisinėmis nuostatomis, kuriomis ribojamos pagrindinės teisės ir laisvės. Joje taip pat vyriausybė raginama leisti veikti nepriklausomoms žiniasklaidos priemonėms ir raginama sukurti nepriklausomą žmogaus teisių stebėsenos mechanizmą. Pagal [pasaulio spaudos laisvės indeksą](#) Vietnamas užima 175-ą vietą iš 180 šalių.

Daugiau kaip dešimtmetį eidamas pareigas Vietnamo komunistų partijos lyderis Nguyễn Phú Trọng parengė griežtą kovos su korupcija politiką. 2022 m. birželio mėn. buvo atleisti iš pareigų ir suimti šalies sveikatos apsaugos ministras Nguyễn Thanh Long ir Hanojaus meras Chu Ngọc Anh, remiantis įtarimais dėl 169 mln. EUR vertės sukčiavimo, susijusio su COVID-19 testų rinkiniais. Taip pat buvo suimti kiti aukšto rango pareigūnai. Vietnamo padėtis pagerėjo daugiau kaip 30 vietų pagal organizacijos „Transparency International“ 2021 m. [korupcijos suvokimo indeksą](#), kuriame jis užima 87 vietą iš 180 šalių.

G. Tailandas

ES ir Tailando partnerystė grindžiama 1980 m. pagrindų susitarimu, o ES ir Tailando bendradarbiavimas grindžiamas 1980 m. ES ir ASEAN bendradarbiavimo susitarimu. Šalys derybas dėl partnerystės ir bendradarbiavimo susitarimo (PBS) užbaigė 2013 m. kovo mėn., bet po 2014 m. karinio perversmo šis procesas buvo sustabdytas.

2022 m. rugsėjo 2 d. ES ir Tailandas parengė galutinę ES ir Tailando partnerystės ir bendradarbiavimo susitarimo teksto redakciją ir užbaigė derybų procesą. Pagal partnerystės ir bendradarbiavimo susitarimą stiprinamas politinis dialogas ir bendradarbiavimas daugelyje politikos sričių, įskaitant aplinkos, energetikos, klimato kaitos, transporto, mokslo ir technologijų, prekybos, užimtumo ir socialinių reikalų, žmogaus teisių, švietimo, žemės ūkio, ginklų neplatavimo, kovos su terorizmu, kovos su korupcija ir organizuotu nusikalstamumu, taip pat migracijos ir kultūros sritis.

Taip pat imamas veiksmų siekiant atnaujinti derybas dėl plataus užmojo ir visapusiško ES ir Tailando laisvosios prekybos susitarimo. Derybos atnaujintos 2021 m. rugpjūčio mėn. po to, kai 2014 m. po karinio perversmo jos žlugo. ES yra viena iš didžiausių Tailando eksporto rinkų, o Tailandas yra vienas iš pagrindinių ES prekybos partnerių ASEAN regione. 2020 m. dvišalės prekybos vertė sudarė 29 mlrd. EUR. Tailando prekybos ministras ir ES partneriai prekybos derybas atnaujino 2021 m. birželio mėn.

Nuo 2014 m. karinė valdžia, įvedusi karinę padėtį, slopina opoziciją ir gaunama pranešimų apie žmogaus teisių pažeidimus. Karalius Maha Vajiralongkorn buvo karūnuotas 2019 m. gegužės mėn. 2019 m. kovo mėn., girdintis kalboms apie manipuliaciją, visuotinius rinkimus laimėjo karinę chunta remianti partija. Prayuth Chan-ocha, jau ėjęs ministro pirmininko pareigas 2014–2019 m. valdant Nacionalinei taikos ir tvarkos tarybai (NCPO), 2019 m. birželio mėn. buvo paskirtas ministru pirmininku. Nors chuntos valdymas oficialiai baigėsi 2019 m. liepos mėn., kariuomenė vis dar daro didelę įtaką vyriausybei.

Tailando [Konstitucinis Teismas](#) anksčiau buvo nusprendęs nušalinti ministrą pirmininką Prayuthą Chan-ocha iš pareigų, nes buvo manoma, kad jis, praėjus aštuoneriems metams po to, kai atėjo į valdžią 2014 m. po perversmo, viršijo kadencijos limitą. Tačiau [2022 m. rugsėjo 30 d. galutiniame Konstitucinio Teismo sprendime](#) nustatyta, kad ministras pirmininkas Prayuth Chan-ocha, eidamas šias pareigas, neviršijo aštuonerių metų kadencijos limitu.

Per Tailande vykstančius protestus prieš karinę vyriausybę, be kita ko, reikalaujama reformuoti Tailando monarchiją. Pirmąją protestų bangą 2020 m. vasario mėn. sukėlė Konstitucinio Teismo sprendimas išformuoti Pažangios ateities partiją – jaunimo mėgstamą opozicinę partiją, kuri po 2019 m. kovo mėn. rinkimų tapo trečia daugiausiai vietų Atstovų Rūmuose gavusia partija. 2020 m. spalio mėn. Tailando vyriausybė paskelbė nepaprastąją padėtį, numatydama teisę įvesti komendanto valandą ir karinę padėtį. 2021 m. rugsėjo mėn. Tailando vyriausybė keturioliktą kartą iš eilės pratęsė nepaprastąją padėtį iki 2021 m. lapkričio mėn. pabaigos. Nepaisant didelio COVID-19 infekcijų skaičiaus, 2021 m. spalio 11 d. Tailando ministras pirmininkas paskelbė planus nuo 2021 m. lapkričio mėn. vėl suteikti galimybes įvažiuoti į šalį paskiepytiems lankytojams iš tam tikrų šalių. Nors pratęsus nepaprastąją padėtį ir vis dažniau vykdant protestuotojų baudžiamąjį persekiojimą dėl karališko orumo įžeidimo (pranc. *lèse-majesté*) protestų sumažėjo, tačiau studentų vadovaujamas judėjimas ir toliau reguliariai telkiasi.

2020 m. sausio mėn. Kvala Lumpūre Tailandas oficialiai pradėjo taikos procesą su sukilėlių grupėmis iš pietinių musulmonų daugumos gyvenamų provincijų. Derybose tarpininkavo Malaizija. Nepaisant 2020 m. balandžio mėn. paskelbtų paliaubų, vis dar vykdomi sprogdinimai, jų būta 2021 m. ir 2022 m.

2021 m. rugsėjo mėn. Tailando parlamentas suteikė pirminį pritarimą įstatymui dėl apsaugos ir kovos su kankinimu ir priverstiniu dingimu, priimti šį įstatymą delsiama 14 metų nuo to laiko, kai Tailandas 2007 m. pasirašė Konvenciją prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ir žeminantį elgesį ar baudimą. Parlamentas priėmė keletą rezoliucijų dėl žmogaus teisių, darbuotojų migrantų ir darbo teisių Tailande.

H. Kambodža

ES santykių su Kambodža pradžia – 1977 m., kai buvo sudarytas bendradarbiavimo susitarimas. ES yra didžiausia paramos šaliai teikėja, 2014–2020 m. laikotarpiu skyrusi 410 mln. EUR valdymo gerinimui, teisinės valstybės principo užtikrinimui ir Raudonųjų khmerų nusikaltimus nagrinėjančiam tribunolui remti. [2021–2027 m. ES daugiametėje orientacinėje programoje Kambodžai](#) numatyta 510 mln. USD pagalba Kambodžai, siekiant padėti šaliai skatinti jos ekonominį vystymąsi. 2020 m. abiejų partnerių visos abipusės prekybos prekėmis vertė siekė 4,3 mlrd. EUR. ES yra trečia pagal dydį Kambodžos prekybos partnerė po Kinijos ir JAV – jai tenka 10,6 proc. visos šalies prekybos.

Dėl metų metus trukusio pilietinio karo Kambodža tapo viena iš neturtingiausių Pietryčių Azijos valstybių. Po 1991 m. Paryžiaus taikos susitarimų Kambodža 1993 m. priėmė Konstituciją, kuria užtikrinti liberalios daugiapartinės demokratiškos valstybės pamatai. 2018 m. vasario mėn. Taryba priėmė išvadas dėl Kambodžos, atsižvelgdama į politinius pokyčius ir toliau blogėjančią demokratijos padėtį.

2018 m. liepos mėn. visuotinius rinkimus laimėjo ministras pirmininkas Hun Sen ir jo valdančioji Kambodžos liaudies partija, tačiau opozicija teigė, kad laisvas ir sąžiningas

rinkimų procesas nebuvo užtikrintas. 2017 m. rugsėjo mėn. buvo suimtas opozicinės Kambodžos nacionalinio gelbėjimo partijos (CNRP) lyderis Kem Sokha, o buvęs CNRP lyderis Sam Rainsy nuo 2015 m. yra savanoriškoje tremtyje. Kambodžos nacionalinio gelbėjimo partija likviduota 2017 m. lapkričio mėn. 2021 m. kovo mėn. Pnompenio miesto teismas paskyrė Sam Rainsy 25 metų laisvės atėmimo bausmę už tariamą sąmokslą nuversti ministro pirmininko Huno Seno vyriausybę. Taip pat atima jo teisė balsuoti ir kandidatuoti rinkimuose. Dar aštuoniems buvusiems CNRP politikams *in absentia* skirtos ilgos laisvės atėmimo bausmės.

2020 m. vasario mėn. Komisija dėl sunkių ir sistemingų Tarptautiniame pilietinių ir politinių teisių pakte įtvirtintų žmogaus teisių principų pažeidimų nusprendė atšaukti dalį pagal prekybos sistemą „Viskas, išskyrus ginklus“ Kambodžai suteiktų muitų tarifų lengvatų. Atitinkamas teisės aktas įsigaliojo 2020 m. rugpjūčio mėn. Kambodžos ekonomika yra priklausoma nuo tarptautinės pagalbos ir drabužių eksporto ir labai jautriai reaguoja į darbo sąnaudų pokyčius. Muitų tarifų lengvatų panaikinimas ir jų pakeitimas standartiniais ES tarifais daugiausia susijęs su drabužių ir avalynės gaminiais. Atšaukta maždaug penktadalis arba 1 mlrd. EUR vertės Kambodžos metinio eksporto į ES.

[2017 m. rugsėjo mėn. Parlamentas priėmė rezoliuciją](#), kurioje Kambodžos vyriausybė raginama nutraukti politiškai motyvuotą Kemo Sokhos baudžiamąjį persekiojimą. [2018 m. rugsėjo mėn. jis priėmė dar vieną rezoliuciją](#), kurioje paragino panaikinti visus Kemui Sokhai pateikiamus kaltinimus.

2021 m. kovo mėn. Parlamentas priėmė [rezoliuciją](#), kurioje pasmerkė žmogaus teisių pažeidimus ir represinius veiksmus, vis dažniau Kambodžoje vykdomus prisidengiant apsauga nuo COVID-19. Jis paragino saugumo pajėgas susilaikyti nuo nereikalingo ir pernelyg didelio jėgos naudojimo prieš taikius protestuotojus ir nutraukti visų formų priekabiavimą, įskaitant teisminį priekabiavimą.

2022 m. vasario mėn. vyriausybė atidėjo prieštaringo „nacionalinio interneto vartų“, kurie būtų nukreipę visą interneto srautą šalyje per Kinijos modelio užkardą įsigaliojimą. Vyriausybė aiškino, kad atidėta buvo dėl su pandemija susijusių vėlavimų, ir neigė, kad tam turėjo įtakos didelė žodžio laisvės gynėjų kritika.

Kambodžos teismas nuteisė 20 opozicijos politikų ir aktyvistų teismo procese, kurį [organizacija „Human Rights Watch“ apibūdino](#) kaip raganų medžioklę. 2022 m. kovo mėn. nuteisti asmenys yra tremtyje gyvenantys opozicijos lyderiai Sam Rainsy, Eng Chai Eang, Mu Sochua ir kiti. [Europos Parlamentas ragino besąlygiškai panaikinti kaltinimus. 2022 m. gegužės mėn. Parlamentas priėmė rezoliuciją dėl nuolatinių represijų prieš politinę opoziciją Kambodžoje.](#)

I. Singapūras

ES ir Singapūras labai glaudžiai bendradarbiauja verslo, mokslo ir technologijų srityse. 2019 m. vasario mėn. ES ir Singapūras ratifikavo tris naujos kartos susitarimus: ES ir Singapūro partnerystės ir bendradarbiavimo susitarimą (ESSPBS), ES ir Singapūro laisvosios prekybos susitarimą (ESSLPS) ir ES ir Singapūro investicijų apsaugos susitarimą (ESSIPS). Laisvosios prekybos susitarimas su Singapūru įsigaliojo 2019 m. lapkričio mėn. Šiais susitarimais siekiama stiprinti politinius, ekonominius ir prekybos ryšius ir bus labai sumažinti muitų tarifai. Daugelyje sektorių panaikinamos techninės ir netarifinės prekybos prekėmis kliūtys.

2021 m. ES ir Singapūro prekyba prekėmis pasiekė 42,9 mlrd. EUR sumą, t. y. išaugo 4,5 proc., lyginant su 2020 m. ES eksportas į Singapūrą siekė 27,3 mlrd. EUR, o importas iš Singapūro – 15,6 mlrd. EUR. 2021 m. Singapūras pasaulyje buvo 20-asis pagal dydį ES prekybos prekėmis partneris. 2020 m. ES ir Singapūro prekyba paslaugomis siekė 50,3 mlrd. EUR. Singapūras buvo penktas pagal dydį ES prekybos paslaugomis partneris. 2020 m. bendra ES ir Singapūro prekybos, įskaitant prekes ir paslaugas, vertė siekė 91 mlrd. EUR. Singapūras laikomas didžiausiu ES prekybos partneriu ASEAN ir vienuoliktą pagal dydį prekybos partneriu pasaulyje.

Singapūras tebėra svarbi tiesioginių užsienio investicijų iš ES vieta. 2020 m. pabaigoje Singapūre turimos ES tiesioginės užsienio investicijos sudarė 255,6 mlrd. EUR, t. y. nuo 2019 m. padidėjo 15,4 proc. Singapūras pasaulyje buvo septinta pagal dydį ES tiesioginių užsienio investicijų vieta ir didžiausia investicijų vieta ASEAN. Tuo tarpu Singapūro turimos tiesioginės užsienio investicijos Europos Sąjungoje 2020 m. sudarė 150 mlrd. EUR, t. y. gerokai (26,6 proc.) padidėjo, palyginti su 2019 m. 2021 m. gruodžio mėn. pradžioje ES ir Singapūras surengė derybas dėl dvišalės skaitmeninės prekybos stiprinimo ir, be kita ko, visapusiško ES ir Singapūro skaitmeninės partnerystės skatinimo ir bendradarbiavimo dirbtinio intelekto ir duomenų valdymo srityse aktyvinimo.

2020 m. liepos mėn. Singapūre įvyko visuotiniai rinkimai. Lee Hsien Loong ir jo Tautos judėjimo partija Parlamente gavo 83 vietas iš 93, o didžiausia opozicijos grupė – Darbininkų partija – pasiekė geriausių savo ikitolinių rezultatų ir gavo 10 vietų. Tautos judėjimo partija niekada nėra pralaimėjusi rinkimų ir vadovauja miestui valstybei nuo 1959 m. Ministras pirmininkas Lee Hsien Loong yra jau seniai pasakęs, kad perduos valdžią prieš jam sueisiant 70 metų, t. y. 2022 m. 2021 m. balandžio mėn. ministro pirmininko pavaduotojas Heng Swee Keat, kuris buvo numatytas Lee Hsien Loongo politiniu įpėdiniu, paskelbė apie savo sprendimą atsistatydinti. Lawrence Wong tapo naujuoju valdančiosios Tautos judėjimo partijos vadovu, taigi ir ministro pirmininko pavaduotoju, ir per kitus visuotinius rinkimus, kuriuos numatyta surengti 2025 m., turėtų pakeisti ministrą pirmininką Lee Hsieną Loongą.

Ministro pirmininko Lee Hsien Loongo prioritetai – kovoti su COVID-19 pandemija ir jos ekonominius iššūkius ir šalies ekonomikos gaivinimas. 2021 m. spalio mėn. vyriausybė paskelbė, kad nuo spalio mėn. visiškai paskiepytiems žmonėms iš aštuonių šalių, įskaitant kai kurias ES šalis, bus leidžiama keliauti Singapūre be karantino.

Be to, 2021 m. spalio mėn. Singapūro parlamentas priėmė aktą dėl Užsienio šalių kišimosi (Atsakomųjų priemonių), kuriuo siekiama kovoti su užsienio šalių kišimusi į vidaus politiką. Europos Parlamentas remia pilietinės visuomenės darbą ir sykiu ragina panaikinti mirties bausmę.

2022 m. birželio mėn. finansų ministras ir ministro pirmininko pavaduotojas Lawrence Wong paskelbė 1,1 mlrd. USD paramos priemonių rinkinį, skirtą pragyvenimo išlaidų naštai palengvinti. L. Wong teigė, kad ši priemonė, visų pirma, buvo sukurta siekiant padėti mažas pajamas gaunantioms grupėms, nes Singapūras kenčia nuo didelės infliacijos. Pagrindiniai kainų kilimo veiksniai yra pasaulinių tiekimo grandinių sutrikdymas, didelės žaliavų kainos ir Rusijos invazija į Ukrainą. Nuo 2021 m. spalio mėn. Singapūras tris kartus sugriežtino savo pinigų politiką.

J. Brunėjus

Valstybę valdo Brunėjaus sultonas Hassanal Bolkiah ir palaipsniui vis daugiau atsakomybės prisiima princas Billah Bolkiah. Politinio liberalizmo nėra. 2014 m. buvo reformuotas baudžiamasis kodeksas, į jį įtraukiant šariatu pagrįstą požiūrį. 2019 m. balandžio mėn. priimtas baudžiamasis kodeksas, kuriuo nustatytos naujos bausmės, pvz., už homoseksualius lytinius santykius ir svetimavimą numatoma mirties bausmė užmėtant akmenimis ir už vagystę – galūnių nukirtimas. Po tarptautinių protestų Brunėjus pratęsė mirties bausmės moratoriumą.

ES aktyviai stiprina savo santykius su Brunėjumi, tačiau bendrasis susitarimas nesudarytas. Šiuo metu vyksta derybos dėl ES ir Brunėjaus partnerystės ir bendradarbiavimo susitarimo (PBS), jis apims įvairias politines ir ekonomines sritis. 2020 m. bendra Brunėjaus ir ES prekyba prekėmis siekė 153 mln. EUR, o perteklius ES naudai sudarė 142 mln. EUR. ES ir Brunėjaus prekyba daugiausia susijusi su mašinomis, motorinėmis transporto priemonėmis ir cheminėmis medžiagomis.

ES ir Brunėjaus santykiai daugiausia palaikomi per ASEAN, kuriai Brunėjus pirmininkavo 2021 m., savo pirmininkavimui pasirinkdamas temą „Rūpinkimės, ruoškimės, klestėkime“. 2021 m. rugpjūčio mėn. Brunėjaus užsienio reikalų ministro pavaduotojas Erywan Yusof buvo paskirtas ASEAN specialiuoju pasiuntiniu Mianmare, jo užduotis – tarpininkauti santykiuose su Mianmaro chunta.

Parlamentas savo [2019 m. balandžio mėn. priimtoje rezoliucijoje griežtai pasmerkė Šariato baudžiamojo kodekso įsigaliojimą](#). Jis pakartojo, kad smerkia mirties bausmę, ir pabrėžė, kad Šariato baudžiamojo kodekso nuostatos pažeidžia Brunėjaus įsipareigojimus pagal tarptautinę žmogaus teisių teisę.

2022 m. padidėjo įtampa tarp Kinijos ir pretenzijas pareiškusių Pietryčių Azijos šalių su Pietų Kinijos jūra susijusiuose teritoriniuose ginčuose. Nors Brunėjus iki šiol tylėjo, 2022 m. liepos mėn. jis pirmą kartą pateikė vienašalį pareiškimą dėl Pietų Kinijos jūros, kaip konkuruojančių pretenzijų turinti šalis. Tačiau Brunėjaus politika yra vengti konfrontacijos su Kinija vykstant ginčui dėl Pietų Kinijos jūros, nes bijomasi pakenkti dvišaliams ekonominiams santykiams.

2022 m. birželio mėn. Brunėjaus sultonas paskelbė apie ministrų postų perskyrimą anksčiau nei numatyta. Sultonas išlaiko ministro pirmininko pareigas kartu su gynybos, užsienio reikalų, finansų ir ekonomikos portfeliais. Pirmą kartą moteris buvo paskirta ministre (jai teko švietimo ministro pareigos).

K. Laosas

ES ir Laoso santykiai grindžiami 1997 m. bendradarbiavimo susitarimu. 2016–2020 m. laikotarpiui ES skyrė daugiau nei 500 mln. EUR Laoso aštuntajam nacionaliniam socialinės ir ekonominės plėtros planui, kuriame daugiausia dėmesio skiriama siekiui užtikrinti spartų ekonomikos augimą ir bendram tikslui – nuo 2020 m. nepriklausyti mažiausiai išsivysčiusių šalių kategorijai. 2021 m. kovo mėn. ES, bendradarbiaudama su Pasaulio sveikatos organizacija, Laoso sveikatos sistemai suteikė 2,8 mln. EUR, kad būtų sustiprinti jos pasirengimo COVID-19 ir kitoms pandemijoms ir reagavimo į jas pajėgumai.

Gavusi ES, UNICEF ir Pasaulinės partnerystės švietimo srityje paramą, 2021 m. spalio mėn. šalis atidarė pirmąją nacionalinę skaitmeninę mokymo ir mokymosi platformą, siekdama palengvinti moksleivių ir mokytojų nuotolinį mokymąsi COVID-19 pandemijos

metu. [Laosui skirtoje 2021–2027 m. ES daugiametėje orientacinėje programoje 2021–2024 m.](#) pirmuoju etapu numatyta orientacinė lėšų suma – 83 mln. EUR.

ES yra ketvirta pagal dydį Laoso prekybos partnerė (po Tailando, Kinijos ir Vietnamo), kuriai tenka 3,6 proc. visos šalies prekybos. 2020 m. ES ir Laoso bendra prekyba prekėmis siekė 436 mln. EUR. Nepaisant ekonominių reformų, šalis vis dar yra skurdi ir priklausoma nuo tarptautinės pagalbos. Laosui, kaip vienai iš mažiausiai išsivysčiusių šalių, taikoma ES prekybos sistema „Viskas, išskyrus ginklus“.

Laosas yra vienpartinė valstybė. Laoso revoliucinė liaudies partija yra valdžioje nuo pilietinio karo pabaigos 1975 m. ir tvirtai valdo šalį ir nėra jokios jai galinčios paprieštarauti opozicijos. 2021 m. vasario 21 d. Laose surengti parlamento rinkimai į devintąją Nacionalinę Asamblėją, turinčią 164 vietas, iš jų 158 atiteko valdančiajai Laoso liaudies revoliucinei partijai, o šešios – nepriklausomiems kandidatams. 2021 m. kovo mėn. Nacionalinės Asamblėjos atidarymo metu Laosas išrinko jos pirmininku Thonglouną Sisoulithą, valdančiosios Laoso revoliucinės liaudies partijos generalinį sekretorių, kuris nuo 2016 m. balandžio mėn. ėjo ministro pirmininko pareigas.

Laosas, norėdamas pritraukti daugiau investicijų, stiprina savo santykius su Kinija ir ASEAN. Įvykdžius ekonomines reformas, ekonomika pradėjo tvariai augti (daugiau nei 7 proc. nuo 2014 m.). Dėl COVID-19 pandemijos kilo naujų su šia darbotvarke susijusių iššūkių, o tai labai paveikė ekonomikos augimą, jis 2020 m., remiantis vertinimais, sumažėjo nuo -0,6 iki -2,4 proc.

ES ypač daug dėmesio skiria žmogaus teisių padėčiai, be kita ko, žmonių, perkeltų dėl didžiulės užtvankos statybos Mekonge, padėčiai. 2021 m. gruodžio mėn. pradžioje pagal Pekino iniciatyvą „Viena juosta, vienas kelias“ buvo atidarytas naujas 414 kilometrų ilgio geležinkelis, jungiantis Kiniją su Laoso sostine Vientianu, jo kaina – beveik trečdalis Laoso metinio BVP.

Ženevoje vykusiose TDO konferencijose ES ragino Laosą spręsti seksualinio vaikų išnaudojimo problemą. 2022 m. liepos mėn. ES išreiškė susirūpinimą dėl nepakankamos pažangos sprendžiant ilgalaikių žmogaus teisių pažeidimų Laose problemą ir primygtinai paragino valdžios institucijas vykdyti šalies įsipareigojimus žmogaus teisių srityje laikantis Tarptautinės žmogaus teisių federacijos (FIDH) ir jos narės organizacijos „Lao Movement“ nuostatų. Abi organizacijos paskelbė informacinį pranešimą, kuriame pateikiama žmogaus teisių raidos Laose santrauka. Paskutinį kartą [ES ir Laoso dialogas žmogaus teisių klausimais](#) surengtas 2022 m. liepos mėn.

L. Malaizija

2015 m. gruodžio mėn. ES ir Malaizija užbaigė derybas dėl partnerystės ir bendradarbiavimo susitarimo (PBS). Malaizijos prašymu, po septynių derybų raundų 2012 m. balandžio mėn. buvo sustabdytos derybos dėl ES ir Malaizijos partnerystės ir bendradarbiavimo susitarimo. 2017 m. kovo mėn. Taryba paprašė Komisijos ir vyriausiojo įgaliotinio peržiūrėti siūlomą susitarimą ir pakeisti jį „mišrų“ susitarimą. ES ir Malaizija aptarė naujų nuostatų įtraukimą ir iš esmės susitarė dėl jų, todėl tikimasi, kad netrukus susitarimas bus pasirašytas. Vyksta derybos dėl dviejų susitarimų – laisvosios prekybos susitarimo (LPS) ir savanoriško partnerystės susitarimo dėl miškų teisės aktų vykdymo, miškų valdymo ir prekybos mediena. 2022 m. gegužės mėn. Komisija paskelbė [galutinę poveikio tvarumui vertinimo ataskaitą](#), kuria grindžiamos derybos dėl laisvosios prekybos susitarimo.

ES yra svarbi prekybos partnerė ir didelė investuotoja Malaizijoje, kurios besiformuojanti rinkos ekonomika suteikia ES patrauklių prekybos galimybių. ES ir Malaizijos prekyba plečiasi ir nuo 2010 m. išaugo daugiau kaip 50 proc. 2020 m. Malaizija buvo 20-a pagal dydį ES prekybos partnerė, o ES – penkta pagal dydį Malaizijos prekybos partnerė. Malaizija yra trečia pagal dydį Europos Sąjungai ASEAN rinka po Singapūro ir Vietnamo.

2021 m. ES teko 8,1 proc. visos Malaizijos prekybos. ES importas iš Malaizijos palaipsniui didėjo ir 2021 m. siekė 29,2 mlrd. EUR, o ES eksportas į Malaiziją siekė 11,8 mlrd. EUR. Bendras Malaizijos prekybos su ES perteklius bėgant metams nuolat didėjo ir 2021 m. pasiekė 17,4 mlrd. EUR. Dėl Malaizijos liberalizavimo politikos ir laisvosios prekybos susitarimo perspektyvų ES tiesioginės užsienio investicijos Malaizijoje 2020 m. padidėjo iki 27,8 mlrd. EUR. ES ir Malaizijos dvišalėje prekyboje dominuoja pramonės produktai, kuriems tenka daugiau kaip 90 proc. prekybos. 2019 m. kovo mėn. Komisija paskelbė, kad, remiantis Atsinaujinančiųjų išteklių energijos direktyva, kurioje nustatytas tvarus 32 proc. bioenergijos tikslas, alyvpalmių aliejaus naudojimas transporto degaluose turėtų būti laipsniškai nutrauktas. Indonezija ir Malaizija pareiškė protestą ir pateikė skundus Pasaulio prekybos organizacijai (PPO). 2021 m. sausio mėn. Malaizija – antra pagal dydį pasaulyje alyvpalmių aliejaus gamintoja – Indonezijos pavyzdžiu pateikė skundą PPO dėl ES taisyklių, taikomų biodegalams. 2021 m. sausio mėn. Malaizijos vyriausybė paskelbė, kad imasi teisinių veiksmų prieš ES valstybes nares Prancūziją ir Lietuvą dėl alyvpalmių aliejaus pagrindu gaminamų biodegalų ribojimo. Nepaisant to, kad 2021 m. balandžio mėn. ES atmetė Malaizijos prašymą sudaryti ginčo dėl biodegalų grupę, 2021 m. gegužės mėn. PPO galiausiai pritarė Malaizijos prašymui įsteigti grupę ES teisės aktui nagrinėti. 2021 m. spalio mėn. ES Taryba priėmė [išvadas](#) dėl peržiūrėto mokesčių tikslais nebendradarbiaujančių jurisdikciją turinčių subjektų ES sąrašo. Pirmą kartą Malaizija buvo įtraukta į II priedo pilkajį sąrašą. Nors alyvpalmių aliejus ES ir Malaizijos derybose dėl laisvosios prekybos susitarimo laikomas svarbiu klausimu, alyvpalmių aliejus iš tiesų sudaro mažiau nei 5 proc. ES importo iš Malaizijos, o iš Malaizijos alyvpalmių aliejaus tarybos 2019 m. statistinių duomenų taip pat matyti, kad ES alyvpalmių aliejaus apribojimas turės poveikį tik 0,04 proc. Malaizijos metinės produkcijos. Tačiau Rusijos invazija į Ukrainą lėmė pasaulinį valgomojo aliejaus trūkumą, tai gali padėti Malaizijai atgauti alyvpalmių aliejaus rinkos dalį ES. 2022 m. gegužės mėn. Malaizijos plantacinių želdinių pramonės ir žaliavų ministras nurodė, kad numatoma, kad dėl mažo saulėgražų ir sojų aliejaus tiekimo artimiausioje ateityje padidės bendra valgomojo aliejaus paklausa Europos Sąjungoje.

Malaizijos Nacionalinio fronto (*Barisan Nasional*, BN) koalicija, kuriai priklauso Jungtinė nacionalinė Malaizijos organizacija (UMNO), 2018 m. gegužės mėn. pirmą kartą pralaimėjo visuotiniuose rinkimuose. Ministras pirmininkas ir „Vilties aljanso“ vadovas Mahathir Mohamad pakeitė Najibą Razaką, kuris nuteistas dvylika metų kalėjimo ir laukia apeliacinio skundo nagrinėjimo. 2019 m. lapkričio mėn. opozicinė Nacionalinio fronto (BN) koalicija laimėjo papildomus rinkimus ir ministro pirmininko Mahathiro Mohamado administracija žlugo. Remiant Jungtinei nacionalinei Malaizijos organizacijai, 2020 m. kovo mėn. karalius Abdullah priėmė Jungtinės čiabuvių partijos pirmininko Muhyiddino Yassino, kaip naujajai *Perikatan Nasional* (PN) koalicijai vadovausiančio ministro pirmininko, priesaiką. Tačiau 2020 m. spalio mėn. opozicijos lyderis Anwar Ibrahim susitiko su karaliumi sultonu Abdullahu Sultanu Ahmadu Shahu,

siekdamas įrodyti, kad turi įtikinamą parlamentinę daugumą, ir paragino ministrą pirmininką Muhyiddiną Yassiną atsistatydinti.

Karalius atmetė A. Ibrahimio pasiūlymą, tačiau po gilios politinės krizės, praradęs daugumos pritarimą parlamente, 2021 m. rugpjūčio mėn. ministras pirmininkas Muhyiddin Yassin nusprendė atsistatydinti. Karalius ėmėsi veiksmų, kad būtų sureguliuotas naujo ministro pirmininko paskyrimo klausimas, ir dar kartą pasinaudojo savo konstitucine valdžia. 2021 m. rugpjūčio mėn. jis paskyrė Ismailą Sabri devintuoju Malaizijos ministru pirmininku, tai trečiasis ministras pirmininkas per dabartinę penkerių metų kadenciją. Kiti Malaizijos visuotiniai rinkimai vyks 2023 m.

Parlamentas savo rezoliucijose pasmerkė mirties bausmę, LGBTI asmenų teisių nepaisymą ir visuomenės nepasitenkinimo slopinimą, taip pat taikios saviraiškos, įskaitant viešas diskusijas, stoka.

2022 m. birželio mėn. Malaizijos vyriausybė paskelbė, kad panaikins privalomą mirties bausmę. Tai žingsnis į priekį ir pavyzdinis sprendimas regione. ES paragino šalies valdžios institucijas imtis konkrečių veiksmų, kad susitarimas būtų greitai perkeltas į teisės aktus.

Jorge Soutullo / Samuel Cantell / Cristina Stanculescu / Airis Meier
10/2022

5.6.10. RAMIOJO VANDENYNŲ REGIONAS

ES santykiams su Ramiojo vandenyno regionu būdingi politiniai, ekonominiai ir vystymosi aspektai. ES yra antra pagal dydį Ramiojo vandenyno regiono prekybos partnerė.

Australija ir Naujoji Zelandija yra panašiai mąstančios ES partnerės, kurios susiduria su tais pačiais geostrateginiais iššūkiais ir skatina daugiašališkumą bei taisyklėmis grindžiamą pasaulinę tvarką. 2018 m. birželio mėn. pradėtos derybos dėl visapusiško ES ir Australijos laisvosios prekybos susitarimo (LPS), o 2023 m. balandžio mėn. įvyko penkioliktasis derybų raundas. 2023 m. liepos mėn. ES pasirašė LPS su Naująja Zelandija.

Ji palaiko partnerystės ryšius su 15 nepriklausomų Ramiojo vandenyno salų valstybių, daugiausia dėmesio skirdama vystymuisi, žuvininkystei ir klimato kaitai. Be to, ES sieja partnerystės ryšiai su trejomis užjūrio šalimis ir teritorijomis ir Ramiojo vandenyno salų forumu.

TEISINIS PAGRINDAS

- Europos Sąjungos sutarties (ES sutarties) V antraštinė dalis (ES išorės veiksmai);
- Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo I-III ir V antraštinės dalys (bendra prekybos politika; vystomasis bendradarbiavimas ir humanitarinė pagalba; tarptautiniai susitarimai);
- Europos Sąjungos ir Australijos bendrasis susitarimas;
- Europos Sąjungos ir Naujosios Zelandijos partnerystės susitarimas dėl santykių ir bendradarbiavimo;
- Partnerystės susitarimas tarp Afrikos, Karibų ir Ramiojo vandenyno (AKR) valstybių grupės ir Europos bendrijos bei jos valstybių narių.

ES IR RAMIOJO VANDENYNŲ REGIONAS

ES ir Ramiojo vandenyno regionas palaiko ilgalaikius santykius, puoselėja bendras vertybes ir stiprius ekonominius bei prekybos ryšius. ES ilgalaikiai partneriai šiame regione yra Australija, Naujoji Zelandija, 15 nepriklausomų Ramiojo vandenyno salų valstybių, trys užjūrio šalys ir teritorijos (UŠT) ir Ramiojo vandenyno salų forumas (PIF).

ES, Australija ir Naujoji Zelandija yra panašių pažiūrų partnerės su bendromis vertybėmis ir interesais. ES puoselėja ilgalaikius tvirtus santykius su abiejų šalių valdžios ir privačiojo sektoriaus atstovais sprendžiant įvairius klausimus, pvz., susijusius su klimato kaita, nelaimių rizikos mažinimu, taisyklėmis grindžiama pasaulio prekyba, saugumu ir vystymuisi, technologiniais tyrimais ir žmogaus teisėmis.

ES ir Ramiojo vandenyno salų santykiai tradiciškai grindžiami vystomuoju bendradarbiavimu vykdant ES ir Afrikos, Karibų ir Ramiojo vandenyno (AKR) valstybių partnerystę. Pastaraisiais metais šie santykiai apima ir kitus sektorius, pavyzdžiui, aplinkos, gero valdymo, energetikos, klimato kaitos, žuvininkystės ir žmogaus teisių.

A. Australija ir Naujoji Zelandija

1. Australija

ES ir Australija puoselėja ilgalaikę partnerystę, kuri prasidėjo XX a. septintajame dešimtmetyje. Dabartinių santykių pagrindas – 2017 m. [ES ir Australijos bendrasis susitarimas](#), kuriame daugiausia dėmesio skiriama politiniam dialogui, saugumo klausimams, tarptautiniam bendradarbiavimui, ekonomikai ir prekybai, teisingumui, kultūrai ir švietimui, energetikai ir aplinkai. Susitarimas įsigaliojo 2022 m. spalio mėn.

Australija yra svarbi ES prekybos partnerė. 2022 m. ES buvo [trečia pagal dydį Australijos partnerė vykdant abipusę prekybą prekėmis](#), kurios vertė iš viso siekė 56,4 mlrd. EUR. Australija yra aštuoniolikta pagal dydį ES prekybos partnerė, o pagrindinės ES eksporto kategorijos yra mašinos ir cheminės medžiagos. Į ES Australija daugiausia eksportuoja naudingąsias iškasenas, žaliavas ir pagamintus objektus.

Nuo 2018 m. ES ir Australija derasi dėl visapusiško LPS, kuris palengvintų abiejų šalių prekybinius mainus. Naujausias (penkioliktasis) derybų raundas įvyko 2023 m. balandžio mėn. Briuselyje. [2022 m. lapkričio mėn. įvyko Australijos ir ES vadovų susitikimas](#), kuriame daugiausia dėmesio skirta Rusijos agresijos karui prieš Ukrainą, kintančioms strateginėms perspektyvoms Indijos ir Ramiojo vandenynų regione, demokratijos, teisinės valstybės, žmogaus teisių ir taisyklėmis grindžiamos daugiašalės tvarkos propagavimui, klimato kaitai, aplinkai ir biologinei įvairovei, darnaus vystymosi tikslų įgyvendinimui, žmogaus teisėms ir darbuotojų teisėms, energetikai, skaitmeninei transformacijai ir kitiems dvišaliams klausimams.

2. Naujoji Zelandija

ES ir Naujosios Zelandijos santykius šiuo metu reglamentuoja [Partnerystės susitarimas dėl santykių ir bendradarbiavimo](#) (PARC), kuris buvo pasirašytas 2016 m. spalio mėn. ir [įsigaliojo 2022 m. liepos mėn.](#) PARC sudaro palankesnes sąlygas dvišaliam bendradarbiavimui, nes stiprinamas politinis dialogas ir gerinamas bendradarbiavimas ekonomikos, prekybos ir daugelyje kitų sričių, įskaitant inovacijas, švietimą ir kultūrą, migraciją, kovą su terorizmu, organizuotu nusikalstamumu ir kibernetiniais nusikaltimais, taip pat teisminis bendradarbiavimas. Po PARC įsigaliojimo pirmasis [Jungtinis komitetas](#) susirinko 2023 m. vasario mėn.: daugiausia dėmesio jis skyrė užsienio politikos (visų pirma atsižvelgiant į Rusijos agresiją prieš Ukrainą ir Kinijos plėtrą), saugumo, prekybos, mokslinių tyrimų ir inovacijų, darnaus vystymosi, žmogaus teisių ir teisingumo klausimams. Vadovai palankiai įvertino tai, kad užbaigtos derybos dėl LPS ir Naujosios Zelandijos dalyvavimo mokslinių tyrimų programoje „Europos horizontas“ ir kad buvo pasirašytas susitarimas dėl keitimasi asmens duomenimis. Naujoji Zelandija ir ES susitarė stiprinti bendradarbiavimą kovos su klimato kaita srityje, be kita ko, per tarptautinį strateginį žemės ūkio dialogą vykdant aukšto lygio dialogą klimato ir žemės ūkio klausimais.

ES yra trečia pagal dydį Naujosios Zelandijos prekybos partnerė (po Kinijos ir Australijos). 2022 m. [ES ir Naujosios Zelandijos abipusės prekybos prekėmis](#) vertė siekė 9,1 mlrd. EUR. Į ES Naujoji Zelandija daugiausia eksportavo maisto produktų ir žaliavų, o ES į Naująją Zelandiją – mašinų ir transporto įrangos.

Po 2018 m. inicijuoto 12 raundų derybų proceso [2023 m. liepos mėn. ES su Naująja Zelandija pasirašė plataus užmojo LPS](#). Laukiama, kol Parlamentas patvirtins susitarimą – juo siekiama sukurti ekonominių galimybių ir paskatinti laikytis klimato

ir darbo standartų. [Tarptautinės prekybos \(INTA\) komitetas patvirtino Parlamento pritarimą 2023 m. spalio mėn.](#), o galutinį sprendimą Parlamentas priims 2023 m. lapkričio mėn. plenariniame posėdyje Strasbūre.

B. Kitos Ramiojo vandenyno regiono šalys

Penkiolikos nepriklausomų Ramiojo vandenyno salų valstybių^[1] bendras plotas yra 528 tūkst. km² ir jos priklauso Afrikos, Karibų ir Ramiojo vandenyno (AKR) valstybių grupei. ES, palaikydama santykius su nepriklausomomis Ramiojo vandenyno salų valstybėmis, daugiausia dėmesio skiria vystomajam bendradarbiavimui, žuvininkystei ir klimato kaitai.

ES strategija nepriklausomų Ramiojo vandenyno salų valstybių atžvilgiu nustatyta 2012 m. bendrame komunikate „[Atnaujinama ES ir Ramiojo vandenyno valstybių vystymosi partnerystė](#)“ buvo atnaujinta 2021 m. priėmus [ES strategiją dėl bendradarbiavimo Indijos ir Ramiojo vandenynų regione](#). Ji grindžiama [Kotonu susitarimu](#) su AKR šalimis. 2020 m. gruodžio mėn. ES ir Afrikos, Karibų ir Ramiojo vandenyno valstybių organizacija (OACPS), pakeitusi AKR valstybių grupę, pasiekė politinį susitarimą dėl naujo [partnerystės susitarimo](#), pakeisiančio Kotonu susitarimą, teksto. Pagrindiniai naujojo susitarimo aspektai bus bendradarbiavimas prekybos ir investicijų, vystymosi ir regionalizavimo srityse. Jis apims daug sričių, pavyzdžiui, tvarų vystymąsi ir augimą, žmogaus teises ir taiką bei saugumą, siekiant skatinti regioninę integraciją. Visoms susijusioms šalims ratifikavus susitarimą, jis taps nauju teisiniu pagrindu ir per ateinančius 20 metų juo bus reglamentuojami ES ir 79 OACPS narių politiniai, ekonominiai ir bendradarbiavimo santykiai.

Jį pasirašyti numatyta 2023 m. lapkričio 15 d. Samoa Nepriklausomojoje Valstybėje, dalyvaujant Komisijos narei Juttai Urpilainen.

Naujasis partnerystės susitarimas grindžiamas bendru pagrindu, kuriame išdėstytos vertybės ir principai, apjungiantys abi susitarimo šalis. Be to, juo nustatomi trys konkretūs regioniniai protokolai Afrikai, Karibų jūros regionui ir Ramiojo vandenyno regionui, siekiant skatinti regioninę integraciją. Regioniniai protokolai leidžia steigti autonomines struktūras, kurios nepriklausomai plėtos santykius su ES ir trimis minėtais skirtingais regionais. Susitarime taip pat numatytas tvirtas parlamentinis aspektas – nuolatinė Jungtinė parlamentinė asamblėja atliks aiškų konsultacinį vaidmenį. Be to, siekiant atspindėti tvirtą naujojo susitarimo regioninį aspektą, į jį taip pat įtrauktos trys regioninės parlamentinės asamblėjos, kurios veiks autonomiškai ir atliks aiškų patariamąjį vaidmenį. Europos Parlamento pozicija buvo išdėstyta trijose rezoliucijose ([2016 m. spalio 4 d.](#), [2018 m. birželio 14 d.](#) ir [2019 m. lapkričio 28 d.](#)); Parlamentas palankiai vertina siūlomą bendrą būsimo AKR ir ES bendradarbiavimo struktūrą ir dar kartą primena, kaip svarbu stiprinti partnerystės parlamentinį aspektą. ES (27 valstybės narės) yra [penkta pagal dydį](#) AKR ir Ramiojo vandenyno regiono prekybos partnerė, o prekybos vertė 2022 m. siekė 4 mlrd. EUR. Parlamentas ratifikavo ES ir Ramiojo vandenyno regiono valstybių [ekonominės partnerystės susitarimą \(EPS\)](#) 2011 m. sausio mėn., o Papua Naujoji Gvinėja – 2011 m. gegužės mėn. Fidžio Respublikos vyriausybė susitarimą pradėjo taikyti 2014 m. liepos mėn. Samoa Nepriklausomoji Valstybė prisijungė prie susitarimo 2018 m. gruodžio mėn. ir nuo to laiko jį taiko. 2020 m.

[1]Minėtos 15 nepriklausomų Ramiojo vandenyno salų valstybių – tai: Fidžis, Papua Naujoji Gvinėja ir Rytų Timoras – jos kartu sudaro 90 proc. regiono salų sausumos teritorijos ir jose gyvena 90 proc. salų gyventojų – ir 12 mažų besivystančių salų valstybių: Kuko Salos, Kiribatis, Mikronezija, Nauru, Niujė, Palau, Maršalo Salų Respublika, Samoa, Saliamono Salos, Tonga, Tuvalu ir Vanuatu.

gegužės mėn. Saliamono Salos taip pat prisijungė prie susitarimo ir pradėjo jį taikyti. Tonga pareiškė ketinanti prisijungti prie EPS 2018 m. Derybos tebevyksta.

ES yra trečia pagal dydį [paramos vystymuisi](#) teikėja AKR šalims Ramiojo vandenyno regione (po Australijos ir Japonijos). 2021–2027 m. ES parama Ramiojo vandenyno regiono (įskaitant UŠT) vystymuisi siekia apie 750 mln. EUR.

Naujoji Kaimynystės, vystymosi ir tarptautinio bendradarbiavimo priemonė („Globali Europa“) tapo pagrindine ES šalims partnerėms skirta bendradarbiavimo ir vystymosi finansavimo priemonė pagal 2021–2027 m. daugiametę finansinę programą (DFP). Į ją įtrauktas, be kita ko, EPF, kuris anksčiau nebuvo įtrauktas į ES biudžetą. EPF įtraukus į Sąjungos biudžetą sustiprinti Parlamento priežiūros įgaliojimai ir padidintas visos ES išorės pagalbos viešasis teisėtumas ir politinis matomumas.

Ramiojo vandenyno salų valstybės patiria didelių vystymosi ir su klimato kaita susijusių sunkumų. Per 2015 m. vykusią 21-ąją JT klimato kaitos konferenciją (COP 21), siekdamas spręsti klimato kaitos klausimus, ES ir Ramiojo vandenyno mažų besivystančių salų valstybių grupė pritarė Paryžiaus susitarimo sudarymui. 23-iajai JT klimato kaitos konferencijai (COP 23), kuri vyko Bonoje (Vokietija) 2017 m. lapkričio 6–17 d., pirmininkavo Fidžis.

Ramiojo vandenyno salų forumas (PIF) – tai politinė 18-os narių grupė, su kuria ES palaiko ryšius, vykdydama derybas dėl ES vystymosi finansavimo ir prekybos. Grupės nariai: Australija, Kuko Salos, Mikronezija, Fidžis, Kiribatis, Nauru, Naujoji Zelandija, Niujė, Palau, Papua Naujoji Gvinėja, Maršalo Salos, Samoa, Saliamono Salos, Tonga, Tuvalu, Vanuatu, Naujoji Kaledonija ir Prancūzijos Polinezija. Naujoji Kaledonija ir Prancūzijos Polinezija kartu su Volisu ir Futūna yra trys ES užjūrio šalys ir teritorijos (UŠT) šiame regione.

EUROPOS PARLAMENTO VAIDMUO

Parlamentas su Australijos ir Naujosios Zelandijos parlamentais santykius užmezgė dar 1979 m., kai buvo įsteigta [Delegacija ryšiams su Australija ir Naująja Zelandija \(DANZ\)](#). Nuo to laiko ši delegacija reguliariai rengia tarpparlamentinius susitikimus su Australijos ir Naujosios Zelandijos parlamentų atstovais, kad būtų puoselėjami santykiai su abiem šalimis ir aptartos bendros svarbos temos, kaip antai žemės ūkis, energetika, aplinka ir klimato kaita, vystymasis ir ekonominis bendradarbiavimas, mokslas ir technologijos, prekyba, visuotinio ir regioninio saugumo Azijos ir Ramiojo vandenyno regione skatinimas, kova su terorizmu ir žmogaus teisės. [42-asis ir paskutinis ES ir Australijos tarpparlamentinis susitikimas įvyko 2022 m. gruodžio mėn.](#) Briuselyje. Be to, 2023 m. vasario mėn. Briuselyje taip pat buvo surengtas [27-asis ES ir Naujosios Zelandijos tarpparlamentinis susitikimas](#).

[Delegacija AKR ir ES jungtinėje parlamentinėje asamblėjoje](#) (DACP) atstovauja Parlamentui vystant santykius su kitomis Ramiojo vandenyno valstybėmis. Delegacija AKR ir ES jungtinėje parlamentinėje asamblėjoje prisijungia prie savo kolegų iš AKR valstybių AKR ir ES jungtinėje parlamentinėje asamblėjoje, kuri sudaryta iš vienodo skaičiaus ES ir AKR valstybių atstovų. Pagrindinė delegacijos užduotis – rengti AKR ir ES jungtinės parlamentinės asamblėjos posėdžius, vertinti ir stebėti Parlamento veiklą, organizuoti susitikimus su aukšto lygio AKR valstybių atstovais ir aptarti aktualius klausimus, susijusius su Kotonu susitarimo, o ateityje – Samoa susitarimo įgyvendinimu. 2022 m. spalio 29 d. – lapkričio 2 d. Maputu (Mozambikas) vyko [42-oji AKR ir ES jungtinės parlamentinės asamblėjos sesija](#), o 2023 m. birželio mėn.

Briuselyje – [43-oji sesija](#). Pirmąją jungtinę parlamentinę asamblėją, numatytą Samoa susitarime, planuojama surengti 2024 m. vasario mėn. Luandoje (Angola).

Jonas Kraft
10/2023

